

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORTIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (USARB), Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

Cu titlul de manuscris

CZU: 94(470:478):316.344.42(=1:478)“1812/1828”(043.3)

BOȚOLIN SERGIU

**RAPORTURILE DINTRE CENTRU ȘI PERIFERIE ÎN IMPERIUL RUS:
STRATEGIILE DE COOPTARE ALE ELITEI BASARABENE.**

611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Teză de doctorat în istorie

Autor:

BOȚOLIN SERGIU

Conducător științific:

PÂSLARIUC VIRGILIU,

Doctor în istorie, Conf. Univ.

CHIȘINĂU, 2024

© BOTOLIN SERGIU, 2024

CUPRINS:

LISTA ABREVIERILOR.....	4
ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă).....	5
INTRODUCERE.....	8
1. REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI IZVOARE ISTORICE.....	19
1.1 Problema elitelor în istoriografie: concepte și metodologii	19
1.2 Evoluția elitei basarabene: izvoare repere istoriografice	30
1.3 Concluzii.....	47
2. INTEGRAREA BASARABIEI ÎN IMPERIUL RUS: ROLUL ȘI COMPORTAMENTUL ELITEI LOCALE.....	49
2.1 Elita locală și modelele de guvernare în Basarabia.....	49
2.2 Administrația regională a Basarabiei: Perspective teoretice și implementări practice ale Centrului în primele decenii ale secolului al XIX-lea.....	70
2.3 Elita locală în competiția pentru influență și resurse.....	92
2.4 Concluzii	105
3. STRATEGII DE COOPTARE A ELITEI LOCALE.....	109
3.1 Sistemul imperial de privilegii nobiliare în Basarabia primei treimi a secolului al XIX-lea.....	109
3.2 În slujba imperiului: Elita locală în administrația regională a Basarabiei.....	119
3.3 Transformarea elitei basarabene în subiect imperial: Procesul de confirmare a statutului nobiliar.....	139
3.4 Concluzii.....	151
4. CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	154
5. BIBLIOGRAFIE.....	160
6. DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	179
7. CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI.....	180

LISTA ABREVIERILOR

În limba română

ANA – Agenția Națională a Arhivelor

DGAN – Direcția Generală Arhivele Naționale

d. – dosar

f. – filă (de dosar)

F. – fond (de documente)

inv. – inventar (de arhivă)

p. – pagina

vol. – volum

În limba rusă

М – Москва

об. – Обратный (filă verso de dosar, sau manuscris)

отд. – Отделение (compartiment al culegerii de documente)

ПСЗРИ – Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое, второе и третье (СПб)

Собр. – Собрание

СПб. – Санкт Петербург

ADNOTAREA

Autor: Boțolin Sergiu. *Raporturile dintre Centru și Periferie în Imperiul Rus: strategiile de cooptare ale elitelor basarabene*, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2024.

Structură: Introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 244 titluri, 152 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 11 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, elită locală, nobile, cooptare, integrare.

Scopul lucrării este de a analiza detaliat relațiile Centru-Periferie în Basarabia între anii 1812-1828, concentrându-se pe strategiile de cooptare și integrare a elitei locale de către Imperiul Rus.

Obiectivele: Primul obiectiv este analiza structurilor locale și integrarea elitelor basarabene în acestea. Al doilea obiectiv examinează politicile imperiale și implementarea lor practică, axându-se pe interacțiunea dintre centru și periferie. Un alt obiectiv urmărește modul în care elita locală a negociat accesul la influență și resurse în cadrul noilor structuri de putere rusești. Se va evalua și utilizarea privilegiilor nobiliare de către Imperiu pentru a coopta elita locală, menținând astfel controlul. Cercetarea va analiza și rolul elitelor în administrația regională și procesul de integrare a acestora ca subiecți imperiali.

Noutatea și originalitatea științifică constă în analiza complexă a raporturilor Centru-Periferie din Basarabia prin prisma cooptării elitei locale de către Imperiul Rus, aspect care a fost insuficient abordat în istoriografia locală. Originalitatea constă în perspectiva multidimensională care combină aspecte politice, sociale și culturale, deschizând noi direcții de studiu prin comparația cu strategiile contemporane de influență utilizate de Federația Rusă.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: Prin analiza aprofundată a mecanismelor de guvernare și a rolului elitei basarabene în consolidarea controlului imperial, cercetarea contribuie la înțelegerea proceselor de cooptare și rezistență la nivel local, aducând clarificări esențiale asupra tranziției de la o administrație autonomă la integrarea completă în structurile imperiale.

Semnificația teoretică a lucrării constă în contribuția adusă la teoria relațiilor Centru-Periferie, dezvoltând un cadru analitic pentru înțelegerea dinamicilor de putere din cadrul imperiilor moderne. Abordarea istorică, sociologică și politologică oferă un model teoretic aplicabil și altor regiuni sub influența imperiilor.

Valoarea aplicativă a lucrării Rezultatele cercetării sunt relevante nu doar pentru înțelegerea istoriei Basarabiei, ci și pentru interpretarea strategiilor de influență și integrare aplicate de Federația Rusă în regiunile sale periferice în prezent. Lucrarea oferă un cadru util pentru analiza mecanismelor de guvernare indirectă și a relațiilor de putere între centru și periferie.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele principale ale investigației, publicate și aprobate în cadrul a 11 lucrări științifice, precum și în rapoarte și prezentări la conferințe, sunt integrate în procesul de învățământ al studenților. Acestea pot servi drept sursă pentru elaborarea unor materiale științifice axate pe tematica abordată.

ANNOTATION

Author: Boțolin Sergiu. Relations between the Center and Periphery in the Russian Empire: Strategies for Co-opting the Bessarabian Elites, PhD thesis in History, Chișinău, 2024.

Structure: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 244 titles, 152 pages of main text. The results are published in 11 scientific papers.

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, local elite, nobility, co-optation, integration.

Purpose of the thesis: The thesis aims to thoroughly analyze the Center-Periphery relations in Bessarabia between 1812-1828, focusing on the strategies for co-opting and integrating the local elite by the Russian Empire.

Objectives: The first objective is the analysis of local structures and the integration of the Bessarabian elite into them. The second objective examines imperial policies and their practical implementation, emphasizing the interaction between the center and periphery. Another objective is to explore how the local elite negotiated access to influence and resources within the new Russian power structures. The use of noble privileges by the Empire to co-opt the local elite, thus maintaining control, will also be assessed. The research will examine the role of the elites in the regional administration and their integration as imperial subjects.

Scientific novelty and originality: The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of Center-Periphery relations in Bessarabia through the lens of co-opting the local elite by the Russian Empire, a topic insufficiently addressed in local historiography. The originality stems from a multidimensional perspective that combines political, social, and cultural aspects, opening new avenues of study through comparison with contemporary influence strategies employed by the Russian Federation.

Results contributing to solving an important scientific problem: Through in-depth analysis of governance mechanisms and the role of the Bessarabian elite in consolidating imperial control, the research contributes to understanding processes of co-opting and local resistance, providing essential clarifications on the transition from autonomous administration to full integration into imperial structures.

Theoretical significance of the work: The theoretical significance lies in the contribution to the theory of Center-Periphery relations, developing an analytical framework for understanding power dynamics within modern empires. The historical, sociological, and political approaches offer a theoretical model applicable to other regions under imperial influence.

Practical value of the work: The research results are relevant not only for understanding the history of Bessarabia but also for interpreting the influence and integration strategies employed by the Russian Federation in its peripheral regions today. The work provides a useful framework for analyzing indirect governance mechanisms and power relations between the center and periphery.

Implementation of scientific results: The main results of the investigation, published and approved in 11 scientific papers, as well as in reports and conference presentations, are integrated into the teaching process for students. They can serve as a source for the development of scientific materials focused on the addressed topic.

АННОТАЦИЯ

Автор: Боцолин Серджиу. Отношения между Центром и Периферией в Российской Империи: стратегии кооптации бессарабских элит, докторская диссертация по истории, Кишинэу, 2024.

Структура: Введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 243 наименований, 152 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 11 научных работах.

Ключевые слова: Бессарабия, Российская Империя, местная элита, дворянство, кооптация, интеграция.

Цель работы: Цель диссертации – подробно проанализировать отношения Центра и Периферии в Бессарабии в период 1812-1828 годов, сосредоточив внимание на стратегиях кооптации и интеграции местной элиты Российской Империей.

Задачи: Первая задача – анализ местных структур и интеграции бессарабской элиты в эти структуры. Вторая задача исследует имперские политики и их практическую реализацию, акцентируя внимание на взаимодействии между центром и периферией. Другая задача заключается в исследовании того, как местная элита вела переговоры о доступе к влиянию и ресурсам в рамках новых российских властных структур. Также будет оцениваться использование дворянских привилегий Империей для кооптации местной элиты, поддерживая таким образом контроль. Исследование также проанализирует роль элит в региональной администрации и процесс их интеграции как имперских субъектов.

Научная новизна и оригинальность: Научная новизна заключается в комплексном анализе отношений Центра и Периферии в Бессарабии через призму кооптации местной элиты Российской Империей, что недостаточно освещено в местной историографии. Оригинальность работы заключается в многомерной перспективе, которая сочетает политические, социальные и культурные аспекты, открывая новые направления исследований через сравнение с современными стратегиями влияния, применяемыми Российской Федерацией.

Результаты, способствующие решению важной научной проблемы: Посредством углубленного анализа механизмов управления и роли бессарабской элиты в укреплении имперского контроля, исследование вносит вклад в понимание процессов кооптации и сопротивления на местном уровне, предоставляя важные разъяснения о переходе от автономного управления к полной интеграции в имперские структуры.

Теоретическое значение работы: Теоретическое значение работы заключается в вкладе в теорию отношений Центра и Периферии, разработке аналитической основы для понимания динамики власти в рамках современных империй. Исторический, социологический и политологический подходы предлагают теоретическую модель, применимую и к другим регионам, находящимся под влиянием империй.

Практическая ценность работы: Результаты исследования актуальны не только для понимания истории Бессарабии, но и для интерпретации стратегий влияния и интеграции, применяемых Российской Федерацией в периферийных регионах сегодня. Работа предлагает полезную основу для анализа механизмов косвенного управления и отношений власти между центром и периферией.

Внедрение научных результатов: Основные результаты исследования, опубликованные и одобренные в 11 научных статьях, а также в докладах и презентациях на конференциях, интегрированы в учебный процесс студентов. Они могут служить источником для разработки научных материалов, ориентированных на обсуждаемую тематику.

Introducere

Actualitatea și importanța temei abordate. În istoriografia națională, persistă tendința de a aprecia perioada de dominație imperială rusă în Basarabia în termeni excesiv de emotivi. Chiar dacă înțelegem de unii istorici nu reușesc să trateze subiectul *sine ira et studio*, totuși, este esențial să recunoaștem că analiza oricărui proces sau fenomen istoric necesită o abordare cât mai complexă și cât mai obiectivă. Aceasta presupune asumarea unei anumite distanțe a cercetătorului din perspectiva judecăților valorice, care să țină cont de conjunctura, diversitatea și complexitatea proceselor asociate acestei teme.

În cercetarea perioadei incipiente a dominației rusești în Basarabia (1812-1828) se constată frecvent o abordare și o interpretare simplistă, care se rezumă, în linii mari, la ideea că principalul obiectiv al autorităților ruse era de a impune o realitate de neîndurat pentru populația băștinașă, iar Imperiul Rus acționa ca un mecanism meticulos organizat și orientat spre exploatarea resurselor naturale și umane din teritoriile anexate. Cu adevărat, unul din obiectivele Imperiului Rus a fost „valorificarea resurselor” teritoriilor cucerite, iar Basarabia nu a fost o excepție¹, dar cu toate acestea, nu putem reduce întreaga gamă de activități ale imperiului doar la acest element. Un asemenea tip de reducăionism are drept rezultat crearea unei percepții eronate, precum că Imperiul rus avea o politică coerentă și obligatoriu răuvoitoare față de periferii în general, și față de Basarabia, în particular. N-a fost nici coerentă și nici eminentemente malefică². Multiple cercetări arată că parțial „drumul spre Iad a fost pavat cu bune intenții”, că existau în cultura rusă forțe care-și doreau crearea unei societăți echitabile și libere atât pentru metropolă, cât și pentru periferii, doar că acestea au fost în minoritate și că, pe termen mediu și lung trebuie de vorbit despre capacitățile reduse ale Imperiului Rus de a-și gestiona eficient teritoriile și că politicile impuse de Centru în regiuni erau adesea rezultatul reacțiilor la particularitățile locale și la conjuncturile situaționale.

Nu în ultimul rând, maniera în care se aplicau aceste politici reflecta caracterul vulnerabil și volatil al structurilor imperiale, exprimat și prin schimbări frecvente de paradigmă în politica internă și externă. Schimbări ce evidențiază, în același timp, și lipsa unui consens la nivel central asupra modului în care ar trebui să funcționeze imperiul, cât și percepția locului și rolului noilor teritorii anexate în arhitectura imperială. Totuși, o analiză atentă a modului în care s-a produs integrarea Basarabiei în Imperiul Rus nu neagă în niciun fel existența unor tendințe „firești” ale Rusiei de a exploata teritoriul nou achiziționat din punct de vedere economic, social și militar-

¹ Cușco, A, Taki, V. *Basarabia în componența Imperiului Rus, 1812-1917*. Chișinău: Cartier, 2024, 420 p.

² Slezkine, Y. *Arctic Mirrors. Russia and the Small Peoples of the North*. Ithaca: Cornell University Press, 1994, 456 p.

strategic. Însă, este esențial să se acorde atenție circumstanțelor care au însoțit acest proces de integrare, circumstanțe care au fost specifice în cazul Basarabiei și nu pot fi reduse la o simplă aplicare a unui model general.

Expansiunea teritorială a Rusiei a dus la crearea unui vast imperiu care a inclus o plenitudine de raporturi distincte între Centru și diversele sale regiuni³. Imperiul Rus fiind administrat într-un mod centralizat, doar în măsura în care distanțele geografice și afinitățile culturale ar fi permis. Astfel, sub presiunea circumstanțelor, în zonele periferice ale imperiului, unde diferențele culturale și distanțele geografice erau mai accentuate, s-a permis o abordare mai indulgentă față de diversitatea locală, cu condiția menținerii ordinii și a satisfacerii intereselor primare. Desigur, această atitudine derivă și din intenția de a promova o imagine pozitivă a prezenței rusești în regiune, nu doar pentru a câștiga simpatia populației locale, ci și pentru a utiliza eficient acest teritoriu ca punct de sprijin pentru expansiunea ulterioară.

În cursul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, teritoriile periferice occidentale dobândite prin războaie reprezentau în mare parte regiuni cu structuri sociale și politice caracterizate de tradiții îndelungate, inspirate din modelele europene. Aceste regiuni periferice erau înzestrate cu instituții și practici sociale profund înrădăcinate care nu puteau fi ușor anihilate printr-un proces de asimilare la practicile imperiale ruse. Mai mult, destructurarea lor forțată putea duce la destabilizarea regiunilor și conflicte potențiale, situații pe care Centrul încerca să le evite cu orice preț. Astfel, în aceste zone, Imperiul Rus a evitat impunerea normelor administrative și judiciare proprii, recunoscând în schimb drepturile și privilegiile tradiționale ale elitelor locale sau adoptând forme hibride de guvernare ce combinau elemente ale guvernării imperiale ruse cu menținerea particularităților locale. Formele hibride presupun existența în spațiul „colonizării” a unei tradiții etatice anterioare, acceptate parțial sau *ad integrum* pentru a obține colaborarea și legitimarea elitelor locale. În acest caz noi vorbim despre un proces de construcție imperială (*Empire building*) în care procesele de „omogenizare” a se citi „rusificare” nu erau singurele sau puțin nu erau predominante într-o etapă incipientă. În acest context este important de precizat faptul că o periferie nu este exterioară sistemului (politic sau economic), dar face parte din sistem. Ele pot să fie opuse, poate exista - și trebuie să existe - distanța și distincție, dar fac parte dintr-un sistem, în cazul nostru politic (Imperiul rus). Și modul cum s-a construit această relație dintre

³ Chiar dacă definiția „Imperiului Rus” este cumva superfluă deoarece vorbim despre o entitate politică bine definită din punct de vedere normativ, atât la nivel internațional, cât și intern, din punct de vedere conceptual, vom înțelege sub „imperiu” o entitate politică complexă, având ca liant de unitate principiul loialității față de monarh, care domină niște periferii multietnice și multiconfesionale prin mijloace de coerciție directe și indirecte, prin intermediul unei administrări directe sau indirecte (colaborarea cu elitele locale), iar ca factor legitimant servind o ideologie cu caracter universal, fie de natură religioasă, fie seculară (supremația civilizațională).

Centrul imperial și periferia basarabeană, una de natură sistemică este unul din obiectivele lucrării noastre. Accentuăm că în acest caz, elitele imperiale se pretindeau a fi purtătoarele unei culturi europene, avansate, promovată în același timp și de autocrația rusă încă de la domnia lui Petru cel Mare și care se impregna tot mai mult în straturile superioare ale societății ruse.

Raporturile Centru-periferie reprezintă un domeniu de cercetare important în științele sociale, care analizează relațiile dintre instituțiile puterii - politice, economice, militare și culturale - și comunitățile periferice care le receptează dispozițiile. În această sens este foarte important să luăm în considerare strategiile de cooptare a elitei locale, care pot influența relațiile dintre Centru și Periferie⁴. Pentru a delimita circuitul Centru-Periferie, vom utiliza concepția sociologică propusă de Edward Shils⁵. Astfel, Centrul va fi reprezentat de instituțiile puterii menționate anterior, în timp ce Periferia va fi considerată ca fiind subiectul care receptează dispozițiile Centrului și se adaptează sau opune acestora. Este important de menționat că ambele categorii pot avea caracteristici flexibile și pot avea derivate intermediare, care pot fi influențate de context și pot include trăsături ale ambelor categorii.

Dacă vorbim de câmpul studiilor istorice menționăm că prolifică din punct de vedere metodologic și aplicabilă în cercetarea noastră, este concepția istoricului american Alfred J. Rieber. Acesta a elaborat un model teoretic numit „geo-cultural”⁶, în care procesele politice, militare, economice și practicile culturale sunt analizate în contextul luptei dintre marile imperii continentale pentru dominația frontierelor eurasiatice. În acest model, un rol aparte este acordat dinamicii interacțiunilor dintre strategiile expansiunii imperiale ale celor care cuceresc, colonizează și asimilează, și strategiile de răspuns ale celor care sunt supuși expansiunii: popoarele subjugate și elitele acestora, de la acomodare până la rezistență. Din punct de vedere metodologic, teoria „frontierelor contestate” a fost aplicată în istoriografia recentă, evidențiindu-și prolificitatea în studiile dedicate relațiilor Centru - Periferie și modul în care elitele locale din aceste zone au

⁴ Conceptul „spațial” de periferie vine ca rezultat al influenței enorme a lucrărilor lui Fernand Braudel despre „conomie-univers” și celor trei ritmuri de dezvoltare ale capitalismului, doar că aceasta a fost completată și dezvoltată de către Immanuel Wallerstein, care a utilizat elemente din „teoria dependenței” unde natura raporturilor dintre bază, nucleu și periferie este unul central. Pentru istoricul, sociologul și politologul american toate rețelele de schimburi, care duc la diviziunea internațională a muncii ce depășesc spațiile lingvistice, etnice, culturale sunt *sisteme-lume*. El distinge două sisteme-lume: *economie-lume* și *imperiu-lume*. Diferența rezidă în configurația politică. În primul caz diviziunea muncii se face într-un cadru inter-statal, în cel de-al doilea într-un cadru statal, etatic. În primul caz, legăturile predominante sunt de ordin economic, în cel de-al doilea, de ordin politic. În: WALLERSTEIN, Immanuel. *Pentru a înțelege lumea. O introducere în analiza sistemelor-lume*. Cluj: Ideea Design and Print, 2013, 120 p.

⁵ Shils, Ed. *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*. Chicago: University of Chicago Press, 1975. 516 p.; *Idem, The virtue of civility: selected essays on liberalism, tradition, and civil society*. Indianapolis: Liberty Fund, 1997, 395 p.

⁶ Rieber, A. *The Struggle for the Eurasian Borderlands. From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 618 p.

încercat să se adapteze noilor conjuncturi istorice. Pentru a obține o înțelegere mai profundă a relațiilor Centru-Periferie, raportate la Imperiul Rus, este necesar să analizăm modul în care elitele locale au fost atrase într-un dialog cu subiecții autorităților provinciale sau, mai bine spus, să investigăm strategiile de cooptare adoptate în relația cu aceste elite în contextul Basarabiei după 1812. Prin examinarea acestor strategii de cooptare, vom încerca să dezvăluim mecanismele prin care Centrul a încercat să își extindă influența și controlului asupra Basarabiei. Aceste strategii puteau varia în funcție de context și puteau include metode precum încurajarea conformismului, oferirea de privilegii sau beneficii materiale, promovarea unei ideologii sau a unei culturi comune în rândul elitei. În general, aceste strategii de cooptare au rezultat într-o consolidare a relațiilor dintre Centru și Periferie amplificând concomitent dependența celei din urmă.

În contextul acestei cercetări, termenul de *elită* se referă exclusiv la segmentul societății basarabene compus din marii proprietari de pământ, nobili și funcționari de rang înalt care au deținut influență politică și socială semnificativă în perioada 1812-1828. Această definiție specifică exclude în mod deliberat alte grupuri sociale precum clerul, boiernașii și mazilii, care, deși aveau un anumit statut social și economic, nu se încadrează în categoria de elită analizată în cadrul acestei cercetări. Mai mult, Centrul imperial a fost dispus să admită elitele locale în opera de guvernare și administrare a provinciei și, implicit să accepte accesul lor la resurse, așa cum prevedeau cutumele, dar cu niște condiții bine fixate și conform unor criterii general imperiale: loialitatea indiscutabilă față de Tron, acceptarea ierarhiilor imperiale, crearea unor instituții reprezentative pe model imperial, accesul în categoria nobiliară în conformitate cu legislația internă rusă etc. Prin urmare, termenul de *elită* este utilizat pentru a desemna acei indivizi care au avut acces direct la putere, atât grație statutului obținut în „contextul imperial otoman”, cât și cei cărora li s-a acceptat rolul de clasă dominantă în noul „context imperial rus” și care au jucat un rol crucial în implementarea și menținerea strategiilor imperiale de guvernare în Basarabia sau în rezistență față de acestea.

Chiar dacă noțiunea de *elită* este una proteiformă, în lucrarea de față sub acest termen vom înțelege reprezentanți ai nobilimii din Basarabia, clasa proprietarilor de moșii, care au depus jurământul de loialitate față de împăratul de la Sankt-Petersburg, ca primă și cea mai importantă condiție de integrare în această categorie. Anume acest grup de moșieri, deținea monopolul politic și economic la nivel local și putea emite pretenții la putere și recunoaștere socială. Pentru deceniul 2 și 3 al secolului XIX, cadrul cronologic al cercetării noastre, în provincia dintre Prut și Nistru încă nu s-au format straturi sociale distincte din alte categorii (cler, militari, funcționari publici, reprezentanți ai meseriilor liberale etc), care puteau pretinde la statut elitar grație criteriului de excelență într-o societate de tip modern. Acest rol în intervalul 1812-1828 îl juca doar boierimea.

În această ordine de idei, vom folosi termenul de elită la singular, tocmai subliniind caracterul monist al grupului dominant din provincie din acea epocă.

După anexarea Basarabiei, Imperiul Rus a fost pus în fața unei provocări majore, și anume gestionarea unei periferii noi, distincte și aproape necunoscute. În încercarea de a crea o guvernare funcțională și stabilă în acest teritoriu, în condițiile unei incertitudini pe plan internațional și apariția unor provocări pentru sistemul de securitate european, proclamat de Congresul de la Viena, cooptarea și implicarea elitei locale au devenit un element de o importanță crucială. În același timp, este important să subliniem că politicile implementate în Basarabia au fost motivate de interesele complexe și interconectate atât ale politicii interne, cât și a celei externe din Imperiul Rus, reflectând astfel interferențele și dinamica relațiilor dintre centrul și periferiile sale. În acest sens, comportamentul elitei basarabene în contextul relației Centru-Periferie, mai ales în perioada 1812-1828, poate fi abordat din perspectiva guvernării indirecte (*indirect rules*). Distanța (geografică) semnificativă cât și diferențele culturale dintre subiecții imperiali menționați anterior, a permis sferelor care nu afectează direct interesele imperiului să rămână în afara razei de acțiune a Centrului, ceea ce a dus la transferul unor prerogative necesare pentru buna administrare către elita locală. În timpul negocierilor cu aceste elite locale, au fost încurajate diverse proiecte autonomiste. În acest context, comportamentul elitei locale a reprezentat un factor important în structurarea politicilor din regiune, de aceea, trebuie analizat minuțios. Întrucât, practicile de omogenizare imperială, care erau considerate expresie a misiunii civilizatoare, au fost deseori contrabalansate de măsurile de adaptare a politicilor centrale la specificul local. Perpetuarea uzanțelor locale în anumite provincii se datora capacității de mobilizare a elitei locale în sensul promovării propriilor interese corporatiste, care în anumite situații coincideau cu cele ale întregii populații locale. Cu toate acestea, în competiția pentru resurse și influență cu ceilalți actori cheie în administrarea regiunii (funcționarii și militarii ruși aflați în serviciu în Basarabia), conflictele au devenit inevitabile, inclusiv și în cadrul elitei basarabene. Prin urmare, procesul de cooptare a elitei locale la actul administrativ a fost unul dificil și tensionat, deoarece nobilimea basarabeană a încercat să-și păstreze autoritatea și influența în fața presiunilor Centrului. Mai mult ca atât, politica de cooptare a fost însoțită de o serie de măsuri de rusificare și asimilare culturală, care au stârnit tensiuni semnificative între populația locală și autoritățile rusești.

Inconsistența politicilor Centrului față de Basarabia, evidențiate în special în perioada 1812-1828, pot fi atribuite unui ansamblu complex de factori, care includ particularitățile geografice și socio-culturale ale regiunii dintre Prut și Nistru, cunoștințe deficitare asupra realităților locale din partea autorităților ruse dar și incompetenței Centrului de a dezvolta sisteme de guvernare eficiente care să reflecte cu acuratețe specificul local. Drept urmare, au apărut forme

administrativ-politice hibride specifice Basarabiei, care au avut la bază imitații ale modelelor aplicate în alte provincii occidentale ale imperiului, completate cu tradițiile administrației locale și treptat adaptate practicilor de la Centru. Drept exemplu pot fi considerate principalele instituții⁷, precum Consiliul Suprem, care a fost inspirat parțial de modelul consiliilor locale din alte părți ale Imperiului Rus, dar adaptat specificului local, sau instanțele judecătorești, care au fost organizate după modelul rusesc, dar au păstrat și elemente din sistemul juridic autohton. De asemenea, este important să se stabilească dacă diversitatea practicilor administrative aplicate în anumite teritorii a reprezentat într-adevăr o soluție de compromis sau a fost doar o strategie prin care s-a încercat reducerea gradului de rezistență la schimbările radicale care implică integrarea într-un imperiu. La fel, este necesar să se identifice factorii care au permis menținerea statutului autonom în cazul anumitor periferii occidentale și restrângerea acestuia, așa cum s-a întâmplat în cazul Basarabiei.

Nu se poate ignora faptul că nobilimea din Basarabia reprezintă un produs al contextului imperial⁸ și că aceasta s-a configurat ca subiect social inclusiv prin lupta pentru privilegii și exprimarea unei poziții autonome. Acest fapt reflectă o solidaritate și o acceptare a ideii de apartenență la o comunitate ideatică distinctă. În același timp, mobilitatea redusă a nobilimii basarabene, atestată de unii contemporani, poate fi explicată prin mai mulți și diverși factori interconectați. În primul rând, faptul că nobilimea basarabeană a fost configurată într-un context imperial rusesc inedit, fiind caracterizată de un nivel inferior al culturii politice, a direcționat acțiunile elitei locale mai mult în soluționarea propriilor probleme, decât în configurarea unei poziții comune a nobilimii basarabene. Chiar dacă cadrul legal părea inițial permisiv, implicarea deplină a elitei locale în administrația Basarabiei era limitată, iar deciziile de importanță majoră erau luate la nivelul Centrului, generând astfel conflicte și contradicții între elita locale și autoritățile centrale. Aceste contradicții pot fi interpretate drept un rezultat al percepției greșite din partea autorităților centrale a tradițiilor locale, dar și viceversa. O parte a elitei locale se aștepta la cedări mai importante din partea autorităților ruse, ca semn de recunoștință pentru aportul lor în lupta contra otomanilor. Nici diferențele majore dintre cultura politică a nobilimii ruse și cea a

⁷ Sub termenul de instituții vom înțelege acel set de reguli formale (inclusiv legi, norme, așezăminte constituționale etc), dar și norme informale sau înțelegeri comune care limitează și prescriu interacțiunile actorilor politici unii cu ceilalți. O instituție înseamnă crearea unor reguli ale jocului acceptate de toți. Instituțiile sunt create și impuse atât de către actorii statali (agenții statului), cât și de cei non-statali (elitele locale, instituțiile religioase etc). De exemplu, instituția „alegerilor” în organele de autoadministrare nobiliară, o noutate pentru cutumele locale, despre care vom vorbi mai detaliat, au fost un exemplu de transfer cultural de la Centru.

⁸ Unii cercetători găsesc dificil să utilizeze din punct de vedere metodologic conceptul de „imperiu” pentru unele entități în anumite perioade, de aceea, preferă să folosească eufemistic sintagme de genul „formațiune imperială”, „situație imperială” sau „context imperial”. În: Вулпиус, Р. *Рождение Российской Империи. Концепции и практики политического господства в XVIII веке*, Москва, НЛЮ, 2023, p. 33.

elitei locale nu pot fi ignorate, deoarece aceste diferențe culturale au avut un impact semnificativ asupra relațiilor dintre Centru și Periferie.

Actualitatea subiectului de cercetare, pe lângă caracterul său euristic, se manifestă în prezent prin interesul „global” față de politicile expansioniste ale Rusiei în regiunea nord-pontică și prin explorarea detaliată a mecanismelor implicate în acest proces. Similitudini pot fi observate între practicile aplicate acum două secole și cele întâlnite în teritoriile ucrainene ocupate după anul 2014, dar mai ales în cele ocupate după 24 februarie 2022. Considerăm că cercetările istorice dedicate analizei modului în care Rusia încearcă să-și legitimeze prezența pe teritoriile anexate, sub diverse pretexte care variază în funcție de contextul istoric, fie că este vorba despre Imperiul Rus, Uniunea Sovietică sau Federația Rusă, vor provoca un interes autentic printre cei interesați nu doar de domeniul istoriei, ci și de politologie, sociologie și alte discipline conexe. De asemenea, studiul poate fi deosebit de relevant în sensul în care analizează strategiile adoptate de Rusia în crearea unor rețele de control pe teritoriile anexate, inclusiv prin intermediul subiecților locali, cu scopul de a asigura o guvernare considerată „eficientă” în termenii impuși de regimul de la Kremlin. În acest sens, studiul poate să ofere sugestii pentru o analiză atentă a modalităților prin care liderii locali, sunt ademeniți să coopereze cu Centrul.

Tema relațiilor Centru-Periferie în Basarabia din secolul al XIX-lea nu a fost studiată decât pasager în istoriografia din Republica Moldova și, prin urmare, o investigație sistemică în această direcție ar fi benefică pentru a aduce la lumină noi aspecte ale istoriei Basarabiei. În acest sens, cercetarea ar urmări o analiză amplă a raporturilor dintre Centru și Periferie, cu accent pe strategiile de atragere și asimilare a elitei locale și pe gradul de rezistență al acestora. În acest proces, se vor lua în considerare și diferențele culturale și ideologice dintre autoritățile centrale și elita locală, precum și factorii sociali și economici care au influențat dinamica acestor relații. O astfel de cercetare ar putea contribui semnificativ la înțelegerea mai profundă a istoriei Basarabiei din secolul al XIX-lea și ar putea deschide noi segmente de cercetare în acest domeniu.

Scopul cercetării este de a realiza o analiză detaliată a relațiilor Centru-periferie în contextul Basarabiei din perioada 1812-1828, concentrându-se pe strategiile de cooptare și asimilare a elitei locale. Studiul examinează modul în care Imperiul Rus a integrat și a negociat cu elita basarabeană pentru a consolida controlul asupra regiunii, investigând atât mecanismele de guvernare și administrare, cât și impactul acestor politici asupra structurii sociale și economice locale.

Obiectivele cercetării se concentrează pe mai multe aspecte esențiale ale dinamicii puterii și guvernării în Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Primul obiectiv este analiza structurilor și modelelor de guvernare locale și modul în care elitele basarabene au fost integrate

în aceste structuri. Al doilea obiectiv constă în investigarea teoretică a politicilor imperiale și evaluarea implementării practice a acestora în Basarabia, concentrându-se pe interacțiunea dintre centru și periferie. Un alt obiectiv este examinarea modalităților prin care elita locală a negociat și și-a asigurat accesul la influență și resurse în cadrul noilor structuri de putere impuse de Imperiul Rus. De asemenea, se va evalua modul în care sistemul de privilegii nobiliare a fost utilizat de Imperiu pentru a coopta și fideliza elita locale, menținând astfel stabilitatea și controlul imperial. Cercetarea va analiza și rolul elitei basarabene în administrația regională și contribuția lor la implementarea politicilor imperiale în teritoriu. În final, se va investiga procesul prin care elita locală a fost integrată și transformată în subiect imperial, cu accent pe procesul de confirmare a statutului nobiliar.

Ipoteza de cercetare. Atunci când vorbim despre Imperiul Rus, trebuie să pornim de la înțelegerea faptului că acesta nu era un monolit nici la nivel de guvernare, nici la nivel de politici, nici la nivel de execuție. În procesul de construire a imperiului (*empire building*) asimilarea și aculturalizarea periferiilor joacă un rol crucial. Perceperea diferențelor dintre elitele imperiale și cele locale este o primă etapă de colaborare între metropolă și periferie. Legitimitatea unui imperiu nu se bazează, poate decât inițial, pe forță (politic). Apoi, în viziunea Centrului, această supremație politică, bazată pe forță, pe cucerire, expansiune trebuia să fie convertită în acceptarea supremației civilizationale de către elitele locale, adică acceptarea *de facto* al statutului de dominat/subordonat. Asimilarea culturală era de fapt, un instrument de legitimitate a metropolei față de periferie. Aici asistăm la primele tensiuni, deoarece existau anumite linii pe care la etapă inițială, boierimea basarabeană nu era gata să le încalce, cu riscul să nu-și piardă din identitate, adică din legitimitatea care le dădea statutul de elită dominantă în teritoriu. De aceea, în concepția despre raporturile dintre Centru și Periferie, crucială este ideea de „distanță” nu atât teritorială, chiar dacă și ea este extrem de importantă, dar nu definitorie, dar sub aspect cultural, „civilizațional”, sub raportul superiorității, adică al acceptării raporturilor de dominație/subordonare.

Pentru a înțelege mai bine acest proces, vom distinge câțiva actori importanți, fiindcă nici metropola, nici periferia nu era una monolită. La Centru vom distinge Curtea imperială, elita centrală, rețelele de influență guvernamentală, care articula politicile față de colonii, față de periferii și funcționarii care sunt trimiși de la centru la periferii să administreze sau să reprezinte Centrul. La periferie avem elita locală, nobilimea teritorială, triată în procesul de depunere jurământului de loialitate față de Împărat așa cum prevedeau clauzele Tratatului de la București, de o mare parte a boierimii moldovenești, care a preferat să-și păstreze posesiunile în dreapta Prutului. Dar pentru aceasta, o asemenea elită trebuia să fie „construită” într-un clar context imperial – nobilimea basarabeană. Modul cum a fost gestionat acest proces, constituie unul din

obiectivele lucrările noastre, iar ipoteza noastră pornește de la faptul că perioada 1812-1828, numită a „autonomiei”, este un rezultat al negocierilor în care Centrul era dispus să ofere un grad de autonomie Basarabiei, pe model polonez. Înțelegând „distanța” culturală și caracterul „provizoriu” al Basarabiei, în sensul că linia Prutului era percepută ca o frontieră temporară, conjuncturală dintre Imperiul rus și cel Otoman, elitele centrale erau gata să coopteze nobilimea locală pentru administrarea provinciei (*indirect rules*).

În perioada 1812-1828, strategiile de cooptare implementate de autoritățile rusești în Basarabia, inclusiv concesiile și represiunea, au fost influențate semnificativ atât de conjunctura internațională, cât și de reacția elitei locale. Ca urmare, aceste strategii au generat o varietate de relații și dinamici între elita locală și autoritățile centrale, influențând procesul de integrare a Basarabiei în Imperiul Rus.

Cadrul Cronologic și Geografic al Cercetării. Din punct de vedere cronologic, această lucrare acoperă perioada cuprinsă între anii 1812 și 1828. Limita inferioară este marcată de anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru de către Imperiul Rus la 16/28 mai 1812, un eveniment care a avut un impact profund asupra acestui spațiu. Teritoriul Pruto-Nistorean, desprins de la Principatul Moldovei, a fost integrat într-un sistem social, politic, economic și cultural nou, cel imperial rus, care i-a impus schimbări majore și provocări semnificative. Limita cronologică superioară este anul 1828, când autoritățile centrale au decis suprimarea autonomiei administrației locale. Deși această autonomie fusese deja subminată în mod considerabil de ingerințele autorităților centrale, anul 1828 marchează punctul culminant al pierderii caracterului autonom legislativ. Este important de menționat că aceste limite cronologice nu sunt rigide, deoarece procesele discutate în lucrare au început înainte de 1812 și au continuat să evolueze după 1828.

Cadrul geografic al cercetării este delimitat de teritoriul dintre Prut și Nistru și de Imperiul Rus, în a cărui componență a fost inclus acest teritoriu după anul 1812. Discuția despre formarea elitelor imperiale rusești și procesul inoculării acestora a ideii de supremație civilizațională față de periferii în secolul al XVIII-lea nu înseamnă lărgirea cadrului cronologic și geografic, dar specificarea cadrului cultural, important în contextualizarea evoluțiilor din Basarabia, evidențiind atât dinamica internă, cât și influențele externe.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Metodologia de cercetare pentru tema în cauză presupune o abordare interdisciplinară, care combină metode de cercetare din istorie, sociologie și științe politice. Această abordare se justifică prin natura complexă a fenomenului de cooptare a elitei locale la actul de guvernare și administrare și a relațiilor dintre Centru și Periferie în cadrul imperiilor moderne de tip continental, care necesită o abordare holistică și integrată.

Metodele de cercetare folosite la acest subiect includ cercetarea documentară, procesarea și integrarea informațiilor, analiza de conținut, analiza comparativă a materialului. Cercetarea documentară și analiza de conținut implică studierea surselor primare și secundare, inclusiv documente de arhivă și extragerea informațiilor specifice pentru a identifica tendințele și modelele în abordarea autorităților rusești față de cooptarea elitei locale. Analiza comparativă va fi utilizată pentru a confrunta strategiile de cooptare ale elitei locale implementate în Basarabia cu cele din alte regiuni ale Imperiului Rus din aceeași perioadă, astfel încât să se poată identifica similitudinile și diferențele în abordarea autorităților centrale. În elaborarea tezei, ne-am ghidat după principiile științifice ale obiectivității, verificabilității, validității, fiabilității și generalizării. Aceste principii presupun abordarea la maxim posibil a subiectului cercetării cu neutralitate și imparțialitate, confirmarea datelor și concluziilor prin metode adecvate, asigurarea că datele și concluziile sunt corecte și semnificative în context, consistența și replicarea datelor și a concluziilor, și posibilitatea de a generaliza concluziile în alte contexte similare.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor cercetării izvorăsc din abordarea sa complexă și integrativă a relațiilor Centru-Periferie în contextul Basarabiei din perioada 1812-1828, concentrându-se asupra strategiilor de cooptare și asimilare a elitei locale de către Imperiul Rus. Studiul adoptă o perspectivă multidimensională care acoperă aspecte politice, sociale și culturale, oferind astfel o înțelegere cuprinzătoare a evoluțiilor din acea perioadă. Cercetarea oferă o analiză detaliată a mecanismelor de guvernare și a sistemului de privilegii nobiliare, evidențiind rolul central al elitei basarabene în consolidarea controlului imperial. Prin investigarea procesului de transformare a elitei locale în subiecți imperiali și examinarea modalităților de rezistență la asimilare, studiul nu doar completează literatura existentă, dar deschide și noi direcții de explorare a dinamicilor puterii într-un context istoric specific. Originalitatea rezultatelor este amplificată de paralela trasată între tacticile imperiale din secolul al XIX-lea și strategiile contemporane de influență și control utilizate de Federația Rusă în fostele sale periferii.

Aprobarea rezultatelor științifice. Pe parcursul studiilor de doctorat, am avut oportunitatea de a participa la diverse manifestări științifice, atât internaționale, cât și naționale, contribuind astfel la diseminarea rezultatelor cercetărilor mele. Participările mele au inclus evenimente academice de renume, în cadrul cărora am prezentat comunicări pe subiectul cercetării. De asemenea, am fost implicat activ în sesiuni științifice dedicate tinerilor cercetători și doctoranzi, atât în țară, cât și în străinătate. Rezultatele acestor participări au fost publicate în reviste de specialitate și culegeri științifice.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza de doctorat a fost elaborată în conformitate cu cerințele și regulamentele academice aplicabile. În introducere, sunt prezentate actualitatea și

importanța problemei abordate, scopul și obiectivele tezei, ipoteza științifică, importanța teoretică, metodologia de cercetare și structura tezei. Lucrarea conține adnotări în limbile română și engleză, o introducere, un capitol metodico-istoriografic și două capitole, fiecare cu subcapitole specifice, concluzii generale și recomandări, bibliografie și CV-ul autorului.

Capitolul I intitulat **Elita basarabeană: repere istoriografice și surse istorice** prezintă o analiză a conceptelor și metodologiilor privind problema elitei în istoriografie, precum și evoluția elitei basarabene în perioada de dominație a Imperiului rus, oferind o perspectivă istoriografică asupra subiectului. De asemenea, sunt examinate sursele documentare care au servit la cercetarea problemei puse.

În cadrul celui de-**al doilea capitol**, denumit **Rolul elitei locale în integrarea Basarabiei în cadrul Imperiului Rus**, se va efectua o analiză a rolului pe care elitele locale l-au avut în cadrul mecanismelor de administrare ale teritoriului respectiv. În acest context, se examinează activitatea conducerii regionale a Basarabiei prin prisma interacțiunilor sale cu autoritățile centrale în deceniile doi și trei ale secolului al XIX-lea. Tot aici, se va investiga eforturile elitei locale de a-și consolida influența în contextul competiției acerbe pentru putere și resurse cu alți actori locali și centrali.

În cadrul celui de-**al treilea capitol** al lucrării, intitulat **Strategii de cooptare a elitei locale**, se vor analiza mecanismele prin care Centrul imperial selecta, atrăgea sau respingea reprezentanți ai elitei basarabene în actul de guvernare și administrare a provinciei. În mod special, ne vom concentra pe descrierea privilegiilor oferite de autoritățile imperiale, cum ar fi asocierea elitei basarabene în actul de guvernare locală. De asemenea, capitolul va descrie și analiza procesul complex și amplu de recunoaștere a demnității nobiliare pentru membrii elitei basarabene.

I. REPERE ISTORIOGRAFICE ȘI IZVOARE ISTORICE

1.1. Problema elitei în istoriografie: concepte și metodologii

De-a lungul timpului, conceptul de elită a evoluat, iar abordările teoretice și metodologice au devenit din ce în ce mai complexe și sofisticate. În prezent, studiul elitelor implică o gamă largă de tehnici și instrumente de cercetare, care își propun să identifice și să analizeze modul în care elita își exercită puterea și influența asupra proceselor istorice, precum și modul în care aceasta este influențată de contextul istoric și social în care își desfășoară activitatea. Studiul elitei poate oferi o perspectivă esențială asupra modului în care societățile umane au fost și sunt organizate și pot ajuta la înțelegerea structurilor de putere, de influență și de control social care există în cadrul acestora.

Conceptul de elită poate fi definit într-o varietate de moduri, dar, în general, se referă la un grup de oameni care se deosebesc de restul populației prin anumite caracteristici precum educația, averea, influența sau alte atribute considerate importante într-un anumit context. De regulă, acești indivizi au acces la resurse, putere politică, socială sau economică și, deci, dispun de capacitatea de a influența direcția în care se dezvoltă societatea. Această minoritate se evidențiază printr-o organizare superioară în comparație cu masele dominante, percepute ca fiind pasive și amorfe, și își afirmă prerogativa de a influența procesele decizionale politice.

În perioada de început a secolului XX, teoria elitelor a început să fie investigată în cadrul științelor sociologice, urmare a faptului că cercetătorii au început să analizeze în profunzime structurile sociale și să exploreze interdependența între grupuri și procese. Cercetătorii au încercat să înțeleagă modul în care elitele influențează politicile și deciziile în diverse contexte istorice și sociale⁹. Cei trei „clasici” ai elitologiei, italienii Vilfredo Pareto¹⁰, Gaetano Mosca¹¹ și americanul Charles Wright Mills¹² au formulat și lansat în circuitul științific mai multe probleme legate de mobilitatea, circulația și funcționarea elitelor în societățile contemporane, dar și evoluția lor în diferite contexte istorice. Nu mai puțin importante pentru studiul elitelor au fost contribuțiile „aplicate” la sfera politică și economică au fost lucrările lui Max Weber¹³ și Joseph Schumpeter¹⁴.

Iar pentru „sociologia elitelor” contribuția lui Jacques Coenen - Huther¹⁵ care distinge diferite tipuri de elită: elită politică, elită economică, elită intelectuală și cea culturală, rămâne una

⁹ Coenen-Huther, J. *Sociologia elitelor*. Iași: Polirom, 2007, pp. 13-14.

¹⁰ Парето, В. *Компендиум по общей социологии*. Москва: ГУ ВШЭ, 2008, 511 с.

¹¹ Mosca, G. *The ruling class: Elementi di scienzapolitica*. New York: McGraw-Hill, 1939, 514 p.

¹² Mills, C. W. *The power elite*. Oxford: Oxford University Press, 2000, 448 p.

¹³ Webber, M. *Politica, o vocație și o profesie*. București: Anima, 1992, 54 p.

¹⁴ Schumpeter, J. *Capitalism, Socialism & Democracy*. London: Routledge, 1994, 437 p.

¹⁵ Coenen-Huther, J. *Sociologia elitelor*. Iași: Polirom, 2007, 224 p.

fundamentală. Autorul subliniază că, în pofida acestor distincții, elitele se intersectează și se suprapun adesea. Mai mult, elitele sunt responsabile de direcționarea proceselor de dezvoltare și că manifestările acestora au un impact major asupra valorilor și aspirațiilor societății în general. De asemenea, sunt analizate procesele prin care elitele se formează și se mențin în poziții de putere, accentuând rolul educației dar și a relațiilor sociale.

Deoarece procesul integrării nobilimii basarabene în corpul social al Imperiului Rus, constituie unul din obiectivele centrale al lucrării de față, vom acorda atenție acelor contribuții istoriografice, care s-au preocupat de evoluția și funcționarea nobilimii ruse în secolele XVIII-XIX. Majoritatea acestora evidențiază relevanța analizei nobilimii ruse (*dvoreanstvo*) în calitatea sa de clasă conducătoare din Imperiul Rus în epoca respectivă. Prin examinarea evoluției și schimbărilor suportate de nobilime, putem înțelege mai bine structura și dinamica per ansamblu a societății imperiale ruse.

Astfel, printre lucrările apărute în Rusia sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea, și care abordează subiectul nobilimii ruse se face remarcată lucrarea lui M. Bogoslovski¹⁶. Este un studiu riguros și detaliat al stilului de viață, obiceiurilor și valorilor nobilimii ruse în secolul al XVIII-lea. Pentru a realiza acest studiu, autorul a folosit o gamă largă de surse, inclusiv jurnale, scrisori, memorii și alte documente ale vremii, pentru a prezenta o imagine exhaustivă a vieții nobilimii din acea perioadă. Cartea descrie particularitățile vieții private, precum activitățile lor de zi cu zi, obiceiurile și tradițiile. Autorul evidențiază, de asemenea, rolul religiei și bisericii în viața nobilimii ruse, precum și atitudinea lor față de educație, artă și literatură. De asemenea, Bogoslovski a descris repercusiunile transferului cultural asupra nobilimii ruse, însă care, după cum consideră autorul, a avut doar efecte superficiale, mai ales asupra nobilimii provinciale. Transferul cultural reprezenta procesul prin care nobilii ruși adoptau obiceiurile și valorile culturale europene, influențați de contactul cu Occidentul.

Lucrarea intitulată „Дворянство в России от начала XVII века до отмены крепостного права”¹⁷ a autorului A. Romanovici-Slavatinski reprezintă o analiză profundă a rolului nobilimii în viața socială, economică și politică a Rusiei, în perioada cuprinsă între începutul secolului al XVII-lea și abolirea șerbiei din 1861. Autorul examinează originea nobilimii ruse, precum și rolul acesteia în guvernarea statului rus, dezvoltarea economică și viața culturală. De asemenea, sunt analizate principalele schimbări în statutul și drepturile nobilimii în diferite perioade ale istoriei, inclusiv reformele lui Petru I și a Ecaterinei a II-a. Autorul acordă o atenție deosebită rolului

¹⁶ Богословский, М. *Быт и нравы русского дворянства в первой половине 18 века*. Москва, 1906, 51 с.

¹⁷ Романовичь-Славатински, А. *Дворянство в России от начала XVII века до отмены крепостного права*. СПб, 1870, 564 с.

nobilimii în procesul de abolire a regimului de iobăgie, descriind atitudinea acesteia față de reformă și influența sa asupra implementării acesteia. Suplimentar, lucrarea examinează probleme legate de educația și cultura nobilimii din Imperiul Rus.

Istoricul B. Soloviov întreprinde o cercetare detaliată a nobilimii ruse, a istoriei sale, statutului, obiceiurilor și culturii în lucrarea „Русское дворянство и его выдающиеся представители”¹⁸. Soloviov analizează viața și realizările unor reprezentanți remarcabili ai nobilimii din diferite perioade ale istoriei rusești, cât și contextul social și istoric în care au activat aceștia. Autorul opinează că nobilimea a avut un rol semnificativ în istoria Imperiul Rus și a contribuit la dezvoltarea acesteia prin prisma rolului jucat în guvernare, armată și alte domenii cruciale de activitate. Astfel, autorul analizează contribuția reprezentanților remarcabili ai nobilimii la literatură, artă, știință, politică și economie.

M. Mikeșin, în lucrarea intitulată „Дворянство: от истории к метафизике”¹⁹ furnizează o analiză detaliată a fenomenului nobilimii ruse, desfășurată pe parcursul a mai mult de trei secole, de la sfârșitul secolului al XVI-lea și până la începutul secolului al XX-lea. În cadrul acestei cercetări, autorul analizează cultura, ideologia și mentalitatea nobiliară în calitate de produse ale contextului socio-istoric. Una dintre tezele principale ale acestei lucrări este aceea că nobilimea nu poate fi înțeleasă doar ca un statut social, ci trebuie considerată și în contextul dimensiunii sale metafizice, așa cum o definește autorul, care este strâns legată de modul în care nobilii percep lumea și își găsesc locul în ea. Mikeșin abordează o serie de aspecte ale culturii nobiliare, inclusiv religia, educația, cultura memorială, viața socială, arta și literatura. În acest sens, autorul argumentează că, cultura nobiliară are propriile sale particularități și se distinge semnificativ de alte formări culturale. De asemenea, autorul se referă la evenimente istorice majore legate de nobilime, cum ar fi reformele lui Petru I, participarea nobilimii la revolta decembristă și rolul acesteia în revoluția din 1917. În acest context, Mikeșin analizează reacția nobilimii la aceste evenimente și o asociază cu particularitățile culturii și mentalității nobiliare.

Lucrarea „Повседневная жизнь дворянства пушкинской поры”²⁰ a cercetătoarei Elena Lavrentieva este o analiză a vieții nobilimii ruse la începutul secolului al XIX-lea. Cartea explorează stilul de viață al nobililor, tradițiile, obiceiurile, relațiile sociale, mentalitatea și ideologia lor, iar fiecare capitol este dedicat unei anumite sfere de viață a nobilimii. Una dintre principalele teze ale cărții este că viața nobilimii era foarte diversă și depindea de mulți factori, inclusiv de statutul social, avere și regiunea de locuit. Autoarea analizează diferite aspecte ale

¹⁸ Соловьев, Б.И. *Русское дворянство и его выдающиеся представители*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2000, 340 с.

¹⁹ Микешин, М.И. *Дворянство: от истории к метафизике*. СПб: Политехника-сервис, 2015, 400 с.

²⁰ Лаврентьева, Е. В. *Повседневная жизнь дворянства пушкинской поры*. Москва: Этикет, 2015, 663 с.

vieții nobiliare, inclusiv relațiile lor cu țărani sau rolul femeilor într-o societate de tip patriarhal, cum era cea rusă.

Seria de lucrări intitulată *Historia Rossica*, și apărută sub redacția unor istorici precum E. Anisimov, A. Miller, A. Zorin, A. Kamenskii, R. Wortman și alții, reprezintă o altă sursă extrem de utilă pentru cercetarea evoluției și rolului nobilimii ruse în context imperial. Se face remarcată lucrarea „Западные окраины Российской империи”²¹ sub redacția lui Alexei Miller și Mihail Dolbilov, care explorează rolul elitelor locale în formarea și perpetuarea structurilor politice, economice și sociale ale periferiilor vestice din Imperiul Rus în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Autorii sugerează că elitele au jucat un rol important în formarea și administrarea teritoriilor din vestul Imperiului Rus, având controlul asupra resurselor și fiind actori-cheie în economia acestor teritorii. De asemenea, elitele guvernamentale au fost implicate în activitatea politică prin intermediul pozițiilor lor în structurile administrative locale. Cu toate acestea, autorul subliniază că elitele și nobilimea în special nu au fost întotdeauna unite în viziunile și obiectivele lor, ceea ce a dus la conflicte interne. Totodată, se atrage atenția asupra schimbărilor sociale și economice semnificative din periferiile vestice ale imperiului, legate de dezvoltarea capitalismului și a mișcărilor naționale, care au adus noi provocări și amenințări ordinii imperiale.

Pentru o mai bună înțelegere a evoluției instituționale a nobilimii ruse, este necesar să se examineze perioada secolului al XVIII-lea începutul sec. al XIX-lea, atunci când au loc transformări esențiale pentru dinamica acestei stări. În acest sens, materialele apărute în cadrul proiectului internațional de cercetare «Культура и быт русского дворянства в провинции XVIII века», sunt sugestive. Articolul coordonatorului proiectului, Olga Glagoleva, *Nobilimea, puterea și societatea în Rusia provincială a sec. al XVIII-lea*, apreciază ca fiind determinantă, influența pe care au exercitat-o doi cercetători asupra constituirii unor paradigme general acceptate de mediul academic privind imaginea nobilimii ruse. Doi distinși cercetători, Mark Raeff și Iurii Lotman nu numai că au furnizat concepțiile de bază, ci au și reușit să înscrie locul nobilimii în cultura rusă în secolul al XVIII-lea²².

Astfel, în lucrarea sa fundamentală intitulată „Originea intelighenției ruse: nobilimea din secolul al XVIII-lea”²³, Mark Raeff susține că nobilimea rusă a fost strâns dependentă de stat, de voința monarhului, din care cauză nu a avut o sursă autonomă de legitimitate, statutul său social,

²¹Миллер, А., Долбиллов, М. *Западные окраины Российской империи*. Москва: НЛЮ, 2007, 608 с.

²² Глаголева, О. *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века: Подходы и методы изучения*. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012. р. 9.

²³ Raeff, M. *Origin of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth-Century Nobility*. Cambridge: Harvard University Press, 1966, 260 p.

rămânând multă vreme nefixat, iar acest lucru la rândul său a creat un mediu fertil pentru formarea inteligenței²⁴. Această idee a fost dezvoltată mai târziu de Eliza Wirtschafter, care a menționat că motivele excluderii, izolării de realitate, stagnării economice, declinului și crizei apar din cauza diversității tipurilor nobiliare și instabilității, care o producea, fiindcă le lipseau parametri sociali clari, iar aceasta ducea la insecuritate și incertitudinea statutului de nobil²⁵. Paradigma unei „deprimări” (ущербность) totale și a unei insecurități devine dominantă în privința nobilimii provinciale, ale cărei obiceiuri, mod de viață și preferințe tradiționale sunt asociate cu o stare de înapoiere, ignoranță și plictiseală²⁶. Aceste concluzii sugerează că nobilimea rusă a suportat o criză existențială în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, care a pus bazele formării clasei inteligenței rusești și a schimbărilor ulterioare din societatea rusă.

Una dintre lucrările clasice dedicate nobilimii ruse, îi aparține marelui semiotician și culturolog de la Universitatea din Tartu, Iurii Lotman. Imaginii de deprimare și a unei vieți fără mari aspirații și exces de lux, Lotman contrapune o imagine a unei lumi originale, irepetabile²⁷. Existau două tradiții culturale care se referă la atitudinea nobililor ruși față de transferul cultural din Occident, una care separa nobilimea, influențând chiar și relațiile interpersonale la sfârșitul secolului al XVIII-lea²⁸. Modelele de comportament preluate mai mult mimetic din Occident nu deveneau părți integrante ale structurii interioare ale nobilului rus, ci rămâneau elemente străine ce aduceau în viața de zi cu zi elemente de teatralizare și duplicitate. Acest fapt îi îndepărta pe nobili de rădăcinile lor și de cultura tradițională rusă²⁹.

Dualitatea și ambiguitatea percepției nobilului rus se exprimă prin atitudinea față de „propriu” sau „străin”, „vechi” sau „nou”, precum și prin dihotomia provincie-centru (capitală). Olga Glagoleva afirmă că scutirea de serviciul obligatoriu a oferit posibilitatea de alegere a unui stil comportamental diferit pentru nobilii de la Centru sau moșierii stabiliți la conacele lor, adică între viața în capitală sau în provincie. Astfel, autoarea lansează ideea unei regândiri critice a concepției de detașare/înstrăinare/izolare a nobilimii ruse față de mediul său și revizuirea

²⁴ Глаголева, О. Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века: Подходы и методы изучения. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012. р. 9.

²⁵ Wirtschafter, E.K. *Social Identity in Imperial Russia*. DE Kalb IL: Northern Illinois University Press, 1997, p. 29

²⁶ Greenfeld, L. *The formation of the Russian National Identity: The Role of Status Insecurity and Ressentiment*. In: *Comparative Studies and History*. Vol.32 1990, pp. 549-591.

²⁷ Лотман, Ю.М. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, р. 214.

²⁸ *Ibidem*, р. 312.

²⁹ Глаголева, О. Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века: Подходы и методы изучения. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012, pp. 10-11.

abordărilor tradiționale asupra nobilimii provinciale ale secolului XVIII³⁰. Spre regret, majoritatea modalităților de a categorisi opoziția centru-provincie nu depășesc abordarea avansat/înapoiat³¹.

O. Glagoleva susține că Manifestul libertății nobilimii din 1762 a reprezentat un moment decisiv în procesul de formare a clasei nobiliare din Imperiul Rus, deoarece a eliberat nobilii ruși de obligația serviciului de stat și a inițiat formarea comunităților nobiliare locale³². Cu toate acestea, Glagoleva constată că procesul de transfer cultural din Occident către Rusia provincială nu a fost încă studiat în detaliu și că nu s-a stabilit încă modul în care ideile europene au fost percepute în provincie. În acest sens, cercetătoarea se întreabă cum au fost adaptate formele preluate de nobilii care tindeau să-și modernizeze viața după modelul european sau central, cum se potriveau aceste forme cu condițiile de viață ale nobililor provinciali și cum a fost percepută adecvat inserția noilor idei³³. Astfel, autoarea sugerează necesitatea unei reevaluări critice a concepției tradiționale despre izolarea nobilimii ruse față de mediul său și o mai profundă înțelegere a procesului de modernizare în Rusia provincială în secolul al XVIII-lea.

Un alt cercetător, Lorenz Erren, a accentuat dubla ipostază a nobilului rus, cea de moșier și ofițer³⁴. În acest sens, domeniul funciar și șerbii nu erau considerați atât o sursă de venit, cât mai curând un atribut indispensabil al apartenenței la elita conducătoare³⁵. De asemenea, Lorenz identifică mai multe etape care au contribuit la formarea nobilimii ruse, precum reforma militară a țarului Alexei Mihailovici, desființarea treptată și lichidarea privilegiilor regimentelor de *strelți* (*streltsy*) (1698), încetarea practicii de distribuire a domeniului funciar de stat (1711-1714), fuziunea juridică a moșiei și feudei (1714), implementarea capitației (1719 -1722) și, nu în ultimul rând, întocmirea Tabelului rangurilor (1722)³⁶. Prin introducerea capitației, reforma lui Petru I a conturat, pentru prima dată sub aspect juridic, două grupuri de slujbași (служилые люди): cei mai nobili, obligațiile cărora pe viitor se vor rezuma la serviciul militar (viitorii *dvoreni*) și urmașii slujbașilor de ranguri inferioare, scutiți de serviciul militar, dar supuși capitației (viitorii *odnodvorfti*)³⁷. Astfel, reformele lui Petru I au permis nobilimii (*dvoreanstvo*) să se detașeze de clasele inferioare și să se consolideze ca o clasă socială superioară distinctă.

³⁰ *Ibidem*, p. 10.

³¹ *Ibidem*, p. 18.

³² *Ibidem*, p. 45.

³³ *Ibidem*, p. 46.

³⁴ Лоренц, Э. Российское дворянство первой половины XVIII века на службе и в поместье. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012, p. 53.

³⁵ *Ibidem*, p. 64.

³⁶ *Ibidem*, p. 57.

³⁷ *Ibidem*, p. 57.

De asemenea, Lorenz Erren consideră că procesul de consolidare a nobilimii nu a fost însoțit și de o echivalare a averilor. Distribuția neuniformă a proprietăților în rândul nobililor a rămas neschimbată până în secolul al XIX-lea, moștenire din secolul al XVII-lea. Deținerea unui domeniu funciar și a șerbilor era un privilegiu specific doar nobililor începând cu anul 1730, iar acesta a devenit un indicator clar al statutului lor social. În ceea ce privește relațiile dintre nobilime și autoritatea centrală, Erren consideră că acestea erau adesea caracterizate de neîncredere reciprocă, ipocrizie și resentiment. Încercarea lui Petru I de a institui autoadministrarea nobiliară a provocat frica nobililor de a fi atrași într-un sistem de răspundere colectivă³⁸. Autorul concluzionează că privilegiile extinse acordate nobilimii au făcut dificilă emanciparea politică a acesteia. În secolul al XIX-lea, nobilii ruși și-au asumat noul mod de viață, care a inclus serviciul militar, posesia de șerbi și cultura europeană. Imitând modelele aristocrației europene, aceștia și-au comandat blazoane, au reconstituit genealogia lor, ca sursă de legitimitate politică și socială, îndrăgind „la pachet” și romanele franțuzești³⁹.

Alt istoric rus, Nicolae Petruhințev, prin studiul său intitulat „Puterea și nobilimea în cadrul periferiilor naționale (1720-1730)”, chiar dacă depășește limita cronologică inferioară a cercetării noastre, este relevant din perspectiva că evidențiază faptul că nobilimea provincială era influențată de trei politici guvernamentale distincte: 1) Politica stărilor, care se deosebea prin particularitățile sale față de nobilime; 2) Politica etno-națională, care avea o abordare diferențiată față de diferitele grupuri etnice ale regiunii; 3) Politica față de teritoriile periferice, care ținea cont de poziționarea specifică a acestora din punct de vedere economic, cultural și militar-strategic⁴⁰. Situația nobilimii ruse în anumite periferii demonstrează necesitatea unei abordări complexe și nu simpliste a politicilor imperiale de la periferii. În acest caz, politica față de etnie nu era prioritară, în disputa oameni vs. teritoriu pentru autoritățile centrale era mai importantă ultima componentă, iar polițiile de la periferie urmăreau stabilizarea și consolidarea regiunii în baza intereselor grupurilor etnice/naționale⁴¹.

Alexandr Kuprianov, în studiul său analizează intervențiile corporațiilor nobiliare în administrarea orașelor cât și prestația nobilimii în calitate de exponent al societății civile⁴². Autorul își propune să clarifice poziția nobilimii față de instituțiile administrației locale prin examinarea

³⁸ *Ibidem*, pp. 73-74.

³⁹ *Ibidem*, p. 87-88.

⁴⁰ Петрухинцев, Н. Власть и дворянство на национальных окраинах в 1720-1730-е годы. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012, p. 90.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 110-115.

⁴² Куприянов, А.И. Выборные практики дворянства Московской губернии в конце XVIII- начале XIX века. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012, p. 230.

atitudinii acesteia față de practicile electorale⁴³. Alegerea nobililor în diverse funcții administrative trebuia să acopere deficitul de cadre calificate și să reducă povara bugetară a statului. Deși erau aleși de către comunitatea nobiliară, funcționarii administrației locale se aflau sub controlul conducerii guberniale⁴⁴.

De asemenea, practicilor electorale ale nobilimii rusești din primul sfert al secolului al XIX-lea este dedicat studiul cercetătorului D.V. Timofeev din Ekaterinburg. În baza proceselor verbale, păstrate în arhivele rusești, autorul analizează șirul de argumente pe care participanții la alegerile din adunările nobiliare din diferite provincii interne îl utilizează pentru a crea discursul solidarității de grup, mai ales în cazul conflictelor dintre corpul dvorenimii cu autoritățile guberniale. Observăm o similitudine retorică cu cazul Basarabiei, pe care îl analizăm în lucrarea noastră. Astfel, adunările nobiliare locale afișează o imagine de superioritate, una paternalistă față de autoritățile locale, mai ales în dreptul lor de a accepta spre alegeri reprezentanți ai nobilimii locale, pe care guvernatorii nu-i consideră eligibili⁴⁵.

Într-un alt articol, același autor se apleacă nemijlocit asupra conflictelor electorale în adunările nobiliare în timpul domniei lui Alexandru I, analizând aceleași practici comunicative ale corporației nobiliare și crearea unui discurs, pe care-l atribuie unei incipiente „sfere publice” din Rusia⁴⁶.

Klaus Sharf în articolul „Practici electivă ale nobilimii din gubernia Moscova la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea” consideră că formarea nobilimii ruse a fost doar în mică măsură un proces natural și autonom, statul a impus astfel de transformări, creând condiții pentru derularea cu succes a procesului. Oferind privilegii, statul a transformat treptat propria elită într-o instituție de tip european: moșiile au fost echivalate cu feuda, nobilimii i-a fost asigurat monopolul asupra deținerii domeniului funciar, iar statutul social al serviciul de stat a fost ridicat, chiar dacă doar formal față de cel militar⁴⁷. Tabelul rangurilor a deschis calea nobilimii spre o carieră în domeniul militar sau administrativ, iar celor fără titlu nobiliar - posibilitatea de a-l obține. Elitele de origine non-ruse, deși li se diminuează din statutul autonom, aveau posibilitatea în condițiile demonstrării loialității, să se integreze beneficiind de condiții egale în elita imperială,

⁴³ *Ibidem*, p. 233.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 258.

⁴⁵ Тимофеев, Д.В. Электоральные практики российского дворянства первой четверти XIX века: Диалоги о "законе" и "общем мнении" в контексте истории общественного сознания. В: *Актуальные проблемы отечественной истории, источниковедения и археографии: к 90-летию Н.Н. Покровского*/Отв. ред. А.П. Деревянко, А.Х. Элерт, Новосибирск: Институт Истории, 2020, с. 356-364.

⁴⁶ *Idem*, Электоральные конфликты и групповая солидарность российского дворянства в царствование Александра Первого. В: *Questio Rossica*, т 8, 2020, н. 4, с. 1274-1291.

⁴⁷ Шарф, К. Горацианская сельская жизнь и европейский дух в Обуховке: Дворянский интеллигент Василий Капнист в малороссийской провинции. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛЮ, 2012, p. 377.

unde domina nobilimea rusă⁴⁸. Sharf subliniază că reformele din perioada 1762-1785 au fost orientate spre consolidarea poziției Centrului în provincie, prin intermediul noilor funcții, electiv și remunerate, destinate nobilimii locale și păturilor înstărite ale orășenilor. În acest context, politicile în domeniul educației, științei și culturii, inspirate din modelele europene, au servit drept instrumente pentru formarea noii nobilimi⁴⁹.

Problema mobilizării sociale a nobilimii ruse în secolul al XVIII este studiată în studiul istoricilor K.D. Bugrov și M.A. Kiselev. Autorii observă că mitul „monolitului dintre nobilime și Tron” din istoriografia rusă este contra-productiv și aduc argumente pertinente în acest sens. Ei pun accent pe cercetarea instituțiilor de stat, care au drept principal obiectiv mobilizarea resurselor, în cadrul corporației nobiliare. Elitele post-petrine reușesc să creeze instituții de autogovernare nobiliară la nivel teritorial, prin elaborarea unei strategii proprii de mobilizare socială, în care interesul corporatist juca un rol stimulator crucial. Ca rezultat, privilegiile și libertățile acordate de Petru al III-lea și Ecaterina a II-a nu au fost văzute ca un rezultat al luptei sau negocierii dintre stat și nobilime, dar drept un rezultat al strategiilor de mobilizare întreprinsă de elita guvernamentală a Rusiei⁵⁰.

Articolul cercetătorilor I.T. Șatohin și S.B. Șatohina din Universitatea din Belgorod, dedicat participării nobilimii ruse în cadrul serviciului de stat în secolul al XIX-lea, scoate în evidență câteva aspecte importante, cum ar fi atitudinea negativă a nobilimii teritoriale față de serviciul public în perioada dată, care a rezultat într-un deficit cronic de personal administrativ în cadrul aparatului de stat. De asemenea, sunt elucidate strategiile utilizate de către Centrul Imperial pentru a motiva nobilimea să se implice în serviciul public, prin oferirea de privilegii și stimulente care să faciliteze avansarea în carieră. Totodată, autorii constată că statul rus a eșuat în această direcție, fiind nevoit să deschidă drum pentru reprezentanții grupurilor non-nobiliare în administrație. Astfel, pe întreaga durată a secolului al XIX-lea se constată o atitudine constant negativă a nobilimii față de corpul de funcționari în întreg Imperiu, iar Basarabia nu era o excepție⁵¹.

Monografia semnată de cercetătoarea rusă I.V. Rujitskaja, focalizată asupra birocrăției ruse din prima jumătate a secolului al XIX-lea, subliniază contribuția corpului de funcționari ruși la facilitarea transformărilor modernizatoare în cadrul Imperiului Rus, prin elaborarea strategiilor

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 378.

⁵⁰ Бугров, К.Д., Киселев, М.А. Государство, дворянство и социальная мобилизация в России XVIII вв. В: *Уральский исторический вестник*, н. 4(61), 2018, с. 14-21.

⁵¹ Шатохин, И.Т., Шатохина, С.Б. Российское дворянство и государственная служба в XIX - начале XX вв. В: *Научные Ведомости*, серия История, Политология, Экономика, Информатика, 2014, нр. 21 (192), выпуск 32, с. 106-110.

pentru soluționarea problemei țărănești, sistematizării legislației și reorganizarea autoadministrării la nivel local. Toate aceste probleme au fost importante și pentru Basarabia⁵².

Istoria nobilimii ruse reprezintă una dintre preocupările actuale ale istoriografiei occidentale. Astfel, istoricul britanic Dominic Lieven, în lucrarea „Aristocrația în Europa 1814-1914”⁵³, se concentrează pe analiza evoluției aristocrației din trei țări europene (Anglia, Germania și Rusia) în perioada cuprinsă între sfârșitul războaielor napoleoniene și Primul Război Mondial. Studiul comparativ se axează pe diferite perspective, precum educația și cultura, sursele de venit, activitatea militară și politică, precum și cotidianul. O atenție specială este acordată sursei de venit a aristocrației, dezvăluindu-se detalii ale activității economice din diverse ramuri, precum agricultura, închirierea de spații imobiliare, operațiuni cu hârtii de valoare și industrie.

Lieven subliniază rolul important jucat de aristocrație în modelarea structurilor politice și sociale europene din secolul al XIX-lea. El afirmă că aristocrația, în special în forma sa conservatoare, a avut o contribuție crucială în menținerea ierarhiilor tradiționale și în opoziția față de răspândirea mișcărilor liberale și socialiste. În același timp, autorul evidențiază și capacitatea aristocrației de a se adapta la schimbările economice din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Pe măsură ce industrializarea a cuprins Europa, mulți membri ai aristocrației au devenit bancheri și antreprenori, menținându-și în același timp influența socială și politică. În cele din urmă, autorul explorează modul în care aristocrația a navigat prin aceste schimbări și s-a adaptat la noile circumstanțe.

Istoricul american Alfred J. Rieber, cunoscut pentru contribuțiile sale esențiale în cercetarea fenomenului imperial, vine cu o analiză complexă a impactului pe care l-au avut competiția dintre marile puteri pentru controlul frontierelor spațiului eurasiatic în epoca modernă, inclusiv cel danubiano-pontic. Această luptă este descrisă în termenii unui amplu proces istoric, care se ducea pe două paliere: de sus în jos, în cadrul procesului de construcție a entităților statale, fie imperială, fie națională în lupta lor pentru teritorii și resurse, și de jos în sus, ca reacție a popoarelor subjugate la procesul de expansiune imperială, în care acestea încercau prin diverse metode, de la acomodare și adaptare până la revoltă fățișă față de stăpânirile imperiale. Modelul teoretic, numit „geocultural” elaborat de Rieber în care procesele politice, militare, economice și practicile culturale sunt analizate în strânsă legătură de spațiul fizic al frontierelor disputate. Un rol aparte este rezervat dinamicii interacțiunilor între strategiile expansiunii imperiale de la cucerire colonizare și asimilare la strategiile de răspuns ale obiectului expansiunii - acomodarea și

⁵² Ружицкая, И.В. *Просвещенная бюрократия (1800.1860-е гг.)*. Москва: Институт российской истории РАН, 2009, 281 p.

⁵³ Ливен, Д. *Аристократия в Европе 1815-1914*. СПб: Академический проект, 2000, 368 с.

rezistența. Din punct de vedere metodologic, vom adopta în lucrarea noastră ideea zonelor contestate și modul cum elitele locale din aceste zone au încercat să se adapteze noilor conjuncturi istorice⁵⁴.

În aceeași linie se poate înscrie și lucrarea recentă a lui Victor Taki, care analizează politica rusă în Principatele Române din perspectiva luptei dintre reprezentanții Centrului imperial (diplomați și militari ruși) cu elitele locale. Încercarea Rusiei de a transforma Țările Române într-o „zonă de frontieră” cu Imperiul Otoman, a generat rezistența elitelor locale, care-și doreau păstrarea autonomiei⁵⁵. Problema elitelor continuă să preocupe istoricii și sociologii români, de remarcat studiile semnate de Gh. Platon, Al. Fl. Platon⁵⁶. Fundația Academică „A.D. Xenopol” din Iași a dedicat în anul 1996 un volum special elitelor (Xenopoliana IV, 1996, 1-4). Dintre cercetătorii care și-au axat investigațiile pe această temă pot fi nominalizați: Alexandru Zub⁵⁷, Stelian Tănase⁵⁸, Petru Bejan⁵⁹, Alexandru-Florin Platon⁶⁰, Cătălin Turliuc⁶¹, Gheorghe Teodorescu⁶², Florea Ioncioaia⁶³, Remus Câmpeanu⁶⁴, Simion Retegan⁶⁵, Ștefan-Mihai Ceaușu⁶⁶ etc. Din cercetările mai recente asupra elitelor din spațiul românesc, menționăm contribuțiile istoricilor ieșeni Cristian Ploscaru⁶⁷ și Dan Dumitru Iacob⁶⁸.

⁵⁴ Rieber, A. *The Struggle for the Eurasian Borderlands. From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 618 p.

⁵⁵ Taki, V. *Россия на Дунае. Империя, элиты и политика реформ в Молдавии и Валахии (1812-1834)*, Москва: ИЛО, 2021, 440 p.

⁵⁶ Platon, Gh., Platon, Al. Fl., *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context European, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*. București: Ed. Academiei Române, 1995, 204 p.

⁵⁷ Zub, Al. O nouă temă în istoriografia românească: elitele. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 49-55.

⁵⁸ Tănase St. Din nou despre elite. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 5-12.

⁵⁹ Bejan, P. Autoritatea elitelor diriguitoare. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 13-18.

⁶⁰ Platon, Al. Fl. „Criză” sau „schimbare de paradigmă”? Repere în istoriografia socială. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 39-48.

⁶¹ Turliuc, C. Elita economică în România la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Rolul industriașilor evrei. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 121-130.

⁶² Teodorescu, Gh. Elitele: controverse teoretice și realități culturale. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 23-30.

⁶³ Ioncioaia, Fl. Revolta ierarhiei. O discuție asupra temei elitelor și a proiecției sale istoriografice. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 56-82.

⁶⁴ Câmpeanu, R. Elite românești și elite europene în veacul XVIII. Încercări de definire. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 87-94.

⁶⁵ Retegan, S. Elita satului românesc din Transilvania la mijlocul secolului XIX. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 102-112.

⁶⁶ Ceaușu, Șt. M., Note asupra elitei politice românești în Bucovina habsburgică. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 95-101.

⁶⁷ Ploscaru, C. *Originile „partidei naționale” din Principatele Române: Sub semnul „politicii boierești” (1774-1828)*. vol. I. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013, 784 p.

⁶⁸ Iacob, D. D. *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sociabilitate și divertisment*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2015. 409 p.

1.2. Evoluția elitei basarabene: izvoare și repere istoriografice

În procesul de elaborare a tezei, am adoptat o abordare de cercetare care se bazează mai puțin pe utilizarea informațiilor din surse inedite și mai mult pe sintetizarea informațiilor cunoscute cu privire la comportamentul elitei locale în fața strategiilor de cooptare ale autorităților ruse. Am considerat că sursele cunoscute și deja utilizate de cercetătorii din domeniu constituie o bază solidă pentru a obține o înțelegere mai precisă și complexă a problemei de studiu. În consecință, am urmărit utilizarea de surse cunoscute, utilizate anterior în cercetări și analize similare, în detrimentul celor mai puțin cunoscute și încă nevalidate.

Istoriografia românească și cea din Republica Moldova s-a expus doar sporadic asupra evoluției nobilimii basarabene, fiind considerat în perioada interbelică, drept element ostil aspirațiilor naționale, prin loialitatea arătată casei Romanov. Nici în perioada postbelică situația nu s-a schimbat, deoarece istoriografia marxistă descuraja preocupările din perspectiva socială, a dușmanului de clasă. Surprinzător, dar nici în primul deceniu după declararea independenței studiul elitelor în secolul al XIX-lea nu a fost favorizat, probabil din aceleași motive ca și în perioada interbelică.

B. Nolde, în studiul său dedicat Imperiului Rus⁶⁹, oferă relatări inclusiv cu privire la Basarabia, unde identificăm informații despre statutul nobilimii basarabene, încadrarea acestei categorii sociale în sistemul administrativ, tentativele nobilimii de a se împotrivi încercărilor de lichidare a autonomiei Basarabiei etc. În altă lucrare⁷⁰, autorul explorează și analizează evoluția statutului juridic al provinciilor naționale anexate la Imperiului Rus, printre care se regăsește și Basarabia. În contextul acestei lucrări, sunt expuse argumentele cu privire la acordarea statutului juridic constituțional regiunilor periferice din vest. În ceea ce privește Basarabia, autorul abordează și analizează statutul juridic al acestei provincii în cadrul Imperiului Rus, incluzând-o într-un concept constituțional aplicat cu unele devieri pentru toate periferiile occidentale ale imperiului. Pentru a realiza această analiză, B.E. Nolde utilizează în mare parte documentele din Colecția integrală a legilor Imperiului Rus, precum și Așezămintele administrării Basarabiei din anii 1812 și 1818, dar și unele lucrări de referință.

Subiectul nobilimii basarabene nu s-a aflat pe agenda istoriografiei românești, cu excepția unor preocupări sporadice, deoarece nobilimea basarabeană era privită ostilă aspirațiilor naționale, prin loialitatea arătată casei Romanov. Prima abordare directă asupra elitelor o face Gheorghe I.

⁶⁹ Нольде, Б.Э. *История формирования Российской Империи*. СПб: Дмитрий Буланин, 2013, 848 с.

⁷⁰ Nolde, B.E. *La formation de l'empire russe: études, notes et documents*. 2 vols. Paris: Institut d'Etudes slaves, 1952, 326 p.

Brătianu, într-o conferință din 1933. Brătianu susține că masele sunt acefale, nu se pot conduce singure, elitele fiind cele care posedă autoritate. Pentru Brătianu, rolul elitelor este unul de mediere între putere și mase⁷¹.

Alexandru Boldur în lucrarea „Autonomia Basarabiei sub stăpânire rusească 1812-1828”, descrie conflictele elitei locale cu reprezentanții puterii centrale⁷². Făcând referință la nobilimea basarabească Al. Boldur susține că această stare socială „... mult timp își păstrează mentalitatea românească, până când este pur și simplu majorată de elementele rusești, în parte venite cu calitatea de nobili gata din interiorul Rusiei și, în parte, căpătând această calitate prin serviciul în Basarabia, în timpul rusesc. Cu toate acestea un curent cultural moldovenesc îl vedem existând până la sfârșitul dominației ruse”⁷³.

Gheorghe Bezviconi a contribuit semnificativ la cercetarea istoriei nobilimii din Basarabia prin intermediul publicării unei serii de lucrări și articole consacrate acestei stări sociale⁷⁴. În cadrul acestora, autorul a examinat o gamă diversă de subiecte, pornind de la evoluția generală a nobilimii basarabene până la istoriile individuale ale nobililor implicați în viața politică, economică și culturală a acestei regiuni, subliniindu-se importanța luptei pentru afirmarea conștiinței naționale. În aceste studii, autorul a prezentat poveștile de viață ale unor nobili din Basarabia, incluzând aspecte precum modul lor de trai, casele lor și activitățile cotidiene, educația lor, colecțiile de cărți și muzica preferată, implicarea lor în soluționarea problemelor sociale și altele. În lucrarea intitulată „Profiluri de ieri și de azi”⁷⁵, Gh. Bezviconi abordează o gamă diversă de subiecte referitoare la nobilimea din Basarabia. Aceste subiecte includ atât situația generală a nobilimii din această regiune, cât și istoriile particulare ale unor nobili care s-au remarcat în viața Basarabiei. Autorul acordă o atenție specială luptei pentru promovarea conștiinței naționale, prezentând istoriile vieților mai multor nobili din Basarabia, detaliind modul lor de viață, casele și

⁷¹ Brătianu, Gh. *Problema noilor elite și a liberalismului în România*. Extras din revista *Libertatea*. București: Leopold Geller, 1933, 15 p.

⁷² Boldur, Al. *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828*. Chișinău: Cartea Românească, 1929, 107 p.

⁷³ *Ibidem*, p 57.

⁷⁴ Bezviconi Gh. *Boierii Catargi*. În: Din trecutul nostru, 1936, anul IV. nr. 36-39 pp. 106-126; Idem. *Boierii Stamati*. În: Din trecutul nostru, anul III, nr. 15-16, pp. 3-47; Idem. *Paul Gore*. În: Din trecutul nostru, 1938, anul V, nr. 50 pp. 1-4; Idem. *Manuc-Bei*. În: Din trecutul nostru, 1938, anul VI, nr. 54-55, pp. 1-57; Idem. *Din vremea lui Alexandru Sturdza (1791-1854)*. În: Din trecutul nostru, anul IV, nr. 36-39. pp.1-81; Idem. *Familia Krupenski în Basarabia*. În: Din trecutul nostru, 1939, anul VII, nr.10, pp. 5-52; Idem. *Femeia Basarabească*. În: Din trecutul nostru, 1934, nr.11-12, pp. 7-70; Idem. *Frații Stroescu*. În: Din trecutul nostru, 1935, anul III, nr. 17-20, pp.102-108; Idem. *Natalia Keșco. Regina Serbiei*. În: Din trecutul nostru, 1935, anul III, nr. 17-20, pp. 59-74; Idem. *Boierii Sturdza și Basarabia (urmare)*. În: Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, 1934, anul VI, nr. 1, pp. 36-51. Idem. *Patruzeci de ani din viața Basarabiei, 1877-1917*; În: Din trecutul nostru, 1939, nr.8-9, pp. 3-41.

⁷⁵ Bezviconi, Gh., Mihail, P., Pelivan, I. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău: Universitas, 1992, 362 p.

activitățile zilnice, studiile pe care le-au urmat, bibliotecile pe care le-au deținut și muzica pe care au ascultat-o, precum și implicarea lor în rezolvarea problemelor societății.

În perioada postbelică situația nu s-a schimbat, deoarece istoriografia marxistă descuraja preocupările din perspectiva socială, a dușmanului de clasă. Surprinzător, dar nici în primele decenii după declararea independenței studiul elitelor în secolul al XIX-lea nu a fost favorizat, probabil din motivul că nobilimea basarabeană era privită ostilă aspirațiilor naționale. Cu toate acestea, nobilimea basarabeană a avut de jucat un rol extrem de important în viața provinciei și studiul acesteia permite cercetătorului o mai bună și amplă înțelegere a istoriei regiunii. Cu toate acestea, în ultimul deceniu au apărut tot mai multe studii care abordează problem elitei basarabene în diferite contexte. Aici remarcă aportul istoricului Alexei Agachi, care s-a evidențiat în ultima decadă prin numeroase studii dedicate istoriei Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, explorând implicit și problema relațiilor dintre elita locală și reprezentanții puterii centrale. Vom începe cu lucrarea care analizează *Așezământul pentru înființarea regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818*⁷⁶, document care a instituit o administrație mixtă, pe alocuri chiar confuză, bazată pe legislația rusă gubernială și tradițiile locale, utilizând atât limba română, cât și limba rusă. Autorul în mod pertinent observă că acest aranjament complicat a amplificat conflictele între nobilime și reprezentanții puterii centrale, care, în cele din urmă, au subminat funcționarea întregii administrații. De asemenea, autorul argumentează că noul regulament a diminuat autonomia Basarabiei, susținând această afirmație printr-o analiză detaliată a impactului implementării noului regulament și a consecințelor sale, care au condus la această concluzie. Printre acestea, Alexei Agachi menționează subordonarea tuturor organelor administrative rezidentului plenipotențiar (*наместник*); diminuarea rolului guvernatorului civil și a guvernului regional; creșterea numărului funcționarilor ruși în administrația locală; înființarea numeroaselor organe administrative rusești sau mixte; utilizarea extinsă a limbii ruse în administrație, provocând conflicte lingvistice. În același timp, autorul accentuează faptul că acțiunile de limitare a autonomiei au fost aprofundate și oarecum validate de caracterul provizoriu al regulamentului, care a creat multă instabilitate în administrația regională. Cu toate acestea, autorul argumentează faptul că Basarabia a reușit să păstreze o autonomie limitată, cu un Consiliu Suprem având independență și o majoritate nobiliară. Legile și obiceiurile locale au fost parțial menținute, în special în domeniul dreptului civil și al protecției proprietății private. Limba română a rămas predominantă în procedurile judiciare, atât civile, cât și penale, precum și în administrația locală. Nobilimea a avut un rol esențial în alegerea funcționarilor regionali și locali, iar drepturile și

⁷⁶ Agachi, A. Așezământul de organizare administrativă a Basarabiei din 29 aprilie 1818. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2014, nr. 3(34), pp. 127-137.

obligățiile sociale au fost în mare parte confirmate, cu câteva excepții. Deși inițial structurat și progresist, sistemul administrativ conținea contradicții care au condus la subminarea sa, predominând particularitățile administrației guberniale ruse și accentuându-se procesul de rusificare a societății basarabene.

În cadrul investigației asupra dinamicii relațiilor dintre nobilimea basarabească și autoritățile centrale sau reprezentanții acestora, este revelator studiul aceluiași autor care examinează atitudinea nobilimii basarabene față de eforturile funcționarilor țariști de a submina autonomia Basarabiei în perioada anilor 1813 – 1815⁷⁷. Studiul încearcă să elucideze care dintre dezideratele nobilimii basarabene au fost acceptate de autoritățile țariste; care au fost respinse sau ignorate și motivele din spatele acestor decizii. De asemenea, studiul abordează o perspectivă interesantă, și anume modul în care anumite cerințe ale nobilimii au fost acceptate doar parțial, într-o formă modificată, distorsionând de fapt sensul inițial. Considerăm extrem de pertinentă precizarea autorului conform căreia unele revendicări manifestau un caracter general, reflectând aspirațiile întregii populații, în timp ce altele vizau doar anumite aspecte ale unei categorii sociale. Prin urmare, se subliniază faptul că societatea basarabească, așa cum era de așteptat, dar adesea neglijat în alte cercetări, nu era o structură monolitică în dorințele sale, ci o conglomerare de grupuri de interese uneori antagoniste. La finalul studiului, autorul încheie cu o sistematizare foarte reușită a revendicărilor nobilimii basarabene față de puterea centrală.

O continuare logică a cercetării de mai sus este și studiul lui Alexei Agachi care examinează misiunea lui P.P. Svinin în Basarabia din septembrie 1815 – aprilie 1816⁷⁸. Studiul evaluează rapoartele trimise de Svinin către autoritățile din Petersburg și impactul acestora asupra politicii țariste față de Basarabia. Autorul subliniază că relațiile amicale dintre Svinin și nobilimea locală într-adevăr au alimentat speranțele nobililor că cererile lor vor fi auzite și că legile și obiceiurile locale vor fi respectate. Deși Svinin s-a confruntat cu opoziția lui Harting și a susținătorilor săi, inclusiv boieri moldoveni care încercau să-l discrediteze, a reușit totuși să furnizeze informații valoroase. Cu toate acestea, autoritățile ruse au continuat politica de omogenizare aplicată în Basarabia. În concluzie, autorul remarcă că inspecția lui Svinin a avut și consecințe benefice pentru Basarabia, inclusiv recunoașterea legilor și obiceiurilor locale, dar susținerea sa pentru nobilimea basarabească a fost limitată și condiționată de interesele țarismului și ale haznalei ruse.

⁷⁷ Agachi, A. Poziția nobilimii basarabene față de tentativele funcționarilor țariști de a suprima autonomia Basarabiei în anii 1813 – 1815. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2015, nr. 3(38), pp. 115-122.

⁷⁸ Agachi, A. Misiunea lui P.P. Svinin în Basarabia (septembrie 1815 – aprilie 1816). In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2016, nr. 4(43), pp. 100-106.

Tot din perspectiva relațiilor dintre nobilimea locală și guvernul central, prin intermediul reprezentanților săi din Basarabia, se înscrie și studiul lui Alexei Agachi ce investighează implicarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza în organizarea administrației Basarabiei în perioada anilor 1812-1813⁷⁹. Autorul argumentează că administrația provizorie creată de Sturdza nu respecta legile și obiceiurile locale, contrar unor percepții din istoriografie, concluzionând că activitatea contradictorie a lui Sturdza a fost influențată de: imperfecțiunile Regulamentului din 1812; lipsa sa de experiență administrativă; influența guvernanților țariști; absența unui cod de legi locale sistematizate; durata scurtă a guvernării; izolarea Basarabiei de Moldova și includerea în Imperiul Rus; și preferințele personale ale lui Sturdza. După ce a părăsit Moldova și a adoptat supușenia rusă, Sturdza a devenit un funcționar devotat autorităților ruse, prioritizând interesele țarismului în detrimentul celor ale locuitorilor Basarabiei.

O altă cercetare valoroasă a aceluiași autor se concentrează asupra acțiunilor guvernului imperial rus care au dus la lichidarea autonomiei Basarabiei⁸⁰. Aici, Alexei Agachi subliniază că, în literatura istorică de specialitate, există informații fragmentare privind particularitățile administrative și privilegiile acordate Basarabiei după lichidarea autonomiei, conform prevederilor Regulamentului administrării regiunii Basarabia din 29 februarie 1828, dar lipsesc informații referitoare la anularea acestora de către guvernul țarist în perioada 1828–1868, subliniind necesitatea elucidării acestei probleme. Relevant se observă că și după anul 1828, au continuat să existe anumite particularități administrative și privilegii locale în Basarabia. Cu toate acestea, politica guvernului țarist era îndreptată către transformarea Basarabiei într-o gubernie și rusificarea teritoriului, proces care a evoluat pe parcursul mai multor decenii și a fost influențat de diverși factori externi.

Cercetările sus-menționate ale istoricului Alexei Agachi sunt încununuate de lucrarea intitulată *Basarabia sub regim țarist (1812-1868)*⁸¹, care se distinge prin analiza critică exhaustivă și perspectiva holistă cu care abordează sistemul administrativ din regiunea Basarabia într-un cadru temporal determinat. Prin acest studiu meticolos, autorul reușește să contureze o imagine complexă și profundă a modului în care a funcționat sistemul de administrare în această perioadă crucială, evidențiind atât aspectele de reglementare esențiale, cât și influența determinantă a figurilor-cheie ale epocii, precum P. Svinin, I. Harting, A. Bahmetev și M. Voronțov. Totodată, autorul se angajează într-o analiză critică asupra multor cercetări care s-au făcut până acum și care

⁷⁹ Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). In: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2017, nr. 1(109), pp. 71-93.

⁸⁰ Agachi, A. Lichidarea de către guvernul țarist a particularităților administrative și privilegiilor regiunii Basarabia în anii 1828–1868. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2019, nr. 3(54), pp. 69-76.

⁸¹ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, 422 p.

tratează superficial sau deopotrivă prea tendențios anumite aspecte ale problematicii Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. Fiecare capitol al lucrării conține informații valoroase, furnizând o perspectivă detaliată asupra conflictelor dintre elita locală și funcționarii numiți de Centru, relevând cu atenție manifestările de opoziție ale elitei locale față de politicile impuse. Prin această analiză critică, lucrarea dezvăluie relația tensionată dintre Centru și Periferie, ilustrând lupta pentru menținerea autonomiei și influenței locale. De asemenea, o contribuție semnificativă a lucrării constă în analiza cu privire la caracterul limitat și formal al principalelor instituții administrative din Basarabia în această perioadă. Autorul subliniază aspectele de fațadă și constrângerile care au limitat eficiența acestor instituții.

Într-o altă lucrare semnată de Alexei Agachi, și anume „Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)”⁸², autorul furnizează informații deosebit de prețioase cu privire la etapele de formare a rețelelor de influență care au avut un rol determinant în perioada de după 1812. Această cercetare dezvăluie intricatele legături dintre familiile boierești și administrația de ocupație rusă, relații ce au evoluat adesea în colaborări complexe după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. În această nouă etapă, o parte dintre boierii care inițial au colaborat cu administrația rusă de ocupație în Principatele române au fost integrați oficial în serviciul statului rus, ca o recompensă pentru serviciile aduse și loialitatea manifestată față de interesele ruse.

Istoricul Valentin Tomuleț, în lucrarea sa *Basarabia în epoca modernă (1812-1918), instituții, regulamente, termeni*⁸³, oferă o analiză a raporturilor Centru - Periferie și a implicațiilor acestora asupra elitei locale, preponderent printr-o abordare instituțională sau cea a cadrului regulator. Adițional prezentării unui istoric al apariției instituțiilor nobiliare și a celor în care pătura superioară avea competențe importante, autorul oferă o descriere detaliată a mecanismului de funcționare al acestora. Cercetătorul consideră că în condițiile în care societatea rusă era în pragul marilor transformări, în contextul unei raționalizări a relațiilor sociale, impuse de descompunerea sistemului vechi, administrația imperială urmarea să creeze în Basarabia o puternică și fidelă bază socială pe care avea s-o constituie *boierii* moldoveni. Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818, „...nobililor (boierilor – V.T.) li se acordă în egală măsură drepturile și privilegiile ce le sunt acordate nobilimii ruse, cu păstrarea concomitentă a privilegiilor vechi. Confirmând drepturile și privilegiile de odinioară ale boierilor, administrația imperială s-a străduit să-i atragă de partea sa, acordându-le pământuri și diferite privilegii. Concomitent, în Basarabia au primit impunătoare proprietăți funciare mai mulți

⁸² Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*. Chișinău, Pontos, 2008.

⁸³ Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918), instituții, regulamente, termeni*, ed. a II-a. Chișinău: Lexon-Prim, 2014, 672 p.

funcționari și nobili ruși”⁸⁴. În pofida afirmației, precum că țarismul a căutat, prin diferite mijloace și căi, să atragă de partea sa nobilimea basarabeană, autorul consideră că, încadrarea în rândurile nobilimii ruse a necesitat nu doar timp, dar și eforturi mari din partea familiilor boierești din Basarabia, care urmau să confirme nu numai noblețea, rudenia, titlurile boierești, dar și dreptul de proprietate asupra pământului pe care îl dețineau până la anexare. Concomitent, autorul atrage atenția asupra statutului specific al marelui nobilimii basarabene, care pe de o parte, fiind ales de nobilimea locală, era exponentul intereselor acestei stări sociale, iar, pe de altă parte, lui i se atribuia calitatea de funcționar al statului și era obligat să depună jurământ de credință față de statul rus, procedură, de altfel, obligatorie pentru orice funcționar angajat în serviciul de stat. În contrast cu nobilimea din Europa de Vest, care beneficia de o libertate de acțiune deplină în raport cu regalitatea, nobilimea rusă era caracterizată, dimpotrivă, printr-o dependență la fel de profundă față de Putere. În Rusia, nu posesiunile, ci serviciul constituia semnul distinctiv al apartenenței la nobilime.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, conform observațiilor istoricului V. Tomuleț, mentalitatea boierimii basarabene a suferit modificări semnificative. Aceste schimbări au fost influențate în mare măsură de noul regim de dominație instaurat în provincie, care a fost determinat de un complex de factori interconectați. Astfel, teritoriul anexat a fost desprins din cadrul sistemului social, economic și politic existent și a fost impus să se integreze în cadrul sistemului rusesc. În paralel, integrarea boierilor locali în nobilimea rusă a reprezentat o provocare semnificativă, impunându-le acestora obligația de a furniza în mod repetat documente ce să ateste statutul lor nobiliar. A fost necesar ca aceștia să certifice nu doar nobilimea și titlurile boierești, ci și dreptul lor asupra proprietăților funciare deținute anterior anexării. În vederea menținerii drepturilor și privilegiilor lor, boierii au fost nevoiți să învețe limba rusă, să se înrudească cu noii sosiți, să-și continue studiile în instituțiile de învățământ din Rusia și să accepte funcții în cadrul instituțiilor locale și regionale. Prin aceasta, ei au contribuit la promovarea politicii coloniale a Imperiului în teritoriul anexat, fenomen ce a exercitat un impact negativ asupra spiritului național. De asemenea, modificările în sistemul de proprietate nu pot fi ignorate. Deși boierilor moldoveni li s-a recunoscut dreptul la proprietate, unii dintre ei au fost constrânși să facă concesii și să cedeze o parte din proprietățile lor ca urmare a căsătoriilor cu ruși. Astfel, au fost nevoiți să renunțe la anumite drepturi și privilegii de odinioară, cedând poziții altor străini și să accepte cu dificultate noul regim de dominație. Ca rezultat, elita locală a pierdut controlul economic asupra regiunii, întrucât administrația imperială rusă utiliza toate veniturile în propriul său interes.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 109.

Valentin Tomuleț în studiul său face trimiteri și la lucrarea lui A. Накко, *Бессарабская область в историческом, экономическом и статистическом отношении*, aflată sub formă de manuscris în fondurile Universității de Stat din Odessa. Unde autorul relatează schimbările produse în mentalitatea nobilimii basarabene. Ceea ce reprezintă un efect al procesului de transfer cultural, componentă indispensabilă a interacțiunii *Centru - Periferie*⁸⁵

Această idee este completată de remarca autorilor V. Taki și A. Cușco, conform căreia, boierii basarabeni recunoșteau superioritatea culturală a reprezentanților elitei imperiale în calitate de purtători a unei culturi aristocratice universale și general europene, dar nu și superioritatea culturii ruse⁸⁶. Lucrările lui A. Nakko oferă o analiză amplă a sistemului administrativ din Basarabia în perioadele 1806-1812 și 1812-1828, accentul fiind pus pe schimbările ce au intervenit în cadrul la nivel local urmare a activității administrației ruse. Un subiect aparte este dedicat divergențelor din cadrul grupărilor boierești din timpul alegerilor pentru Adunarea Deputaților Nobilimii⁸⁷.

Lucrarea autorilor Victor Taki și Andrei Cușco dedicată Basarabiei în cadrul Imperiului Rus⁸⁸, tradusă recent și în limba română, relatează despre lipsa unei viziuni unitare din partea sistemului birocratic central, confuzie alimentată și de divergențele înțelegerii situației de pe loc. Se constată că și elitele locale erau scindate pe anumite probleme, apelând adesea la autoritățile centrale pentru soluționarea conflictelor interne. În abordarea autorilor, calitatea de subiect al locuitorului unei periferii în contextul unui imperiu – se întrevede în analiza multiplelor strategii de cooperare, integrare, manipulare și rezistență ce caracteriza raporturile comunităților locale cu centrul. Elitele locale nu mai par doar un simplu obiect ale politicilor de la Petersburg, ci acționează ca subiect cu interese proprii care variază în dependență de situație. Autorii analizează relatările vremii privind clivajul civilizațional între elita locală și cea centrală, accentuând poziția unor contemporani ai vremii că stării morale a clasei supreme din Basarabia completamente îi corespundea practicilor administrative din regiune. Remarcăm aici că autorii s-au bazat în mare măsură pe sursele din literatura rusă, astfel semnalăm înclinare tendențioasă în analiza lor asupra situației din Basarabia.

Boierii basarabeni recunoșteau superioritatea culturală a reprezentanților elitei imperiale în calitate de purtători a unei culturi aristocratice universale și general europene, dar nu superioritatea

⁸⁵ *Ibidem*, p. 18.

⁸⁶ Кушко, А., Таки, В., (при участии Грома О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия Historia Rossica / Окраины Российской империи. Москва: НЛЮ, 2012, p. 90.

⁸⁷ Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918), insituții, regulamente, termeni*, ed. a II-a. Chișinău: Lexon-Prim, 2014, p. 20.

⁸⁸ Кушко, А., Таки, В., (при участии Грома О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия Historia Rossica / Окраины Российской империи. Москва: НЛЮ, 2012, 400 с.

culturii ruse. În această privință, suntem de acord cu autorii, deoarece caracterul „civilizat” al Rusiei era într-adevăr unul superficial, afectând în principal segmentele superioare ale societății. Acest lucru a condus la faptul că nobilimea rusă era purtătoarea unei culturi superioare, dar străine într-o anumită măsură față de ei.

Autorii explorează conceptul experimentului basarabean ca parte a unui proces mai amplu de transformare instituțională a Imperiului Rus în primele decenii ale secolului al XIX-lea. În același timp evoluțiile din primul sfert de secol XIX a schimbat această perspectivă, or, dacă Capodistria vedea în noua regiune o vitrină a imperiului rus în regiune, iar Alexandru I considera Basarabia drept parte a periferiilor apusene și un element al încercării de reconfigurare a administrării imperiului, bazată pe noi principii, atunci pentru Voronțov, numit guvernator general în 1823 Basarabia era în primul rând o parte a Novorosiei de un spațiu de colonizare. De asemenea, autorii recomandă abordarea raporturilor Centru-Periferie într-o manieră civilizațională, conștientizând variațiile ce implică transferul cultural. Abordarea flexibilă asumată de *Noua Istorie Imperială* în studierea relațiilor Putere-Elite deschide noi perspective asupra evoluției elitei locale în spațiul Pruto-Nistean. Imperiul nu este identificat cu o structură monolitică, ci mai degrabă cu o rețea complexă de relații arbitrate de Centru, cu elemente asimetrice ce poartă caracteristici distinctive din punct de vedere social, economic și cultural. Deși prezintă anumite carențe, cum ar fi utilizarea pe alocuri în mod excesiv a unor concepte filosofice precum fenomenologia lui Heiserlink, cât și omiterea unor pasaje întregi din secolul al XIX-lea, trecând direct de la perioada autonomistă a Basarabiei la începutul secolului XX, ceea ce afectează coerența textului, totuși considerăm că aceasta lucrare este una foarte importantă, anume din perspectiva nouă oferită asupra raporturilor dintre centru și periferie, și a rolului elitei locale în acest context. O recenzie detaliată a acestei lucrări a fost realizată de Virgil Pâslariuc⁸⁹.

Cercetătoarea de la Chișinău, Cristina Gherasim a dedicat numeroase lucrări, inclusiv o teză de doctorat, evoluției nobilimii basarabene în secolul al XIX-lea⁹⁰, atât sub unghiul schimbărilor în statutul politic și socio-economic, precum și al transformărilor de mentalitate ale elitelor locale ce s-au produs sub influența politicilor imperiale ale administrației ruse.

⁸⁹ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol. VII, 2015, pp. 337-391.

⁹⁰ Gherasim, C. Evoluția nobilimii din Basarabia sub dominație țaristă: Statutul social-economic și mentalități colective (1812-1873): teză de doctor în istorie, Chișinău, 2018, 198 p. [citată 11.10.2019]. disponibil:http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53372/gherasim_cristina_thesis.pdf.

În articolul său despre integrarea șleahței poloneze în nobilimea din Basarabia⁹¹, Cristina Gherasim, folosind documente de arhivă, cercetează un aspect important al politicii de colonizare, și anume acțiunile de infiltrare a nobililor ruși și altor străini în rândul elitei basarabene în secolul al XIX-lea. Astfel, autoarea demonstrează că, deși membrii șleahței poloneze trebuiau să treacă prin același proces de confirmare a nobleței ca și membrii elitei basarabene, în realitate, pentru primii acest proces era adesea simplificat. Deciziile Adunării Deputaților Nobilimii din Podolia erau adesea validate la Chișinău. Totuși, existau cazuri în care unii polonezi nu reușeau să obțină confirmarea nobleței, în ciuda acestor precedente. Autoarea concluzionează că politica imperială rusă a generat schimbări semnificative în componența etnică a nobilimii din Basarabia. Inițial majoritari, nobilii locali au devenit o minoritate, fiind înlocuiți de o nobilime nouă formată din ruși, armeni, greci, polonezi și alții, care își confirmau titlurile prin cumpărarea și falsificarea documentelor. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, nobilimea autohtonă a fost restrânsă atât numeric, cât și în drepturi, conducând la rusificarea și deznaționalizarea acestei clase sociale. Concluzii similare se regăsesc și în studiul cu privire la încadrarea alogenilor în rândurile nobilimii din Basarabia⁹².

Subiectul este aprofundat într-un alt studiu al aceleași cercetătoare, despre dinamica și structura etnică a nobilimii din Basarabia⁹³. Autoarea subliniază că, pe parcursul secolului al XIX-lea, nobilimea din Basarabia a cunoscut o creștere numerică semnificativă. În 1817, se atestau 836 de nobili, iar până la Recensământul populației din 1897, acest număr a crescut la 21.864. Analiza statistică a dinamicii numerice a nobilimii basarabene în acest interval relevă o schimbare favorabilă nobililor ereditari. La începutul perioadei, aproximativ 25% din nobilime era formată din nobili ereditari și 75% din nobili personali, dar până în 1897, proporțiile s-au modificat la 53,9% nobili ereditari și 46,1% nobili personali. Autoarea concluzionează că această creștere numerică, împreună cu schimbările structurale și etnice din secolul al XIX-lea, a determinat o metamorfoză profundă a mentalității nobilimii basarabene. Transformările s-au reflectat în percepțiile asupra identității și alterității, în reprezentările despre lume, precum și în atitudini, sensibilități și modele de comportament cotidian și monden.

⁹¹ Gherasim, C. Încadrarea șleahței poloneze în rândurile nobilimii din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea. (Cazul familiilor de nobili Celinski și Cernilev/Cernelevski). In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2015, nr. 4(84), pp. 110-116.

⁹² Gherasim, C. Încadrarea alogenilor în rândurile nobilimii din Basarabia – o politică imperială de deznaționalizare. In: *Valorificarea patrimoniului etnocultural: al Republicii Moldova în educația tinerei generații*, Ed. 1, 17 noiembrie 2016, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2016, Ediția 1, pp. 25-26.

⁹³ Gherasim, C. Dinamica și structura etnică a nobilimii din Basarabia în secolul al XIX-lea. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2017, nr. 10(110), pp. 140-158.

Într-un alt studiu laborios documentat⁹⁴, Cristina Gherasim analizează influența legislației imperiale ruse asupra statutului nobilimii basarabene, în sensul modificărilor suportate urmare a integrării tot mai pronunțate a Basarabiei în sistemele imperiale. Cercetătoarea subliniază că, deși formal elita basarabeană a fost echivalată cu nobilimea rusă, în realitate aceasta a fost marginalizată și limitată în drepturi prin diverse metode și în numeroase ocazii. Funcțiile administrative importante erau acordate străinilor sau doar celor care își demonstau cu feroare loialitatea față de puterea centrală, ceea ce a condus spre dispersarea nobilimii locale. În concluzie, legislația imperială a marginalizat și restrâns drepturile nobilimii basarabene, atribuind funcțiile administrative străinilor sau basarabenilor loiali, ceea ce a dus la dispersarea și înjosirea acestei categorii sociale.

Cu privire la problema mentalităților nobilimii basarabene⁹⁵, Cristina Gherasim atestă că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Basarabia a cunoscut schimbări semnificative în identități și mentalități, mai ales în rândul elitelor. Totuși, structurile mentale tradiționale au persistat, determinând o dualitate în comportamentul nobililor: între adaptarea la ideile progresiste ale administrației țariste și menținerea tradițiilor în viața privată. Această dualitate reflectă complexitatea proceselor sociale din Basarabia secolului al XIX-lea. Problema în cauză a fost analizată anterior într-un alt studiu despre identitatea nobilimii basarabene⁹⁶, unde autoarea Cristina Gherasim a evidențiat că, deși elita basarabeană s-a integrat activ în sistemul administrativ țarist pentru a beneficia de drepturile și privilegiile specifice, aceasta și-a păstrat totuși identitatea națională. Această constatare este susținută de datele din arhive, scrierile contemporane, notițele și comentariile contemporanilor autohtoni și străini. Identitatea națională s-a manifestat prin păstrarea titlaturii tradiționale, semnarea documentelor în paleografie moldovenească, conflictele recurente cu autoritățile imperiale și cu armata țaristă, opoziția față de influența străinilor în diverse domenii sociale și politice, precum și prin apărarea legislației și a limbii autohtone, a obiceiurilor și tradițiilor românești, comunicarea în limba română și aprecierea muzicii lăutărești. Astfel, nobilimea a avut un rol semnificativ în promovarea identității și conștiinței naționale, la afirmarea

⁹⁴ Gherasim, C. Aspecte privind influența legislației țariste asupra statutului nobilimii din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: *Tyragetia. Serie nouă*, 2016, nr. 2(25), pp. 173-186.

⁹⁵ Gherasim, C. Mentalități colective ale nobilimii din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2022, nr. 4(67), pp. 81-88. *Idem*. Impactul regimului de dominație țarist asupra mentalității colective a nobilimii din Basarabia în primele decenii după anexare. În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut “Andrei Lupan”, 2022, pp. 531-547.

⁹⁶ Gherasim, C. Identitatea națională a nobilimii basarabene sub regim de dominație țarist. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2017, nr. 4 (104), pp. 60-70.

latinității și a romanității basarabenilor, la recunoașterea limbii române ca limbă autentică și la evidențierea continuității istorice cu Țara Moldovei până la momentul anexării.

Cercetătorul Dinu Poștarencu, spre exemplu, semnează o serie de studii referitoare la procesul de confirmare a nobleței de către unele familii boierești (Dicescu, Demi, Cotruță etc.)⁹⁷, precum și la încadrarea reprezentanților nobilimii în sistemul administrativ țarist, pledarea nobililor pentru limba română, destinul românilor basarabeni sub dominație țaristă⁹⁸ etc. Lucrarea „Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus”⁹⁹, semnată de același autor, aduce în prim-plan nu doar procesul de anexare în sine, așa cum sugerează titlul, ci și complexitatea organizării administrative a acestui nou teritoriu, analizând detaliat și activitatea primilor guvernatori. Autorul explorează aspectele legate de organizarea administrativă a Basarabiei după anexare, evidențiind modul în care noile structuri au fost implementate și adaptate la specificul teritoriului dar și la interesele Imperiului Rus. În același timp, analiza activității primilor guvernatori subliniază rolul cheie pe care aceștia l-au avut în gestionarea noii provincii dar și în aplicarea politicii imperiale în regiune. Un alt punct de interes în această lucrare este abordarea aspectelor demografice și sociale, conturând o imagine a interacțiunilor dintre populație și noile structuri de putere. Lucrarea se încheie cu o sinteză pertinentă a perspectivei și interpretărilor oferite de istoriografia sovietică în ceea ce privește anexarea Basarabiei, prezentând în același timp o critică bine fundamentată a acestor teorii. Într-un context mai larg, pe parcursul întregului studiu, putem observa cu claritate abordarea atentă a autorului față de evaluările formulate de alți istorici care s-au aplecat asupra complexului subiect al Basarabiei. În această optică, autorul menționează contribuțiile semnificative aduse de figuri precum Casso, Nacco și alții, iar autorul nu se abate de la a purta polemici pe marginea afirmațiilor acestora.

Istoricul Vladimir Morozan, elaborează o serie de studii, bazate pe cercetările arhivelor imperiale, în care analizează alegerile nobiliare din anii 1824, 1830 și 1840, în cadrul Adunării Deputaților Nobilimii¹⁰⁰, activitatea Comisiei de revizuire a hotărârilor emise de Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia¹⁰¹, proprietatea nobilimii și evoluția acesteia sub dominație țaristă¹⁰² etc.

⁹⁷ Poștarencu, D. Nobilii basarabeni Dicescu. În: *Tyrageția. Istoria. Muzeologia*. Seria nouă. (Chișinău), Vol. IV (XIX), 2010, nr. 2, pp. 25-36.

⁹⁸ Poștarencu, D. Pledarea nobilimii basarabene pentru studierea limbii române în instituțiile de învățământ. În: *Tyrageția. Istoria. Muzeologia*. Seria nouă. (Chișinău), Vol. V (XX), 2011, nr. 2, pp. 235-244.

⁹⁹ Poștarencu, D. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău: Prut Internațional, 2006, 304 p.

¹⁰⁰ Морозан, В. Дворянское Общество Бессарабии в дореформенные годы. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, vol. II, Chișinău, 2014, pp. 8-18.

¹⁰¹ Морозан, В. Комиссия по ревизии действий бессарабского депутатского собрания. În: *Tyrageția. Istorie. Muzeologie*. Seria Nouă. Vol. VIII (XXIII), 2014, nr. 2 pp. 161-168.

¹⁰² Морозан, В. Из истории дворянского землевладения в Бессарабии. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, vol. III, Chișinău, 2015, pp. 33-46.

O altă lucrare semnată de Vladimir Morozan, și anume „Basarabia și nobilimea ei”¹⁰³, reprezintă o contribuție semnificativă la studiul istoriei Basarabiei și a evoluției nobilimii locale în cadrul Imperiului Rus. Analiza atentă și meticuloasă a autorului asupra instituțiilor de administrare înființate în regiune după anexarea sa la Imperiul Rus conferă lucrării o importanță deosebită, inclusiv în contextul prezentei cercetări, contribuind la înțelegerea proceselor de transformare socio-politică și administrativă a Basarabiei într-un context istoric nou, cel imperial. Unul dintre aspectele notabile ale lucrării este focusul asupra modului în care s-a produs inserția Basarabiei și a provocărilor întâmpinate, evidențiind lacunele și ambiguitățile care au însoțit acest proces complex. Un segment important al lucrării este dedicat nobilimii basarabene și modului în care aceasta s-a format și organizat în cadrul contextului imperial. Aici, autorul explorează parcursul elitei locale în ceea ce privește legiferarea statutului său și dar și relația cu autoritățile imperiale, inclusiv cu reprezentanții săi locali. Tot, în primul volum, autorul utilizează mărturii și documente, în special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru a reconstitui modul de viață, preocupările și relațiile nobililor basarabeni, oferind o imagine detaliată a cotidianului lor.

Al doilea volum al lucrării, un laborios studiu prosopografic, constituie o resursă valoroasă pentru cei interesați de biografiile celor mai însemnați reprezentanți ai neamurilor nobiliare basarabene. Prin examinarea atentă a diverselor aspecte ale biografiilor acestor personalități, cum ar fi evoluția lor în cadrul ierarhiei sociale, putem extrage concluzii semnificative cu privire la funcționarea mecanismelor de recompensare a supușilor loiali. De asemenea, se poate analiza dacă ascensiunea în carieră a acestora a fost determinată de afinitățile personale sau de alți factori intrinseci.

Un articol de factură istoriografică, semnat de Dana Grecu, trece în revistă principalele etape ale evoluției nobilimii basarabene în perioada țaristă, în baza materialelor publicate, în mare parte românești¹⁰⁴. Dar în ultimii ani au apărut cercetări mai sistematice și variat ce elucidau diverse aspecte ale istoriei nobilimii din Basarabia.

Profesorul Ion Eremia a dedicat un studiu unui dintre primele proiecte de organizare civilă a Basarabiei redactat de către elitele locale, din 5 iulie 1814, care a fost adresat împăratului. Acest proiect, vine ca răspuns la proiectul alcătuit de P. Somov din porunca guvernatorului Ivan Harting, care prevedea un mai mare grad de omogenizare legislativă și administrativ care, evident, a stârnit reacțiile boierilor moldoveni. Aceștia au cerut un mai mare grad de autonomie și numirea unui guvernator cu origini local, general-maiorul Ilie Katarji, un adept, alături de Scarlat Sturdza a

¹⁰³ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX в. – начале XX в.*: в 2 т, СПб: Дмитрий Буланин, 2018.

¹⁰⁴ Grecu, D. Evoluția nobilimii basarabene în secolul al XIX-lea. În: *Pro Basarabia – repere istorice și naționale*. Iași: ALFA, 2007, pp. 63-80.

menținerii legilor și obiceiurilor locale. În acest proiect, semnat de 56 de boieri aceștia cereau împăratului să mențină legile și obiceiurile locale, să păstreze doar limba română în administrație, să mențină modul tradițional de viață al localnicilor și vechile privilegii ale straturilor sociale, așa cum au fost ele menținute în timpul suzeranității otomane¹⁰⁵.

Politicile coloniale imperiale ruse între 1809-1830 au fost analizate de cercetătorii Ion și Valentina Chirtoagă care ajung la concluzia că autoritățile imperiale ruse au încercat să înlocuiască populația turco-tătară din Bugeac cu imigranți din străinătate, care ar constitui un sprijin pentru dominația Petersburgului într-o regiune strategic importantă. Pe de altă parte, privilegiile acordate imigranților balcanici, bulgari și găgăuzi, aveau scopul de a crea o impresie favorabilă asupra politicii imperiale ruse în Europa de Sud-Est¹⁰⁶.

Studiul¹⁰⁷ amplu aparținând lui Sergiu Bacalov analizează diversitatea etno-socială a elitei basarabene din secolul al XIX-lea, concentrându-se pe boierii moldoveni Bostan, nobilii polonezi Levițchi și negustorii germani Ghermanson. Bazat pe cercetări riguroase și surse istorice variate, articolul este bine documentat, dar ar beneficia de o contextualizare mai largă în istoria regională și de comparații directe între grupuri.

Despre lucrările lui Iurie Colesnic¹⁰⁸, este important de menționat că acestea oferă o perspectivă interesantă și bine documentată asupra vieții nobililor din Basarabia în perioada de dominație țaristă. În cadrul acestor lucrări, Iu. Colesnic abordează subiecte variate, inclusiv activitatea politică și culturală a nobililor, precum și aspecte legate de identitatea și comportamentul acestora. De asemenea, autorul se bazează pe surse primare și secundare consistente și oferă o analiză critică a informațiilor prezentate. Prin urmare, lucrările istoricului Iurie Colesnic pot fi considerate un punct de referință important în studierea istoriei nobilimii din Basarabia și înțelegerii evoluției societății locale în perioada de dominație țaristă.

Iulian Frunțașu aduce o analiză tangențială problemei nobilimii din Basarabia în secolul al XIX-lea¹⁰⁹. Conform autorului, boierii moldoveni din regiunea dintre Prut și Nistru s-au confruntat atât cu presiuni centralizatoare ale autocrației ruse, cât și cu o competiție acerbă pentru obținerea

¹⁰⁵ Eremia, I. Proiectul boierilor moldoveni din Basaraba (5 iulie 1814) adresat țarului Alexandru I. În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In onorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) "Andrei Lupan", 2022, pp. 284-315.

¹⁰⁶ Chirtoagă, I. Chirtoagă, V. Politica autorităților ruse de colonizare a sudului Basarabiei (1809-1830), În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In onorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) "Andrei Lupan", 2022, pp. 409-423.

¹⁰⁷ Bacalov, S. Diversitatea etnosocială a elitei basarabene. Studii de caz: Boierii moldoveni Bostan. Șleahicii polonezi Levițchi. Negustorii germani Ghermanson. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, 2013, vol. I, pp. 253-337.

¹⁰⁸ Colesnic, I. *Basarabia necunoscută*. Vol. I. Chișinău: Universitas, 1993. 316 p.; *Idem. Basarabia necunoscută*. Vol. II. Chișinău: Museum, 1997. 286 p.; *Idem. Basarabia necunoscută*. Vol. III. Chișinău: Museum, 2000. 300 p.

¹⁰⁹ Frunțașu, Iu. *O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002)*. Chișinău: Cartier, 2002, 624 p.

avantajelor economice și a pozițiilor privilegiate în administrație. Potrivit lui Frunțașu, o caracteristică definitivă a nobilimii basarabene a fost prioritatea acordată solidarității de clasă în detrimentul afilierii naționale. Analiza propusă de Iulian Frunțașu contribuie la înțelegerea contextului socio-politic al perioadei respective, oferind o perspectivă interesantă asupra comportamentului și a opțiunilor nobilimii basarabene într-o perioadă marcată de schimbări și presiuni.

O contribuție istoriografică de excepție, premiată de Academia Franceză, scrisă de cercetătoarea Stella Ghervas scoate în evidență cercul cel mai influent care în primii ani de dominație țaristă în Basarabia au fost responsabili de formularea și articularea politicilor Centrului față de provincia proaspăt ocupată. Cercul grupat în jurul primului guvernator civil al Basarabiei, Scarlat Sturdza, boier de prim rang din Divanul Moldovei, expatriat după tratatul de la Iași din 1792 în Rusia, apoi plecat la Sankt-Petersburg, unde și-a făcut relații în persoana amiralului Ciceagov, care l-a introdus la Curte. Din cercul său de relații va ieși tânărul diplomat Ioan Capodistria, care va deveni responsabil pentru „construirea” noii provincii. Fiul său, Alexandru Sturdza, la rândul său, reprezentant al noii nobilimi basarabene, va deveni unul din arhitecții și ideologul sistemului Congresului de la Viena¹¹⁰.

Nobilimea basarabească nu a avut parte de cercetări istoriografice sistematice, de aceea este necesară aplicarea modelelor comparative în elucidarea problemelor ce țin de asimilarea elitei locale în contextul raporturilor Centru-Periferie. Istoriografia occidentală și cea rusă este sugestivă pentru situația Basarabiei, oferind material complex asupra profilului nobilului rus și a proceselor ce au determinat configurarea acestuia, stabilind astfel, coordonata finală a parcursului boierimii locale în parcursul său de integrare. În același timp, istoriografia românească analizează amănunțit boierimea din spațiul românesc, fapt ce ne ajută la combaterea sau aprobarea relatărilor privind clivajul civilizațional între Centru și Periferie, atât de des întâlnite în literatura de voiaj. Studiile recente apărute în istoriografia Republicii Moldova scot în evidență rolul extrem de important al nobilimii basarabene ca factor determinant din punct de vedere economic, social și cultural, fapt ce permite cercetătorilor o mai bună și amplă (*deeper and broader*) înțelegere a istoriei regiunii.

În Arhiva Națională a Republicii Moldova există câteva fonduri de documente importante și sugestive pentru situația nobilimii din Basarabia. În primul rând este vorba despre fondul Adunării Nobiliare din Basarabia (F. 88), cu sute de mii de documente, extrem de importante pentru studierea structurilor sociale din regiune. Fondul Gubernatorului Basarabiei (Arhiva Senatorilor), precum și Fondul Senatorilor președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și

¹¹⁰ Ghervas, St. *Reinventarea tradiției. Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Chișinău: Cartier, 2014, 600 p.

Valahiei (F. 1) și Fondul Consiliului Regional al Basarabiei (F. 3) constituie materiale prețioase pentru cercetare. În contextul cercetării, datele valoroase includ și următoarele fonduri: Comitetul Provizoriu al Regiunii Basarabia (F. 4), Guvernul Regiunii Basarabia (F. 5), precum și Cancelaria Namestnicului (Rezidentului) Plenipotențiar al Regiunii Basarabia (F.17).

De aceea, în cadrul proiectului, ne propunem să utilizăm cele mai relevante documente privind evoluția nobilimii din provincie. De asemenea, au fost utilizate documente din „Colecția completă a legilor Imperiului Rus” și din volumele „Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus”, lucrare îngrijită de Mihai Tașcă, Igor Ojog și Igor Șarov¹¹¹.

Pe lângă izvoarele documentare din arhivă există și surse izvoristice variate din epocă. Astfel, un aport considerabil în conturarea profilului elitei basarabene este adus de literatura de voiaj¹¹². Primele descrieri ale călătorilor ruși coincid cu acutizarea „problemei orientale”, de aici și discursul profund orientalizat al acestora. Or, geografia simbolică constituia nu doar o modalitate de exploatare cognitivă a regiunii, dar și o redutabilă armă în luptele politice interne și un factor deloc neglijabil în relațiile internaționale din acea perioadă¹¹³. Aceste texte au încercat să exploateze clivajul civilizațional în favoarea Centrului, figura nobilului basarabean constituind un element determinant. Scena balului, în care elitele locale, îmbrăcate în haine orientale, dansând plictisitoarea *Mititică*, ce l-a făcut pe împărat să părăsească precipitat evenimentul monden, parcă avea menirea să descrie dimensiunea titanică a sarcinii misionare a Imperiului în regiune¹¹⁴. Totuși, contrar trendului general, unii funcționari ruși, precum Filip Vighel, vedea în portul orientalizat al boierilor basarabeni ceea ce nobilii ruși ar fi pierdut încă în sec. XVII, iar odată cu portul s-ar fi pierdut și un mod de a fi; mai simplu, mai firesc, mai original, pe care nobilimea rusă, în concepția lui Vighel, l-ar fi pierdut iremediabil. Astfel se observă la Vighel și o distanțare față de ideea misiunii civilizatoare¹¹⁵.

Conflictele dintre elitele locale și funcționarii Centrului au fost explicate de Vighel prin calitățile inferioare ale celor dintâi. Bunăoară, el afirma că nobilii basarabeni erau incapabili să joace un rol constructiv în Consiliul Suprem al Basarabiei fiindcă „până nu demult au stat pe cea mai joasă treaptă a ierarhiei sclavagiste”, deoarece înainte de anexare au fost slugile „moldovenilor” (ale boierimii), care au fost supușii grecilor, care la rândul lor erau sclavii

¹¹¹ *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, 784 p.

¹¹² Descrierile de voiaj ale călătorilor ruși în Basarabia le putem găsi în publicații precum: «Русский архив»; «Отечественные записки»; «Современник» «Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете» ș.a.

¹¹³ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, pp. 337-391.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 350.

¹¹⁵ *Ibidem*, pp. 350-351.

turcilor¹¹⁶. Prin această afirmație Vighel creează o distincție între elita basarabeană și cea moldovenească. Scriitori ruși, în marea lor majoritate, consideră responsabilă pentru asemenea stare a lucrurilor, practicile politice deficiente ale localnicilor, rezultate din moștenirea otomană¹¹⁷. Iar amiralul Ciceagov, explica viciile caracteristice zonei cu faptul că țara a beneficiat doar de educație moldovenească, adică turcească¹¹⁸. Provocând dezaprobarea autorilor ruși, practicile culturale ale stărilor superioare ale societății locale serveau un spațiu pentru afirmarea supremației civilizaționale a elitelor imperiale ruse.

Relatări ce țin de activitatea elitelor locale, chiar dacă sunt valabile în mare parte doar pentru a doua jumătate a secolului XIX, dar relevante pentru dinamica evoluției corpului nobiliar din primul sfert al secolului, găsim într-o serie de lucrări cu caracter statistic, ale lui A. Zașciuk¹¹⁹, P. Batiușkov¹²⁰, P. Pliusnin¹²¹, N. Lașkov¹²², L. Berg¹²³ etc. Referiri la evoluția nobilimii basarabene a sec. XIX-lea găsim în studiile exponenților elitei intelectuale basarabene, printre care D. Sturdza¹²⁴, P. Krușevan¹²⁵, A. Krupenschi¹²⁶, L. Casso¹²⁷. Acestea sunt studii importante din perspectiva din interiorul grupului asupra problemelor cu care s-a confruntat nobilimea basarabeană în perioada imperiului. Descrierea nobilimii basarabene, realizată de A. Krupenski, care a deținut și funcția de mareșal al nobilimii provinciale, oferă detalii interesante privind activitatea și moravurile nobilimii locale, în special prin prisma alegerilor în instituțiile reprezentative ale acestei stări.

¹¹⁶ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф. Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, р. 10.

¹¹⁷ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, p. 352.

¹¹⁸ Кушко, А., Таки, В. Конструируя Бессарабию: имперские и национальные модели построения провинции. В: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛО, 2010. р. 217.

¹¹⁹ Защук, А. *Материалы для Географии и статистики России, Бессарабское область, первая и вторая часть*. СПб, 1862, 573 с.

¹²⁰ Батюшков, П.Н. *Бессарабия, историческое описание*. СПб: Типография Высочайше утвержд. Товарищ. «Общественная Польза», 1892, 322 с.

¹²¹ Плюснин, П. *Бессарабия*. СПб, 1899, 40 с.

¹²² Лашков, В.Н., *Столетие присоединения Бессарабии к России (1812-1912)*. Кишинэу, 1912 г., 58 с.

¹²³ Берг, Л.С. *Бессарабия, страна-люди-хозяйство*. Петроград, 1918, Петроград: Огни, 1918, 244 с.

¹²⁴ Sturdza, D.A. *Europa, Rusia și România. Studii etnic și politic*. București: Stabilimentul grafic I. V. Socescu, 1890, 27 p.

¹²⁵ Крушев, П.А. *Бессарабия. Графический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник*. Кишинёв: Издания Газеты «Бессарабец», 1903, 528 с.

¹²⁶ Крупенский, А.Н. *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве (1812-1912), к столетнему юбилею Бессарабии*. СПб, 1912. 74 с.

¹²⁷ Кассо, Л. А. *Россия на Дунае. Образование Бессарабской области*. Москва: Печатная А. Снегиревой, 1913, 237 с.; *Idem. Византийское право в Бессарабии*. Москва: Типография Московского Университета, 1907. 71 с.

1.3. Concluzii

Analiza istoriografică a evoluției nobilimii basarabene și a integrării acesteia în Imperiul Rus dezvăluie un tablou istoric complex, care a fost, în mare parte, tratat indirect sau pasager în cercetările anterioare. Studiul acestui subiect are o importanță deosebită deoarece aduce în prim-plan nu doar relația dintre centru și periferie, ci și mecanismele prin care elitele locale au reușit, într-un context de constrângere, să-și păstreze o parte din putere și influență. Deși istoriografia sovietică și marxistă a neglijat acest subiect, considerând nobilimea drept un element ostil în contextul luptei de clasă, reevaluarea acestui subiect prin prisma noilor cercetări istorice demonstrează necesitatea aprofundării studiilor asupra nobilimii basarabene, atât din perspectivă socială, culturală cât și politică. Istoricii contemporani au recunoscut, treptat, importanța nobilimii basarabene în contextul procesului de integrare a acesteia în Imperiul Rus, subliniind rolul ei de mediator între populația locală și autoritățile imperiale și recunoscând acel grad de autonomie în raport cu centrul. În acest sens, lucrările clasicilor teoriei elitelor, cum ar fi Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca și Max Weber, au oferit un cadru teoretic solid pentru înțelegerea mecanismelor de funcționare și influență ale elitelor. Aceste abordări au fost dezvoltate ulterior în cercetările despre elita rusă, nobilime și procesul de rusificare a teritoriilor anexate, inclusiv Basarabia. Deși conceptul de elită a fost folosit inițial pentru a descrie grupurile sociale dominante din punct de vedere economic și politic, el a evoluat pentru a include dimensiuni culturale și sociale mai largi, esențiale pentru înțelegerea dinamicilor dintre centru și periferie.

În contextul integrării Basarabiei în Imperiul Rus, nobilimea locală a jucat un rol esențial în procesele de inserție dar și în cel de rezistență față de autoritățile țariste. Istoriografia contemporană a demonstrat că elitele basarabene nu au fost simple victime ale expansiunii rusești, ci actori activi care au încercat să își protejeze interesele prin negocierea unor forme limitate de autonomie. Lucrările istoriografice apărute în ultima decadă, precum cele a lui Alexei Agachi, Valentin Tomuleț, Cristina Gherasim și alții au adus contribuții semnificative la înțelegerea modului în care nobilimea basarabească a fost integrată în structurile administrative ale Imperiului Rus, subliniind tensiunile care au apărut în procesul de centralizare și omogenizare. Aceste studii au arătat că, deși nobilimea locală a beneficiat de anumite privilegii, ea a fost marginalizată treptat de către autoritățile centrale, fiind forțată să adopte noile norme impuse de statul rus, fără a putea să-și păstreze pe deplin influența.

Din perspectiva teoriei elitelor, cercetătorii precum Dominic Lieven au arătat că elitele din periferii, inclusiv din Basarabia, au fost esențiale pentru menținerea stabilității imperiale, dar și pentru susținerea ordinii economice și politice locale. Studiile lor au demonstrat că nobilimea basarabească a acționat, de multe ori, ca un tampon între populația locală și administrația imperială,

fiind chemată să asigure stabilitatea socială într-o regiune cu un statut politic complex. În acest sens, trebuie de subliniat necesitatea de a aborda problema elitelor locale dintr-o perspectivă comparativă, pentru a înțelege mai bine relațiile de putere dintre centru și periferie și modul în care aceste elite au reușit să se adapteze la noile condiții impuse de reformele din secolele XVIII și XIX.

Contribuțiile istoriografice ale unor cercetători precum B. Soloviov și M. Bogoslovski oferă o imagine detaliată a vieții și culturii nobiliare din Imperiul Rus, accentuând modul în care transferul cultural din Occident a influențat elitele rusești și, implicit, pe cele din Basarabia. Aceste studii subliniază impactul superficial pe care modernizarea l-a avut asupra nobilimii din provinciile rusești, sugerând că elitele locale au adoptat modele europene, dar într-un mod incomplet și uneori artificial. În cazul nobilimii basarabene, acest transfer cultural a fost mai degrabă un proces de adaptare decât unul de transformare fundamentală, ceea ce a condus la menținerea unor structuri tradiționale în sfera vieții private, în timp ce în sfera publică s-au adaptat la cerințele impuse de administrația țaristă. De asemenea, istoricii au evidențiat relația tensionată dintre nobilimea basarabeană și autoritățile centrale, evidențiind mecanismele prin care aceasta a încercat să își apere statutul și să își păstreze influența în fața politicilor de centralizare. Lucrarea lui Lorenz Erren, de exemplu, evidențiază faptul că, deși nobilimea rusă și, implicit, cea basarabeană, a beneficiat de anumite privilegii, ea a fost permanent înconjurată de neîncredere din partea statului central. Astfel, nobilimea a fost forțată să accepte transformările impuse de statul rus în schimbul păstrării unor drepturi și proprietăți funciare.

În concluzie, analiza istoriografică a evoluției nobilimii basarabene în cadrul Imperiului Rus evidențiază un proces complex de adaptare, rezistență și negociere, care a influențat profund structura socială și politică a regiunii. Studiarea acestui subiect este esențială pentru înțelegerea modului în care elitele locale au contribuit la stabilirea aceluia reglaj al raporturilor dintre centru și periferie. Istoriografia modernă, prin prisma noilor cercetări și reinterpretări, a reușit să aducă în prim-plan importanța nobilimii basarabene în contextul integrării acesteia în Imperiul Rus și să ofere o perspectivă mai nuanțată asupra relațiilor de putere dintre centru și periferie. Astfel, reevaluarea acestui subiect este nu doar necesară, ci și vitală pentru o mai bună înțelegere a dinamicilor istorice și sociale din Basarabia și, mai larg, din Imperiul Rus. De asemenea, am dedus că o metodă eficientă și exactă de a obține o înțelegere mai profundă a obiectului de studiu este reprezentată de abordarea bazată pe sintetizarea și analiza sursei de informații cunoscute și utilizate anterior. În această perspectivă, am urmărit obținerea unei astfel de înțelegeri bazate pe surse cunoscute și validate, cu scopul de a dezvolta o perspectivă amplă și precisă asupra problemei analizate.

II. INTEGRAREA BASARABIEI ÎN IMPERIUL RUS: ROLUL ȘI COMPORTAMENTUL ELITEI LOCALE

2.1 Elita locală și modelele de guvernare în Basarabia

Imperiul Rus a fost o entitate cu structuri complexe, atât din punct de vedere politic, cât și administrativ. Deși polivalența instituțională a generat controverse în diverse situații, tot ea a fost utilizată în mod strategic de către autoritățile ruse pentru identificarea soluțiilor de compromis, creând premise pentru stabilitate în teritoriile anexate pe parcursul anilor. Adaptarea contextuală a politicilor instituționale la specificul local a reprezentat un element important în procesul de administrare a acestor teritorii, cu scopul de a facilita integrarea lor în structurile imperiale și de a evita tensiunile și rezistențele locale. Deși uneori doar formală și temporară, această adaptare a fost fundamentată în necesitatea imperativă de a minimiza eforturile și costurile asociate proceselor de integrare. Astfel, autoritățile au putut să-și concentreze atenția și resursele pe expansiunea teritorială și alte priorități externe.

În acest cadru, se conturează o problemă managerială complexă legată de interacțiunea dintre Centrul și Periferia imperiului, ce solicita un dialog continuu între funcționarii guvernamentali centrali și cei locali. Această dinamică era complicată și de divergențele frecvente ale pozițiilor acestora din urmă, mai ales în ceea ce privește prioritățile și soluțiile pentru chestiunile locale¹²⁸. De asemenea, este esențial să subliniem că dialogul a fost adesea îngreunat de discrepanțele culturale dintre ruși și grupurile etnice de la periferie. În această perspectivă, extinderea cadrului politic și cultural rus, inclusiv prin procesul de rusificare, chiar și cu acceptarea unor particularități locale, răspundea aceluiași necesități pragmatice, de a-și facilita și eficientiza procesele de integrare imperială.

Expansiunea spre vest, demarată în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, a adus cu sine și noi provocări. Rusia autocratică și cvasicentralizată s-a confruntat cu sarcina de a integra societăți care, în multe privințe, erau mai avansate decât ea. Supremația militară și politică a metropolei era contrabalansată de avantajele sociale, culturale și uneori economice ale regiunilor anexate, precum Finlanda sau teritoriile poloneze. Situație ce a provocat o contradicție insolubilă între sarcina de a integra periferia occidentală în structurile socio-politice ale autocrației rusești și dorința de a o folosi drept model pentru reformarea propriului sistem¹²⁹.

¹²⁸ Ремнев, А. Региональные параметры имперской “Географии власти” (сибирь и дальний восток). В: *Ab Imperio*, 2000, 3-4, p. 357.

¹²⁹ Каппелер, А. *Россия – многонациональная империя*. Москва: Традиция- Прогресс-Традиция, 2000, p. 49.

Astfel, în căutarea unor mecanisme optime pentru funcționarea propriului sistem administrativ, autoritățile imperiale au mers pe ideea unor reglaje fine, care implica o interacțiune continuă între elementele de centralizare și cele de descentralizare, între principiile de autonomie teritorială și cele de omogenizare. În același timp, contrastele constatate la nivel local cât și necesitatea autorităților imperiale de a restabili și menține securitatea și bunăstarea în teritoriile anexate, frecvent devastate de războaie, au determinat o adaptare specifică în fiecare zonă și perioadă de timp.

Aceste condiții au impus necesitatea acordării unei suficiente autorități administratorilor îndepărtați, aflați la capătul unor linii de comunicare foarte lungi și lente, pentru a-și guverna regiunile de sine stătător¹³⁰. Or, implicarea directă, prin delegarea funcționarilor de la Centru ar fi generat o serie de probleme de nesoluționat, precum deficitul de cadre, insuficiența financiară, mișcări regionale de opoziție etc.

În acest context, considerăm că, și modul în care s-a derulat inserția Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, în perioada 1812-1828, a fost mai curând unul circumstanțial decât rezultatul unei stratageme bine chibzuite, mai ales luând în considerare schimbările majore produse, inclusiv la nivel european. Deși admitem, cel puțin teoretic, existența unei scheme tradiționale de integrare a noilor teritorii în cadrul imperiului, totuși, în anumite condiții, autoritățile centrale, în ideea de a facilita buna administrare a noului teritoriu, insista pe o derogare de la aceasta. Derogarea se referea la aplicarea unui sistem administrativ, bazat, sau cu elemente ale specificului local, cu respectarea cel puțin formală a normelor și culturii autohtone. Totodată, eficiența autogovernării locale putea crea premise de amânare continuă a deciziei de omogenizare a noilor teritorii la practicile centrale. Important era ca perpetuarea anumitor uzanțe locale să nu pună în pericol autoritatea Centrului. Considerăm că, deciziile luate de autorități în cazul Basarabiei răspundeau, în primul rând, unor necesități atât de ordin geostrategic, cât și de conjunctură, astfel, procesul de configurare a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, era unul „vii/natural” în continuă evoluție și mobilitate, unde reacția locală devenea un indicator important de modificare sau ajustare a politicilor față de regiune. Anume în acest context este important de urmărit comportamentul elitei locale, și anume modul în care aceasta a încercat să-și negocieze poziția, statutul și privilegiile.

Important este și contextul istoric extrem de complex și dificil în care a avut loc procesul de integrare a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. În perioada imediat următoare anexării teritoriului și până la încheierea Congresului de la Viena, autoritățile ruse au acordat prioritate principală politicii externe, punând în plan secundar aspectele interne. Desfășurarea războiului

¹³⁰ Becker, S. Russia and the concept of Empire. In: *Ab Imperio*, 2000, n. 3-4. p. 340.

împotriva Franței și pregătirile și participarea ulterioară la congresul de pace au consumat aproape în totalitate resursele Centrului, lăsând mai puțin timp și energie pentru preocupările de politică internă, inclusiv pentru organizarea noilor provincii cucerite. Așa că măsurile de consolidare a periferiilor recent anexate, inclusiv a Basarabiei, poate cu excepția capacităților militare, puteau suporta pentru moment și o tratare mai superficială. Această supoziție este susținută atât de lipsa unor dovezi documentare care atestă o atenție sporită la Curte față de viitorul organizării politice a teritoriului Pruto-nistean¹³¹, fapt dedus și din numărul redus de acte legislative aprobate între 1812 și 1815 cu referire la Basarabia¹³², dar și de caracterul instrucțiunilor emise de Alexandru I către Pavel Ciceagov, comandat suprem al Armatei Dunărene. Astfel, cu referire la forma de guvernământ necesară în cazul Basarabiei, Alexandru I îi sugerează lui Pavel Ciceagov să se bazeze pe propria „judecată și înțelepciune”. În acest sens, un factor crucial era reprezentat nu numai de abilitățile lui Ciceagov, ci și de persoanele de încredere din anturajul său.

Astfel, după anexarea Basarabiei în mai 1812, autoritățile imperiale ruse au inițiat procesul de organizare administrativă a noii achiziții teritoriale. Responsabilitatea elaborării unui proiect de organizare administrativă provizorie a fost delegată amiralului Pavel Ciceagov, care, în calitate de comandant-șef al Armatei Dunărene, avea împuterniciri nu doar militare, dar și civile. Amiralul a fost delegat pentru această sarcină chiar de împăratul Alexandru I, iar acesta, la rândul său, a încredințat-o secretarului său diplomatic Ioan Capodistria. În contextul creării cadrului autonom în Basarabia, un rol semnificativ revine lui Alexandru Sturdza, fiul primului guvernator civil, Scarlat Sturdza. Alexandru Sturdza a petrecut o anumită perioadă la curtea împăratului Alexandru I și a colaborat strâns cu I. Capodistria în elaborarea proiectului de organizare administrativă¹³³. Ulterior, I. Capodistria a ajuns Secretar de Stat, în timp ce A. Sturdza a devenit nu doar prietenul său, ci și secretarul său personal la ministerul de externe al Imperiului Rus¹³⁴.

Caracterul autonom al sistemului administrativ din Basarabia, chiar dacă doar formal, este dovedit prin mai multe prevederi esențiale ale *Regulamentului privind instituirea administrației provizorii a Basarabiei* din 1812¹³⁵. Acestea includ: respectarea legilor și obiceiurilor locale, crearea unui guvern regional, confirmarea privilegiilor nobilimii, dar și ale altor categorii sociale din regiune, participarea nobilimii locale în procesul de administrare, menținerea sistemului

¹³¹ Морозан В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 45.

¹³² *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, 784 p.

¹³³ Ghervas, S. *Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Chișinău: Cartier, 2014, p. 73.

¹³⁴ Bezviconi, Gh. Boierii Sturdza în Basarabia. În: *Arhivele Basarabiei*, nr. 4, 1933; nr.1, 1934, p. 37.

¹³⁵ ANA, DGAN, F. 1, inv. 1, d.3995. f. 11-14.

teritorial-administrativ, a administrației locale și a sistemului fiscal local și interzicerea introducerii iobăgiei în Basarabia¹³⁶.

Regulamentul din 1812 a introdus o separare clară între puterea militară și cea civilă. Guvernatorul militar deținea autoritatea asupra trupelor și era obligat să acorde sprijin guvernatorului civil, la cererea acestuia, pentru paza și executarea anumitor ordine, fără a se implica în afacerile guvernării civile. De cealaltă parte, guvernatorul civil avea prerogative asupra problemelor administrative, inclusiv organizarea instituțiilor administrative, juridice, financiare și economice. De asemenea, guvernatorul civil dispunea de autoritatea de a numi consilieri în cele două departamente ale guvernului regional și dreptul de inițiativă legislativă, de a înainta autorităților superioare propuneri și proiecte ale unor noi hotărâri sau legi¹³⁷.

Regulamentul stabilea modalitatea de organizare și atribuțiile guvernului regional, structurat în două departamente și o adunare generală. Fiecare departament era structurat în trei direcții specifice, fiecare cu competențe și funcții distincte. În primul departament, direcția judiciară civilă avea atribuția de a examina și soluționa disputele civile, fiind compusă din patru consilieri selectați de guvernator din rândul boierilor locali. A doua direcție judiciară penală avea responsabilitatea de a investiga și judeca procesele penale, fiind formată din patru consilieri, dintre care trei erau aleși din rândul boierilor locali, în timp ce al patrulea era un ofițer rus. Cea de-a treia direcție era executivă și se concentra pe problemele poliției locale, fiind condusă de un ofițer rus¹³⁸. Nicio direcție nu avea autoritatea de a lua decizii de unul singur, ci trebuiau să colecteze informații relevante și să prezinte un memorandum pentru examinarea de către adunarea departamentului. Deciziile finale erau luate de adunarea departamentului și erau puse în aplicare doar dacă erau confirmate prin semnături. În caz contrar, părțile nemulțumite puteau să facă apel la adunarea generală a guvernului¹³⁹.

Departamentul economico-financiar era format la fel din trei direcții, fiecare condusă de un singur consilier, fie de un ofițer rus sau de un boier local, în funcție de alegerea guvernatorului. Direcția I se ocupa de statistici referitoare la proprietățile și proprietarii din regiune, precum și de descrierea geografică și istorică a zonei. Direcția a II-a colecta impozitele și alte venituri, precum și urma să se preocupe de administrarea concesiunilor și prestarea locală a serviciilor. Aceasta prezenta un raport trimestrial cu privire la venituri și cheltuieli. Direcția a III-a era responsabilă pentru comerț și meșteșuguri¹⁴⁰. Proiectele elaborate de cele trei direcții erau supuse aprobării

¹³⁶ Poștarencu, D. *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940)*. Chișinău: Cartier, 1998, pp. 64-66.

¹³⁷ ANA, DGAN, F. 1, inv. 1, d.3995. f. 11-12.

¹³⁸ Poștarencu, D. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău: Prut Internațional, 2006, pp. 92-94.

¹³⁹ ANA, DGAN, F. 1, inv. 1, d.3995. f. 12.

¹⁴⁰ ANA, DGAN, F. 5, inv. 3, d.33. f. 1.

guvernatorului și votate de ambele departamente. Adunarea generală a guvernului regional era instanța superioară de apel, formată din consilierii celor două departamente, prezidată de guvernatorul civil¹⁴¹. Ea examina petițiile părților nemulțumite de deciziile departamentelor, iar sentințele erau definitive. Acest drept a fost anulat în 1815, iar sentințele erau transferate spre examinare Departamentului al 4-lea al Senatului¹⁴².

De asemenea, cel puțin formal, unitățile administrativ-teritoriale de până în 1812 au fost menținute. Ținuturile, împărțite în ocoluri, au avut ca primi ispravnici boieri români, precum Catargiu, Ghica, Balș, Dimachi, Leon și Vârnav¹⁴³. Amiralul P. Ciceagov declara necesitatea armonizării noilor organe de conducere în conformitate cu cerințele specifice ale regiunii. Aceste recomandări presupuneau implicarea activă a elitei locale în guvernarea noii provincii. Abordarea respectivă are ca scop asigurarea unei guvernări mai eficiente și mai adecvate, cel puțin formal, nevoilor specifice ale comunității locale care, într-un final, ar facilita inclusiv atingerea obiectivelor setate de autoritățile ruse.

Regulamentul de la 1812, redactat în mare parte de I. Capodistria, a avut în același timp și scopul să creeze un viitor avanpost de expansiune a dominației ruse spre Balcani, inclusiv prin susținerea mișcării de eliberare a grecilor și slavilor din regiune. În plus, prin instituirea unui sistem politic și administrativ distinct cu tentă liberală, autoritățile de la Sankt-Petersburg își propuneau să ofere o reacție cvasi-echivalentă la efectele progresiste ale Revoluției franceze, aduse de armata lui Napoleon în Europa centrală și de est. Acest lucru a fost important în contextul în care Rusia dorea să-și consolideze controlul asupra teritoriilor recent anexate și era nevoie să răspundă anumitor așteptări în materie de guvernare liberală. Cu toate acestea, implementarea efectivă a instrucțiunilor lui Capodistria a fost dificilă, în special din cauza opoziției conservatoare în cadrul guvernului rus.

Deși la prima vedere pare că inserția Basarabiei în imperiu s-a desfășurat conform unei scheme simpliste, în realitate aceasta a implicat o alternare și o pliere, uneori doar periodică, a diferitelor practici administrative, atât a celor de omogenizare cât și a celor de adaptare la specificul local. Centrul era interesat să creeze un mediu stabil la periferie, prin instituirea unui sistem de compromis între doleanțele societății locale și interesele autorităților centrale. Aparent, omogenizarea administrativă poate părea o cale rapidă și eficientă de integrare a unei regiuni sau teritoriu într-un stat mai mare. Însă, acest proces putea avea repercusiuni imprevizibile și putea

¹⁴¹ ANA, DGAN, F. 1, inv. 1, d.3995. f. 14.

¹⁴² ПИЗПИ, собр. I, том 33, 1815-1816, № 26008, с. 395.

¹⁴³ Boldur, Al. *Istoria Basarabiei*. Contribuții la studiul Istoriei Românilor, vol. III: Sub dominațiunea rusească (1812-1981). Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1940. p. 209.

duce la dezechilibre regionale. În cazul Basarabiei, integrarea forțată în sistemele politico-administrative, economice și sociale ale Imperiului Rus, unde șerbia era piatra de temelie a întregului sistem, ar fi putut provoca astfel de dezechilibre și ar fi putut pune la îndoială atractivitatea Rusiei în Balcani, regiune sensibilă la tot ce se numește exploatare de ordin social. Impunerea bruscă a practicilor administrative ruse în noile teritorii provoca adesea nemulțumirea populației autohtone, ceea ce s-a întâmplat în Caucaz, dar, parțial, și în Principatele Române în perioada de ocupație militară de după 1806.

Deși impuse gradual, practicile de omogenizare aveau, totuși, nevoie de justificare, a se citi „legitimare” atât în fața populației teritoriilor anexate cât și a statelor europene. Astfel, expresia civilizatoare sau ideea „modernizării” au servit ca principal mijloc de legitimare a ordinii imperiale ruse până în secolul al XX-lea¹⁴⁴. Cu toate acestea, paradigma dezvoltării conține o dialectică subversivă, întrucât succesul modernizării creează, în mod normal, condiții favorabile unui eventual eșec pentru un imperiu. Astfel, dacă programul de dezvoltare este implementat cu succes în rândul popoarelor colonizate, creând bunăstare materială, tradiție intelectuală, stimulând urbanismul și industrializarea, justificarea ordinii imperiale în raport cu popoarele „înapoiate” își pierde rațiunea de a fi¹⁴⁵.

Ca alternativă la omogenizarea administrativă, practicile de adaptare la specificul local, bazate pe drepturile istorice ale populației autohtone, presupuneau o administrare indirectă prin intermediul elitei locale. Optarea pentru acest model, într-o primă fază, plasa Basarabia, cel puțin teoretic, în cadrul periferiilor apusene care beneficiau de un cadru privilegiat, precum Regatul polon sau Finlanda. În acest sens, administrarea indirectă reprezenta o soluție mai moderată, care respecta într-o oarecare măsură drepturile și interesele locale, comparativ cu abordarea mai drastică a omogenizării pe care Imperiul l-a practicat ulterior. Însă, dacă în cazul Poloniei și Finlandei, Rusia a fost nevoită să-și regândească abordarea ținând cont de înapoierea proprie din punct de vedere instituțional și politic și de existența unor elite regionale puternice, atunci în cazul Basarabiei, privilegiile acordate urmăreau în primul rând obiectivul atragerii populației locale, inclusiv a elitelor, în proiectul său imperial.

Menționăm că profilul celor două modele aplicate în Basarabia se aliniază cu scopurile urmărite de autoritățile ruse, așa cum sunt discutate în istoriografia națională. Primul scop a constat în integrarea rapidă a Basarabiei în structurile social-politice ale Imperiului, prin omogenizarea legislației, practicilor administrative și a culturii, prin lichidarea specificului local și prin

¹⁴⁴ Суни, Р. Империя как она есть: имперская Россия, “национальное” самосознание и теории империи. In: *Ab Imperio*, 2001, 1-2, p. 24.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 25.

rusificarea elitelor și a populației autohtone. Al doilea scop a vizat crearea unei imagini atractive a modelului rusesc de bună guvernare pentru popoarele din Balcani, prin instituirea unei autonomii locale atent controlate de agenții imperiului în provincie. Deși este frecvent susținută ideea unei succesiuni clare a celor două modele, de la adaptare la omogenizare, considerăm că acestea au alternat în funcție de conjunctură și de interesele subiecților care le-au promovat, inclusiv de profilul funcționarilor de rang înalt trimiși la Chișinău. Este important de menționat că a doua etapă, de omogenizare, nu a fost aplicată integral și în mod uniform în toate domeniile, ci a avut loc gradual și, în mare măsură, selectiv.

Pendularea între cele două modele sau plierea periodică a acestora poate fi interpretată drept un indicator al lipsei unei viziuni unitare și coerente din partea Centrului. Cu toate acestea, este important să se ia în considerare și diversele variabile generate de Periferie. În plus, deficitul unor informații relevante despre spațiul Pruto-nistean la momentul anexării, care a fost ulterior completat de constatarea lipsei de omogenitate la nivel demografic, etnic și teritorial, alături de contradicțiile existente între factorii de decizie cu privire la rolul și locul noii provincii în cadrul imperiului, au conturat evoluția specifică a Basarabiei în perioada 1812-1828, fragment de teritoriu fără tradiție statală independentă și cu centrul politic rămas peste Prut. Sugestivă este solicitarea ministrului poliției Serghei Veazmitinov către contele Alexei Arakceev de a-i furniza câtuși de puține informații despre administrarea regiunii¹⁴⁶. Ulterior, în scopul soluționării acestor probleme, dar și pentru aplanarea primelor contradicții între conducerea regională și elita locală, Consiliul de Miniștri trimite în Basarabia funcționari, printre care Nicolai Baikov și Pavel Svinin, care urmau să cerceteze „terenul” și să informeze autoritățile centrale cu privire la modul potrivit de administrare în spațiul Pruto-nistean. Dacă raportul primului concluziona necesitatea introducerii imediate a modelului de omogenizare, P. Svinin pleda pentru instituirea unui regim indirect de guvernare, cu implicarea activă a elitei locale¹⁴⁷.

De menționat că, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, șeful controlor al vămile, L.S. Baikov, a fost desemnat să efectueze o inspecție în regiunea Basarabia, în vederea delimitării noii frontiere dintre Rusia, Sublima Poartă și Austria, și pentru a stabili locațiile optime pentru amplasarea punctelor vamale și numărul necesar de angajați și paznici de frontieră. În timpul misiunii, funcționarul a întâmpinat anumite obstacole, pe care le-a deplâns, însă care erau obiective, dat fiind că administrația regională se afla într-un proces de formare, iar în astfel de

¹⁴⁶ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 50.

¹⁴⁷ Свинин, П. *Описание Бессарабской области*. В: Записки императорского Одесского общества истории и древностей. Т.6: Одесса, 1867, с. 175-320.

circumstanțe, disfuncționalitatea la nivel de sistem era inevitabilă¹⁴⁸. Relatări frecvente despre nereguli și haosul din Basarabia la momentul anului 1812 urmau să justifice, încă o dată, necesitatea „eliberării” acestui teritoriu și aducerea sa pe un făgaș al civilizației.

Dovadă în plus a penuriei informaționale este delegarea lui Pavel Svinin în Basarabia, care a evidențiat nivelul scăzut de cunoaștere a regiunii în sferile guvernamentale ruse. Instrucțiunile vagi și neclare pe care le-a primit au fost concentrate pe solicitări de informații despre sistemul fiscal, sursele veniturilor și cheltuieli, dispozițiile legale și obiceiurile locale, precum și despre procesele judiciare, dar au inclus și solicitarea clarificării stării profesionale a locuitorilor. Lipsa unor cunoștințe temeinice a regiunii s-a răsfrânt negativ asupra gestionării administrative și judiciare a Basarabiei¹⁴⁹. Pentru a facilita activitatea lui P. Svinin, I. Harting a delegat un raportor pentru a-l însoți în timpul inspecției Basarabiei. Acest lucru a dus la stabilirea unei relații amicale între Svinin și scriitorul basarabean C. Stamati, care a furnizat informații valoroase despre legile și obiceiurile din Moldova¹⁵⁰. Delegarea lui Svinin s-ar fi datorat relației personale apropiate pe care acesta o avea cu Ioan Capodistria¹⁵¹, care avea nevoie de o persoană de încredere pentru această misiune.

În istoriografie s-a emis părerea precum că P. Svinin ar fi susținut în mod consecvent solicitările nobilimii basarabene. Cu toate acestea, demnitarul rus a luat în considerare interesele nobilimii și ale locuitorilor din Basarabia numai în cazul în care acestea nu contraveneau intereselor guvernului rus atât în plan politic, cât și financiar-fiscal, ceea ce a dus la o serie de propuneri vădit în detrimentul localnicilor. Astfel, Svinin a recomandat ca în Basarabia să nu fie lăsată doar legislația și obiceiurile locale, iar dezechilibrul de voturi din guvernul regional să fie echilibrat în caz de necesitate prin dreptul de apel la Senatul din Sankt-Petersburg. De asemenea, el a sugerat verificarea actelor de proprietate ale moșierilor, colonizarea Basarabiei cu coloniști străini, desființarea instituțiilor scutelnice, breslașilor și slugilor, precum și reducerea numărului de călărași și includerea lor în categoria birnicilor¹⁵².

Amintim că respectarea specificității regionale, prin instituirea unei autonomii la nivel local, considerată de majoritatea cercetătorilor, drept instrument eficient în demersul autorităților de voalare a intențiilor reale, a implicat imperativul colaborării cu elita locală. Apelul la elita

¹⁴⁸ Tomuleț, V. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Ediția a II-a. Iași: Tipo Moldova, 2015, p. 148.

¹⁴⁹ Casso, L.A. *Rusia și bazinul dunărean*. București: Saeculum Vizual, 2003, p. 219.

¹⁵⁰ Трубецкой, Б. *Пушкин в Молдавии*, Кишинев: Литература артистикэ, 1983, p. 60.

¹⁵¹ Гросул, В. *Бессарабия в международных отношениях нового времени*. Кишинев: Молдавское историко-географическое общество, 2018, p. 105.

¹⁵² Свиньин, П. *Описание Бессарабской области*. В: Записки императорского Одесского общества истории и древностей. Т.6: Одесса, 1867, pp. 212-257.

regională se asigura prin asocierea parțială a acesteia la putere. Astfel, elita basarabeană, exponentul intereselor populației indigene, se transforma treptat într-un agent al puterii centrale la periferie¹⁵³. Implicarea în procesul decizional, deși doar la nivel local, reprezintă una din strategiile de cooptare și de integrare a elitei locale prin instituționalizarea acesteia (crearea unor instituții reprezentative – Adunarea Nobilimii la nivel regional și de ținut) și acordarea unor privilegii sociale, în conformitate cu specificul regimului rusesc de stări¹⁵⁴. Cu toate acestea, în anumite condiții, activitatea exponenților elitei locale în cadrul structurilor administrative, adesea aflați în opoziție față de reprezentanții Centrului, a reprezentat un instrument eficient în păstrarea caracterului specific al Basarabiei în cadrul imperiului.

Amiralul P. Ciceagov considera că anume asocierea între elita responsabilă și un guvernator drept, pot conduce spre rezultate favorabile pentru ambii subiecți - Centrul și Periferia. Protejarea drepturilor populației indigene și codificarea legilor locale, fiind primii pași pentru instaurarea ordinii în provincie. În acest sens, el propunea o schemă simplă și optimistă de organizare administrativă eficientă care să permită valorificarea potențialului economic al provinciei și, ulterior, dezvoltarea unui atașament al populației locale față de noii conducători. În concepția lui P. Ciceagov, Basarabia ar fi putut deveni un model de bună guvernare și o zonă de atragere a investițiilor, prin administrarea chibzuită și valorificarea potențialului economic¹⁵⁵. Chiar dacă acest deziderat așa nu a mai fost atins, autoritățile ruse au avut ca obiectiv inițial transformarea Basarabiei într-o bază strategică de aprovizionare a armatei ruse în eventualitatea unui conflict militar, realizarea căruia la fel depindea de dezvoltarea economică a regiunii.

Politica Centrului a fost marcată și de experiența nefastă a administrației rusești în Principatele române din perioada 1806-1812¹⁵⁶. Încercările nereușite de transformare/*rusificare* accelerată a administrației locale au determinat o revizuire a practicilor administrative de după 1812. Iar Regulamentul elaborat de către I. Capodistria a reprezentat anume o încercare de a lua în considerare specificul local al provinciei, bazate pe drepturile istorice ale populației băștinașe.

¹⁵³ Cusco, A, Estate interest vs. state service: the (un)easy integration of the Bessarabian nobility into the Russian imperial system, *European Review of History: Revue europeenne d'histoire*, 16 (1), p. 16.

¹⁵⁴ Caracterul elitist al nobilimii ruse (*dvoreanstvo*) poartă semnele unei relativități, dacă să comparăm statutul acesteia cu nobilimea occidentală. Privilegiile fiscale obținute în urma reformelor din primul sfert al secolului XVIII erau compensate prin obligativitatea serviciului pe un termen nelimitat în armată sau aparatul de stat. Contradicțiile structurii sociale create de Petru I a determinat anumite animozități între nobilime și stat, în rezultat, aceasta reușește să limiteze durata serviciului față de Coroană la 25 de ani (1735), iar ulterior obțin scutirea totală în 1762. Din acest moment putem vorbi despre existența în Rusia concomitent a două elite ce se întrepătrund. Poziția primei era de dictat pe statutul funcției, poziția celei de-a doua era garantată de origine, ce presupunea existența anumitor privilegii.

¹⁵⁵ Jewsbury, G.F. *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*. Iași: Polirom, 2003, p. 98.

¹⁵⁶ Кушко, А., Таки, В. Конструирова Бессарабию: имперские и национальные модели построения провинции. В: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛЮ, 2010. pp. 212-214.

Evident că prevederile Regulamentului dispuneau de inserții dozate ale retoricii *civilizatoare*, menite să reducă clivajele dintre Centrul, autoproclamat „civilizat”¹⁵⁷ și percepția „orientalizată” a Basarabiei. Argumentarea opțiunii politice a derivat și din necesitatea de a ameliora prin diferite facilități starea economică a populației, care a avut de suferit enorm de la contribuțiile de război, precum și din intenția de a îmbunătăți imaginea imperiului în sud-estul Europei¹⁵⁸.

O sarcină importantă pentru autoritățile imperiale era stoparea fluxului masiv al populației care părăsea teritoriul Basarabiei¹⁵⁹, provocat atât de ciuma,¹⁶⁰ adusă tot de trupele de ocupație rusești, care a cuprins o parte a teritoriului pruto-nistean cât și de zvonurile, potrivit cărora toată populația Basarabiei va fi „legată de glie” și va aparține moșierilor pe ale căror pământuri locuiesc, într-un mod asemănător cu cel existent în Rusia. De teama pierderii libertății personale numai de pe terenurile moșierului Balș, cum menționa P. Svinin, au fugit peste Prut mai mult de 1800 de persoane. Unii dintre țărani abandonau moșiile boierești, așezându-se cu traiul pe terenurile statului, iar ispravnicii îi reîntorceau în mod forțat la vechiul loc de trai¹⁶¹.

Inclusiv pentru a remedia această situație, instrucțiunile de administrare provizorie au inclus câteva promisiuni importante, printre care respectarea legilor locale, scutirea de impozite timp de trei ani, interzicerea recrutării locuitorilor în armata rusă pe termen nelimitat și utilizarea limbii române alături de cea rusă în administrare. Mai mult decât atât, după ce a ajuns în Basarabia, Scarlat Sturdza a urmat instrucțiunile lui P. Ciceagov și a numit noi ispravnici, câte doi în unele ținuturi, după modelul din perioada fanariotă, exclusiv din rândurile populației autohtone¹⁶². Obiceiul de a acorda astfel de facilități după încheierea războaielor era unul răspândit. Imperiul Otoman a procedat în același mod după încheierea războaielor ruso-turce din 1768-1774 și 1789-1791, scutind locuitorii Principatelor de plata impozitelor timp de doi ani¹⁶³.

Viziunea pragmatică a autorităților centrale a fost influențată și de deficitul acut de cadre calificate disponibile pentru administrarea regiunii cu forțe proprii. În aceste condiții, elitei locale

¹⁵⁷ În Occident deja se vorbea la acea vreme despre caracterul superficial al „occidentalizării” (vezi Marchizul de Custine, *Scrisori din Rusia. Rusia în 1839*. București: Humanitas, 2007, 364 p.)

¹⁵⁸ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol. VII, 2015, p. 357.

¹⁵⁹ Vezi detalii la Poștarencu, D., *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău: Prut Internațional, 2006, pp. 180-188.

¹⁶⁰ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф. Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 4.

¹⁶¹ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, p. 204.

¹⁶² Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 39.*

¹⁶³ Dragnev, D. *Evoluția regimului de dominație a Imperiului Rusiei asupra Basarabiei până la începutul nilor 1830 (Aspecte din politica economic, social și administrativă)*. În: Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale. Materialele conferinței științifi ce Chișinău – Iași, 14-16 mai 2012. Editura Academiei Române, 2014. p. 253.

în schimbul loialității față de Tron i s-a acordat un drept limitat de comandă în regiune. Este important de menționat că, la acea vreme, Imperiul Rus nu avea un sistem specializat de pregătire a funcționarilor, și nici o rețea de instituții de învățământ general adecvată pentru formarea personalului cu nivelul de pregătire necesar. Chiar dacă aparatul birocratic a cunoscut o creștere considerabilă în secolul al XIX-lea, la mijlocul acestui secol numărul de funcționari era de circa 100 000, comparativ cu aproximativ 500 000 în Franța¹⁶⁴, și asta în ciuda faptului că populația Imperiului Rus era mai mare decât cea a Franței.

Lansarea proiectului autonom basarabean de către autoritățile centrale nu a reprezentat o renunțare la *misiunea civilizatoare*, element esențial al identității imperiale, ci mai degrabă a reprezentat o integrare mai ușoară a populației basarabene în rândul popoarelor „civilizate” (politichnye)¹⁶⁵, prin intermediul culturii ruse. Politica țarismului față de periferiile naționale urmărea nu atât scopul de asimilare imediată a popoarelor alogene încorporate, cât mai degrabă aculturația, mai ales a elitelor social-economice, politice și intelectuale regionale. Cunoașterea limbii ruse constituia un element esențial în acest proces, fiind o condiție indispensabilă a integrării în cadrul elitelor imperiale și a ascensiunii sociale a reprezentanților acestora¹⁶⁶.

Deja către anul 1816, planurile mult prea ambițioase ale lui I. Capodistria și P. Ciceagov în privința noii provincii au fost parțial compromise, inclusiv din cauza abuzurilor administrației locale¹⁶⁷, dar și vulnerabilității sistemului politic și administrativ rus. Într-o scrisoare adresată generalului A. Bahmetev, I. Capodistria menționa: „Scopul politic pe care l-am urmărit era să facem ca această provincie să devină un adăpost pentru persoanele și familiile calomniate de către turci, dar s-a întâmplat contrariul”. În loc să atragă oamenii, politicile prost articulate au contribuit la emigrarea băștinașilor¹⁶⁸. Autoritățile centrale au aruncat vina pentru acest exod pe elita locală, dar practicile administrative din regiune, moștenite de la sistemul fanariot și în concordanță cu „moravurile locale”, au contribuit la rândul său la această stare de lucruri¹⁶⁹. Este vorba despre venalitatea și corupția funcționarilor. Această problemă a fost sesizată și de Manuc Bei, unul din agenții lui

¹⁶⁴ Зайончковский, П.А. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, pp. 68-70.

¹⁶⁵ Вулиус, Р. Вестернизация России и формирование российской цивилизаторской миссии в XVIII веке. В: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛЮ, 2010, pp. 19-20.

¹⁶⁶ Jarcuțki, I. Comisia Gubernială a Arhivelor din Basarabia (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea). Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2011 (2012), pp. 22-23.

¹⁶⁷ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900. р. 9.

¹⁶⁸ Каменский, А.Б. Элиты Российской Империи и механизмы административного управления. В: *Российская империя в сравнительной перспективе*, Москва: Новое издательство, 2004, р. 28.

¹⁶⁹ Кушко, А., Таки, В., (при участии Грома О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия Historia Rossica / Окрайны Российской империи. Москва: НЛЮ, 2012, р. 85.

Alexandru I în regiune¹⁷⁰. Fostul dragoman susținea că ispravnicii și alți funcționari căutau să-și întoarcă înzecit sumele date pentru cumpărarea posturilor și, ceea ce este mai rău, nu se mulțumeau cu jefuirea supușilor, dar îi mai tratau cu mare dispreț, ca pe niște ființe dintr-o clasă socială inferioară aducându-i la stare de mizerie și disperare¹⁷¹. De fapt, orice audiență la ispravnic putea fi obținută numai dacă solicitantul oferea un anumit „cadou”. Pe lângă aceasta, ispravnicii aplicau pedepse corporale și forțau populația să îndeplinească diverse sarcini în folosul lor, cum ar fi construcția caselor de locuit sau îndeplinirea diferitelor munci agricole pe moșiile lor și altele¹⁷². Suplimentar, chiar dacă localnicii erau scutiți de taxe pentru o perioadă de trei ani, ispravnicii persistau în impunerea acestora. Aceeași teză a fost susținută și de către trimisul special al autorităților centrale, N. Baikov. Acesta a adus acuzații grave metodelor de conducere folosite de S. Sturdza, insistând asupra anulării statutului autonom și instituirea unei conduceri centralizate, bazată exclusiv pe legislația Imperiului Rus¹⁷³.

În același timp, provocând dezaprobarea rușilor, anume aceste practici serveau drept spațiu pentru afirmarea discursului supremației civilizaționale a elitelor imperiale ruse¹⁷⁴, argument în detrimentul practicilor din părțile occidentale ale Imperiului aplicate în spațiul Pruto-nistrean. Astfel, constatăm că în primii ani de dominație țaristă, discursul imperial asupra Basarabiei avea drept element central - figura nobilului local, fapt care constituia pentru autorii ruși imaginea-cheie a ordinii sociale a regiunii¹⁷⁵. Interesul acestora pentru subiect poate fi descris în termeni „etnografici”: în ce măsură o societate, din punctul lor de vedere, structural „asiatică”, unde moștenirea „moravurilor” otomane păreau predominante, se putea transforma într-una „civilizată”, europeană, adusă de Imperiu? Anume tema misionarismului era predominantă în lucrările publiciștilor ruși din acea perioadă¹⁷⁶. Ilustrativă în acest sens este vizita lui Alexandru I la Chișinău în aprilie 1818 și întâlnirea cu elita locală, care preia narațiunea dihotomiei a două civilizații opuse. Scena balului în cinstea Împăratului, în care boierii basarabeni, îmbrăcați în haine greoaie orientale, dansând plictisitoare „mititica”, care l-a făcut pe suveran să părăsească precipitat evenimentul, parcă avea menirea să descrie dimensiunea titanică a sarcinii „misionare” a Imperiului în regiune¹⁷⁷.

¹⁷⁰ Manuc-Bei, M. *Observații asupra stării actuale a Basarabiei* (document tradus de Ion Varta). În: Patrimoniul. Revistă de lectură istorică, 1991, nr. 3, pp. 6-8.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁷² Moruzi, D.C. *Basarabia și viitorul ei. 1812-1905*. București: Cronica, 1905, pp. 29-30.

¹⁷³ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 121.

¹⁷⁴ Кушко, А., Таки, В., (при участии Грома О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия Historia Rossica / Окраины Российской империи. Москва: НЛЮ, 2012, p. 84.

¹⁷⁵ *Ibidem*, pp. 81-82.

¹⁷⁶ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, p. 350.

¹⁷⁷ *Ibidem*.

După Congresul de la Viena, autoritățile centrale au devenit mai active în promovarea unei agende interne pe regiuni, inclusiv în noua provincie anexată - Basarabia. Deficiențele în administrarea locală nu serveau nici intereselor imperiului, nici ale populației locale. Programul lui I. Capodistria și P. Ciceagov s-a dovedit a fi dificil de implementat, mai ales în condițiile existenței unor viziuni opuse la nivel central. Pentru a evita escaladarea conflictului între elita locală și conducerea regională de la Chișinău, s-a impus instituirea unui regim mai riguros și mai bine reglementat, fără a afecta totuși statutul special al provinciei în cadrul imperiului.

În vederea facilitării activității lui I. Capodistria de monitorizare a administrației din Basarabia, la 26 mai 1816 a fost instituită Cancelaria pentru administrarea regiunii, însă fără a beneficia de un număr precis de personal sau de o poziționare clară în cadrul sistemului de guvernare. Aceasta a fost periodic subordonată Ministerului de Interne sau Ministerului Afacerilor Externe. Începând cu anul 1815, I. Capodistria a început elaborarea unor noi reguli pentru administrația Basarabiei, în care instituția rezidentului plenipotențiar a devenit pilonul de bază. Faptul că pentru o anumită perioadă de timp acțiunile din Basarabia erau coordonate de Ministerul de externe evidențiază mai mult decât caracterul tranzitoriu al situației sale și stadiul neabsorbției în totalitate, ci și subliniază că gestionarea Basarabiei urmărea anumite obiective ale politicii externe ruse. Trecerea la Ministerul de Interne poate reprezenta rezultatul unor strategii și modificări ale raporturilor de putere la nivel central. În perioada de după 1815, Capodistria se afla la apogeul influenței sale, însă preocupările internaționale îi solicitau majoritatea atenției, de aceea, pe intern se puteau face delegări de atribuții pentru anumite regiuni.

Astfel, în vederea ameliorării situației și a pilotării unui nou sistem administrativ, care va fi numit ulterior „experimentul basarabean”¹⁷⁸, Alexandru I delegă la Chișinău un loctiitor plenipotențiar (*наместник*), în persoana lui Alexei Bahmetev. Înalta dispoziție, conținea stipulări clare ce prevedeau nesubordonarea acestei regiuni față de ministere, cu excepția celui de interne, instituție responsabilă de colonizarea Basarabiei¹⁷⁹. Numirea generalului Bahmetev, în locul lui I. Hartingh, intrat în conflict deschis cu nobilimea locală, este una simptomatică¹⁸⁰, fiindcă acesta deținea și funcția de guvernator al Podoliei, regiune unde domina șleahta poloneză, semnal pozitiv pentru elita basarabeană.

¹⁷⁸ Таки, В *Россия на Дунае. Империя, элиты и политика реформ в Молдавии и Валахии (1812-1834)*, Москва: НЛО, 2021, pp. 92-102.

¹⁷⁹ *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, pp. 575-576.

¹⁸⁰ Păslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, p. 360.

Instrucțiunea din 21 mai 1816, aprobată de Alexandru I pentru a servi drept îndrumar în activitatea rezidentului plenipotențiar Bahmetev, enumera sarcinile principale destinate reformării administrației Basarabiei și gestionării generale a regiunii. În prima parte a instrucțiunii, se regăseau prevederile principale ce trebuiau incluse în proiectul noului Regulament. Acestea ofereau rezidentului plenipotențiar dreptul de a demite din funcție orice funcționar care a săvârșit abuzuri și de a-i înlocui cu alții aleși dintre localnici. În situația în care nu se găseau persoane potrivite pentru posturile vacante, acestea, la cererea rezidentului plenipotențiar, urmau să fie ocupate de funcționari din alte regiuni ale imperiului. De asemenea, guvernul regional urma să fie reorganizat și să cuprindă două departamente distincte: unul executiv și unul judiciar, care împreună să formeze Consiliul Suprem al regiunii. Noile poziții de conducere create pentru fiecare departament urmau să fie ocupate de un vice-gubernator în cazul departamentului executiv și de un funcționar cu rang de președinte în conducerea departamentului judiciar¹⁸¹. Cele două departamente nu aveau doar un rol executiv, ci și unul de expertiză. În conformitate cu Instrucțiunea, rezidentul plenipotențiar trebuia să se consulte în prealabil cu Adunările ambelor departamente și să solicite opiniile consilierilor înainte de a iniția alcătuirea proiectului de Regulament.

Alte prevederi importante țineau de aprobarea structurii sociale, cu drepturi și obligații specifice fiecărei categorii în parte, egalarea nobilimii locale cu cea imperială în ceea ce privește drepturile, lichidarea instituției scutelnicilor, menținerea relațiilor existente între boieri și țărani, stabilirea condițiilor de trecere a locuitorilor dintr-o categorie socială în alta și stabilirea regulilor privind alegerile, demiterile și transferurile de funcționari. Litigiile civile și pedepsele urmau să fie examinate conform legislației locale, iar pentru elaborarea codului de legi locale urma să fie alcătuită o comisie din trei nobili locali. Codul penal urma să rămână cel rus până la o nouă dispoziție, urmând să fie organizată și poliția internă și de pază a frontierei. Se prevedea ca toate organele regionale, inclusiv rezidentul plenipotențiar, să primească petițiile locuitorilor în limba moldovenească (română), fără a fi necesară traducerea lor în limba rusă¹⁸².

Al doilea compartiment se concentra asupra problemelor economice și administrative din Basarabia. S-a sugerat menținerea sistemului fiscal existent și prelungirea perioadei de scutire de impozite până la 1 ianuarie 1817. Prin această dublă măsură se recunoștea tacit că populația provinciei a avut de suportat greul ocupației Principatelor în războiul de la 1806-1812, iar scuturile trebuiau să permită redresarea parțială a capacității economice a producătorilor direcți, pe de altă parte, se ținea cont de aflusul coloniștilor invitați de guvernul rus, cărora trebuiau să li se creeze

¹⁸¹ Устав образования Бессарабской области 1818г. Кишинев, 1818, pp. 2-4.

¹⁸² *Ibidem*.

condiții favorabile, pentru a putea începe activitatea. Pentru a nu afecta cuantumul veniturilor statului, se recomanda desființarea unor instituții precum scutelnicii, breslașii și slugile¹⁸³, considerate păături sociale cu privilegii nejustificate din punct de vedere socio-economic. De asemenea, s-a subliniat importanța realizării unei descrieri toponimice a Bugeacului și stabilirea suprafețelor terenurilor care aparțineau statului¹⁸⁴.

În ceea ce privește colonizarea străinilor, s-a convenit că aceasta trebuie realizată conform regulilor din Rusia, acordându-li-se coloniștilor aceleași privilegii ca și băștinașilor. Exportul de animale ar trebui permis pentru a crește veniturile fiscale și a îmbunătăți condițiile de trai ale locuitorilor, cu excepția exportului de cai, care era interzis în Rusia. Comerțul ar trebui reglementat în funcție de circumstanțe și relațiile cu statele vecine¹⁸⁵. În privința fugarilor iobagi din guberniile ruse în Basarabia, s-a luat decizia ca cei care au sosit după semnarea Tratatului de la București din 1812 să fie întorși la proprietarii lor, cu excepția celor care s-au căsătorit și au fondat familii cu băștinașii. De asemenea, la nivel politic s-a decis că iobăgia nu va fi reintrodusă în Basarabia, iar moșierii ruși care cumpără terenuri în Basarabia ar trebui să știe că țăranii lor vor avea aceleași drepturi ca și țăranii locali. Singura excepție a fost lăsată pentru slugile care aveau statut de șerbi și depindeau de persoana funcționarilor sau boierilor veniți din Rusia și așezați cu traiul în Basarabia, dar procentul acestora în provincie era foarte mic până la momentul desființării iobăgiei la 1861.

Sarcina principală a rezidentului plenipotențiar era de a elabora un nou Regulament de organizare a provinciei Basarabia, având în vedere contradicțiile dintre politica de colaborare cu elita locală și cea de colonizare¹⁸⁶. Astfel, Regulamentul constituirii regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 a fost elaborat ținând cont, parțial, de specificul local și prevedea acordarea unei autonomii limitate, cu statut de regiune în cadrul Imperiului Rus. Autoritatea administrativă superioară era Consiliul Suprem, numit astfel deoarece deciziile sale erau definitive și nu puteau fi supuse apelului altor instituții¹⁸⁷. Conform Regulamentului din 1818, Consiliul Suprem avea atribuții considerabile, deținând puterea legislativă, executivă și judecătorească, ceea ce depășea autoritatea de ordinioară a divanurilor din Principatele Moldovei și Munteniei¹⁸⁸. În ceea ce privește cazurile civile, erau stabilite patru zile în care se desfășurau ședințele în limba română, sub

¹⁸³ *Ibidem*.

¹⁸⁴ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, pp. 213-214.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 215.

¹⁸⁶ Кушко, А. Таки, В. Конструирова Бессарабию: имперские и национальные модели построения провинции. В: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛЮ, 2010, p. 224.

¹⁸⁷ Устав образования Бессарабской области 1818г. Кишинев, 1818, p. 3.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 2.

președinția mareșalului nobilimii, la care participau cinci deputați aleși și doi delegați ai coroanei¹⁸⁹. În zilele de marți și vineri se judecau cazurile în limba rusă, fiind prezenți rezidentul plenipotențiar, guvernatorul, vice-guvernatorul și ambii președinți. În cadrul acestor ședințe se luau decizii cu privire la chestiunile de ordin financiar și executiv¹⁹⁰. Cu toate acestea, faptul că toate problemele administrative erau discutate exclusiv în cadrul ședințelor Consiliului Suprem provoca numeroase dificultăți, mai ales în cazurile care necesitau intervenții urgente, cum ar fi cele legate de ordinea publică¹⁹¹.

La scurt timp după sosirea sa la Chișinău, A. Bahmetev anunță despre înființarea Comitetului provizoriu care trebuia să fie organul reprezentativ suprem până la adoptarea noului regulament de administrare a Basarabiei. Instrucțiunile din 3 iulie și 23 august 1816, transmise de rezidentul plenipotențiar către Comitetul provizoriu, au definit sarcinile organului respectiv. Mai exact, Comitetul a primit sarcina de a restabili ordinea în administrația Basarabiei în conformitate cu Regulamentul din 1812, urmând să se sprijine, dacă era necesar, și pe legile din guberniile ruse. Printre funcțiile concrete ale Comitetului provizoriu se numără elaborarea și asigurarea instrucțiunilor de serviciu pentru administrațiile provizorii ale ținuturilor, restabilirea ordinii și numirea de oficiali, verificarea conturilor veniturilor publice, soluționarea plângerilor locuitorilor și organizarea serviciilor poștale și de pază¹⁹².

Comitetul provizoriu a cerut două categorii de informații de la guvernul regional. Prima categorie se referea la copiile autentificate ale contractelor de dare în concesiune a tuturor surselor de venituri, având grijă în primul rând de veniturile Coroanei. Cea de-a doua categorie a inclus informații referitoare la funcțiile, drepturile, veniturile și modul de activitate a administrației locale, incluzând detalii despre funcțiile judecătorești, sursele de întreținere a ocolașilor și taxele plătite de locuitori pentru întreținerea lor, probleme legate de încartiruirea militarilor și prestațiile țăranilor. Guvernul regional și isprăvnicii au prezentat informațiile solicitate pe parcursul lunilor iulie-octombrie 1816¹⁹³. Prin intermediul acestor solicitări de informații, Comitetul Provizoriu din Basarabia a demonstrat atenția acordată intereselor pecuniare ale Imperiului Rus și dorința sa de a obține o perspectivă detaliată asupra mecanismelor prin care se putea exploata resursele și exercita controlul asupra Basarabiei. Aceste demersuri reflectă preocuparea autorităților de a înțelege în

¹⁸⁹ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф. Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 6.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² ANA, DGAN, F. 4, inv. 1, d.48, f. 1-7.

¹⁹³ Agachi, A. Așezământul de organizare administrativă a Basarabiei din 29 aprilie 1818. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2014, nr. 3(34), p. 127.

profunzime structurile și mecanismele implicate în gestionarea resurselor financiare și în administrarea teritoriului.

Consiliul Suprem al Basarabiei nu a fost creat în anul 1818 ci cu doi ani mai devreme, începându-și activitatea la 28 august 1816¹⁹⁴. Înainte de instituirea Consiliului Suprem, funcționa o adunare comună a departamentelor, care era și instanța superioară de apel. Aceasta a fost desființată, iar cele două departamente ale Guvernului regional au fost transformate în Consiliul Suprem¹⁹⁵, care avea rolul de instanță judiciară superioară de apel în domeniul dreptului civil și a participat la elaborarea proiectului noului Regulament de administrare a Basarabiei. Adunarea comună a Guvernului regional era alcătuită din 13 membri, iar raportul dintre cei numiți de Centru și cei aleși din rândurile nobilimii era de 7 la 5. Președintele și cinci membri erau numiți din partea Coroanei, iar șapte membri erau aleși din rândurile nobilimii, aceștia din urmă având o majoritate numerică. Pe de altă parte, Consiliul Suprem era format din 16 membri, dintre care opt erau numiți de către stat¹⁹⁶, fapt ce înlătura predominanța nobilimii în această instituție¹⁹⁷. Ulterior, numărul membrilor Consiliului Suprem a crescut până la 17, după ce I.H. Kalagheorghi, care deținea funcția de președinte a Comitetului provizoriu, a fost desemnat în calitate de membru¹⁹⁸.

În conformitate cu Regulamentul din 1818, nobilimii basarabene i s-au garantat pe deplin toate drepturile și beneficiile de care se bucura și nobilimea imperială¹⁹⁹. Acestea includ păstrarea privilegiilor garantate de dreptul moldovenesc, inclusiv recunoașterea tuturor proprietăților mobile și imobile²⁰⁰. Deși Regulamentul oferea privilegii și drepturi exclusive nobilimii locale, acorda și privilegii largi coloniștilor străini²⁰¹, ceea ce modera substanțial discursul autonomist. „Generozitatea” Regulamentului a fost criticată de mulți oficiali ruși care erau direct implicați în relațiile cu elita locală. F. Vighel, care a deținut funcția de viceguvernator al Basarabiei, scria că

¹⁹⁴ ANA, DGAN, F.3, inv. 1, d. 223, f.92 verso-93, 93 verso-94.

¹⁹⁵ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, p. 227.

¹⁹⁶ ANA, DGAN, F. 2, inv. 1, d. 467, f. 596-597.

¹⁹⁷ Agachi, A. Consiliul Suprem al Basarabiei în perioada august 1816 – aprilie 1818. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2018, nr. 2(49), p. 75.

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ Cel mai puternic grup din regiunile Imperiului Rus era nobilimea, care încă de pe vremea reformelor Ecaterinei a II-a din 1775 și 1785 purtase responsabilitatea administrației locale în guberniile interne și care rămânea cel mai puternic instrument al acesteia. Ceea ce pe timpul împărătesei Ecaterina părăsise o victorie pentru nobilime s-a dovedit mai târziu o povară. Nobilii ruși voiau să fie eliberați de toate obligațiile-considerate elemente represive-pe care le presupunea serviciul de stat și au primit această libertate, dar însoțită de toate obligațiile autoguvernării. Acest sistem prezentase mai multe probleme majore în timpul domniei Ecaterinei a II-a. Una dintre ele privea funcția de conducător al provinciei: nu era clar dacă această poziție o ocupa guvernatorul numit de coroană sau reprezentantul nobilimii ales de dvorenime. Cei doi ar fi trebuit să se completeze unul pe altul, însă nu exista mecanismul care să permită această cooperare. Confuzia aceasta, alături de slaba comunicare cu capitala și diversitatea populației au ajuns să caracterizeze ceea ce M. Speranski numea natura haotică a administrării interne a imperiului. Aici nu s-a dezvoltat niciodată o clasă conducătoare devotată formată din moșieri, după modelul englezesc, care să funcționeze după principii iluministe.

²⁰⁰ *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, 784 p.

²⁰¹ *Ibidem*, pp. 599-604.

privilegiile acordate Basarabiei ar fi trebuit să fie genul de onoruri „destinate unui popor de seamă”, cum ar fi popoarele baltice, și nu boierimii moldovenești cu versiunea lor modificată a sistemului fanariot²⁰².

În vederea stabilizării situației interne din Basarabia, A. Bahmetev a implementat o serie de măsuri menite să restrângă prerogativele ispravnicilor de la nivel local, precum și să ofere elitei locale un mijloc de a-și apăra interesele. Aceste măsuri au inclus alegerea unor noi ispravnici, însă aceștia au fost limitați în ceea ce privește responsabilitățile lor, care s-au redus la aspecte strict polițienești. De asemenea, pentru fiecare ținut era ales câte un deputat din partea nobilimii, aceștia fiind responsabili cu apărarea intereselor elitei în regiune. Pentru a monitoriza activitatea ispravnicilor și a deputaților, s-a decis numirea a câte unui revizor din partea Coroanei în fiecare ținut²⁰³. Aceste măsuri au fost implementate în mod declarativ cu intenția de a combate posibilele abuzuri și de a îmbunătăți administrarea regiunii. Cu toate acestea, concomitent cu lupta împotriva actelor ilegale comise de conducătorii locali, s-a creat un spațiu de manevră care a permis autorităților ruse din Chișinău să consolideze controlul asupra întregii regiuni prin intermediul unei forme de centralizare a administrației regionale care a fost posibilă odată cu aplicarea unor instrumente de control asupra activității ispravnicilor.

Analizând în detaliu *compromisurile* făcute de autoritățile centrale în contextul unei situații complexe la periferie, Regulamentul ilustrează reacția Centrului la provocările impuse de administrarea Basarabiei. În preambulul documentului, Alexandru I identifică problemele și insistă în același timp necesitatea pentru păstrarea instituțiilor locale. El spera că prin introducerea unui control mai strict al elementelor autohtone, prin eliminarea unora dintre aspectele lor învechite și prin încurajarea părților pozitive ale conducerii locale, să se combine puterea societății basarabene cu cea a imperiului. Prin urmare, Centrul considera că nu modelul în sine era greșit, ci modul în care acesta era aplicat. Totodată, caracterul provizoriu al Regulamentului de la 1818 este foarte bine reflectat de secretarul de stat I. Capodistria în 1819, în scrisoarea adresată rezidentului plenipotențiar din Basarabia, generalul A. Bahmetev: „Având în vedere că acest regulament aprobat, dar neconfirmat în mod hotărât și care mai este supus verificărilor, nu poate fi considerat drept o decizie definitivă și neclintită, și stabilind referitor la cărmuirea Basarabiei, că aceasta poate desfășura o activitate obișnuită doar din momentul când organizarea ei va fi dusă la bun sfârșit, Maiestatea sa imperială a binevoit să dispună ca toate instituțiile și persoanele cărora, în

²⁰² Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, р. 6.

²⁰³ Морозан, В. Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 67.

baza Regulamentului respectiv, relaționează cu Consiliul de stat și cu unii miniștri să se adreseze pe viitor secretarului de stat, contelui I. Capodistria²⁰⁴.

În contextul acestui pasaj, se poate argumenta că, caracterul temporar al Regulamentului reflectă lipsa de claritate a autorităților ruse în abordarea problemei administrației Basarabiei, ceea ce poate fi văzut ca o dovadă a incapacității lor de a planifica și implementa politici adecvate. Deși Regulamentul a avut un impact semnificativ asupra vieții sociale și politice din Basarabia, acesta a fost în cele din urmă înlăturat în 1828, reflectând schimbările de politică ale autorităților ruse și incapacitatea lor de a găsi o soluție durabilă pentru teritoriul anexat.

Regulamentul din 1818 a introdus și alte măsuri menite să reglementeze administrarea Basarabiei de către autoritățile ruse. Printre acestea se numără și instituirea unui organ deliberativ suprem al nobilimii basarabene. Acest lucru reprezintă o continuare a procesului de democratizare a funcțiilor publice locale, început în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după înființarea guberniilor²⁰⁵. Și într-adevăr, prin intermediul Adunării Deputaților Nobilimii, exponenții aristocrației Basarabiei aveau dreptul de a alege și a destitui funcționarii instituțiilor regionale²⁰⁶. Cu toate acestea, merită subliniat faptul că această măsură nu reprezenta o soluție complet satisfăcătoare pentru problemele din Basarabia, fiind doar un pas intermediar în procesul de modernizare a administrației locale. Mai mult, numirea membrilor Adunării Deputaților Nobilimii era controlată de autoritățile ruse, ceea ce reducea considerabil capacitatea acesteia de a reprezenta interesele nobilimii locale. De asemenea, drepturile și puterile Adunării erau limitate, iar deciziile sale puteau fi anulate de autorități. Totuși, de remarcat că în contextul marilor transformări ce aveau loc în societatea rusă, autoritățile centrale își propuneau să stabilească în Basarabia o puternică și loială bază socială, constituită din boierii moldoveni²⁰⁷.

Chiar și după crearea instituțiilor nobiliare locale, autonomia elitei a rămas limitată, în schimb dependența acesteia față de puterea centrală – a crescut considerabil. În esență, Adunarea nobiliară a fost integrată în aparatul de stat, iar toate funcțiile nobiliare, inclusiv cea de mareșal, au primit un rang (cin), care a fost echivalent cu unul din serviciul civil sau militar, conform *Tabelului rangurilor*. Pentru a asigura stabilitatea și aparența unei reprezentativități, o parte dintre funcțiile în aceste organe erau ocupate prin alegeri de membri ai elitelor locale. În acest fel, acestea din urmă au avut senzația că participă în procesul de conducere, în timp ce, de fapt, se integrau în

²⁰⁴ Cornea, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei*. Cahul: Universitatea de Stat din Cahul, 2007, p. 96.

²⁰⁵ Каменский, А.Б. Элиты Российской Империи и механизмы административного управления. В: *Российская империя в сравнительной перспективе*, Москва: Новое издательство, 2004, p. 121.

²⁰⁶ *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, pp. 599-664.

²⁰⁷ Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (instituții, reglemente, termeni)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2014, p. 109.

structurile puterii centrale²⁰⁸. În mod evident, independența organelor locale a fost mai mult fictivă decât reală, deoarece aleșii locali au fost, de fapt, funcționari de stat care aplicau politicile Centrului în provincii.

Cu toate acestea, necesitatea de a organiza alegeri în instituțiile reprezentative nobiliare în Basarabia pe model imperial, a fost o primă piatră de încercare pentru elitele locale, unde asemenea practici de autoadministrare corporativă nu existau. Rezultatele alegerilor²⁰⁹, intrigile dintre grupurile divergente și în special influența redusă a nobilimii asupra situației din regiune, sau cel puțin nu în măsura așteptată, au cauzat scăderea interesului multor boieri pentru exercițiul electoral. Potrivit viceguvernatorului F. Vighel, în Basarabia, dacă excludem bătrânii și copiii din rândul nobililor, pe cei implicați în procesele judiciare și pe cei care, din cauza lenei sau stării precare de sănătate, nu sunt interesați să ocupe funcții, atunci numărul celor care au dreptul să participe la alegeri și să ocupe funcții este foarte restrâns²¹⁰. Prin aceasta, reprezentanții nobilimii basarabene, care au susținut în mare parte extinderea intereselor Rusiei în Principate, acționează acum împotriva intereselor Imperiului Rus în Basarabia.

A. Bahmetev, așa cum și predecesorul său, a avut de înfruntat absenteismul și ignoranța elitei locale în ceea ce privește îndeplinirea atribuțiilor administrative. În ciuda încercărilor sale de a forma o coaliție guvernamentală între funcționari ruși și nobili basarabeni, speranțele sale au fost zădărnicate de lipsa de interes și de cooperare din partea celor din urmă. Încercarea de a-i determina forțat pe nobilii locali să își îndeplinească datoriile civice a fost întâmpinată cu ostilitate extremă, iar cu cât se străduia mai mult să-i facă să acționeze, cu atât aceștia se opuneau cu mai multă îndârjire. La fel ca și în cazul lui I. Harting, nobilii basarabeni au trimis delegații la Sankt Petersburg, care au depus memoriile în speranța de a-l slăbi pe A. Bahmetev și de a-i diminua sprijinul²¹¹.

În contextul adoptării Regulamentului din 1818, A. Bahmetev și membrii cancelariei sale au primit responsabilități mai mari în ceea ce privește guvernarea Basarabiei. Cu toate acestea,

²⁰⁸ Каменский, А.Б. Элиты Российской Империи и механизмы административного управления. В: *Российская империя в сравнительной перспективе*, Москва: Новое издательство, 2004, p. 135.

²⁰⁹ F. Vighel relatează faptul că în timpul alegerilor pentru diferite posturi din cadrul Sfatului, al tribunalelor sau al administrației locale, viceguvernatorul Krupenski și vechiul boier Balș erau în pericol de moarte. Derularea normală a procesului electoral a fost perturbată și situația a devenit atât de gravă încât nici măcar Gavriil (Bănulescu - Bodoni) nu a putut liniști lucrurile. Certurile au degenerat repede în lupte deschise, iar când a început să curgă sânge, soția lui Krupenski - care venise să fie martoră la evenimentul istoric pe care îl constituia primul pas al Basarabiei către autogovernare - așipat și a căzut într-un leșin vecin cu moartea. Câțiva boieri noi, conduși de un oarecare Bălănescu, au avut suficientă forță pentru a ieși victorioși și astfel au fost finalizate lucrările. Membrii noului dvorianstvo legal își încheiaseră prima acțiune de autogovernare bazată pe Regulamentul din 1818 și se întorceau acasă cu nasurile sparte și ochii învinețiți. Vighel concluziona plin de sarcasm: Astfel s-au terminat primele alegeri dvorianin din Basarabia.

²¹⁰ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 14.

²¹¹ Jewsbury, G.F., *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*. Iași: Polirom, 2003, p. 140.

modul în care aparatul administrativ funcționa a transformat aceste responsabilități într-o sarcină grea. Bahmetev a fost însărcinat cu o serie de misiuni, cum ar fi efectuarea unor măsurători topografice, realizarea unui recensământ precis, îmbunătățirea comerțului, instalarea coloniștilor și punerea în funcțiune a cordonului de carantină. Toate acestea au fost adăugate îndatoririi sale de a pune în aplicare Regulamentul și de a crea un cadru eficient de colaborare cu elita locală²¹². Deși avea prerogative mai mari decât predecesorul său, mecanismul de funcționare a aparatului administrativ a făcut ca aceste responsabilități să fie mai degrabă o povară.

Înclinarea balanței spre aplicarea practicilor de omogenizare a sistemului administrativ din Basarabia cu cel imperial devine evidentă în 1820 odată cu numirea succesorului lui Bahmetev. Ivan Inzov, venit dintr-o regiune internă a imperiului și deținând și funcția de șef al Departamentului coloniștilor, a promovat interesele celor strămutați din sudul Dunării în detrimentul moșierilor locali²¹³. În plus, urmare a obținerii unor privilegii semnificative, toate așezările populate de coloniștii străini au fost desprinse de sub autoritatea guvernului regional și au fost plasate sub controlul Departamentului coloniștilor străini din sudul Rusiei²¹⁴.

De asemenea, începând cu 1822, I. Inzov a devenit Guvernator-general interimar al Novorosiei, iar aceste fluctuații au dus în final la o situație mult mai confuză, cărui spațiu ideatic pe harta politică a Imperiului îi aparținea Basarabia: periferiilor occidentale, ori spațiului colonizării - Novorosia²¹⁵, deoarece abordările de ordin administrativ și politic în ambele situații și contexte sunt diferite. Inzov a considerat privilegiile acordate elitei locale conform Regulamentului din 1818 ca fiind un impediment pentru procesul de integrare²¹⁶, ceea ce l-a determinat să ia măsuri pentru a diminua autonomia, cum ar fi suplimentarea reprezentanților coroanei în Consiliul suprem și revizuirea titlurilor nobiliare, fapt care a dus la reducerea numărului de familii nobiliare provenite din provincie²¹⁷.

Numirea ulterioară a lui Mihail Voronțov în calitate de locțiitor plenipotențiar al Basarabiei, fiind în același timp și guvernator general al Novorosiei, a fost decisivă pentru inserarea regiunii într-un câmp mai vast al colonizării, și prin urmare a omogenizării administrative. Dacă în cazul clasării Basarabiei în cadrul grupului occidental, retorica Centrului

²¹² *Ibidem*, p.141.

²¹³ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 6.

²¹⁴ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*, Chișinău, Pontos, 2022, p.97.

²¹⁵ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, p. 367.

²¹⁶ Кушко, А., Таки, В. Конструируя Бессарабию: имперские и национальные модели построения провинции. В: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛЮ, 2010, p. 225

²¹⁷ *Ibidem*, p. 226.

se baza pe drepturile istorice și tradițiile locale, iar din punct de vedere social pe elita locală, atunci reclasificarea regiunii ca parte a Novorosiei din anii 1820 a condus la consolidarea discursului civilizațional și optarea în favoarea coloniștilor veniți în Basarabia ca bază socială alternativă a Centrului.

Chiar dacă în principiu Voronțov era un simpatizant al drepturilor istorice și al privilegiilor elitelor locale datorită anglofiliei sale, el a împărtășit abordarea „civilizațională” a predecesorului său în privința Basarabiei, pe care o considera mai adecvată conjuncturilor create. Chiar în cadrul primei sale inspecții în provincie, Voronțov constată un haos administrativ voalat sub autonomia locală²¹⁸. Autonomia bazată pe legile și obiceiurile indigene, precum și pe implicarea activă a elitei locale în actul administrativ, a fost treptat suprimată în anii 1820 prin promovarea activă a politicii de colonizare. În acest proces, coloniștii au fost preferați în detrimentul moșierilor locali, iar politica de asimilare administrativă a devenit mai importantă decât respectarea tradițiilor și autonomiei locale.

În anul 1828, a fost introdus un nou statut care a adus modificări semnificative în administrarea Basarabiei. Una dintre cele mai notabile caracteristici ale acestui statut a fost creșterea puternică a principiilor de centralizare și abolirea aproape totală a oricăror principii de colegialitate, care erau asemuite cu regimul de autonomie a provinciei. Consiliul Suprem al regiunii Basarabia a fost transformat într-un Consiliu regional, care avea doar un vot consultativ pentru guvernatorul general, care era și președintele acestui for. Dacă în Consiliul Suprem predominau reprezentanții aleși ai nobilimii locale, atunci în Consiliul regional, cu excepția liderului nobilimii, ales din oficiu, toți ceilalți membri erau numiți de către Centru. Acesta era compus din guvernatorul general, vice-guvernator, președinții tribunalelor penale și civile, mareșalul nobilimii regionale și 2 membri permanenți, numiți la recomandarea guvernatorului general de către Senat. Astfel, “experimental basarabeian” a luat sfârșit.

2.2. Administrația regională a Basarabiei: Perspective teoretice și implementări practice ale Centrului în primele decenii ale secolului al XIX-lea

Perioada 1812-1828, caracterizată prin regimul relativ autonom atribuit Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, s-a remarcat și prin perturbări politico-administrative, determinate atât de disputele între subiecții locali, cât și de vulnerabilitatea sistemului administrativ al Basarabiei față de schimbările de paradigmă la nivel central. Conjunctura politică instabilă în care s-a aflat Imperiul Rus în primul sfert al secolului al XIX-lea s-a transpus în viziuni, dacă nu contradictorii,

²¹⁸ *Ibidem.*

atunci, cel puțin, ambiguu referitor la modelul de integrare a noii provincii, mai ales că, anexarea Basarabiei a avut loc într-o perioadă de regândire a mecanismelor de funcționare administrativă la nivel de imperiu.

În cazul politicilor față de periferiile imperiului, comportamentul Centrului nu a fost uniform, dar a fost determinat de circumstanțele specifice fiecărui spațiu. Prin urmare, era esențial ca subiecții periferici să reacționeze în mod adecvat pentru a dezvolta un model de funcționare potrivit, care să răspundă cerințelor societății locale și, în același timp, să nu contravină intereselor autorităților centrale²¹⁹. Dacă este să vorbim de cazul Basarabiei, elita locală, atrasă de competiția pentru surse și resurse, a fost supusă presiunii exercitate de autoritățile imperiale și nu a reușit să-și apere autonomia locală într-un mod convingător. Modul în care reprezentanții elitei locale s-au reorientat și adaptat la noile realități a subminat coeziunea și capacitatea lor de a acționa ca o forță unificată. Aceasta a permis autorităților imperiale să aprofundeze măsurile de centralizare și control strict asupra regiunii, diminuând treptat rolul elitei locale în influențarea deciziilor administrative și politice.

Un subiect crucial în ceea ce privește relațiile Centru-Periferie a fost conducerea regională. Fie că era formată din reprezentanți ai populației autohtone sau din alte regiuni ale imperiului, aceasta a reprezentat instrumentul esențial al autorităților centrale în implementarea politicilor la nivelul periferiei. Conducerea regională nu trebuie privită doar ca o extensie a administrației centrale, ci ca un subiect ce dispunea de un grad relativ de autonomie, mai ales în contextul îndepărtării geografice de centru în condițiile deficiențelor inerente de comunicare pentru perioada în discuție. Atitudinea, uneori mai permisivă, alteori mai restrictivă, a conducerii regionale față de regimul relativ privilegiat din Basarabia era determinată atât de disputele cu exponenții elitei locale, cât și, poate într-o mai mare măsură, de schimbarea vectorului politic la nivel central. Basarabia a fost mai degrabă un subiect încă nedefinitivat și slab structurat al imperiului, care a resimțit pe deplin efectul acestor schimbări, decât un obiect al unor conceptualizări profunde din partea autorităților centrale.

Sensibilitatea crescută a Basarabiei față de fluctuațiile politicii interne a Imperiului Rus a fost determinată de stadiul incipient de dezvoltare instituțională și de lipsa unei viziuni clare din partea autorităților centrale, dar și ale unor proiecte generate de elita locală. Caracterul tranzitoriu al structurii instituționale din Basarabia, care implica o interacțiune continuă a tendințelor de centralizare și descentralizare, a principiilor de autonomie teritorială cu cele de omogenizare imperială, era adesea accentuat de diferitele profiluri ale funcționarilor de rang în Basarabia,

²¹⁹ Boțolin, S. Interdependențe Centru-Periferie la începutul stăpânirii rusești în Basarabia (1812-1828). În: *Studia Universitatis Moldaviae nr. 10 (130)*, Chișinău, 2019, p. 163.

începând cu Scarlat Sturdza și până la Mihail Voronțov. Nivelul scăzut de control central asupra guvernatorilor regionali le conferea putere nu atât juridic, cât personal²²⁰.

Pentru a înțelege acțiunile conducerii regionale a Basarabiei, este necesar de accentuat faptul că, Imperiul Rus trecea printr-o perioadă de mari schimbări impuse atât de conjunctura internațională, cât și de intenția Împăratului Alexandru I de a iniția un proces de raționalizare a practicilor administrative existente la acel moment. În acest efort, Alexandru I a asociat, pe lângă marile familii nobiliare, și liberali convinși, precum A. Czartoryski, reprezentant al unei mari familii aristocratice poloneze și F.C. La Harpe, care i-a fost preceptor lui Alexandru. Alexandru I chiar a creat și un comitet secret, format din prietenii săi, și la întrunirile căruia adesea se discuta despre constituție, senat pe jumătate ales și abolirea șerbiei²²¹. Noul său anturaj prevestea o liberalizare a regimului în a doua decadă a secolului al XIX-lea, semnalând și faptul că Imperiul Rus se afla într-o perioadă de criză ideologică²²². Alexandru și Czartoryski împărtășeau o pasiune profundă pentru ideile liberale referitoare la guvernare și justiție. Alexandru și-a exprimat sincer rușinea față de împărțirea Poloniei realizată de bunica sa, demonstrând o intenție clară de a corecta această nedreptate. Această intenție nu era una trecătoare, fapt confirmat de scrisoarea sa din 1812 către Czartoryski, în care întreba: „Care este momentul cel mai potrivit pentru a proclama regenerarea Poloniei?”²²³. Acest sentiment comun a cimentat legătura dintre cei doi bărbați. Pe măsură ce perioada de concordie cu Republica Franceză se sfârșea și se prefigura un nou conflict, Czartoryski a devenit, între 1803 și 1804, ministru de facto, iar apoi de jure, al afacerilor externe. În acest context, a fost formulat un nou program de politică externă²²⁴.

Alexandru I a inițiat un proces de reorganizare a imperiului, în încercarea de a moderniza structurile existente și a elimina vechile practici administrative, totuși, mai multe inițiative nu puteau fi implementate în forma lor inițială, ținând cont de rezistența unor grupuri influente, interesate în păstrarea *status quo*. Acestea se temeau că reformele odată începute ar submina și ar distruge bazele autocrației ruse. O figură pivot în conturarea curentului conservatorist rusesc a fost beletristul și istoricul Nikolai Mihailovici Karamzin (1766-1826), considerat nu doar primul conservator al Rusiei, ci și primul său politolog. Tratatul său politic cel mai important a fost *Zapiska o drevnei i novoi Rossii* (Memorandum despre Rusia Antică și Modernă, 1811), un

²²⁰ Ремнев, А. Региональные параметры имперской “Географии власти” (сибирь и дальний восток). В: *Ab Imperio*, 2000, 3-4, p. 358.

²²¹ Montefiore, S. *Romanovii 1613-1918*. București: Editura Trei, 2017, p. 355.

²²² Мироненко, С. *Самодержавие и реформы. Политическая борьба в России в начале XIX века*. Москва: Наука, 1989. p. 3.

²²³ Zawadzki, W. H. *A Man of Honour: Adam Czartoryski as a Statesman of Russia and Poland, 1795–1831*. Oxford: Clarendon, 1993, p. 36.

²²⁴ Ragsdale, H. Russian foreign policy, 1725–1815. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 522.

document menit să-l descurajeze pe Alexandru I să instituie o versiune rusească a *Code de Napoléon* și să abolească iobăgia. Karamzin a susținut că autocrația câștigase de mult sprijinul popular, afirmând că poporul „nu a simțit niciun regret pentru vechea adunare populară sau pentru demnitarii care au încercat să restrângă autoritatea suveranului”. În timpul tiraniei lui Ivan IV, a afirmat Karamzin, „nici boierii, nici poporul nu au îndrăznit să completeze împotriva lui”, ceea ce dovedește că „virtutea rusă nu a ezitat nici măcar între a alege moartea și rezistența”²²⁵. În contextul acelor vremuri, Karamzin l-a sfătuit pe Alexandru să respingă reformele inspirate din străinătate, în special orice divizare a autorității suverane între țară și alte autorități, precum Consiliul de Stat. De asemenea, Karamzin a respins ideea emancipării iobagilor, argumentând că „este mai sigur să înrobești oamenii decât să le dai libertate prematur.”²²⁶ Și Alexandru Sturdza se integra perfect în această pleiadă conservatoare. Fiul primului guvernator al Basarabiei, Sturdza era un fervent adept al Ortodoxiei, pe care o considera soluția pentru cele două mari rele ale Europei: despotismul și liberalismul, pe care le atribuia, respectiv, catolicismului și protestantismului. El propunea formarea unui consorțiu al confesiunilor creștine, sub conducerea ortodoxă, pentru a împiedica răspândirea revoluției în Europa. În viziunea sa, statul ideal ar fi fost o „poliție creștină” în care un monarh puternic primea sfaturi înțelepte de la un corp consultativ de oficiali vigilenți. Acest sistem ar fi fost similar echilibrului armonios între suveranul ortodox și supușii săi²²⁷. Astfel, procesul reformator a fost însoțit de lupte politice aprige între susținătorii schimbărilor și cei care se opuneau acestora²²⁸. Din acest considerent, cele mai radicale reforme erau testate anume la periferie²²⁹.

Pe de altă parte, unul din promotorii vectorului liberal, și anume Mihail Speranski, considera că întreaga dezvoltare a vieții politice în Europa reprezintă în sine o tranziție de la stăpânirea feudală la cea republicană și nimeni nu putea rezista acestui proces inexorabil. Pentru reformarea Imperiului Rus, el a propus separarea puterilor în stat, cu o putere legislativă concentrată în Duma de Stat, o putere executivă acordată ministerelor și o putere judecătorească atribuită Senatului. Împăratul urma să păstreze puterea supremă, dar aceasta era limitată de

²²⁵ Pipes, R. *Karamzin's Memoir on Ancient and Modern Russia: A Translation and Analysis*. New York: Atheneum, 1969, pp. 110-113.

²²⁶ Hamburg, G. M. Russian political thought, 1700–1917. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 123.

²²⁷ *Ibidem*.

²²⁸ Мироненко, С. *Самодержавие и реформы. Политическая борьба в России в начале XIX века*. Москва: Наука, 1989, pp. 4-5.

²²⁹ Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, p. 146.

organele alese, cu Duma de Stat având dreptul de adoptare a legilor²³⁰. Aceste propuneri nu au fost realizate doar parțial și chiar denaturat, fiind implementate într-o manieră diferită decât cea prevăzută inițial.

În 1810 a fost înființat Consiliul de Stat, inițial cu un rol legislativ, însă importanța sa a fost redusă constant de către puterea supremă. În timp, sfera sa de competență a devenit neclară și a fost supusă unor adăugiri judiciare și administrative. Împăratul și miniștrii alegeau adesea căi alternative pentru a evita implicarea Consiliului de Stat²³¹. Iar reforma ministerială a creat ambiguitate în poziția guvernatorilor, care erau subordonați atât Împăratului, cât și Ministerului Afacerilor Interne, în timp ce administrația gubernială rămânea subordonată Senatului. În această perioadă, puterea autocratică a fost caracterizată de intercalarea funcțiilor, controlul deficitar, decalajul între legi și aplicarea lor, precum și corupția generalizată²³².

În privința reformei ministeriale, aceasta într-adevăr, a fost implementată cu scopul de a consolida puterea centralizată, astfel încât autoritățile să fie responsabile doar în fața împăratului. Miniștrii se întâlneau individual cu împăratul pentru a prezenta rapoarte orale și pentru a lua decizii politice referitoare la portofoliile lor ministeriale. În timp, s-au conturat un set de proceduri informale și nescrise care reglementau relațiile dintre suveran și miniștri. Împărații preferau această organizare deoarece le oferea oportunitatea de a exercita o influență personală directă asupra administrației imperiului. Se poate concluziona că modernizarea realizată de sus în jos a întărit procesul de atomizare a ministerelor, fiecare dintre acestea urmărind politici, scopuri și direcții de acțiune proprii²³³. Miniștrii înțelegeau că succesul în politică nu era garantat prin discuții cu colegii în cadrul Consiliului Miniștrilor, ci mai degrabă prin atragerea atenției împăratului. Aici se afla cheia problemei. Nici autocratul, nici miniștrii nu doreau în realitate să vadă instituționalizarea completă a organelor supreme²³⁴.

În context este necesar să fie analizate acțiunile autorităților centrale ruse în cazul Finlandei, Poloniei, teritoriilor Baltice dar nu în ultimul rând și a Basarabiei. În 1809 Marelui Cnezat al Finlandei îi este acordată propria constituție, iar în octombrie 1815, Alexandru I, noul rege al Poloniei, a intrat în Varșovia îmbrăcat în uniformă poloneză și a oferit noului său regat, de asemenea o constituție. Inerția deciziilor liberale l-au făcut pe Alexandru I să întreprindă acțiuni

²³⁰ Глушкова, С., Ислентьев, С. Политико-правовое наследие М.М. Сперанского в прошлом и настоящем России: основные идеи и подходы. В: *Правовое государство: теория и практика*. н.19, 3(73), pp. 107–119.

²³¹ Shakibi, Zh. P. Central government. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 437.

²³² Мироненко, С. *Самодержавие и реформы. Политическая борьба в России в начале XIX века*. – Москва: Наука, 1989. стр. 34-58.

²³³ Shakibi, Zh. P. Central government. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 432-433.

²³⁴ *Ibidem*, p. 440.

îndrăznețe. Tot în 1815 eliberează șerbii din Livonia și chiar solicitase să i se prezinte planuri pentru întreaga Rusie, ceea ce constituia o chestiune cu mult mai complicată și mai sensibilă²³⁵.

Deși nu se pot observa schimbări radicale la nivel intern, perioada de după Congresul de la Viena a fost marcată de câteva proiecte rămase fără finalitate, poate cel mai important fiind Proiectului Statutului Imperiului Rus (Уставная грамота Российской империи - проект конституции), care a captat atenția prin abordarea autocrației ruse către noi concepte, opuse modului în care Imperiul a funcționat până în acel moment. Acest prim proiect de constituție pentru Imperiul Rus a fost realizat în perioada 1819-1820 la Varșovia de către N. Novosilțev. M. Oginski, un moșier lituanian, a păstrat în memorie conversații deosebit de interesante cu Alexandru I, al căror conținut mărturisește fără echivoc că Alexandru I a considerat experiența constituțională din Polonia drept un preludiv pentru reformarea întregului imperiu. Aceeași părere poate fi găsită și în însemnările secretarului de stat, ulterior, ministru al instrucțiunii publice A.S. Șișkov. A.I. Mihailovski-Danilevski, care l-a însoțit pe împărat în Sejmul polonez, a scris în jurnalul său că rușii aflați la Varșovia erau cei mai interesați de discursul rostit de împărat la deschiderea adunării poporului, în care se vorbea de intenția de a introduce libertatea politică și în Rusia²³⁶.

Proiectul de constituție a instituit principiul structurii federale, împărțind Imperiul Rus în 10 unități teritorial-administrative (*наместничество*) noi create în frunte cu rezidenți plenipotențieri, fiecare cu propriul său parlament local, seim. Caracterul progresist al proiectului constituțional, împreună cu anumite limite ale acestui act, reprezintă o încercare de îmbinare a autocrației cu un regim constituțional. Pentru Rusia, unde majoritatea populației active o constituiau țărani lipsiți de drepturi juridice, adică șerbii, sursa puterii nu putea fi poporul, ci doar monarhul. Aceasta a fost cea mai importantă deosebire față de celelalte proiecte constituționale europene, chiar și față de cea poloneză, unde nu se vorbește de puterea suverană a monarhului. Astfel, caracterul decisiv al voinței monarhului rus asupra tuturor sferelor de activitate a fost păstrat. O reminiscență a vechiului regim a fost păstrarea tuturor privilegiilor nobilimii, iar proiectul nu a făcut nicio mențiune despre șerbie²³⁷.

Alexandru I a fost un susținător sincer al ordinii constituționale, cel puțin așa reieșea din mai multe luări de poziții ale sale din acea vreme. Spre deosebire de metoda revoluționară de implementare a acesteia, pe care a condamnat-o cu tărie, el oferea experiența introducerii unei constituții „de sus”. S-a afirmat direct că inovațiile propuse sunt o experiență de care vor depinde transformările viitoare. Astfel, împăratul s-a pronunțat cu certitudine în privința problemei

²³⁵ Montefiore, S. *Romanovii 1613-1918*. București: Editura Trei, 2017, p. 382.

²³⁶ Мироненко, С. *Самодержавие и реформы. Политическая борьба в России в начале XIX века*. Москва: Наука, 1989. pp. 9-25.

²³⁷ *Ibidem*, pp. 186-197.

constituționale. Totuși, Alexandru I a vorbit extrem de precaut și în cea mai generală formă despre extinderea ulterioară a ordinii constituționale pentru întreaga Rusie. Cu toate acestea, au fost făcute aluzii despre posibilitatea și dorința unei constituții pentru Imperiul Rus ²³⁸.

Deși, aparent, acordarea unor libertăți periferiilor contravenea ideii de unificare și centralizare a sistemului administrativ imperial, totuși, pentru legiuitorii de la acea vreme, cel mai important aspect era totuși sistematizarea acestuia, în ideea exploatării cât mai eficiente din punct de vedere economic și geostrategic a teritoriilor recent anexate. De altfel, asimilarea administrativă a anumitor provincii precum Siberia, părea imposibilă la acea vreme, iar procesul de integrare a teritoriilor poloneze, finlandeze sau transcaucaziene întâmpina dificultăți majore.

Concentrându-se pe reforma și unificarea nucleului imperial, mulți reformatori au recunoscut pe deplin că ar fi posibilă introducerea unei legislații speciale în cele mai dezvoltate teritorii recent anexate²³⁹. Mai mult ca atât, cultura politică din epoca lui Alexandru I a fost puternic influențată de ideile Iluminismului. În conformitate cu acest discurs, legile stabilite de conducător ar trebui să corespundă naturii și obiceiurilor oamenilor, precum și naturii guvernării și condițiilor naturale ale țării. Chiar și proiectele aparent contradictorii se încadrau în această epistemă generală, sugerând faptul că legile stabilite de conducător ar trebui să fie adaptate contextului istoric și social al timpului în care au fost elaborate²⁴⁰.

După inițierea reformelor interne, care vizau reorganizarea și modernizarea Imperiului Rus, Alexandru I devine tot mai preocupat de politica externă, ținând cont de ascensiunea lui Napoleon Bonaparte și expansiunea Franței. În acest context, este absorbit de ideea creării unei noi coaliții anti-napoleoniene, ceea ce îl determină să ia unele decizii dificile în ceea ce privește anturajul său. În iulie 1806, Alexandru I îl îndepărtează pe Adam Czartoryski de la ministerul de externe, în dorința unei apropieri de Frederic Wilhelm al III-lea, regele Prusiei. Este cunoscut faptul că Czartoryski și regele Prusiei aveau viziuni antagoniste asupra ideii creării unui viitor stat polonez. Cu toate acestea, deși politica internă nu mai reprezenta o prioritate la începutul celei de-a doua decade a secolului, totuși prezența la conducerea imperiului, a unor liberali convinși, precum M Speranski avea să păstreze vectorul schimbărilor liberale.

M. Speranski, un reformator rus influent și consilier apropiat al împăratului Alexandru I, a avut o viziune liberală și asupra organizării politico-administrative a Principatelor Române. În acest sens, el a susținut inițiativa lui G. Bănulescu-Bodoni, mitropolitul Moldovei, de a crea o comisie care să elaboreze un proiect de organizare pentru Principatele Române, aflate sub ocupație

²³⁸ *Ibidem*, p. 158.

²³⁹ Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, p. 146.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 147.

militară rusă, după modelul finlandez. Această comisie, care a fost formată la 12 martie 1812, i-a inclus pe G. Bănulescu-Bodoni, contele V. Cociubei în calitate de președinte al departamentului de drept, ministrul justiției I. Dmitriev și ober-procurorul A. Golițin²⁴¹. Mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni insista pentru păstrarea unei poziții dominante a elitei locale în aparatul administrativ²⁴² deși inițial pleda pentru numirea funcționarilor ruși în diverse poziții administrative. Această comisie trebuia să dispună de atribuții de control asupra executivului, care ar fi fost pusă în sarcina unui general-governator, iar fiecare provincie în parte să fie condusă de către guvernatori civili. În fruntea divanurilor celor două principate urma să fie același general-governator²⁴³.

După semnarea Tratatului de pace de la București (mai 1812) același sistem trebuia să fie aplicat și teritoriul dintre Prut și Nistru, anexat de Imperiu. Însă, înlăturarea lui M. Speranski a făcut ca și această comisie să-și înceteze activitatea. Cooptarea lui M. Speranski în procesul de reglementare a situației din Basarabia după 1812 ar fi fost importantă ținând cont de experiența acestuia în instituirea unui model autonom reușit în cazul Finlandei.

Un aspect important al procesului de consolidare a dominației rusești în Basarabia îl reprezintă politica primului guvernator civil, Scarlat Sturdza, care a oscilat între respectarea legilor și tradițiilor locale și impunerea, în anumite domenii, a legislației ruse și a unor instituții locale și guberniale de tip imperial. Această ambivalență a reflectat dificultatea de a armoniza interesele și aspirațiile populației basarabene cu cerințele și obiectivele imperiului rus. Una dintre primele și cele mai importante măsuri pe care le-a făcut a fost elaborarea unui regulament pentru organizarea celor două departamente și a adunării generale a guvernului regional. Este important să se menționeze că acest regulament a fost elaborat sub conducerea personală a lui S. Sturdza, în propria sa cancelarie, și a fost adoptat și făcut public la 1 februarie 1813²⁴⁴. Această acțiune a fost de o importanță deosebită pentru crearea și organizarea administrației Basarabiei. În scopul de a organiza cât mai rapid și eficient noua administrație, îndată după confirmarea numirii lui Scarlat Sturdza în calitate de guvernator civil, V.I. Krasno-Milașevici, președintele Divanurilor Principatului Molodovei și Țării Românești a dispus transmiterea în competența sa a tuturor dosarelor cu privire la spațiul din partea stângă a Prutului²⁴⁵.

Procesul de creare a administrației Basarabiei a inclus un mare număr de funcționari alogeni în departamentele guvernului regional, în cancelaria guvernatorului, în organele de poliție,

²⁴¹ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 46.

²⁴² *Ibidem*, p. 47.

²⁴³ *Ibidem*, pp. 45-48.

²⁴⁴ Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2017, nr. 1(109), p. 72.

²⁴⁵ ANA, DGAN, F. 1, inv. 1, d.3995. f. 17.

administrația vamală, precum și în oficiile de carantină și pază a frontierei, serviciile medicale și poștale etc. Acest proces a fost determinat de o serie de factori, inclusiv de intervențiile comandantului-șef al armatei ruse, amiralul P.V. Ciceagov și de senatorul rus V.I. Krasno-Milașevici, dar și de preferințele personale ale guvernatorului civil S. Sturdza²⁴⁶. În procesul de integrare a unui număr semnificativ de funcționari ruși în organele administrative, se poate constata o dificultate majoră în ceea ce privește familiarizarea acestora cu legislația și tradițiile locale, precum și cu limba română. Această problemă a fost exacerbata de absența traducătorilor în multe dintre instituțiile create, precum și de nesuplinirea posturilor vacante pentru aceste funcții. În această conjunctură, apariția conflictelor și neînțelegerilor a fost inevitabilă²⁴⁷.

În urma anexării Basarabiei de către Imperiul Rus, regiunea a primit un sistem administrativ distinct față de guberniile și teritoriile rusești, astfel încât am putea vorbi de o anumită autonomie a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, fiind conturată o entitate similară cu Marele Ducat al Finlandei. Totodată, Regulamentul de administrare provizorie a inclus și surse de conflict, o parte din cei implicați în conducerea Basarabiei s-a orientat către comandantul militar al regiunii, generalul Harting, care urmărea să limiteze sau să desființeze tradițiile locale ale guvernării civile și ale justiției și să extindă aplicarea legilor imperiale în provincia pe care o conducea. O altă grupare era condusă de guvernatorul civil Scarlat Sturza și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, care au cerut menținerea și consolidarea autonomiei și aplicarea legilor locale. Fiecare dintre grupările conflictuale a încercat să obțină sprijinul unor personalități influente din Sankt Petersburg. Adepții lui Sturza și Bodoni au avut sprijinul lui I. Capodistria și inițial au avut succes. În condițiile războiului cu Franța, guvernul rus nu a căutat să impună schimbări în regiunea recent anexată și a preferat să susțină poziția celor care pledau pentru un grad de autonomie mai mare.

În ciuda acestei reușite, susținătorii omogenizării administrative au continuat să urmeze linia lor. În mai 1813, guvernatorul S. Sturdza și-a depus demisia, iar generalul Hartingh a devenit șef al regiunii, comasând și funcția de guvernator civil²⁴⁸. Astfel, balanța șubredă între susținătorii autonomiei și a omogenizării a fost dereglată, astfel încât Hartingh a trimis un proiect de reglementare la Petersburg, care prevedea unificarea administrației locale cu menținerea particularităților regiunii. Cu toate acestea, autoritățile guvernamentale nu au răspuns imediat, iar în martie 1814, a fost depusă o nouă solicitare pentru introducerea legilor comune în Basarabia.

²⁴⁶ Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2017, nr. 1(109), p. 82.

²⁴⁷ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, p. 163.

²⁴⁸ ANA, DGAN, F. 2, inv. 1, d. 80, f 806-verso-807.

Cu toate acestea, guvernul rus a ales să păstreze *status quo*-ul din cauza temerilor de schimbări radicale și a acțiunilor susținătorilor mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Aceștia au adresat în repetate rânduri Comitetului miniștrilor, Consiliului de Stat și au depus cereri în numele împăratului. Susținătorii lui Gavriil au încercat să modifice Regulamentul din 1813, în direcția luării în considerare a „legilor și obiceiurilor pământului”, adică a Principatului Moldovei.

Încă dinaintea numirii sale ca guvernator civil interimar, generalul I. Harting a manifestat o atitudine ostilă față de autonomia acordată Basarabiei. El s-a implicat în mod subtil în activitatea administrației civile, deși nu avea niciun drept în acest sens. Imediat ce a intrat în funcție, I.Harting a declanșat un conflict prelungit cu guvernul regional și nobilimea basarabeană, concentrându-și activitatea în vederea lichidării autonomiei Basarabiei. Pentru a-și atinge scopurile, generalul a utilizat o serie de mijloace, printre care s-au numărat modificarea componenței organelor administrative regionale și locale, prin includerea unui număr mare de funcționari ruși, justificată de volumul sporit al corespondenței în limba rusă²⁴⁹, precum și implicarea directă în procesul de numire și destituire a ispravnicilor și a altor funcționari regionali²⁵⁰.

În noiembrie 1813, termenul de un an al ispravnicilor din șase ținuturi a expirat, iar Matei Krupenski i-a raportat lui Harting că a trebuit să transfere unii dintre ei dintr-un ținut în altul, din cauza numărului insuficient de boieri capabili să suplinească funcții. Harting a confirmat aceste numiri și a hotărât să ia sub propriul control numirea căpitanilor de târg, anulând dreptul ispravnicilor de a numi în aceste funcții și ordonând ca ei să fie selectați de către departamentul al doilea al guvernului regional. Ulterior, Harting a ordonat lui M.Krupenski să numească la posturile de ispravnici doar boieri care au depus jurământul de loialitate Rusiei, conform Regulamentului din 1812. Acesta a fost motivul pentru care unii dintre ispravnici nu au fost reconfirmați în funcție²⁵¹.

De asemenea, generalul I.Harting a întreprins acțiuni de închidere a hotarului de la Prut, cu interzicerea trecerilor peste râu, pentru a izola total Basarabia de Principatul Moldovei. Această măsură a fost justificată de I. Harting sub pretextul de a nu permite fuga țăranilor peste Prut. La 9 februarie 1814, el a cerut departamentului al doilea al guvernului regional să execute prescripția lui S. Sturdza, acordând dreptul departamentului de a utiliza alte posibile mijloace pentru a preveni

²⁴⁹ ANA, DGAN, F. 5, inv. 1, d. 1, f. 310v–311.

²⁵⁰ Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2017, nr. 1(109), p. 78.

²⁵¹ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, pp. 173-174.

trecherile locuitorilor Basarabiei peste Prut prin „nimicirea a însuși cauzelor și motivelor care provoacă aceste treceri”²⁵².

Generalul I. Harting a concediat consilierii moldoveni sub pretextul unor acuzații de corupție și i-a înlocuit cu funcționari mai docili, deși nu obținuse permisiunea oficială de a face acest lucru. În cazul banului T. Bașota, Harting l-a destituit și l-a înlocuit cu boierul I. Donici, dar patru dintre cei șapte consilieri s-au opus și nu l-au lăsat pe Donici să-și ocupe postul. Relațiile tensionate dintre consilierii moldoveni și guvernator au dus la absențe repetate de la serviciu, protestul fiind amplificat și de refuzul de a-și ridica salariile²⁵³.

Reorientarea politică a lui Alexandru I către problemele interne ale Imperiului Rus a deschis calea către apariția unor noi instituții, printre care se numără și funcția de rezident plenipotențiar. Această instituție a generat impresia unei descentralizări a puterii, deoarece noile structuri urmau să preia o parte din atribuțiile care, în trecut, aparțineau autorităților centrale. Cu toate acestea, procesul administrativ în sine nu a determinat o distanțare între periferie și centru, deoarece rezidenții plenipotențiarilor mențineau un contact direct cu Împăratul, iar deciziile importante erau luate doar după aprobarea suveranului. Prin urmare, putem considera că instituirea acestui regim de administrare regională a reprezentat unul dintre factorii care au influențat în sens negativ autonomia Basarabiei.

Pentru a elabora un nou proiect de administrație regională, Adunarea Generală, condusă de guvernatorul civil Kalagheorghi, a inițiat un proces amplu care a necesitat considerabil efort și timp din partea autorităților. În 1817, generalul Constantin Catacazi l-a înlocuit pe Kalagheorghi și a finalizat primul proiect al noului regulament de administrație regională, cu sprijinul cancelariei rezidentului plenipotențiar. După aprobarea acestuia de către rezidentul plenipotențiar și guvernatorul civil, proiectul a fost trimis la Sankt Petersburg în aprilie 1817, fiind aprobat de către împărat abia la începutul anului 1818. Documentul oficial a intrat în vigoare sub numele de „Regulamentul de organizare a regiunii Basarabia din 1818” și a fost făcut public după vizita împăratului rus în Basarabia în aprilie 1818.

Regulamentul a oferit cadrul legal pentru activitatea administrației locale. Cu toate acestea, de la bun început, au existat discrepanțe semnificative între deciziile luate și implementarea lor efectivă. În special, au apărut contradicții între Bahmetev și Consiliul Suprem, care au devenit din ce în ce mai acute și au dus la demiterea rezidentului plenipotențiar sub pretexte medicale în 1820. El a fost înlocuit de generalul I. Inzov. Relațiile dintre Consiliul Suprem și generalul Inzov au fost

²⁵² Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2017, nr. 1(109), p. 79.

²⁵³ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, pp. 173-182.

mai liniștite, deși noul rezident plenipotențiar a pus în aplicare o politică de centralizare și uniformizare. Sub conducerea lui, legăturile dintre Basarabia și Novorosia s-au consolidat. Aceste legături au fost întărite și mai mult după ce Inzov a fost înlocuit de Mihail Voronțov, care a devenit în același timp și guvernator general al Novorosiei în 1823. Inițial, nobilimea basarabeană spera că Voronțov va fi un susținător al păstrării tradițiilor locale de guvernare, dar acesta a urmat o politică complet diferită.

Dacă ar fi să privim retrospectiv evoluția raporturilor dintre Centru și provincial nou-anexată, putem observa următoarele tendințe. Astfel, într-o fază inițială, în contextul conflictului ruso-francez, observăm că părțile beligerante, pe lângă utilizarea uzualului drept al forței, încercau să articuleze politici îndreptate spre apropierea populațiilor regiunilor anexate, pentru a-și spori legitimitatea. Dar nu totdeauna aceste politici erau coerente, fapt care aducea mai multă confuzie din partea actorilor locali. Această supoziție poate fi probată atât de lipsa unor dovezi documentare care ar atesta o atenție sporită la Curte față de viitorul organizării politice a Basarabia²⁵⁴, cât și de caracterul instrucțiunilor emise de Alexandru I către P. Ciceagov, care la acel moment era responsabil de organizarea administrativă a noii provincii. Cu referire la forma de guvernământ necesară în cazul Basarabiei, Alexandru I îi sugerează lui P. Ciceagov să se bazeze pe propria „judecată și înțelepciune” ca principal factor de luare a unor decizii de ordin administrativ. Reglementările provizorii au fost rodul colaborării strânse dintre P. Ciceagov și I. Capodistria, ambii legați de clanul Sturdza. Capodistria vedea în Basarabia un viitor avanpost al mișcării de eliberare a grecilor, ce a permis configurarea unui sistem politic și administrativ specific, materializat în instrucțiunile de administrare provizorie aprobate în 1812. Și aceasta pentru că, autoritățile de la Sankt-Petersburg erau nevoite să ofere o reacție cvasi-echivalentă, cel puțin pentru periferiile occidentale ale Imperului, la efectele progresiste ale Revoluției franceze, aduse de armata lui Napoleon în Europa centrală și de est²⁵⁵. Pentru a-și apropia localnicii, *Instrucțiunile* de administrare provizorie a Basarabiei presupuneau scutirea pe o perioadă de trei ani de la serviciul militar și impozite, iar administrarea urma să fie asigurată de către un guvernator civil, subordonat temporar comandantului armatei dunărene, adică, amiralului P. Ciceagov. Administrația civilă a fost împărțită în două departamente. Competența primului a cuprins partea

²⁵⁴ *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, 784 p.

²⁵⁵ Boțolin, S. Interdependențe Centru-Periferie la începutul stăpânirii rusești în Basarabia (1812-1828). În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 10 (130), Chișinău, 2019, p. 164.

legislativă, ecleziastică, judecătorească, dar și probleme de ordine publică și educație. Al doilea departament era responsabil de statistici, venituri, vamă, comerț și industrie²⁵⁶.

Regimul privilegiat al noii provincii, care se contura prin instrucțiunile elaborate de I. Capodistria a suferit o sincopă odată cu plecarea lui P. Ciceagov de la conducerea forțelor armate dunărene și retragerea din viața publică prin emigrare. Destrămarea tandemului Capodistria-Ciceagov a contribuit la creșterea rolului guvernatorului, dar și a autorităților centrale imperiale. Astfel, conducerea regională urma să coordoneze în mod direct acțiunile cu autoritățile centrale și în special cu ministrul poliției, S. Veazmitinov. Rolul acestuia din urmă în administrarea Basarabiei a crescut semnificativ după ce S. Sturdza, pe atunci aflat în incapacitate de a-și exercita atribuțiile²⁵⁷, fusese înlăturat din funcția de guvernator civil al Basarabiei (17 iunie 1813). Deficitul unor informații relevante cât și caracterul destul de vag al instrucțiunilor de administrare provizorie a Basarabiei, au determinat soluționarea majorității problemelor apărute conform normelor de drept ale Imperiului Rus, fără a se ține cont de specificul Basarabiei. Iar justificarea legală a mai multor măsuri ce țin de organizarea administrativă a noului teritoriu fiind identificată în prevederile Regulamentului privind guberniile din 1775²⁵⁸ ceea ce intra în contradicție clară cu discursul politic oficial referitor la Basarabia.

Schimbarea cursului spre omogenizare luate de reprezentanții Centrului în Basarabia, se datora și recepționării anumitor rapoarte care înfățișau obiceiurile și comportamentul administrației locale într-o lumină defavorabilă²⁵⁹. Cursul de aliniere a administrației Basarabiei în concordanță cu practicile din regiunile interne ruse a fost aprobat de Veazmitinov după ce a examinat nota consilierului de stat L. Baikov, care a inspectat noul teritoriu în 1813. Concluzia generală a acestui funcționar a fost că obiceiurile basarabene constau în dreptul „celor puternici și a celui care oferă mai mult”. Drept măsură care ar putea îmbunătăți situația, inspectorul a propus aducerea legislației regionale cât mai aproape de cea general-imperială și subordonarea directă administrației regionale față de autoritățile centrale²⁶⁰.

I. Hartingh care l-a înlocuit pe S. Sturdza în funcția de guvernator civil, era și el un adept al omogenizării, în acest sens acționând adesea contrar dispozițiilor autorităților centrale, care nu doreau să forțeze nota în relația cu noile provincii anexate și elitele acestora. În această ordine de

²⁵⁶ Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, p. 151.

²⁵⁷ ANA, DGAN, F. 5, inv. 2, d. 1, f. 2-5.

²⁵⁸ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 51.

²⁵⁹ Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, pp. 150-151.

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 152.

idei menționăm că, la 31 mai 1813, Împăratul Alexandru I a emis o dispoziție prin care se interzicea conducătorului regiunii să adopte măsuri care ar contribui la schimbarea profilului de administrare a regiunii²⁶¹. Totuși, noul guvernator insista pe necesitatea elaborării unui nou statut politico-administrativ care ar fi condus spre o convergență în raport cu rigorile administrative ale Imperiului Rus, deși nu considera posibilă introducerea imediată a modelului administrativ rusesc în provincie. La fel ca L. Baikov, noul guvernator a propus preluarea ca model a provinciei Taurida, care a de asemenea a făcut parte din Imperiul Otoman, și unde, de asemenea, se considera că nu ar fi existat reglementări codificate sub forma unor legi.

Elaborarea unui nou proiect de Statut al Basarabiei a fost finalizată către anul 1814, dar a rămas fără o reacție din partea autorităților centrale. În urma insistențelor lui I. Hartingh, proiectul a fost expediat din nou ministrului justiției în februarie 1815. Începând cu același an, Hartingh a început să numească funcționari ruși în calitate de ispravnici, încălcând prevederile emise în 1812 de către amiralul P. Ciceagov. Deși inițiativele lui Harting puteau fi considerate o depășire a atribuțiilor sale de serviciu, totuși acestea, se conformau altor instrucțiuni de la Centru, precum cele ale președintelui Departamentului afacerilor civile și ecleziastice din Consiliul de Stat, prințul A. Kurakin. Potrivit acestora, nobilii locali nu ar fi trebuit numiți în funcții importante în zonele periferice²⁶². Acțiunile guvernatorului I. Hartingh au provocat un conflict deschis cu elita locală, și, în cele din urmă, au dus la demiterea acestuia din funcție.

În acest context, numirea lui A. Bahmetev în calitate de rezident plenipotențiar în Basarabia nu trebuie privită doar ca o măsură adoptată de către Centru în vederea aplanării conflictului dintre conducerea regională și elita locală, ci și ca un semnal al reactualizării, deși parțiale, a vectorului liberal. S-a considerat că experiența lui A. Bahmetev în comunicarea cu nobilimea poloneză, în calitate de guvernator militar, ar facilita dialogul dificil cu reprezentanții elitei basarabene. Astfel, chiar de la începutul mandatului său din 28 iunie 1816, Bahmetev a avut ca prioritate calmarea spiritelor din societatea basarabeană, zguduită de modul de guvernare al predecesorului său, Hartingh. Pentru a atinge acest obiectiv, el a publicat un manifest în aceeași zi, în care a anunțat că Basarabia va fi guvernată în baza propriilor legi, în conformitate cu moravurile, obiceiurile și privilegiile fiecărei categorii sociale în parte. De asemenea, în manifestul său, Bahmetev a anunțat câteva decizii importante; a prelungit scutirea de plată a impozitelor până la data de 1 ianuarie 1817, fiind prelungită și scutirea de la serviciul militar al locuitorilor. De asemenea, exportul de animale a fost permis, iar această ramură a comerțului extern urma să beneficieze în viitor de

²⁶¹ ПСЗРИ, собр. II, том. 32, 1830, № 25, pp. 574-575.

²⁶² Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.: в 2 т./ Морозан В. – Т.1.* – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 58.

libertatea deplină. În plus, Bahmetev a decis că exportul de pâine va fi permis printr-o hotărâre specială la timpul său. În manifestul său, Bahmetev a dat și asigurarea că tuturor locuitorilor, indiferent de categoria socială, li se va acorda dreptul de a adresa reclamații, jalbe sau diverse cereri în limba moldovenească (română) fără traducere în limbile greacă sau rusă²⁶³.

Mai mult ca atât, într-o scrisoare către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, Bahmetev propune implicarea nobilimii locale în organizarea internă a Basarabiei. El propune înființarea unui Comitet provizoriu regional sub președinția guvernatorului civil al guberniei Ekaterinoslav, I.H. Kalagheorghii, iar alegerea a patru membri ai nobilimii în comitet să fie la discreția acesteia. În ciuda importanței acordate elitei locale, Bahmetev cere mitropolitului să participe și să aibă grijă ca membrii să fie aleși cu atenție, respectând urgența dictată de binele comun și de necesitatea respectării justiției²⁶⁴.

Pentru a întări cu cadre administrarea provinciei, în sprijinul lui A. Bahmetev, Alexandru I a delegat o serie de funcționari experimentați subordonați acestuia, cu scopul de a forma o nouă echipă guvernamentală în Basarabia. Printre acești funcționari, se face remarcat guvernatorul civil din Ekaterinoslav, I. Kalagheorghii, care a fost protejat de I. Capodistria, ambii fiind de origine greacă. Colaborarea dintre A. Bahmetev și I. Kalagheorghii a fost însă una extrem de dificilă, datorită divergențelor de opinii și de strategii de administrare²⁶⁵. În special, încercarea lui Bahmetev de a-l înlătura pe Kalagheorghii din examinarea chestiunilor importante a stârnit acuzații dure din partea acestuia față de politica autoritară a lui Bahmetev²⁶⁶.

Cea mai importantă dispută a avut loc în contextul elaborării noului statut al Basarabiei. Găsind principalele dispoziții ale Regulamentului contrare sistemului general al administrației imperiale, Kalageorghii a refuzat să semneze o serie de articole²⁶⁷. În acest sens, acesta a considerat necesar să-și exprime opinia separat, apărând ideea alinierii reglementărilor din Basarabia cu practicile administrative generale ale imperiului²⁶⁸. Conflictul dintre cei doi a ilustrat două abordări opuse în ceea ce privește ideea de autonomie a Basarabiei: „tiranul” Bahmetev a apărut interesele locale, în timp ce „legalistul” Kalageorghii a urmărit o direcție de omogenizare²⁶⁹. În ciuda argumentelor centralizatoare ale lui Kalageorghii, poziția din Sankt Petersburg cu privire la

²⁶³ ANA, DGAN, F. 5, inv. 3, d.564, f. 8 - 9.

²⁶⁴ ANA, DGAN, F. 17, inv. 1, d.15, f. 3v - 5v.

²⁶⁵ ANA, DGAN, F. 2, inv. 1, d. 528, f. 342v.

²⁶⁶ Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, p. 162.

²⁶⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 528, f. 342v.

²⁶⁸ Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, pp. 162-163.

²⁶⁹ *Ibidem*, p. 163.

chestiuena basarabeana a fost deja formulată. În cele din urmă, în iulie 1817, la cererea sa, Kalageorghii a fost transferat înapoi în provincia Ekaterinoslav²⁷⁰.

Comitetul provizoriu al Basarabiei urma să aibă șapte membri, dintre care trei erau numiți de Centru și alți patru erau aleși din nobilimea locală. Din partea statului, Bahmetev l-a numit pe M. Krupenski și pe A.P. Iușnevski²⁷¹, primul fiind consilier al guvernului regional, iar cel de-al doilea având experiență în cancelaria senatorilor ruși. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a prezentat o listă cu nouă candidați din partea nobilimii, însă Bahmetev nu a selectat din aceștia patru, ci a preferat să-i confirme pe toți²⁷², probabil în ideea de a câștiga simpatia elitei locale. Însă, la scurt timp, Bahmetev a dispus resetarea componenței departamentelor și a Comitetului provizoriu, reducând numărul consilierilor aleși de nobilime de la nouă la cinci²⁷³. În plus, Bahmetev a numit trei membri ai statului ca membri ai Comitetului, crescând astfel numărul consilierilor numiți de stat la șase, iar raportul dintre aceștia și consilierii aleși de nobilime a devenit șase la cinci. Aceste acțiuni au permis înlăturarea opoziției nobilimii din cadrul Comitetului²⁷⁴.

Măsurile inițiate de rezidentul plenipotențiar au provocat deziluzia în rândul elitei locale, care a constatat că cerințele sale sunt ignorate. Refuzul lui Bahmetev de a accepta instrucțiunea provizorie pentru ispravnici elaborată de consilierii nobilimii cât și reorganizarea departamentelor guvernului regional cu un mare număr de consilieri ruși fără consultarea nobilimii, au cauzat nemulțumire și teama că noile legi nu vor fi conforme cu promisiunile făcute de Alexandru I. În august 1816, nobilimea a înaintat o petiție către Bahmetev, cerând păstrarea în cancelarie a limbii române ca limbă oficială și a legilor și privilegiilor locale, dar și protestând împotriva includerii abuzive a funcționarilor ruși în organele administrative. Opoziția se manifesta îndeosebi prin refuzul consilierilor aleși de nobilime de a participa la lucrările Comitetului provizoriu, iar boicotul propriu-zis a început în august 1817, după ce petiția nobilimii a fost trimisă la Petersburg²⁷⁵.

În cele din urmă, este important de analizat și trecerea spre reacțiune, care a avut loc în politica guvernamentală chiar la începutul anilor 1820. Pe intern, această transformare a fost exprimată printr-o respingere hotărâtă a oricăror reforme sau simularea unor reforme administrative. În acest context iese în evidență figura dominantă a lui A. Arakceev²⁷⁶. În timpul

²⁷⁰ ANA, DGAN, F.2, inv.1, d.528, f. 343-344.

²⁷¹ ANA, DGAN, F. 2, inv. 1, d. 467, f. 19-19v.

²⁷² ANA, DGAN, F. 2, inv.1, d. 467, f. 18-18v.

²⁷³ ANA, DGAN, F. 5, inv. 2, d. 236, f. 68-69.

²⁷⁴ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, p. 221.

²⁷⁵ *Ibidem*, pp. 233-242.

²⁷⁶ Мироненко, С. *Самодержавие и реформы. Политическая борьба в России в начале XIX века*. Москва: Наука, 1989, p. 7.

mandatului său în funcții cheie, precum ministru de Război sau membru al Consiliului stat, Arakceev a adoptat o abordare constantă de reprimare și control strâns asupra societății, cu scopul de a elimina orice formă de disidență sau mișcare liberală, în timp ce neglija autonomiile regionale și drepturile popoarelor indigene. El nu a ezitat să utilizeze metode coercitive pentru a împiedica răspândirea ideilor și opiniilor considerate periculoase pentru regim. Aceasta a avut ca rezultat sabotarea aplicării reformelor promovate de Alexandru I, care urmăreau modernizarea și occidentalizarea Imperiului Rus.

Evoluția internă în mare parte a fost determinată de dinamica complicate a situației internaționale și în special, de dificultățile noii ordini europene consacrată de Congresul de la Viena (Concertul european), în care, după victoria asupra lui Napoleon, Rusia juca un rol central. Apropierea lui Alexandru I de cancelarul Metternich, un conservator învederat, în special în timpul congreselor de la Laybach, Troppau și Verona, a determinat o schimbare a politicii externe cu efect direct și asupra periferiilor occidentale recent anexate. Anume la Troppau (1820), Metternich a propus o doctrină conservatoare, concretizată printr-o intervenție care ar fi trebuit să anihileze revoluțiile și mișcările revoluționare din toată Europa. Deși inițial Alexandru I s-a opus acestor propuneri, revolta Regimentului de Gardă *Semionovskii*, dar și mișcarea eteristă a determinat schimbarea atitudinii suveranului, Rusia se vedea amenințată de revoluție. Revolta regimentului fusese în sine o reacție a politicii dure promovate de Arakceev, promotor al constituirii coloniilor militare, dar a fost etichetată de Împărat drept dovadă a unei conspirații revoluționare. După înăbușirea violentă a revoltei, Alexandru I adoptă mai multe măsuri, care pot fi catalogate drept reacționare, cum ar fi interzicerea tuturor lojelor masonice, considerate de autorități focare revoluționare, mai ales că la acea vreme, Împăratul era convins de existența unei organizații revoluționare secrete la Paris, numită Comité Central. Paranoia conspirației a facilitat reglări de conturi în eșaloanele de sus din conducerea imperiului în timpul lungilor și frecventelor absențe ale Împăratului. Renegarea insurecției grecești a constituit semnalul că Alexandru I a făcut alegerea între Metternich și I. Capodistria, care împărțea la acel moment cu K. Nesselrode funcția de Ministru de Externe. Condamnarea mișcării revoluționare eline a însemnat și sfârșitul carierei în serviciul de stat rus pentru I. Capodistria și grupul de influență conturat în jurul său.

La congresele de la Troppau și Laibach, au fost înmormântate visele lui Alexandru I de a deveni liderul mișcării progresiste din Europa. Protocolul preliminar semnat la Troppau prevedea aplicarea „forței coercitive” pentru a suprima revoluțiile, iar declarația de la Laibach admitea dreptul de intervenție armată în treburile oricărui stat amenințat de revoluție²⁷⁷. În ciuda inițialei

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 217.

lor susțineri pentru sentimentele liberale din Europa, Sfânta Alianță și-a dezvăluit treptat caracterul reacționar prin semnarea protocolului secret la congresul de la Aahen din 1818, sancționând posibilitatea intervenției externe în treburile alianței. Alegerea a fost făcută spre sfârșitul anului 1822 - începutul anului 1823, când autocrația a abandonat ideea unor transformări fundamentale în sfera politică și s-a reorientat spre vechile practici de modificări frecvente și a renovărilor sistemului existent²⁷⁸. În ultimii ani de domnie, monarhul Alexandru I a căzut într-o stare de apatie, iar treburile de stat au fost administrate de apropiatul său, Arakceev. Dirijorii principali ai reacției erau la acel moment A.N. Golițîn și M.D. Magnițki, iar misticismul a căpătat o importanță deosebită și s-a răspândit în rândul elitelor guvernamentale rusești²⁷⁹. Prin crearea Ministerului Afacerilor Spirituale și Iluminării Populare s-a urmărit reformarea morală a culturii ruse, transformând rușii în creștini cu o viziune ecumenică. Acest demers a inclus promovarea unei educații superioare, distribuirea Bibliilor în limba vernaculară și implicarea în filantropia organizată. Aceste inițiative aveau scopul de a insufla bunăvoință, auto-disciplină, un simț al responsabilității sociale și o conștiință civică sporită în rândul populației²⁸⁰.

Convergența dintre noua viziune a Împăratului, cea de promotor zelos al principiilor Sfintei Alianțe, și modelul relativ liberal de organizare a periferiilor occidentale s-a materializat într-o nouă formă cu înclinații spre centralizare și uniformizare a politicilor regionale. Acest fapt, a fost resimțit și în Basarabia, în special după 1820. Înlocuirea lui A. Bahmetev cu I. Inzov care cumula și funcția de șef al departamentului coloniștilor, reprezenta un semnal clar al restrângerii cadrului privilegiat sau autonomist. Iar numirea lui M. Voronțov în calitate de locțiitor plenipotențiar al Basarabiei, fiind în același timp guvernator general al Novorosiei, a fost decisivă pentru inserarea regiunii într-un câmp vast al colonizării, și prin urmare a omogenizării politicilor aplicate în Basarabia cu cele aplicate altor provincii centrale ale Imperiului.

Câteva decizii importante au contribuit la inserția aproape deplină a administrației Basarabiei în sistemul de administrație gubernială rusă. Printre acestea se numără crearea la data de 16 martie 1822 a unui Comitet special pentru examinarea jalbelor la deciziile adoptate de către Consiliul Suprem, transferul afacerilor basarabene de la cancelaria ministerului de Externe la ministerul de Interne, expedierea jalbelor asupra hotărârilor Consiliului Suprem din ministerul de

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 202.

²⁷⁹ Коцюба, В.И. "Александровский мистицизм" и христианская антропология. В: *Вопросы философии*, 2011. № 3. pp. 90-100.

²⁸⁰ Martin, A. Russia and the legacy of 1812. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 158.

Interne direct către Comitetul special înființat în 1822, fără a raporta împăratului, prelungirea termenului de zece ani pentru inițierea acțiunii civile în litigiile de proprietate și stabilirea unui termen de un an pentru dreptul de apel. Aceste decizii au fost luate ca o manifestare evidentă a voinței Centrului de a uni administrația Basarabiei cu sistemul de administrație gubernială rusă²⁸¹.

Ajuns la Chișinău, M. Voronțov a concediat întreg corpul de funcționari al instituției rezidențiatului plenipotențiar. Cu toate acestea, măsurile luate nu au putut schimba radical situația din regiune. Izvoarele atestau în continuare o paralizie puterii, manifestată printr-o demoralizare generală a populației. Aceste fapte, împreună cu influența adversarilor autonomiei regionale, care erau printre apropiații lui Voronțov, i-au confirmat necesitatea revizuirii formei de guvernare a Basarabiei²⁸². În vederea supravegherii mai stricte a situației din cadrul Consiliului Suprem, Voronțov l-a înlăturat din funcție pe consilierul Bașota și l-a numit membru al Consiliului din partea statului pe F. Vighel, în timp ce consilierul de curte Vardalah a fost eliberat din funcție de procuror regional și înlocuit cu funcționarul rus Podgurski, iar P.V. Kurik a fost înlocuit din funcția de președinte al judecătoriei regionale penale cu funcționarul rus Arseniev. De asemenea, s-a instituit un control strict asupra activității guvernului regional și a ordonat Consiliului Suprem să creeze o comisie formată din vice-gubernatorul V. Petruhin, F. Vighel și procurorul Podgurski pentru a inspecta direcția economico-statală din perioada de la data intrării în funcție a generalului A. Bahmetev (28 iunie 1816) până la intrarea în funcție a vice-gubernatorului Petruhin (16 octombrie 1823)²⁸³.

Eforturile lui Voronțov de unificare și centralizare au avut tot girul autorităților centrale. Astfel, la 8 octombrie 1823, Voronțov a primit de la viitorul ministru D.N. Bludov, aflat în acel moment în serviciul diplomatic o notă specială care se numea „Despre organizarea administrației basarabene”. În acest document se promova ideea adoptării unei politici dure, eliminarea persoanelor nedorite din aparatul de conducere și desființarea Consiliului Suprem. Aceste măsuri au fost explicate prin faptul că „nobilimea locală nu este încă pregătită să joace un rol predominant în conducerea regiunii”²⁸⁴. Mesajul că nobilimea basarabeană a fost „veriga slabă”, care era incapabilă să administreze adecvat regiunea, a fost promovat de autoritățile imperiale pentru a justifica lichidarea autonomiei regiunii.

²⁸¹ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, p. 277.

²⁸² Таки, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, nr. 3, p. 171.

²⁸³ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, pp. 282-283.

²⁸⁴ Гросул Я.С. Автономия Бессарабии в составе России (1812-1828 гг.) В: *Труды по истории Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1982. p. 193.

La sugestia lui Voronțov, alegerile pentru judecătorii locali au fost anulate în 1824 și, în anul următor, prerogativele judiciare ale Consiliului Suprem au fost abolite. Astfel, restrângerea funcțiilor autorităților regionale de guvernare a început înainte de accesul noului împărat, Nicolae I, la tron, ceea ce arată o schimbare graduală a opiniei lui Alexandru I cu privire la guvernarea periferiilor, inclusiv Basarabia. M.S. Voronțov a urmat o politică clară de unificare a gestionării regiunii, iar împăratul i-a lăsat mână liberă în acest proces. De aceea, nu este întâmplător faptul că transformările geopolitice, unde Rusia trebuia să joace un rol mai reacționar pentru a menține ordinea legistă, a modificat și atitudinea elitelor centrale față de „libertățile” provinciale, iar de aci și scăderea semnificativă a susținerii autonomiei Basarabiei. O mare pierdere pentru susținătorii autonomiei regiunii a constituit-o și plecarea din funcție a lui I. Capodistria, tocmai din cauza faptului că nu a accepta această turnură conservatoare din partea Curții.

La sfârșitul anului 1826, guvernatorul a plecat la Sankt-Petersburg, unde a făcut lobby activ pentru revizuirea Regulamentului de la 1818. Eforturile sale au fost încununat de succes, mai ales că Regulamentul din 1818 nu a fost niciodată aprobată definitiv de către Împărat. Noul statut de administrare a Basarabiei, adoptat la 29 februarie 1828, stabilea că Basarabia este inclusă în sfera de responsabilitate a guvernatorului general al Novorosiei și lichida instituția rezidentului plenipotențiar pentru Basarabia²⁸⁵.

Pentru a putea înfrunța opoziția elitelor locale la această decizie, Voronțov a avut nevoie de informații compromițătoare pentru a discredita administrația regională. Astfel, a fost ordonată crearea unui comitet de revizie a finanțelor Basarabiei, care să examineze perioada 1 ianuarie 1814 - 1 iulie 1823. Propunerea a fost confirmată de împărat, iar M.S. Voronțov a fost numit președintele comitetului. Conform decretului imperial, a fost instituită o judecatorie penală provizorie pentru judecarea vinovaților care au comis diverse fraude și încălcări financiare²⁸⁶. Reviziile și controalele interminabile, precum și dezvăluirea abuzurilor descoperite, i-au permis rezidentului plenipotențiar să neutralizeze orice opoziție din partea nobilimii și să justifice acțiunile dure de reorganizare a administrației în direcția lichidării autonomiei.

Totodată, delegarea unor funcționari de prim rang la Chișinău a fost determinată nu doar de noile semnale venite de la Centru, ci și de rețelele interpersonale existente în cadrul eșaloanelor de vârf ale puterii. În această privință, numirea lui S. Sturdza în funcția de guvernator al Basarabiei poate fi explicată prin această supoziție. S. Sturdza a decis să părăsească Moldova și să se

²⁸⁵ ПСЗРИ, собр. II, том 3, 1828, № 1834, pp. 197-198.

²⁸⁶ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*, Chișinău: Pontos, 2022, p. 288.

stabilească în Imperiul Rus după semnarea Tratatului de la Iași din 1792, în timp ce îndeplinea funcția de hatman²⁸⁷.

Viața la Sankt-Petersburg a adus însă și complicații de ordin financiar, care au determinat într-un final părăsirea capitalei și stabilirea în satul bielorus Ustie, în apropiere de Moghilev, unde a primit o moșie din partea Ecaterinei a II-a²⁸⁸. De remarcat că interdicțiile Împăratului Pavel I cât și caracterul excentric al conducerii sale au motivat multe familii influente să părăsească capitala în favoarea domeniilor provinciale. Astfel, în așteptarea unor zile mai bune, provincia rusească devine, pentru mulți foști demnitari, un fel de curte în exil. Printre demnitarii dizgrațiați de Pavel I, stabiliți la Moghilev, era și P. Ciceagov, vechi favorit al Împărătesei Ecaterina a II-a și viitor ministru al Marinei sub Alexandru I²⁸⁹. Stabilirea unei relații durabile între familiile Sturdza și Ciceagov s-a dovedit a fi decisivă pentru noua provincie, care încă nici nu se prefigura. Tărăgănarea tratatelor de pace cu otomanii cumulate cu iminența unui atac din partea lui Napoleon, a determinat necesitatea implicării flotei Mării Negre și Dunării, într-o ambițioasă expediție balcanică preconizată de împărat. Din aceste considerente, a fost luată decizia ca generalul Kutuzov să fie înlocuit de amiralul P. Ciceagov²⁹⁰.

Înainte de plecare, amiralul îl roagă pe Împărat să-l asocieze în deplasarea sa pe S. Sturdza, pe care-l cunoștea de ani buni²⁹¹. Interesant că, anterior la Sankt-Petersburg, anume în casa lui Sturdza, P. Ciceagov îl întâlnește pe I. Capodistria, cei doi fiind viitorii artizani ai sistemului administrativ provizoriu al Basarabiei. Accederea lui I. Capodistria în funcțiile cheie la ministerul de externe, fiind animat de propriul proiect grecesc care rezona cu cel al bunicii actualului împărat, Ecaterina a II-a, a contat extrem de mult în păstrarea cadrului privilegiat de organizare politico-administrativă a Basarabiei, în pofida acutizării relațiilor între succesorul lui S. Sturdza și elita locală. De remarcat că, nici generalul I. Hartingh nu era un străin pentru familia Sturdza. Acesta era căsătorit cu Elena, fiica Marelui Logofăt Grigore Sturdza și prin urmare nepoata primului Guvernator civil al Basarabiei²⁹².

Cel mai probabil că și numirea lui I. Inzov în calitate de rezident plenipotențiar al Basarabiei, iar din iulie 1822 și Guvernator general interimar al Novorosiei, s-ar datora anumitor

²⁸⁷ Ghervas, St. *Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Chișinău: Cartier, 2014, p. 39.

²⁸⁸ *Ibidem*, p. 42.

²⁸⁹ *Ibidem*, p. 45.

²⁹⁰ Pâslariuc, V. *Cum a fost semnat Tratatul de la București*. 2012 [Accesat 10.09.2019] Disponibil: <http://www.contrafort.md/categorii/cum-fost-semnat-tratatul-de-la-bucure-ti>

²⁹¹ Pâslariuc, V. Reflecții noi pe marginea unei discuții istoriografice vechi: Cine a decis stabilirea Chișinăului ca centru administrativ al Basarabiei. În: „*Identitățile Chișinăului*”, *materialele Conferinței Internaționale Identitățile Chișinăului*, ediția a III-a, 1-2 octombrie 2015. Chișinău: Arc, 2016, p. 14.

²⁹² Ghervas, St. *Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Chișinău: Cartier, 2014, pp. 68-69.

circumstanțe favorabile dar și unor cunoștințe mai vechi. În data de 5 mai 1820 este luată decizia de delegare a poetului, el și secretar al Colegiului Afacerilor Externe, Alexandru Pușkin, în subordinea șefului departamentului coloniștilor din sudul Rusiei, Ivan Inzov, aflat la acel moment în orașul Ekaterinoslav. Numirea acestuia în calitate de rezident plenipotențiar al Basarabiei în locul lui A. Bahmetev, care a solicitat la 15 iunie 1820 concediu prelungit în scopul refacerii stării de sănătate, s-ar datora probabil și faptului că, Ioan Capodistria, șeful diplomației ruse, a fost influențat de către unul dintre protectorii lui Pușkin, istoricul N. Karamzin sau colonelul și mecenatul V. Engelgardt. Cei doi îl cunoșteau suficient de bine pe Ivan Inzov încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pentru a-i putea fi încredințat tânărul poet²⁹³. Astfel, putem presupune că, exilarea lui Pușkin la Chișinău fost voalată sub forma unei deplasări de serviciu într-o zonă centrală a părții europene a Imperiului, orașul Ekaterinoslav, și că sosirea acestuia la Chișinău s-ar datora mai curând noii funcții pe care urma să o exercite tutorele său, I. Inzov. Există însă probabilitatea unei cauzalități inverse. Intenția autorităților a fost să-l exileze într-o zonă mai îndepărtată, periferică dar nu la fel de aspră precum Siberia, iar datorită eforturilor protectorilor săi, I. Inzov a ajuns să conducă Basarabia, determinând în modul cel mai direct și locația exilului poetului rus în perioada 1820-1823. Drept rezultat putem constata că figura lui Pușkin este determinantă în acest scenariu de numiri, fiindcă odată ce în Basarabia este numit la 7 mai 1823, un nou rezident plenipotențiar, și anume M. Voronțov, poetul trece sub auspiciile acestuia, în pofida încercărilor lui I. Inzov de a-l păstra pe Pușkin sub protecția sa. Oficiul noului rezident plenipotențiar este transferat la Odessa, drept urmare și Pușkin este nevoit să părăsească Basarabia, cu toate că a mai întreprins câteva vizite scurte pe parcursul anului 1823.

Există însă și posibilitatea că, numirea lui I. Inzov s-ar datora și sprijinului din partea guvernatorului civil al Basarabiei I. Kalagheorghe, care înainte de a fi numit în această funcție, a deținut o funcție similară în gubernia Ekaterinoslav, unde activa și I. Inzov în calitate de șef al departamentului coloniștilor din sudul Rusiei. Dincolo de circumstanțe, aceasta este o altă versiune pusă la îndoială or, I. Kalagheorghe însuși nu a rămas satisfăcut de activitatea în conducerea regională a Basarabiei. Acesta deja către anul 1817, urmare a conflictului cu elita locală și rezidentul plenipotențiar A. Bahmetev, solicită să i se accepte demisia cu rugămintea de a i se permite întoarcerea la fostul loc de muncă în Ekaterinoslav.

²⁹³ Баргенов, П. А. С. *Пушкин в Южной России, материалы для подробной биографии Пушкина. В: Русский Архивъ, 1866, н. 8 и 9, Москва: типография В. Грачева и комп., pp. 1089-1214.*

2.3. Elita locală în competiția pentru influență și resurse

Aspectul social al procesului de încorporare a noilor teritorii în cadrul imperiului evidențiază importanța dialogului între elitele locale și Centrul imperial. Incluziunea provinciilor recent anexate în sistemul politico-administrativ al Imperiului Rus depindea în mare măsură de abilitatea și perseverența de care dădeau dovadă elitele locale în lupta pentru privilegii. Formularea unor obiective comune cât și adoptarea unei strategii de apărare a drepturilor istorice ar fi sporit șansele Basarabiei să păstreze un model de dezvoltare similar anumitor provincii periferic-occidentale ale imperiului, unul bazat pe autonomie cu implicarea activă a elitei locale în administrația regională. Cadrul privilegiat prin care se facilita inserția teritoriilor recent anexate în structurile politico-administrative ale imperiului putea fi lejer restrâns în contextul unor animozități interpersonale și a lipsei unei viziuni univoce din partea stării sociale superioare. Competiția acerbă pentru resurse și influență în care s-au angajat exponenții elitei basarabene și oficialii de la Chișinău, a degenerat în conflicte deschise, ceea ce a condus la dezechilibre în funcționarea aparatului administrativ. În aceste condiții, Centrul și-a permis să intervină decisiv în vederea omogenizării politicilor aplicate în Basarabia și restrângerii cadrului privilegiat de care beneficia provincia în primii ani de după anexare.

Transformarea nobilimii basarabene în subiect imperial și integrarea acesteia în cadrul structurilor sociale ale imperiului țin în mare măsură și de primele manifestări corporatiste ale acesteia, întreprinse după 1812. Drept manifestări corporatiste pot fi considerate acele prime tentative de formulare a obiectivelor comune dar și de identificare a celui mai eficient canal de comunicare cu Centrul, preferabil fără intermedierea din partea autorităților de la Chișinău. De remarcat că, nobilimea basarabeană reprezenta un produs socio-cultural al unui context nou, cel al Imperiului rus. Cu alte cuvinte, nobilimea basarabeană, inexistentă până la momentul anexării regiunii și dispărută ca entitate corporatistă socio-politică după prăbușirea Casei romanovilor și Unirea Basarabiei cu România, deoarece avea un punct de referință central – loialitatea față de Împăratul rus. Din acest considerent, acțiunile nobilimii locale în primul sfert al secolului al XIX-lea pot părea uneori fortuite, lipsite de coordonare, urmând un traseu oportunist de realizare a intereselor personale. Folosim termenului de nobil (*dvorean*) în cazul stării superioare a Basarabiei, și nu cel de *boier*, drept unul generic arhaizant utilizat în epocă, inclusiv de către oficiali ruși pentru exponenții păturilor superioare din Principate. Deși formal, starea nobiliară (*dvorenimea*) basarabeană va fi legitimată abia către anul 1818, odată cu adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia, totuși termenul *dvorean/nobil* este unul uzual, folosit în corespondența oficială de după 1812.

Am arătat în capitolul introductiv că Imperiul Rus a fost un regim al stărilor, în care nobilimea a jucat un rol politic și socio-economic central. În schimbul serviciului, clasa moșierilor primea accesul direct la resurse, prin confirmarea dreptului la proprietate și deținerea marilor domenii funciare și controlul asupra producătorilor direcți. Iată de ce, integrarea în nobilimea imperială, prin recunoașterea de către Coroană a statutului de nobil, a fost una din prioritățile elitei locale. Pe lângă obținerea recunoașterii individuale a calității de nobil, în urma unor proceduri destul de complicate, dar bine definite în cadrul Imperiului, elita locală avea nevoie și de recunoașterea privilegiilor corporatiste, în urma unor negocieri cu Centrul.

Primele încercări de cristalizare sau ceea ce putem considera manifestări corporatiste a comunității nobiliare basarabene au avut loc în cadrul unor întruniri pe parcursul primilor ani de după anexarea la Imperiul Rus. În acest sens au fost examinate documentele de arhivă ce țin de organizarea adunărilor nobilimii basarabene din 1814 și 1819, ambele convocate în scopul delegării reprezentanților nobilimii locale la Sankt-Petersburg pentru a fi primiți în audiență de Împărat²⁹⁴. Este important de analizat primele vizite ale elitei basarabene la Împărat, or, anume în cadrul acestora, prin forme de expresie standardizate, se modelau imaginile celor doi subiecți, unul față de celălalt, constituind un instrument simbolic de stabilire a relațiilor dintre Centru și Periferie. Ritualul complex și plin de fast al audiențelor de la Curte fiind poate cel mai spectaculos, drept urmare și eficient, mod de reprezentare a puterii imperiale.

Omagiul adus Împăratului de către elitele teritoriilor recent anexate reprezenta un procedeu frecvent utilizat în Imperiul Rus pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Motivul formal, declarat de Curte, al unor asemenea audiențe, consta în explicarea în fața noilor supuși a politicilor duse de Centru²⁹⁵. Prin astfel de audiențe festive au trecut anterior și elitele livoniene, estoniene, finlandeze, georgiene, tătare, poloneze și altele²⁹⁶. Or, condiția *sine-qua-non* de acceptare în calitate de subiect imperial, și prin urmare recunoașterea drepturilor, inclusiv a celui de proprietate, era anume exprimarea loialității față de Tron, fapt prevăzut și în Tratatul de Pace de la București din 16 mai 1812²⁹⁷. Mai mult ca atât, ceremonia în sine, conta extrem de mult pentru Curte, deoarece crea cadrul formalizat legal al relațiilor dintre suzeran și elitele locale. Împăratului Alexandru I, recent întors de la Congresul de la Viena, i se recunoștea calitatea de salvator și de

²⁹⁴ Крупенский, А.Н. *Полный список лиц, избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9.

²⁹⁵ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 19.*

²⁹⁶ *Ibidem.*

²⁹⁷ *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825).* Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, pp. 511-518.

făuritor al păcii în Europa²⁹⁸ dar în același timp, prezența deputaților la Curte justifica actul de anexare prin pretinsa recunoștință din partea populației băștinașe.

Pe parcursul primului sfert al secolului al XIX-lea, vizitele la Sankt-Petersburg s-au dovedit a fi pentru elita locală un instrument destul de eficient în comunicarea cu Centrul, mai ales în tentativa acesteia de a se impune în fața conducerii regionale. Drept dovadă sunt solicitările repetate din partea nobilimii locale de a apărea în fața Împăratului²⁹⁹ cât și relatările cu privire la încheierea cu succes a unor astfel de vizite³⁰⁰. Deși, aparent și strict formal, vizitele se rezumau la niște ritualuri de complezență, efectul acestora putea eventual să schimbe raportul de forțe la Chișinău, stabilind trasee de dezvoltare într-o regiune recent anexată și prin urmare instabilă din punct de vedere politico-administrativ. Exprimarea sentimentului de fidelitate (проявление верноподданических чувств) direct față de Împărat reprezenta o formă de reînnoire a jurământului de loialitate și constituia o sursă principală de legitimitate.

Drept argument, putem aminti că, după exprimarea doleanțelor de către reprezentanții nobilimii în fața Împăratului, în cadrul audienței din 1814, Comitetul de miniștri a dispus crearea unui comitet pentru pregătirea proiectului de administrare a regiunii³⁰¹. De asemenea, urmare a solicitărilor nobilimii locale, cât și a acutizării conflictului dintre elita locală și guvernator, Comitetul de miniștri decide delegarea la Chișinău a lui P. Svinin pentru a proba argumentele invocate de elita locală, în ciuda eforturilor lui I. Hartigh, guvernatorul civil și militar al Basarabiei, de a convinge autoritățile centrale cu privire la incapacitatea de administrare a Basarabiei în baza legilor locale și cu implicarea nobilimii băștinașe. Mai mult ca atât, raportul lui P. Svinin, care era pe alocuri diametral opus celui efectuat de către N. Baikov cu ceva timp mai devreme, a fost poate decisiv într-o perioadă de testare a regimului autonom provizoriu implementat în provincie. Elita locală a încercat, prin stabilirea unor relații personale cu P. Svinin, să obțină avantaje în lupta cu I. Hartingh. Odată ajuns la Chișinău, acesta a fost imediat confruntat cu un val de plângeri din diverse surse, evidențiind o serie de nereguli și abuzuri grave atribuite administrației locale. Plângerile relatau despre persecuțiile și insultele frecvente comise de funcționari, despre nedreptăți sistematice, corupție endemică și încălcări flagrante ale legii. De asemenea, au fost raportate acte

²⁹⁸ Ghervas St. *Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Chișinău: Cartier, 2014, p. 599.

²⁹⁹ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 20.

³⁰⁰ Крупенский, А.Н. *Полный список лиц, избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, pp. 9-10.

³⁰¹ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 60.

de tortură și mutilare, devastări, jafuri, omoruri, și o lipsă totală de protecție, accentuând starea de anomie și insecuritate ce domina regiunea³⁰².

În timpul vizitei lui P. Svinin la Chișinău, nobilimea a fost convocată să se adune în data de 20 octombrie 1815. La adunare s-a hotărât alegerea unui comitet format din 12 membri, care urma să acționeze în numele societății locale³⁰³. Membrii comitetului aleși au fost: I. Bașot, M. Cerchez, I. Bucșinescu, P. Cazimir, D. Râșcanu, I. Russu, I. Pruncul, Z. Ralli, I. Donici, I. Cheșcu, S. Glavce și T. Naniescul³⁰⁴. Din cei 12 membri, patru au fost desemnați să coordoneze activitatea comitetului. În cele din urmă, acest comitet trebuia să prezinte rapoartele sale mitropolitului și general-maiorului I. Catargiu, pentru a fi înaintate lui P. Svinin. În timpul lucrărilor comitetului, Harting a încercat să provoace discordie în rândurile nobilimii și să împiedice activitatea acestuia. Întârzierea prezentării legilor locale a fost determinată de faptul că acestea se aflau în arhiva Divanului de la Iași, iar boierii din Basarabia nu aveau suficiente cunoștințe în acest domeniu³⁰⁵.

P. Svinin a stabilit o relație amicală cu nobilimea locală. Venirea sa a fost privită ca un semnal a unei eventuale înlăturări a lui Harting de la guvernarea regiunii, iar nobilimea a sperat că cererile lor vor fi ascultate, iar legile și obiceiurile locale vor fi recunoscute și respectate. Nobilimea a avut încredere că drepturile și privilegiile lor, precum și ale altor categorii sociale, vor fi confirmate și garantate³⁰⁶. Nici adversarii lui P. Svinin nu au stat nepăsători. Printre aceștia se numărau Harting și adepții săi, care formau majoritatea funcționarilor ruși din administrația Basarabiei, precum și unii boieri locali care, din interese personale, au trecut de cealaltă tabără. Obiectivul lor era discreditarea lui Svinin în fața guvernului rus, pentru a-l forța să părăsească Basarabia. Conform zvonurilor răspândite de adversarii săi, onorurile acordate de șefii locali din Basarabia lui Svinin, un funcționar modest din Petersburg, l-au făcut să-și piardă rațiunea și să se prezinte ca un important demnitar cu puteri extinse. În plus, se spunea că, aflându-se la Iași, nu și-ar fi coordonat acțiunile cu Consulul general al Rusiei din Moldova. Rapoartele denunțătoare trimise la Petersburg de către I. Harting dezvăluiau faptul că Svinin îi asigura pe boierii moldoveni că el are puterea să le acorde noi privilegii și anume în acest scop, el aduna informații despre situația regiunii și documente privind privilegiile vechi ale locuitorilor autohtoni³⁰⁷.

³⁰² Накко, А. *Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей, том XXII, Одесса, 1900.* p. 133.

³⁰³ Ропомариов, А. *Приезд Павла Свинина в Бессарабию и создание комитета двенадцати в ноябре 1815 г.* În: „Nobilimea basarabeană în epoca reformelor din Imperiul Rus”. Materialele simpozionului național dedicat memoriei lui Alexandru Matei Cotruța, 2013, p. 61.

³⁰⁴ ANA, DGAN, F. 2, inv. 1, d. 391, f. 24-24v.

³⁰⁵ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*, Chișinău: Pontos, 2022, pp. 201-202.

³⁰⁶ *Ibidem*, pp. 205-206.

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 206.

Deși acest consiliu nu a reușit să-și îndeplinească scopul, P. Svinin se lăsase convins de faptul că anume nobilimea locală are dreptate în această dispută. Ajutat de domnul Țării Moldovei Scarlat Callimachi și de boierii de peste Prut, P. Svinin a reușit să adune informații cu privire la administrarea acestui teritoriu de până la 1812. Astfel, acesta concluziona că, neregulile din Basarabia se datorează anume acțiunilor conducerii regionale, și nu lipsei unui cadru legal autohton. Comportamentul excentric a lui P. Svinin în Basarabia, acuzat de atitudini preferențiale față de anumite persoane, a determinat într-un final rechemarea acestuia la sfârșitul anului 1815. Cu toate acestea, la începutul anului 1816, Comitetul de miniștri, decide să-l înlocuiască pe I. Hartingh cu alt guvernator. Acest fapt a fost determinat de instabilitatea situației interne în Basarabia, starea precară de sănătate a guvernatorului și nu în ultimul rând, de eforturile combinate ale lui P. Svinin și al nobilimii locale.

Tendențele autonomiste ale elitei locale au tensionat de la bun început relația cu funcționarii ruși trimiși de la Centru, statutul autonom fiind greu de digerat de către aceștia, în pofida discursului liberal care predomina atunci la Sankt-Petersburg. Contradicțiile care au apărut chiar în primii ani ai dominației țariste în Basarabia sunt uneori tratate drept un rezultat al percepției greșite a tradițiilor locale din partea autorităților. Diferențele majore dintre cultura politică a *dvoreastvei velikoruse* și cea a elitelor locale nu pot justifica în toate cazurile originea acestor conflicte, însă aceste diferențe culturale rămân un important element în cadrul raporturilor dintre centru și periferie. Neînțelegerea și conflictele mai mult sau mai puțin deschise între elitele locale și diverși funcționari ruși au apărut imediat ce administrația rusă a preluat controlul asupra provinciei. Caracterul provizoriu a primei faze de administrare a Basarabiei, era un indiciu pentru ispravnici că nu sunt supravegheați, astfel, ignorând promisiunile împăratului față de noii supuși, în special cele în materie de fiscalitate.

Acutizarea stărilor conflictuale survenea, de obicei, ca urmare a numirii unui noi guvernator. Astfel, după ce a preluat postul în 1813, I. Harting, în încercarea de a stăvili abuzurile elitei locale³⁰⁸, s-a ciocnit de opoziția acesteia, care se temea să nu-și piardă drepturile și prerogativele, negociate cu tandemul Pavel Ciceagov-Scarlat Sturdza³⁰⁹. Incapacitatea noului guvernator de a colabora cu elita locală, ținând cont de atitudinea acestuia față de boierimea din principate, cunoscută încă din perioada războiului ruso-turc³¹⁰, a degenerat într-un conflict deschis,

³⁰⁸ Iorga, N. *Basarabia noastră: scrisă după 100 de ani de la răpirea de către ruși*: Vălenii de Munte: Neamul Românesc, 1912, p. 159.

³⁰⁹ Boldur, Al., *Autonomia Basarabiei sub stăpânire rusească în 1812-1828*: Chișinău: Cartea românească, 1929, p. 23.

³¹⁰ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900. p. 119.

constituind un reper important al stabilirii relațiilor centru-periferie la începutul dominației ruse în Basarabia. Simptomatică este încercarea destituirii de către I. Harting a unor funcționari din primul departament al guvernului regional, pe care îi bănuia de abuz în serviciu. Deși era sigur de susținerea autorităților centrale în acest demers, totuși i se refuză cererea³¹¹. Eșecul lui I. Harting s-a soldat cu constituirea unei partide de opoziție, formată din nobili basarabeni, la care s-a alăturat și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Aceștia îl acuzau pe guvernator de neîndeplinirea ordinelor împăratului privind respectarea privilegiilor și obiceiurilor locale. Promisiune ce a reprezentat principalul obiect de speculație din partea elitei locale în cadrul raporturilor cu autoritățile centrale.

Drept urmare, I. Harting înaintează la 23 decembrie 1814, un raport Ministerului de Justiție, în care arată că boierii „nefiind niciodată în asemenea funcțiuni” și nefiind deprinși cu ordinea serviciului, nu numai a celui rusesc, dar și a celui moldovenesc, aluzie la calitatea slabă a dregătorilor rămași în Basarabia, neglijează orișice bună rânduială; folosindu-se de majoritatea voturilor, ei contribuie mai mult la încălcarea decât la producerea justiției³¹². Acuzații de corupție al elitei locale sunt regăsite și în alte rapoarte ale oficialilor ruși. Astfel, N. Baikov considera că S. Sturdza (primul guvernator civil al Basarabiei) nu poate fi acuzat de lacunele structurii administrative în provincie, ci lipsa legilor, sau mai curând aplicarea selectivă a acestora, și activitatea ispravnicilor reprezentau factorii care au provocat starea de haos în provincie, menționând că „aici (în Basarabia, n.ns.) obiceiul pământului constă în dreptul celui puternic și al celui care dă mai mult persoanei potrivite”³¹³. Viziunea negativă asupra situației din Basarabia este susținută și de P. Svinin, care însă considera că culpabili de acest rezultat sunt în egală măsură elitele locale și tandemul Ciceagov-Sturdza³¹⁴.

Drept reacție, elita locală înaintează autorităților prin intermediul Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, o serie de cereri³¹⁵. Înaintarea celor trei petiții Împăratului, Consiliului de Miniștri și Consiliului de Stat s-a soldat cu succes, drepturile și privilegiile elitei locale fiind recunoscute la 1816. O altă consecință a acestor acțiuni concertate a fost destituirea lui I. Harting în 1816, care pe parcursul celor trei ani de guvernare, insista pentru aplicarea modelului de

³¹¹ *Ibidem*, pp. 118-121.

³¹² Ciobanu, Șt., *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusească*. Chișinău: Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1992, p. 12.

³¹³ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900. p. 120.

³¹⁴ Свиньин, П. *Описание Бессарабской области*. В: *Записки императорского Одесского общества истории и древностей*. Т.6: Одесса, 1867, pp. 227-228.

³¹⁵ Батюшков, П.Н. *Бессарабия, историческое описание*. СПб: Типография Высочайше утвержд. Товарищ. «Общественная Польза», 1892, p.136.

omogenizare, fapt care poate fi considerat drept o victorie a elitei locale în disputa sa cu autoritățile centrale.

Dinamica conflictului se schimbă însă după 1816, atunci când nobilimea basarabeană se consolidează, crește numeric și resimte tot mai acut lipsa pământului, începând să-și îndrepte tot mai mult privirile spre fondul funciar al Coroanei din sudul regiunii, unde intră în competiție cu coloniștii, dar și cu nobilimea din regiunile interne ale Rusiei aduse în Basarabia, pentru a contrabalansa ponderea elitelor locale. În această ordine de idei, centrul imperial s-a văzut într-o situație delicată: pe de o parte, ghidat de necesitatea protecției coloniștilor străini, atât din rațiuni ideologice („vitrina Imperiului”) dar și din rațiuni economice, deoarece coloniștii deveneau tot mai eficienți, pe de altă parte, legați de promisiunea dată elitelor locale de a le păstra și garanta „vechile” privilegii³¹⁶.

Intenția guvernatorului I. Harting de adoptare a unui Statut de administrare a Basarabiei care ar fi limitat considerabil prerogativele și cota de participare a elitei locale în actul de guvernare sporesc insistența nobilimii de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg în 1814. În fața Împăratului, aceștia ar fi încercat să combată afirmațiile lui I. Harting, precum că, moldovenii nu ar avea legi, și natura acestora ar fi înclinată spre fapte dubioase³¹⁷. Astfel, ajunși la Curte, delegația basarabeană a transmis Împăratului solicitarea ce a inclus 12 puncte cu referire la modul de administrare, utilizarea limbii române și a legilor locale în administrație. De asemenea, se solicita creșterea rolului mitropolitului în administrarea regională³¹⁸, ceea ce de fapt a reprezentat o contra-favoare față de susținerea lui Gavriil Bănulescu-Bodoni în lupta cu guvernatorul I. Harting. O altă solicitare consta în numirea unui nobil basarabean în calitate de guvernator civil, avându-se chiar o propunere în acest sens, și anume I. F. Katarji.

De asemenea, nobilimea basarabeană s-a folosit de prilejul vizitei unor înalți funcționari la Chișinău în primăvara anului 1820. Senatorii I. A. Gagarin și A. Z. Hitrov, trimiși la Chișinău pentru monitorizarea situației epidemiologice, au ajuns în martie 1820, când conflictul se mai diminuase. Folosindu-se de prilej, autoritățile centrale le-au solicitat să inspecteze situația din Basarabia. Astfel, pe parcursul lunilor martie și aprilie aceștia au recepționat 211 de scrisori cu solicitări și plângeri ale localnicilor față de neregulile din provincie. O mare parte din plângeri se refereau la acțiunile ilegale comise de un grup influent în frunte cu soția lui A. Bahmetev și șeful

³¹⁶ Pâslariuc, V. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, p 367.

³¹⁷ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900. р. 128.

³¹⁸ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 60.

cancelariei acestuia, N.A Krinițki³¹⁹. Din unele informații reiese că anume aceste plângeri au contat atunci când s-a luat decizia ca A. Bahmetev să fie înlocuit³²⁰. Dar plângerile atingeau cam toți funcționarii de rang înalt, inclusiv și pe nobilii basarabeni, precum M. Krupenski, ultimul fiind învinuit de corupție și șantaj³²¹. De remarcat că, elita locală s-a convins de faptul că elaborarea unui volum considerabil de plângeri față de comportamentul administrației locale își poate atinge efectul scontat. Încă din perioada ocupației militare (1806-1812), ca rezultat al plângerilor sistematice care acuzau abuzuri din partea funcționarilor și militarilor au fost rechemăți din funcții președintele divanurilor S.S Kușnikov și comandantul P.I. Bagration³²².

Cu toate că, în 1818, a fost aprobat Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia, act elaborat în baza legilor și tradițiilor locale, nobilimea basarabeană, totuși, se simțea în continuare constrânsă în drepturi. Anume în timpul procesului de elaborare a regulamentului, relațiile între elita locală și conducerea regională se acutizează. După victoria obținută în disputa cu I. Harting, elita locală se considera în drept de sine stătător să decidă asupra formei de organizare politico-administrative a Basarabiei, desigur cu consimțământul Împăratului. Nobilimea basarabeană vedea în acțiunile funcționarilor ruși intenții ascunse de lichidare a statutului autonom, iar cei din urmă considerau că obstrucționarea implementărilor unui nou statut în Basarabia sunt dictate de interese înguste de grup. Consolidarea aparatului administrativ, în special prin cooptarea unor funcționari cu experiență, a permis reducerea considerabilă a contribuției elitei locale. Acest fapt, a fost catalogat de către nobilime drept o limitare a drepturilor.

Astfel, către sfârșitul anului 1818, mareșalul nobilimii basarabene D.C. Râșcanu solicită permisiunea de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg. Audiența avea scopul de a solicita Împăratului crearea unui comitet pentru elaborarea unui culegeri de legi locale³²³. Astfel, delegarea reprezentanților elitei locale la Curte reprezintă un element esențial al procesului de acordare a drepturilor de autonomie, or, anume în cadrul unor astfel de ceremonii era declarată voința monarhului, fiind în același timp o ocazie bună de expunere a solicitărilor din partea elitei locale³²⁴.

Uneori, anume intenția de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg provoca acutizarea relațiilor dintre conducerea regiunii și exponenții elitei locale. Spre exemplu, în 1819, solicitarea mareșalului nobilimii basarabene D.C. Râșcanu către contele A. Arakceev a fost catalogată de

³¹⁹ Вигель, Ф. *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии*, приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива, тип. Страстной Бульвар, Москва 1892. 36 стр.

³²⁰ *Ibidem*, p. 4.

³²¹ Лонгинов, Н., *Путевые письма Лонгинова*. Июнь-сентябрь 1823 г. В: Русский архив. 1905. н.12, стр. 570

³²² Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 29.

³²³ ANA, DGAN, F. 88, inv. 1, d. 33, f. 5.

³²⁴ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 20.

către rezidentul plenipotențiar A. Bahmetev, drept o depășire a atribuțiilor și o insultă față de el și instituția sa. Vădit deranjat de conținutul scrisorii, ținând cont și de faptul că nobilimea se plângea pe nerespectarea drepturilor populației băștinașe, guvernatorul făcea trimitere la lipsa unor informații cu privire la existența unui act prin care se consimțea acordul unanim de a solicita permisiunea pentru efectuarea vizitei reprezentanților nobilimii la Sankt-Petersburg. Suplimentar, rezidentul plenipotențiar se arata sceptic și în privința acordării mandatului lui D. Râșcanu de a implementa decizia adunării nobiliare³²⁵. Având dubii în privința respectării procedurii, rezidentul plenipotențiar solicită prezentarea documentelor necesare pentru a da curs inițiativei, cum ar fi: când și unde a avut loc convocarea comunității nobiliare și de la cine s-a solicitat permisiunea; care a fost componența numerică și dacă toți unanim au votat rezoluția sau doar o parte și câți anume³²⁶. A fost suficient ca timp de o săptămână rezidentul plenipotențiar să nu obțină actele solicitate pentru a trece la acuzații directe față de mareșalul nobilimii. Astfel lui D. Râșcanu i s-a inculpat neglijență în serviciu. Mai mult ca atât, rezidentul plenipotențiar consideră că ocuparea funcției de mareșal al nobilimii drept impropriu pentru o astfel de persoană. Toate carențele în activitatea mareșalului fiindu-i trecute cu vederea doar din considerentul pretensei experiențe a lui D. Râșcanu, însă și mai mult din speranța că mareșalul nobilimii își va revizui comportamentul³²⁷. În concluzie, A. Bahmetev îl soma pe mareșalul nobilimii să prezinte actele solicitate anterior în termen de o zi³²⁸.

Analiza documentelor de arhivă ce țin de organizarea a două vizite la Sankt-Petersburg în 1814 și 1819 permite să afirmăm că procedura de organizare a acestora la Curte dispunea de un grad sporit de complexitate. Rețeaua de raporturi interpersonale cât și multitudinea pașilor ce trebuiau efectuați în vederea respectării procedurii conduceau la antrenarea unui număr mare de funcționari, asumarea unor costuri considerabile, dar și la extensia perioadei de organizare. Astfel, pentru a fi acceptați în audiență la Împărat, comunitatea nobiliară trebuia convocată în cadrul unei adunări oficiale, cu consemnarea deciziilor într-un proces verbal, menirea căreia era mandatarea unui reprezentant cu dreptul de a solicita permisiunea de a fi acceptați în audiență la Împărat. În cazul în care se accepta intenția de a organiza o vizită la Sankt-Petersburg, autoritatea supremă a regiunii dispunea convocarea unei adunări nobiliare, dar deja cu scopul de a desemna reprezentanții (deputații) din partea nobilimii basarabene care ar urma să apară în fața Împăratului. La 22 iunie 1814, 52 de participanți ai adunării nobiliare, prezidată, deloc întâmplător, de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni - persoană de încredere a autorităților centrale și un

³²⁵ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 33, f. 9v.

³²⁶ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 33, f. 10.

³²⁷ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 33, f. 13.

³²⁸ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 33, f. 13v.

intermediar eficient al dialogului dintre nobilime și funcționarii ruși de la Chișinău, au decis delegarea a trei reprezentanți la Sankt-Petersburg, și anume: spătarii D. Bucșăneanu, I. Sturdza și banul D. Râșcanu, toți cu o anumită experiență în administrarea Țării Moldovei de până la anexarea Basarabiei³²⁹.

Formatul adunării era de asemenea convenit cu conducerea regională. Spre exemplu, se admitea întrunirea doar a nobililor aflați la moment în Chișinău, așa cum s-a procedat în 1814, sau se convocau și cei aflați în alte ținuturi, ca în cazul cu adunarea din 1819. Convocarea unui număr redus al nobililor basarabeni în 1814 este explicată în demersul lui I. Harting către ministrul poliției S. Veazmitinov, prin inexistența la acea vreme, a unei instituții nobiliare reprezentative basarabene. Astfel, I. Harting a fost nevoit să-i convoace doar pe acei nobili care se aflau la acel moment în orașul Chișinău³³⁰. Selectarea celei de-a doua opțiuni, ce implica participarea inclusiv a nobililor stabiliți în afara Chișinăului, provoca mai multe dificultăți, de la cele ce țin de informare până la cele operaționale în cazul detașării nobililor aflați în serviciul de stat. Informarea cu privire la convocarea unei adunări nobiliare se efectua prin înștiințarea sub semnătură a fiecărui nobil în parte. Executarea acestei sarcini fiind atribuită ispravnicilor de către guvernatorul civil al Basarabiei.

Ulterior se proceda la convocarea propriu-zisă a adunării nobiliare. Se întocmea lista nobililor prezenți cât și a candidaților pentru a face parte din delegație. Între timp, poliția asigura pregătirea unui spațiu adecvat (присутственное место) pentru desfășurarea adunării și transmitea avizele prin care se solicita în mod obligatoriu prezența. În situația în care se accepta ca și nobilii aflați în serviciul de stat să poată participa la adunare, autoritățile veneau cu anumite reglementări stricte. În cazul anumitor funcții, obligațiile ce le reveneau implica prezența permanentă la locul de muncă, cum ar fi cazul comisarilor sau al trezorerilor³³¹. De asemenea, convocarea tuturor nobililor din Basarabia era îngreunată de starea deplorabilă a drumurilor cât și de instituirea frecventă a regimului de carantină în jurul Chișinăului, așa cum a fost în 1819, când Basarabia a fost afectată de ciumă.

Totodată, organizarea vizitelor la Sankt-Petersburg reprezenta un test pentru instituția nobiliară, aparatul administrativ al regiunii dar, în același timp, provoca tensiuni dintre elita locală și exponenții altor stări sociale. Deplasarea reprezentanților nobilimii locale la Sankt-Petersburg a

³²⁹ Крупенский, А., *Полный список лиц, избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9.

³³⁰ Poștarenco, D. Introducerea instituției nobiliare în Basarabia. În: *Nobilimea basarabească în epoca reformelor din Imperiul Rus. În memoria lui Alexandru Matei Cotruță*. Chișinău, 2013, p. 65.

³³¹ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 33, f. 62.

provocat nemulțumiri printre mazili și ruptași, care și-au manifestat interesul de a fi reprezentați și ei în fața împăratului rus. Drept răspuns, nobilii au comunicat că ei vor reprezenta la Sankt-Petersburg interesele întregii populații și nu doar a stării privilegiate. Totuși, rezidentul plenipotențiar, A. Bahmetev profitând de animozitățile dintre reprezentanții diferitor stări sociale anulează rezultatele primelor alegeri și convoacă o nouă adunare, unde cerea ca reprezentanții nobilimii basarabene să fie aleși de către exponenții tuturor stărilor sociale.

Conform celor relatate mai sus, organizarea vizitelor la Curte implica costuri considerabile. În condițiile lipsei unor mijloace publice de finanțare, ținând cont de faptul că, provincia se afla în stadiul incipient de organizare politico-administrativă, nobilimea basarabeană în 1814 a căutat soluții pentru identificarea celor 5 mii de *galbeni olandezi* necesari pentru organizarea vizitei la Sankt-Petersburg cât și pentru procurarea celor 150 de cai pentru a fi donați armatei imperiale, ca gest patriotic din partea delegației. Suma trebuia distribuită proporțional printre nobili și cler conform veniturilor anuale obținute de fiecare domeniu în parte. Ținând cont de faptul că, colectarea unei astfel de sume ar fi durat prea mult timp, nobilii au decis creditarea acțiunii de către patru nobili, și anume: Ioan Bașota, Gheorghe Donici, Pavel Macaresco și Alexandru Panait³³². Dar și pentru aceștia suma reprezenta o povară financiară considerabilă, astfel, solicitarea societății nobiliare i-a pus în fața situației de a împrumuta sub proprie răspundere, suma de 3 500 *galbeni olandezi*, desigur cu perceperea la scadență și a unei dobânzi de 1,5 % lunar. Restul, aproximativ 1 500 de *galbeni olandezi*, veneau sub forma celor 75 de cai oferiți sub formă de împrumut de nobilul Gheorghe Donici³³³. Bani erau împrumutați sub proprie răspundere deoarece, o atare adunare a nobilimii, ca cea convocată de guvernatorul I. Harting în data de 22 iunie 1814, încă nu dispunea de legitimitate în calitate organ de reprezentare colectivă, fiind o soluție ad-hoc de soluționare a unei cereri a autorităților centrale³³⁴. În condițiile în care, nici către anul 1824 banii nu au fost restituiți nobililor, cei patru boieri menționați au fost supuși procedurii de executare, fiind nevoiți să-și gajeze proprietățile pentru obținerea unor noi împrumuturi, sau să-și vândă o parte din bunuri, în special cele mobile, la preț derizoriu, totul pentru a-și stinge datoriile față de creditorii³³⁵. Numeroasele plângeri depuse de cei patru vizați au ajuns până la Curte. În 1824, Împăratul solicită guvernatorului general M. Voronțov să urgenteze soluționarea cazului și să calmeze spiritele din cadrul societății nobiliare basarabene³³⁶. În răspuns, M. Voronțov declara că, la moment, era dificil să soluționeze problema atâta timp cât nu erau de găsit rapoartele

³³² ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 12, f. 137.

³³³ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 12, f. 137.

³³⁴ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 142.*

³³⁵ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 12, f. 137.

³³⁶ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 12, f. 82.

prin care se urmărea colectarea banilor și nici nu se cunoștea unde sunt o parte din banii despre care se știe că au fost colectați³³⁷.

Decizia de a trimite peste cinci ani o altă delegație la Sankt Petersburg a fost determinată de tensiunile dintre rezidentul plenipotențiar și nobilimea locală, care către anul 1818 au atins cote alarmante, în special din cauza conflictului privind numirea funcționarilor în unele ținuturi. Mareșalul nobilimii, D. Râșcanu, a fost implicat în acest conflict și a încercat să apere drepturile nobililor, care conform regulamentului de organizare a Basarabiei, ar fi trebuit să aibă cuvântul decisiv în numirea funcționarilor³³⁸.

Cu toate acestea, A. Bahmetev a cerut Consiliului Suprem să numească trezorerii în ținuturile sudice Bender, Akkerman și Ismail, argumentând că lipsa unei nobilimi din aceste regiuni nu permite organizarea unor alegeri, situație ce creează un blocaj pentru funcționarea administrației locale. În ciuda acestei solicitări, rezidentul plenipotențiar, în mod fortuit, a decis de la sine putere să numească ispravnicii în cele trei ținuturi sudice, transferând ispravnicii aleși de către adunarea nobilimii din alte ținuturi. Rezidentul plenipotențiar și-a justificat acțiunile depășindu-și prerogativele prin faptul că prevenirea răspândirii ciumei în ținuturile de la hotar cerea acțiuni prompte din partea sa. Cu toate acestea, aceste decizii au catalizat tensiunile dintre rezidentul plenipotențiar și nobilimea locală, creând un climat de ostilitate și suspiciune între cele două tabere. În consecință, această situație a dus la o escaladare a tensiunilor și la o creștere a opoziției față de rezidentul plenipotențiar³³⁹.

Ulterior, neînțelegerile în rândul nobilimii locale au recidivat într-un conflict deschis la primele alegeri nobiliare din 1818. Cu toate acestea, în pofida lipsei, către anul 1814, a unei Cărți Genealogice dar și a problemelor majore apărute în demersurile nobilimii de a organiza ceva în nume comun, putem constata faptul că, instituția nobiliară din Basarabia se prefigura, iar drept confirmare a acestui fapt servește însăși acceptul Împăratului de a primi delegațiile nobililor basarabeni. Intenția de a organiza o nouă vizită a nobilimii basarabene în 1819, denotă eficiența acestui canal de comunicare, care s-a transformat într-o strategie în competiția cu autoritățile regionale, de aici și reticența conducerii regiunii de a da curs unor astfel de solicitări. Totodată, materialele de arhivă arată că, nici nobilimea locală nu reprezenta o structură monolită în intenții și fapte, iar organizarea vizitelor la Sankt-Petersburg, în special cea din 1814, a demonstrat pe deplin acest fapt.

³³⁷ ANA, DGAN, F. 88, inv.1, d. 12, f. 164.

³³⁸ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, p. 266.

³³⁹ *Ibidem*.

Lupta elitei locale pentru influență se desfășura și prin intermediul instituțiilor administrației regionale. În perioada 1812-1816, în cadrul Consiliului regional, constituit din două departamente erau angajați un număr considerabil de reprezentanți ai elitei locale. Astfel în primul departament S. Sturdza a numit șapte boieri locali și doi ofițeri ai armatei imperiale. În cel de-al doilea departament, un boier local și doi funcționari ruși³⁴⁰. Astfel, avantajul numeric al elitei locale, deranja conducerea regională. I. Harting se arăta profund nemulțumit de această situație, considerând că aceștia acționând în interes personal sau din lipsa de experiență adoptau decizii care nu corespundeau cu interesele societății justificându-se de specificul tradițiilor locale³⁴¹. Plângerile lui I. Harting față de elita locală denotă de fapt forța acesteia, inclusive în instituțiile regionale. Guvernatorul se arăta deranjat și de faptul că o parte din funcționarii ruși se lasă manipulați și convinși de către nobilimea locală³⁴². De asemenea, I. Harting făcea aluzie la faptul că, între timp în Basarabia au venit funcționari destoinici care ar putea să-i înlocuiască pe cei care nu fac față responsabilităților sau au abuzat de funcția pe care au ocupat-o. Și în cazul Consiliului Suprem, instituit în 1818, din 11 membri, 6 erau reprezentanți ai elitei locale. Elocvent este și cazul elaborării Regulamentului din 1818 de către funcționarii administrației regionale N. Krinițki, P. Somov și A. Iușenschi. Nobilimea locală obstrucționa aprobarea acestuia prin tergiversarea procesului, intervenind asupra fiecărui articol de nenumărate ori, iar examinarea dosarelor civile, întocmite în limba română, rămânea aproape în exclusivitate la discreția nobililor basarabeni din Consiliul Suprem. Cei doi reprezentanți fiind aproape că excluși pe motivul de necunoaștere a limbii române, mai mult ca atât, o perioadă de timp, consiliul a funcționat fără reprezentanții Coroanei³⁴³.

Conform relatărilor lui F. Vighel, de interpretarea cazurilor se preocupa un singur membru, iar ceilalți de cele mai dese ori cădeau de acord cu sentința propusă de acesta. În aceeași ordine de idei, F. Vighel vorbește de o administrare aproape autoritară a nobilului Pruncul, or, anume acesta își asuma misiunea de interpretare a cauzelor. Mai mult ca atât, procedura în sine nu avea o claritate, nu o exista un registru sau o ordine de examinare³⁴⁴. Astfel, prin intermediul Consiliului Suprem, elita locală a reușit să consolideze o partidă de opoziție față de conducătorul regiunii.

În perioada conducerii lui I. Inzov, acesta pentru a depăși blocajele din Consiliul Suprem apela tot mai des la rezoluțiile Împăratului. Iar în cazul noilor alegeri pentru Consiliul Suprem din

³⁴⁰ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 37.

³⁴¹ *Ibidem*, р. 57.

³⁴² *Ibidem*.

³⁴³ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. *Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива.* тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, р. 8

³⁴⁴ *Ibidem*, р. 6.

1822 a reușit să înlăture membrii incozozi³⁴⁵. Conflictul între elita locală și conducerea regională a continuat și după numirea lui M. Voronțov în calitate de rezident plenipotențiar al Basarabiei. Nobilii basarabeni se arătau deranjați de faptul că nu erau luați în considerație de administrația regională. Conflictul a ajuns la cote maxime după ce s-a aflat de scrisoarea viceguvernatorului F. Vighel către M. Voronțov. Pentru a calma spiritele, Împăratul decide înlocuirea acestuia cu F.D. Firsov în 1826³⁴⁶.

2.4 Concluzii.

În concluzie la acest capitol, menționăm că procesul de integrare a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus a fost unul complex, marcat de schimbări de politică și de influența personală a conducătorilor regionali, ceea ce a creat vulnerabilități în sistemul administrativ și în procesul de exploatare a teritoriului anexat. În ciuda eforturilor de reorganizare a sistemului administrativ sub domnia Împăratului Alexandru I, eficiența administrării a rămas sub nivelul așteptat, iar asimilarea unor provincii și teritorii a întâmpinat dificultăți. Problema coeziunii într-un spațiu extrem de eterogen, mai ales în ceea ce privește periferiile occidentale, a dus la încercări de aplicare a diferitor modele în cadrul raporturilor Centru-Periferie. Autoritățile imperiale au adoptat în anumite contexte administrarea directă, iar în altele cea indirectă, prin intermediul elitelor locale, sau forme mixte.

Imperiul Rus nu poate fi privit ca o structură monolită, ci mai degrabă ca o rețea complexă de raporturi arbitrate de Centru și stimulate de Periferie, care implică elemente asimetrice ale vieții sociale, economice și culturale. Pentru a înțelege istoria Basarabiei în cadrul Imperiului Rus este necesară reconstituirea țesutului complex al interferențelor Centru-Periferie. Modul în care s-a încercat atragerea elitei locale și reacția acesteia față de strategiile Centrului au influențat factura și durata regimului autonom instituit imediat după anexare.

Exercițiul de administrare a unui imperiu vast și eterogen implica interacțiunea Centrului cu tradiții juridice și administrative, limbi și religii diferite. În majoritatea regiunilor, cel puțin în faza inițială, Centrul acționa conform modelului de guvernare local, ceea ce nu era atât un joc de după culise a acestuia, ci mai degrabă o necesitate de ordin pragmatic. Tolerarea diversității periferice era dictată atât de distanța geografică și culturală, de costurile excesive ce implica o administrare directă, dar și de deficitul cadrelor pregătite.

³⁴⁵ *Ibidem*, p. 8.

³⁴⁶ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т./ Морозан В. – Т.1. – СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 107.

Integrarea Basarabiei nu a urmat un model simplu, ci a fost caracterizată printr-o alternare și/sau pliere a mai multor modele politico-administrative, determinate de pendularea între ele. Acest proces poate fi explicat prin deficitul de informații, lipsa omogenității la nivel demografic, etnic și teritorial și contradicțiile între factorii de decizie dar și de schimbările de paradigme la Centru, și acestea influențate la rândul lor de reacțiile periferice. În acest context, acțiunile funcționarilor de prim rang de la Chișinău trebuie tratate drept rezultatul dialogului complicat cu exponenții elitei locale, care au motivat uneori acțiuni contrare direcției generale sau instrucțiunilor de la Centru. Astfel, caracterul tranzitoriu al structurii instituționale din Basarabia a fost accentuat de profilul diferit al funcționarilor de prim rang din Basarabia, începând cu S. Sturdza și până la M. Voronțov și de atitudinea acestora față de regimul privilegiat al noii provincii. În același timp, numirea funcționarilor de prim rang la Chișinău a fost influențată nu doar de strategiile Centrului, ci și de rețelele interpersonale din eșaloanele de vârf ale puterii.

Factura, uneori mai permisivă, alteori mai restrictivă, a conducerii regionale față de regimul privilegiat din Basarabia era dictată în primul rând de schimbarea vectorului politicii interne la Centru. Basarabia reprezentând mai curând un subiect, încă nedefinitiv, al imperiului care a resimțit pe deplin efectul acestor schimbări, decât un obiect al unor profunde conceptualizări din partea autorităților centrale. Sensibilitatea sporită a Basarabiei față de fluctuațiile demarate de schimbarea vectorului politicii interne a fost cauzată de stadiul incipient de organizare instituțională dar și, nu în ultimă instanță, de lipsa unei viziuni univoce exprimate de elita locală.

Drept rezultat, pe parcursul 1812-1828, în Basarabia s-au creat forme hibride de guvernare, cu evoluții specifice, care s-au bazat pe imitații ale modelelor aplicate în alte provincii occidentale ale imperiului, conjugat cu tradițiile administrației locale și treptat racordat practicilor de la Centru. Această politică a autorităților ruse poate fi explicată și de contextul general imperial. Orientarea politicilor spre centralizare, nu s-au transpus într-un cadru uniformizat, fapt ce a permis perpetuarea uzanțelor locale la periferie. Mai mult ca atât, redistribuirea prerogativelor între Centru și Periferie, în dependență de complexitatea și importanța deciziilor, asigura acea descărcare a aparatului de stat central de povara grijilor locale, conferindu-i sistemului un echilibru, fără să-i afecteze esența centralismului.

Pentru a delimita poziționarea Basarabiei în cadrul imperiului, au fost examinate și traseele politico-administrative ale celorlalte periferii occidentale: Polonia, Finlanda, zona Baltică. Statutul distinct al Basarabiei poate fi observat mai ales în prima perioadă de după anexare, nu doar prin reglementări specifice de funcționare a noii provincii ci și prin instituirea a cordoanelor sanitare și a controlului vamal la hotarul cu restul imperiului. Astfel, s-a putut observa că în condițiile unei stabilități a sistemului politico-administrativ local cât și forței societății locale, unele regiuni au

reușit perpetuarea statutului autonom pentru o durată îndelungată. Totuși, este destul de dificil de a trasa analogii directe între elitele periferiilor occidentale, acestea fiind la nivele diferite de dezvoltare politică și culturală. Iar integrarea acestor teritorii în cadrul Imperiului Rus a ținut cont și de istoricul acestora și modul în care au fost anexate.

Reglementarea sistemului administrativ din Basarabia a fost o încercare de a combina puterea imperială cu cea locală. Cu toate acestea, această încercare s-a soldat cu un eșec. Autoritățile ruse au demonstrat incapacitatea de a înțelege și respecta particularitățile culturale și istorice ale regiunii, fapt ce a dus la o guvernare inefficientă și la perpetuarea nemulțumirilor populației locale. În contextul intenției autorităților de la Sankt-Petersburg de a extinde teritoriul imperiului prin anexarea Principatelor române, reglementarea din 1828 urmărea să consfințească integrarea Basarabiei în acest imperiu, prin înfățișarea drept un model de reușită. Totuși, acest regulament a fost criticat de unii oficiali ruși pentru faptul că acorda o importanță prea mare nobilimii locale, care a dovedit ineficiența sa în administrarea regiunii. Pe de altă parte, excluderea nobilimii basarabene din actul guvernării ar fi compromis experimentul de resetare a politicii administrative a imperiului generată de Alexandru I și ar fi impus cheltuieli excesive, în cazul în care guvernarea ar fi fost asigurată direct. Regulamentul din 1818 a reprezentat ultima încercare de sincronizare între specificul local și interesele centrului, iar succesul acesteia a depins în mare măsură de acțiunile elitei locale. Cu toate acestea, evenimentele din următorii cinci ani au demonstrat aceeași lipsă de responsabilitate față de actul de autoguvernare de către reprezentanții nobilimii locale. Supravegherea din partea autorităților centrale a devenit mai riguroasă, însă aceasta nu a schimbat esența situației.

În general, politicile imperiale rusești aplicate în Basarabia nu au reușit să ofere o autonomie reală elitei locale. În ciuda includerii Adunării nobiliare în aparatul de stat, elitele locale au fost limitate în puterea lor efectivă. În ciuda faptului că elitele locale au fost în mod oficial parte a structurilor de putere, ele erau în realitate supuse autorităților centrale. În plus, aleșii locali au fost, în principiu, funcționari de stat și, prin urmare, au implementat politicile Centrului în provincii. Prin urmare, independența organelor locale a fost redusă la un nivel fictiv, iar elitele locale au fost restricționate în exercitarea puterii lor. Cu toate acestea, atunci când interesele lor erau afectate, elitele locale acționau ca apărători zeloși ai drepturilor populației autohtone.

Reformele instituționale, ce implica autoguvernarea, erau adesea sabotate de dezinteresul sau uneori, anume de interesul personal al unor membri din comunitatea nobiliară basarabeană. Funcționarii ruși nu aveau prerogative de a interveni, atât timp când Împăratul nu dădea semne că și-ar fi dorit o schimbare. Deși nobilimii basarabene le-a fost deschisă calea spre noua ierarhie socială, diferențele dintre tradiții și mentalități au continuat să fie percepute ca unul dintre factorii

care împiedică parteneriatul de succes. Implementarea Regulamentului din 1818, care promitea o claritate în organizarea politico-administrativă a Basarabiei, s-a dovedit a fi doar un experiment provizoriu. Încercarea de a găsi o soluție de compromis prin adoptarea regulamentului, de facto a nemulțumit ambele părți, atât conducerea regională cât și elita locală. Centrul prin instituirea regulamentului impunea un model greu de aplicat, ținând cont de experiența celor 12 ani. Pe de cealaltă parte, indiferența nobilimii basarabene de actul de guvernare, a compromis șansa unui regim autonom pe parcursul dominației ruse. Pentru a justifica amploarea redusă a acțiunilor întreprinse de elita locală în vederea apărării drepturilor și tradițiilor locale, menționăm că aceasta reprezenta un produs nou, al unui context inedit, fiind constituită din o parte mică a boierimii moldovenești completată cu elemente din alte pături sociale și care nu a avut până la 1812 o experiență corporatistă. Lipsa unei consolidări interne, animate de divergențele interpersonale, nu a permis o reacție dură față de restrângerea treptată a privilegiilor acordate în faza inițială.

Drept instrumente prin care elita locală a intrat în lupta pentru resurse, au fost analizate vizitele la Curte și activitatea în cadrul administrației regionale. De menționat că, vizitele din primul sfert al secolului al XIX-lea se desfășurau în contextul escaladării conflictului între elita locală și autoritățile de la Chișinău, atunci când structura politico-administrativă a noii provincii purta un caracter tranzitoriu, ambiguu și maleabil, provocând o adevărată competiție între cei doi subiecți, Curtea atribuindu-și calitatea de arbitru în disputa dintre cei doi actori politici. În timpul administrării lui I. Inzov, neînțelegerile între elita locală și conducerea regională nu au încetat, ba chiar pe anumite aspecte s-au intensificat, fapt care a legitimat într-o oarecare măsură poziția intransigentă spre ulterioara omogenizare promovată de Centrul imperial.

III . STRATEGII DE COOPTARE A ELITEI LOCALE

3.1 Sistemul imperial de privilegii nobiliare în Basarabia primei treimi a secolului al XIX-lea

Așa cum am menționat în capitolele anterioare, extinderea Imperiului Rus a impus necesitatea stabilirii unor relații cu elitele din teritoriile anexate. Această necesitate nu s-a născut din altruism, ci din intenția strict pragmatică a autorităților centrale de a-și facilita administrarea și exploatarea noilor resurse. Or, integrarea facilă a unor noi teritorii în structurile politice, sociale și economice ale imperiului era posibilă doar în condițiile unui mediu favorabil de interacțiune cu elita locală, ceea ce ar fi presupus luarea în considerare a intereselor și obiceiurilor acestora, precum și oferirea de oportunități pentru a-și menține influența și puterea la nivel local. Crearea unui astfel de climat favorabil necesita un dialog continuu, foarte complicat, bazat pe acceptarea diferențelor culturale și politice. Decisiv era modul în care se articula acest dialog, deoarece comportamentul elitei locale putea constitui atât un obstacol, cât și un sprijin, în funcție de abordarea autorităților centrale. În acest sens, regimul imperial a fost foarte atent să combată instituțiile politice autonome în jurul cărora s-ar fi putut cristaliza identități periculoase și să zdrobească orice formă de separatism încă de la naștere³⁴⁷.

Totuși, pentru a asigura o comunicare eficientă, elitei locale îi era necesar să îi fie recunoscut statutul de subiect capabil de a formula pretenții legale. Formalizarea statutului elitei basarabene ca subiect imperial, prin încorporarea sa în cadrul nobilimii ruse, deschidea calea, pe de o parte, pentru recunoașterea drepturilor și privilegiilor vechi, dar și pentru obținerea unor noi, rezultând din noul său statut. Pe parcurs, acest proces s-a dovedit a fi unul complex și dificil, atât pentru autorități, cât mai ales pentru cei care pretindeau la acest statut, fiind marcat de caracterul eterogen al stării nobiliare la nivelul întregului imperiu, dar și de reticența unei părți a nobilimii ruse față de primirea noilor membri. Pentru a gestiona această situație delicată, autoritățile au trebuit să asigure derularea procesului într-un mod cât mai echilibrat posibil, fără a leza interesele vechii nobilimi dar, în același timp, consolidând pozițiile nobilimii recent încorporate, sau, cel puțin, să creeze aparențele unei astfel de intenții.

Însuși imperativul colaborării cu elitele locale era dictat de problematica securității militare și stabilității sociale și politice, care putea fi asigurată prin loializarea supușilor non-ruși. De aici se puteau extrage beneficii care rezultau din exploatarea resurselor, în special a celor umane³⁴⁸, dar și a celor naturale, desigur odată cu crearea infrastructurii necesare. După „reeducarea” lor în

³⁴⁷ Liven, D. Russia as empire and periphery. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 11-12.

³⁴⁸ Каппелер, А. *Россия – многонациональная империя*. Москва: Традиция- Прогресс-Традиция, 2000, p. 82.

conformitate cu ideologia imperială rusă, anumiți exponenți ai elitelor locale puteau fi însărcinați să îndeplinească rolul de mesageri ai politicii ruse și să faciliteze integrarea altor noi teritorii anexate.

De remarcat că, integrarea noilor teritorii în Imperiul Rus s-a realizat diferit în funcție de regiune, uneori limitându-se doar la asimilarea elitelor fără a afecta populația de rând, care și-a păstrat identitatea etnică, tribală sau religioasă. În timp ce unele elite, precum cele tătare sau ucrainene, s-au dizolvat aproape integral în nobilimea rusă, altele, cum ar fi baronii germani din zona baltică sau aristocrații suedezi din Finlanda, și-au păstrat privilegiile și identitatea proprie³⁴⁹. Există mai multe motive care ar explica aceste procese pornind de la tradițiile culturale, nivelul de dezvoltare economică și politică ale acestor grupuri, precum și istoricul dar și intensitatea relațiilor cu rușii de până la momentul anexării.

Astfel, în măsura în care se îndeplineau obiectivele macro ale politicii imperiale ruse, autoritățile erau deschise la adaptări în funcție de condițiile particulare din noile provincii ale imperiului, mai ales acolo unde exista riscul unei rezistențe puternice în cazul unor încercări de asimilare. În general, politica autorităților imperiale ruse nu a fost orientată spre uniformizare forțată, ci mai degrabă spre adaptarea la specificul fiecărei regiuni. Într-adevăr, pentru o perioadă îndelungată de timp, nu a existat un sistem administrativ-teritorial unificat, ci regiuni care dispuneau atât de instituții cât și de unități administrativ-teritoriale specifice. Diversitatea abordărilor în acest sens se datorează multor factori, inclusiv viziunii pragmatice în gestionarea resurselor umane și financiare, precum și lipsei de omogenitate la nivel demografic, etnic sau teritorial în cadrul Imperiului³⁵⁰.

În cadrul procesului de expansiune imperială, se poate observa că una dintre strategiile utilizate pentru a minimiza opoziția și rezistența locală a fost nu doar recunoașterea unui statut privilegiat pentru elita locală, ci și integrarea acesteia într-un spațiu ideatic comun. Acest lucru a fost realizat prin insuflarea valorilor și ideologiilor imperiale elitei locale, cu scopul de a asigura loialitatea față de sistemul de dominație. În acest fel, orice comportament „deviant” față de doctrina oficială era considerat inacceptabil de către comunitatea locală reeducată, fiind exercitată o adevărată presiune socială. Strategia consta în extinderea unei cultură socială comună, care să implice adoptarea valorilor imperiale ca fiind proprii de către elitele locale. Prin adoptarea acestor

³⁴⁹ Суни, Р. Империя как она есть: имперская Россия, “Национальное” самосознание и теории империи. În *Ab Imperio*, 2001, No.1-2, p. 44.

³⁵⁰ Boțolin, S. Transformarea elitei basarabene în subiect imperial. În: *Volumul Conferinței Științifice Internaționale „Latinitate, Romanitate, Românităte” ed. Ediția a V-a*. Chișinău, 5-6 noiembrie 2021, coord. Liliana Rotaru, Chișinău, 2022, p.321.

valori, elitele locale dobândeau o poziție socială privilegiată și beneficiau de avantaje economice și politice, sau cel puțin li se crea aparența acestui fapt.

Într-adevăr, elitele locale erau constrânse dar, în același timp, și interesate să devină parte a nobilimii imperiale pentru a-și asigura statutul social și economic și pentru a-și proteja interesele. De asemenea, prin apartenența la nobilimea imperială, elitele locale aveau acces în competiția pentru resurse. Prin urmare, devenind parte a nobilimii imperiale cu acte în regulă, acestea i se oferea oportunitatea de a-și consolida și extinde influența și de a-și îmbunătăți poziția în cadrul structurilor de putere locale, dar și imperiale. Unii, în ardoarea de a deveni ruși își abandonau identitatea etnică, alții asimilau cultura rusă fără o schimbare de identitate și, în sfârșit, exista o a treia categorie care opta pentru o asimilare pur instrumentală a limbii și a culturii ruse pentru a-și spori șansele în lupta pentru anumite obiective³⁵¹. Este posibil ca unii membri ai elitei basarabene să fi avut în vedere faptul că, odată cu eventuala extindere a Imperiului Rus și peste Prut, aceștia ar fi avut oportunitatea de a juca un rol important în stabilirea noilor structuri în aceste teritorii anexate. Această perspectivă ar fi putut aduce beneficii directe și indirecte, inclusiv cele de natură financiară. Amintim că în conformitate cu Tratatul de la București, statutul de proprietar era condiționat de jurământul de loialitate față de țară, de aceea, mulți boieri basarabeni au ales să-și păstreze moșiile dintre Prut și Nistru, dar să renunțe la cele de peste Prut. În cazul continuării expansiunii rusești în Principate, nobilimea din Basarabia ar fi putut să-și revendice oficial proprietățile pierdute.

Principalul factor de atracție, prin care elitele locale ajungeau să colaboreze cu autoritățile ruse se realiza prin acordarea privilegiilor pe care le aducea cu sine apartenența la nobilimea imperială. Aceste privilegii includeau imunitate juridică, scutirea de impozite și taxe, dreptul de a participa la viața politică și posibilitatea de a ocupa poziții importante în administrație. Strategiile de cooptare se concentrău în jurul acestor privilegii, cu scopul de a câștiga sprijinul și de a asigura loialitatea față de autoritățile imperiale. Aplicarea cu succes a acestor strategii a întărit eforturile autorităților în a-și atrage elitele locale în structurile lor de putere și de a le face să se simtă parte a sistemului imperial rus.

Pentru Basarabia, decizia inițială de a colabora cu elita locală s-a concretizat prin asocierea acesteia în actul de administrare, așa cum prevedea statutul autonom, discutat în capitolul anterior. Dar acest proces nu a fost unul coerent, deoarece atât conjuncturile interne, cât și cele externe, erau în continuă schimbare, impunând ajustări ale politicilor la nivel central. De asemenea, dificultățile au fost amplificate și de anumite strategii de rezistență adoptate la periferii, și acestea

³⁵¹ Миллер, А. Русификации: классифицировать и понять. În: *Ab Imperio*, 2002, No. 2, pp. 138-139.

parte de dialogului continuu prin care încă se negocia poziția și rolul elitei locale în noua administrație a regiunii.

Începând cu cea de-a șaptea decadă a secolului al XVIII-lea, maniera în care a fost realizată asocierea nobilimii în administrarea locală în Imperiul rus a fost influențată de două acte legislative fundamentale. În 1762, Petru al III-lea a adoptat *Manifestul despre libertățile nobilimii*, care a fost urmat în 1785 de *Carta privind drepturile, libertățile și privilegiile nobilimii ruse*³⁵², emisă de Ecaterina a II-a. Aceste acte au marcat o schimbare semnificativă în ceea ce privește statutul nobilimii, eliminând obligativitatea serviciului de stat ca și condiție esențială pentru deținerea nobleței. Ambele demersuri trebuie analizate în contextul eforturilor celor doi suverani de a-și asigura sprijinul nobilimii în lupta pentru a-și menține puterea în fața opoziției interne și externe. Adoptarea acestor acte a permis creșterea influenței și autonomiei nobilimii ruse, având consecințe importante asupra evoluției vieții sociale, culturale și politice din Imperiul Rus³⁵³.

Carta din 1785 a conferit nobilimii ruse o serie de privilegii, inclusiv dreptul de autogovernare și de a fi judecată în instanțe separate de cele ale populației de rând. Un alt aspect important al *Cartei* a fost sistemul de ranguri nobiliare, care a consolidat ierarhia socială în rândul nobililor, bazată pe avere și autoritate. Această ierarhie a confirmat un statut mai înalt și o poziție socială mai solidă celor care aveau mai multe resurse și influență. De precizat că, actul adoptat de Ecaterina a II-a, garanta inalienabilitatea proprietății³⁵⁴, vieții și onoarei, fapt care era în spiritul ideologiei europene ale vremii, or, aceste trei elemente stăteau la baza contractului social propagat de filosofia iluministă³⁵⁵. În același timp, cele trei elemente, deși constituiau formula drepturilor omului, erau garantate doar pentru nobili, ele nefiind valabile alte categorii sociale, dar mai ales pentru țăranii iobagi, asupra cărora nobilimea exercita un veritabil drept de proprietate³⁵⁶.

Astfel, *Carta* din 1785 a reprezentat un moment decisiv în evoluția nobilimii ruse, stabilind un regim de autogovernare care consfințea dreptul nobilimii de a se organiza în cadrul societăților

³⁵² Томсинов, В. А. *Законодательство императора Петра III: 1761–1762 годы. Законодательство императрицы Екатерины II: 1762–1782 годы*. Москва: Зерцало, 2011, p. 7.

³⁵³ Вернадский, Г. Манифест Петра III о вольности дворянской и законодательная комиссия 1754-1766 гг. В: Историческое обозрение. 1915. Т. 20; Марасинова, Е. Вольность российского дворянства (Манифест Петра III и сословное законодательство Екатерины II) В: *Российская история*. № 4. 2007. с. 21-33; *Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства 21 апреля 1785 г.* В: *Российское законодательство X-XX вв.*: в 9 т. Т.5. *Законодательство периода расцвета абсолютизма*. Отв.ред. Е.И. Индова. М., Юридическая литература, 1987, с. 23.

³⁵⁴ Totuși, dreptul de proprietate era unul formal; suveranul își păstra dreptul de retractare, adică de a confisca averile nobililor pentru înaltă trădare sau în cazul în care aceștia părăseau țara fără acordul acestuia.

³⁵⁵ Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 40.

³⁵⁶ Boțolin, S. În slujba imperiului. Elita locală în cadrul administrației regionale din Basarabia (1812-1828). În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) "Andrei Lupan", 2022, pp. 321-322.

reprezentative la nivel local, cunoscute sub numele de Adunări nobiliare. În cadrul acestor instituții, nobilii erau aleși pentru a reprezenta interesele corporatiste și pentru a fi implicați în procesul decizional al actului de guvernare locală. Implementarea principiului reprezentativității nobilimii în actul de guvernare a fost necesară după reforma administrativă din 1775, care a creat o serie de instituții de ordin local. Aceste instituții erau la rândul lor conectate statului și se doreau a fi gestionate de oameni calificați. Din acest motiv, nobilimea a fost asociată în actul de guvernare locală, prin ocuparea de către reprezentanții lor a diverselor funcții administrative³⁵⁷. Un alt beneficiu al acestei forme de autoguvernare ținea de faptul că nobilii puteau fi judecați doar în instanțe separate de cele ale populației de rând, care aveau tendința de a fi mai puțin dure în verdictele lor. Cu toate acestea, aceste organizații corporative nobiliare nu au beneficiat niciodată de puterea apropiată de cea a instituțiilor provinciale ale stărilor din Europa centrală și de vest³⁵⁸.

Alegerea nobililor în diverse funcții administrative trebuia să răspundă celor două nevoi: deficitul de cadre calificate și necesitatea de a reduce povara bugetară³⁵⁹. Ca urmare a extinderii teritoriale a Imperiului Rus, autoritățile se confruntau cu o nevoie crescândă de funcționari calificați pentru a administra noile teritorii. Se considera că nobilii aveau un nivel mai ridicat de educație și experiență în domeniul administrativ, fapt care îi făcea mai potriviți pentru a ocupa aceste funcții. În același timp, ritmul accelerat de dezvoltare a Imperiului Rus aducea cu sine și creșterea exponențială a cheltuielilor bugetare. Alegerea nobililor în funcții administrative reprezenta o soluție optimă pentru a reduce aceste cheltuieli, având avantajul că aceștia dispuneau de propriile resurse și erau, prin urmare, bugetul putea fi alocat pentru plata altor servicii.

Totodată, prin asocierea parțială a elitei locale în procesul de administrare a regiunii, autoritățile ruse obțineau pe lângă avantaje strict pragmatice și acea legitimitate a prezenței sale în teritoriile anexate. Astfel, acordarea consimțământului elitei locale, manifestat prin participarea acesteia la crearea instituțiilor reprezentative, dar și prin accesarea în funcții importante, garanta o stabilitate necesară aprofundării politicilor de integrare. În același timp, în teorie, implicarea elitei locale în administrația provincială reprezenta și o modalitate de disciplinare și control. Prin deținerea unei funcții administrative, membrii elitei deveneau mai maleabili și nu îndrăzneau să formuleze prea ușor poziții opuse față de direcția impusă de autoritățile centrale. Cu toate acestea, acest lucru nu însemna că reprezentanții elitei locale nu se angajau în dispute directe cu

³⁵⁷ *Ibidem*, p. 322.

³⁵⁸ Liven, D. The elites. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 229.

³⁵⁹ Куприянов, А. Выборные практики дворянства Московской губернии в конце XVIII- начале XIX века. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛО, 2012, p. 258.

reprezentanții puterii centrale la nivel local. Ambele părți apelau la arbitrajul puterii centrale în ultimă instanță.

În cazul Basarabiei, deși exprimarea formală a loialității față de Împărat s-a realizat în cadrul primelor vizite oficiale ale deputaților nobilimii basarabene la Sankt-Petersburg³⁶⁰, totuși o parte din boierii moldoveni și-au demonstrat devotamentul față de Imperiul Rus încă din perioada 1806-1812 și chiar mai devreme. Boierii care-și demonstrau cu fervoare fidelitatea față de autoritățile ruse erau recompensați pe măsură: li se păstrau posturile, beneficiau de susținere, deveneau arendași ai surselor de venituri ale țării³⁶¹. Astfel, implicarea lor activă în promovarea intereselor Imperiului Rus le aducea multiple beneficii și le consolida poziția în cadrul elitei locale.

Într-adevăr, dreptul de a ocupa funcții în administrația Basarabiei poate fi considerat unul dintre privilegiile acordate elitei locale și în același timp o strategie eficientă de cooptare a acesteia, deoarece a permis autorităților ruse să își consolideze poziția în teritoriu, în timp ce elitelor locale li se deschidea accesul spre putere și resurse. Funcțiile în administrație erau ocupate prin intermediul alegerilor organizate de societățile nobiliare locale, dar acestea erau adesea influențate de reprezentanții puterii centrale, care aveau un rol de patronaj, vorbind eufemistic, în acest proces. În acest fel, elitele locale erau cooptate în structurile de putere și puteau să își promoveze interesele personale și ale comunității lor. Totuși, această practică a fost adesea însoțită de suspiciuni și neîncredere reciprocă între membrii nobilimii, iar în unele cazuri, pregătirea insuficientă a funcționarilor au cauzat adevărate probleme în administrarea regiunilor.

În ciuda introducerii unor mecanisme electorale pentru alegerea reprezentanților nobilimii în Basarabia, existența acestora a fost însoțită de o creștere a reticenței din partea multor nobili locali de a candida la funcții electivă. Această reticență a fost generată în mare parte de lipsa consecvenței în aplicarea acestor mecanisme, ceea ce a determinat o încredere redusă în capacitatea acestora de a garanta o reprezentare adecvată a intereselor nobilimii. În plus, a fost observată o lipsă de diferențiere semnificativă între funcționarii aleși prin mecanisme electorale și cei numiți direct de către autoritățile centrale, ambii fiind supuși acelorași rigori și proceduri administrative. În acest context, elita Basarabiei a fost transformată într-o sursă pentru aparatul birocratic. În loc să se promoveze un traseu real spre o guvernare reprezentativă, prin intermediul aplicării unui principiu electoral autentic, această abordare a dus la o diluare a elitei locale în aparatul de stat rusesc și la o marginalizare treptată a rolului și influenței nobilimii basarabene în procesul decizional.

³⁶⁰ Boțolin, S. Vizitele de exprimare a loialității față de tron ca strategie de integrare a nobilimii locale. Cazul Basarabiei în primul sfert al secolului al XIX-lea. În: *Acta Terrae Fogarasiensis*, 2019, Vol.VIII, pp. 141-146.

³⁶¹ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*. Chișinău, Pontos, 2008, p. 64.

În general, motivul principal pentru care mulți se angajau în serviciul de stat era obținerea unui rang, mai ales având în vedere dificultatea procesului de confirmare a statutului de nobil din Basarabia. Astfel, unii funcționari ajungând la un anumit rang, care le permitea obținerea fie a unui statut nobiliar viager, fie ereditar, părăseau serviciul de stat³⁶². Într-o încercare de a contracara această tendință, cuantumul pensiilor era stabilit în funcție de rangul deținut în momentul încheierii serviciului, reprezentând astfel o altă formă de recompensare pentru contribuția adusă statului rus și, totodată, o motivație suplimentară pentru a rămâne în serviciul de stat cât mai mult timp posibil.

În perioada ocupației militare ruse a teritoriului dintre Prut și Nistru (1806-1812), cei care au contribuit la administrarea regiunii și au demonstrat loialitate față de autoritățile centrale erau decorați cu ordine rusești. Deși aceasta poate părea o recompensă simbolică, în realitate avea implicații practice semnificative. Anumite distincții de stat sporeau substanțial șansele de avansare în carieră sau pe scara ierarhică, accelerând procedura de obținere a unui nou rang nobiliar. În plus, primirea unei astfel de decorații oferea prestigiu și respect în rândul elitei, consolidându-și astfel poziția în societate. Este important de menționat că ordinele rusești erau acordate în mod selectiv, doar celor care erau considerați demni de această onoare, ceea ce făcea ca aceste distincții să fie cu atât mai valoroase. Astfel, ordinele rusești nu numai că reprezentau o formă de recunoaștere a meritelor personale, ci erau și un instrument de consolidare a puterii și influenței în cadrul administrației regionale, dar și a societății în general.

În cazul Basarabiei, deținerea unor ordine sau distincții deschidea uși către oportunități dincolo de regulile generale. Având în vedere dificultatea procesului de recunoaștere a demnității nobiliare pentru multe familii basarabene, posesia unor ordine oferea posibilitatea de a candida la funcții extrem de importante, precum cea de mareșal de ținut al nobilimii, fără a fi necesar să deții încă un rang nobiliar confirmat³⁶³.

Autoritățile ruse din Basarabia acordau un set variat de avantaje economice și simbolice elitelor care demonstau loialitate. Printre acestea se numărau scutiri de impozite, împrumuturi avantajoase și oportunități de afaceri cu autoritățile ruse, prin intermediul furnizării de mărfuri și servicii. Cu toate acestea, uneori, aceste privilegii, care la prima vedere păreau a aduce mari profituri, generau dificultăți majore în relația cu autoritățile ruse. În unele cazuri, boierii trebuiau să-și recupereze banii investiți în campaniile de aprovizionare a armatei ruse timp de decenii.

O oportunitate de afaceri cu potențial uriaș de venituri era concesionarea veniturilor Basarabiei. La prima licitație, Gheorghe Cazimir a ieșit învingător, obținând dreptul de a colecta

³⁶² Bezviconi, Gh. *Profiluri Basarabene*, (în 2 vol.). V1, Chișinău, Știința, 2017, p. 61.

³⁶³ ПСЗРИ, Собр. II, том IX, часть 1, № 6889, СПб., 1834, p. 208.

dijma și alte taxe în perioada 20 aprilie 1813 - 20 aprilie 1814. Suplimentar, avea dreptul de a percepe 12 lei anual de la fiecare locuitor și câte 5 lei de la cei stabiliți în cătune³⁶⁴.

Un alt beneficiu prin care Imperiul Rus a lucrat asupra imaginii sale în rândul elitei locale ține de restituirea domeniilor fostelor raiale. Drept urmare, aproape jumătate din moșiile ținutului Hotin au trecut în stăpânirea familiilor de boieri moldoveni Sturza, Cantacuzino, Rosetti, Ghica și alții³⁶⁵. Aceste familii au devenit apatrizi după războiul din 1792, când au fost nevoite să plece în Rusia, pierzându-și astfel moșiile, deoarece au decis să declare loialitate Împăratului rus în locul Sultanului. După ce Rusia a preluat controlul asupra raialei Hotinului, primii recompensați au fost boierii care și-au demonstrat loialitatea față de împăratul rus. După terminarea războiului ruso-turc și anexarea Basarabiei, și cealaltă jumătate a moșiilor din ținutul Hotin a fost restituită foștilor stăpâni, astfel încât, cu excepția a două sau trei moșii ale statului și ale orașului Hotin, întreg ținutul a revenit vechilor proprietari³⁶⁶.

Confirmând drepturile și privilegiile de odinioară ale boierilor din Basarabia, administrația imperială s-a străduit să-i atragă de partea sa, împărțindu-le și pământuri. În acest sens, autoritățile ruse au contat și pe nobilimea rusă, care a primit și ea domenii funciare în această regiune. În conformitate cu deciziile luate la datele de 18 iunie, 16 octombrie, 12 și 21 decembrie 1823; 1, 7, 8, 9 februarie 1824, un număr de 36 de mari demnitari de stat ruși și câțiva boieri locali au primit, din fondul funciar ale statului, un total de 172 122 de desetine de teren, dintre care 98 196 de desetine și 1 618 de stânjeni în ținutul Akkerman, iar 73 926 de desetine și 490 de stânjeni în ținutul Bender. De asemenea, 22 de ofițeri din armata rusă au primit în aceste două ținuturi un total de 46 926 de desetine și 490 de stânjeni de teren, dintre care generalii Kornilovici, Rîleev, Sobaneev, Hapov și Sibirski au primit în total 27 500 de desetine. Este important de menționat că mulți dintre militarii care au primit terenuri în ținuturile Bender și Akkerman au servit în cadrul celei de-a doua armate staționate în Basarabia³⁶⁷. Cele mai extinse proprietăți funciare au fost acordate celor mai înalți demnitari de stat ruși și familiei imperiale. Printre aceștia, ministrul de finanțe E.F. Kankrin a primit un teren de 30 000 de desetine în Basarabia, contele Bekendorf a primit 28 000 de desetine, contele Nesselrode a primit 10 000 de desetine, generalul Saburov a primit 10 000 de desetine, iar alți demnitari au primit, de asemenea, proprietăți de peste o mie de desetine³⁶⁸.

³⁶⁴ ANA, DGAN, F2, inv. 1, d. 80, f 815-verso-816.

³⁶⁵ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900. p. 290.

³⁶⁶ *Ibidem*, pp. 290-291.

³⁶⁷ Tomuleț, V. Politica social-fiscală a Imperiului Rus în Basarabia în primele decenii după anexare. În: *Archiva Moldaviae*, 2013, nr. V, pp. 117-118.

³⁶⁸ *Ibidem*, p.118.

Conform deciziei imperiale din 18 iunie 1823, impunătoare proprietăți funciare au primit unii funcționari ruși precum și boieri moldoveni: funcționarul de clasa a VI-a Semion Mazarovici – 3000 desetine, guvernatorul civil al Basarabiei, Constantin A. Katakazi – 6000 desetine, funcționarul de clasa a V-a Piotr V. Kurik – 5000, colonelul Stepan I. Kornilovici (cel care s-a preocupat de delimitarea suprafețelor din sudul Basarabiei) – 6000, funcționarul de clasa a IV-a Constantin Varlaam – 6000, contesa Edling (Roxandra Sturdza, fiica lui Scarlat Sturdza) – 10 000 și alții³⁶⁹. Drept răsplată pentru serviciile aduse statului rus, și 7 membri ai familiei Moruzi au fost împrumutate cu domenii funciare cu o suprafață totală de 32 000 desetine în ținuturile Bender și Akkerman³⁷⁰.

De remarcat că beneficiile simbolice pe care le putea genera statutul de nobil rus, ca expresie a unei pretinse culturi superioare, putea determina schimbări de comportament, atitudini și percepții. Distincția și recunoașterea socială generată de statutul nobiliar oferea respect și autoritate în comunitate, dar și deschidea accesul în grupuri de influență sau evenimente elitiste. Printre semnele distinctive ale statutului nobiliar se remarcă sigiliul de familie, stema, titlul nobiliar și uniforma, care atestau apartenența la cea mai „aleasă” parte a societății ruse.

În același timp, avantajele materiale, scutirea de obligativitatea serviciului militar sau cel civil, la care se adaugă accesul la o educație de calitate permiteau nobililor să se dedice activităților culturale, intelectuale sau politice, fără a fi nevoiți să se preocupe de subzistență sau de alte probleme materiale. Astfel, mulți membri ai nobilimii erau implicați în activități artistice, literare și științifice sau erau principalii promotori și meceni ai acestor activități, ceea ce contribuia și mai mult la prestigiul lor în societate. Astfel, cei care râvneau la acest nou statut treptat au adoptat uzanțele cuvenite în materie de stil de viață: alimentație, consum cultural, vestimentație, petrecerea timpului liber.

Prin acordarea de beneficii financiare și materiale, precum scutiri de impozite și împrumuturi avantajoase, dar și prin oferirea de avantaje sociale, cum ar fi ranguri, titluri nobiliare și funcții importante, autoritățile ruse au creat unul dintre cele mai eficiente instrumente pentru a câștiga devotamentul elitei locale. Această abordare a permis consolidarea controlului asupra elitei locale și a asigurat loialitatea lor, deoarece nu mai puteau renunța la avantajele obținute. Este cazul de menționat că nu toți membrii elitei locale au beneficiat pe deplin de aceste privilegii materiale, acordarea acestora fiind selectivă. Mai mult, aceste privilegii erau condiționate de anumite responsabilități și obligații față de autoritățile ruse, cum ar fi sprijinul politic și militar, ceea ce a

³⁶⁹ *Ibidem*.

³⁷⁰ *Ibidem*, p.119.

încurajat elitele locale să coopereze cu autoritățile ruse și, totodată, să-și promoveze propriile interese.

Procesul de asimilare a elitei locale în noul sistem administrativ rusesc a presupus inițial o confirmare juridică a statutului nobilimii basarabene. Această etapă a fost una anevoioasă și a generat o serie de probleme, întrucât exista o incompatibilitate ierarhică între cele două stări, de la controverse terminologice până la „organigrama” lor³⁷¹. Astfel, echivalentul oferit de către autoritățile ruse pentru anumite titluri nobiliare nu a fost acceptat de majoritatea nobililor basarabeni. De exemplu, deținătorii titlurilor de *vel logofăt* sau *vistiernic*, care aparțineau primei trepte în ierarhia moldovenească, au fost egalați de către ruși cu rangul de funcționar de clasă a IV-a³⁷², ceea ce a generat nemulțumiri și resentimente în rândul elitei locale.

După un proces de durată și excesiv de birocratizat, deciziile finale ale Departamentului heraldic au confirmat totuși locul și rolul elitelor locale din Basarabia în Imperiul Rus. În același timp, activitatea exponenților elitei locale în cadrul nobilimii ruse, a reprezentat un instrument eficient în păstrarea caracterului specific al Basarabiei în cadrul Imperiului. În conjuncturi distincte însă, aceeași elită basarabească, care trebuia să pledeze pentru interesele populației indigene, se transforma într-un agent al puterii centrale la periferie³⁷³.

Totuși, etapele acestui proces, au transmis oarecum semnale de neîncredere reciprocă dintre membrii nobilimii, dintre diverse organisme locale sau dintre reprezentanți ai puterii centrale și factori decizionali la nivel periferic. Viciate de sincope administrative, numărul mare de comisii instituite pe același subiect, denotă curențe în organizarea activităților, iar uneori, inclusiv în pregătirea efectivului funcționăresc³⁷⁴.

În final, putem constata că sistemul imperial de privilegii nobiliare a jucat un rol crucial în procesul de integrare a elitei locale din Basarabia în structurile politice și sociale ale Imperiului Rus. Autoritățile rusești au folosit acest instrument puternic pentru a atrage și controla elitele locale, consolidând astfel autoritatea lor în regiune. Prin acordarea de avantaje materiale și simbolice, sistemul a creat o imagine de asociere între elitele basarabene și guvernare, dar a redus, în același timp, rolul acestora ca reprezentanți ai comunității locale. În ciuda rezistenței unor membri ai elitei, majoritatea au acceptat aceste schimbări, întrucât beneficiile oferite erau prea

³⁷¹ Boțolin, S. Transformarea elitei basarabene în subiect imperial. În: *Volumul Conferinței Științifice Internaționale „Latinitate, Romanitate, Românităte” ed. Ediția a V-a*. Chișinău, 5-6 noiembrie 2021, coord. Liliana Rotaru, Chișinău, 2022, p. 325.

³⁷² Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф. Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 32.

³⁷³ Boțolin, S. Transformarea elitei basarabene în subiect imperial. În: *Volumul Conferinței Științifice Internaționale „Latinitate, Romanitate, Românităte” ed. Ediția a V-a*. Chișinău, 5-6 noiembrie 2021, coord. Liliana Rotaru, Chișinău, 2022, p. 330.

³⁷⁴ *Ibidem*, pp. 330-331.

mari pentru a fi refuzate. Sistemul imperial de privilegii nobiliare a reprezentat un mecanism puternic al autorităților ruse în controlarea și integrarea elitei locale din Basarabia în Imperiul Rus. Însă, în același timp, acest sistem a avut un impact semnificativ asupra modului în care s-au dezvoltat structurile sociale și politice ale regiunii. Prin acordarea de privilegii, autoritățile ruse au creat o elită dependentă de Centru, care a devenit un instrument al acestuia în implementarea politicilor dorite.

3.2 În slujba imperiului: Elita locală în administrația regională a Basarabiei

Nobilimea rusă, așa cum o întâlnim în secolul XVIII - începutul secolului XIX a fost un produs al reformelor lui Petru I și a Ecaterinei cea Mare³⁷⁵. Începând cu 1722, demnitatea de nobil, fie ereditară sau personală devenea condiționată de aflarea în serviciul de stat. Restructurarea statului rus pe principii de regularitate a fost bine ilustrată prin adoptarea Tabelului de Ranguri, care sublinia legătura dintre serviciul față de coroană și privilegiul nobil. Această reformă stabilea regula conform căreia ofițerii și funcționarii publici dobândeau automat statut nobiliar la atingerea anumitor ranguri prestabilite³⁷⁶. Cele 14 ranguri³⁷⁷ incluse în acest document, se aplicau nu doar serviciului militar, dar și celui civil sau de la Curte. Ofițerul și funcționarul fiind cei doi piloni pe care se baza puterea Statului, adică a Împăratului.

Este foarte dificil de înțeles ceva în problematica serviciul de stat imperial rus, dacă omitem elementul central, și anume rangul³⁷⁸. De la reformele petrine, acesta devenea o caracteristică definitorie pentru nobilime. A fi nobil însemna să fii parte a sistemului ierarhic de stat, fie ca funcționar civil, fie ca ofițer, iar să părăsești acest serviciu, chiar și pentru a practica o artă liberală, echivala cu o cădere în dizgrație³⁷⁹. Rangul nicidecum nu trebuie confundat cu funcția, acesta reprezentând treapta ocupată de funcționar pe scara birocratică, cu efecte profunde și de durată asupra mentalității și stilului de viață. Erau frecvente situațiile în care subalternii erau posesori ai unor ranguri superioare celor deținute de șefii lor. Mai mult, nobilimea rusă a negociat cu statul

³⁷⁵ Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 18.

³⁷⁶ Liven, D. The elites. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 229.

³⁷⁷ Cel mai înalt rang civil era cel de cancelar sau consilier privat titular clasa I, rangul cel mai inferior era de registrator de colegiu. Inițial obținerea celui de-al 14-lea rang în serviciul civil garanta demnitatea de nobil personal, cel de-al 8-lea rang (asesor de colegiu) - de nobil ereditar.

³⁷⁸ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 68.

³⁷⁹ Figeș, O. *Dansul Natașei: o istorie culturală a Rusiei*. Iași: Polirom, 2018, p. 84.

privilegiul ca rangul să rămână o proprietate personală, inclusiv în condițiile în care nobilul își pierde slujba, fiind lipsit de acesta doar printr-o decizie a instanței de judecată³⁸⁰.

Accederea în serviciul civil rus era condiționată de trei atribute: proveniență, vârstă și educație. După criteriul de proveniență erau acceptați în serviciul civil descendenții nobililor ereditari și personali, a preoților și diaconilor, a pastorilor protestanți, dar și a copiilor negustorilor de primă ghildă. Suplimentar la aceștia se acceptau și copiii cancelariștilor și copiștilor, dar și a savanților sau artiștilor³⁸¹. Până la 1827, și copiii negustorilor din ghilda a II-a și a III-a sau a *meșcianilor (orășenilor)*, aveau dreptul să intre în serviciul de stat³⁸². Totuși se putea evita aceste restricții de ordin social prin absolvirea unui curs universitar sau prin obținerea unui titlu științific, mai ales că din 1804, studiile universitare erau accesibile tuturor păturilor sociale³⁸³. Dar suplimentar se atestă alte numeroase excepții și înlesniri pentru diverse categorii de persoane care facilitau accesul la serviciul de stat.

Nu toți cei care activau în serviciul de stat dețineau rang, exista și personal tehnic – cancelariști, copiști etc. Aceste activități reprezentau prima treaptă prin care trecea marea majoritate a viitorilor funcționari. Durata exercitării unor astfel de funcții era determinată de proveniență și educație³⁸⁴, iar în dependență de aceste criterii, instituția cancelariștilor prevedea patru categorii de personal. Spre exemplu descendenții nobililor ereditari activau în aceste funcții pe o durată de 2 ani până la obținerea rangului de clasa a 14-a, cei proveniți din nobili personali - 4 ani, cei din afara nobilimii - 12³⁸⁵.

Periodic, în cercurile guvernamentale se ridica problema anulării sistemului de ranguri, fiind privit ca ceva depășit, specific secolului al XVIII-lea. Însă corporația birocratică, se opunea, în marea ei majoritate, acestor inițiative³⁸⁶, și aceasta se datora faptului că, contrar intențiilor lui Petru I, rangul s-a desprins treptat de funcția reală a deținătorului, transformându-se într-o ficțiune birocratică³⁸⁷. Rangul nu mai spunea nimic despre calitățile și competențele individului, ci doar despre locul său într-o ierarhie, care aducea cu sine un anumit potențial material dar, mai ales

³⁸⁰ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 71.

³⁸¹ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978. p. 24

³⁸² *Ibidem*, p. 34.

³⁸³ *Ibidem*, p. 25.

³⁸⁴ *Ibidem*, p. 24.

³⁸⁵ *Ibidem*, pp. 34-35.

³⁸⁶ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, pp. 71-72.

³⁸⁷ Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 26.

beneficii de ordin simbolic. Astfel, obținerea unui rang era adesea unicul stimulent în toată mașinăria birocratică impregnată de formalism³⁸⁸.

Și cotidianul individului era dictat de rangul deținut, prin impunerea unor norme, adesea cutumiare³⁸⁹, asupra modului de poziționare în societate, a felului de a se evidenția prin vestimentație, a mijlocului de transport folosit, numărului de servitori, modului în care trebuia să i se adreseze ceilalți, cât și dreptul de a-i preceda pe alții la evenimentele publice³⁹⁰. Toate aceste atribute generate de stricta ierarhizare socială au determinat o adevărată goană după ranguri, care a devenit o obsesie generală în rândul funcționarilor din Imperiul Rus³⁹¹. Totuși, existau nobili care nu dispuneau de rang și care, erau obligați să-și demonstreze documentar statutul, iar în loc de rang, să utilizeze cuvântul *nedorosli* (în sens de „nerealizat” sau „imatur” etc).

Existau și cazuri când nobilii nu-și exercitau efectiv serviciul. Cel mai des, aceasta se întâmpla în cazul familiilor aristocratice foarte bogate, unde tinerii își petreceau o bună parte din timp peste hotarele imperiului. Pentru a intra în câmpul legalului, când rangul era fixat strict de serviciul de stat, rudele îi aranjau o angajare fictivă, cel mai des la Curte. Odată ce se „angaja” își lua concediu îndelungat pe motive de boală sau pentru soluționarea unor probleme familiale, iar la atingerea vârstei cuvenite putea să se pensioneze într-un rang înalt, inclusiv în cel de general. Acest lucru se întâmpla din cauza faptului că rangul se acorda inclusiv pentru stagiul în serviciu de stat. În cele mai multe cazuri, cei angajați fictiv erau în afara statelor de personal, deci nu erau salariați și nu aveau obligațiuni de serviciu clare³⁹². Astfel de practici, la prima vedere, nu obstrucționau activitatea instituțiilor în care avea loc angajarea fictivă, dar, totodată, reprezenta o favoare făcută familiilor aristocratice, care, în mare parte, dețineau monopolul pentru înaltele funcții în stat. Nu se exclud situațiile când astfel de favoruri erau cumpărate.

Tabelul rangurilor combina atât principiul aristocratic, cât și pe cel meritocratic de recrutare a elitelor imperiale prin faptul că deschidea, chiar și cu restricțiile impuse mai târziu, calea spre statutul nobiliar oricărui funcționar, indiferent de originile sale, fapt care deranja vădit vechea nobilime. Astfel, începând cu a doua jumătate a secolului XVIII, se atestă un proces de scindare a nobilimii ereditare în două categorii: cei care au obținut noblețea prin merite personale, uneori începând cariera în funcția de copiiști, și membrii familiilor vechi aristocratice. Aceștia din urmă în mare parte își începeau cariera în calitate de ofițeri după care se transferau într-o funcție

³⁸⁸ *Ibidem*, p. 33.

³⁸⁹ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 71.

³⁹⁰ Olteanu, A. *Rusia Imperială: o istorie culturală a secolului al XIX-lea*. București: ALL, 2011, p.125.

³⁹¹ Fișes, O. *Dansul Natașei: o istorie culturală a Rusiei*, Iași: Polirom, 2018, p. 41.

³⁹² Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 29.

civilă de un rang superior³⁹³. Și în cazul Basarabiei vom remarca lipsa solidarității exponenților familiilor boierești și a celor înnobilați în perioada premergătoare anexării din 1812.

Mai mult de atât, chiar Petru I a fost îngrijorat de faptul că, serviciul de stat ar deveni o cale prea ușoară pentru a obține demnitatea de nobil. Astfel, deja la 1724, suveranul restricționa accesarea directă în rang de secretar gubernial, clasa a 12-a, persoanelor din afara nobilimii³⁹⁴, anume din ideea de a extinde calea spre obținerea unor ranguri de primă clasă, care creșteau șansele obținerii unei funcții importante. Deja, Ecaterina a II-a în 1790 a impus regula prin care serviciul civil îți garanta noblețea ereditară doar odată cu obținerea rangului de clasa a 8-a, cea de asesor colegial. Ulterior, puși sub presiune, Nicolae I iar mai târziu Alexandru al II-lea și Alexandru al III-a, au încercat să tempereze ritmul creșterii numerice a nobilimii prin ridicarea ștachetei de obținere a acestei demnități³⁹⁵, mai ales în cazul funcționarilor civili, fapt ce a redus semnificativ din potențialului mobilității sociale. Îngreunarea accederii spre rangurile care garantau noblețea ereditară a avut, cu siguranță, și un efect asupra perioadei de aflare în serviciu, cunoscând faptul că obținerea rangului de clasa a VIII-a, fiind frecvent principal motiv de rămânere în slujbă. Iar mobilitatea socială afectată de aceste restricții s-a răsfrânt asupra întregului aparat birocratic prin alimentarea unui sistem inert care nu stimula inițiativa și unde rangul mult dorit era obținut într-un final prin stagiul, prin trecerea timpului, și nu prin activitate sau merite deosebite. Toate aceste măsuri restrictive asigurau o dată-n plus familiile aristocratice că cele mai înalte funcții în stat vor rămâne apanajul lor.

În ceea ce privește funcționarii civili din Imperiul Rus, aceștia au stat în umbra corpului ofițeresc³⁹⁶ și abia în perioada lui Alexandru I, au reușit să obțină un statut aproape similar³⁹⁷. Funcționarii civili reprezentau grupul cel mai puțin implicat în mișcările contestare sau revoluționare, un semn clar al loialității față de autoritatea imperială dar și un indiciu al inerției de grup. Legislația confuză și spiritul omniprezent al samavolniciei au contribuit în modul cel mai direct asupra imaginii funcționarului³⁹⁸. Nu întâmplător se va naște în societatea rusă a secolului al XIX-lea stereotipul funcționarului obtuz, care nu-și cunoaște decât interesele meschine, dominat de obsesia promovării ierarhice, dacă nu prin meritele deosebite, măcar prin vechime și

³⁹³ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, p. 27.

³⁹⁴ Шепелев, Л. *Отмененные историей. Чины, звания и титулы в Российской Империи*, Ленинград: Наука, 1977, p. 48.

³⁹⁵ Pentru nobil ereditar – rangul de clasa a 5-a; pentru nobil personal – rangul de clasa a 9-a. Rangurile inferioare, 9-14, asigurau doar demnitatea nominală de cetățean de onoare.

³⁹⁶ Prin tabelul rangurilor se acorda prioritate serviciului militar, exprimat prin faptul că mult timp toate cele 14 ranguri militare asigurau noblețea ereditară.

³⁹⁷ Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 25.

³⁹⁸ *Ibidem*, p. 26.

corectitudine la locul de muncă³⁹⁹. Astfel că, spre deosebire de militari, funcționarii de stat, deși erau un factor important în administrarea imperiului, practic nu au lăsat nici o urmă în viața spirituală a Rusiei, aceștia nu au creat nici o cultură proprie, nici o etică sau ideologie distinctă⁴⁰⁰. Mai mult ca atât, birocrația era blamată atât de către lumea de rând, fiind văzută ca principalul obstacol în dezvoltarea statului, înșelând încrederea țărilor „buni”, dar și de către puterea supremă care justifica eșecurile prin aplicarea defectuoasă a celor mai nobile intenții. Prin aceasta se accentua o solidaritate a Tronului cu poporul “de jos”, or ambii, atât împăratul cât și omul de rând erau victime ale “dezmățului” funcționăresc.

În ceea ce privește aspectul social, lumea birocratică cunoștea contrastele sale. Printre funcționarii cancelariilor găsim săraci și bogați, cu educație aleasă sau cei practic lipsiți de orice instruire. În linii generale, serviciul de stat nu presupunea multă creativitate, poate cu excepția Cancelariei de stat sau a Cancelariei Consiliului de miniștri. În rest, unicul talent solicitat era cel al caligrafiei, care în unele situații putea servi drept motiv de avansare în carieră⁴⁰¹.

În general, predomină anumite viziuni precum că în Imperiul Rus, aparatul birocratic era unul foarte numeros, care constituia o barieră în calea dezvoltării și progresului și care parazita pe seama restului populației. Realitatea era însă alta: Rusia, mai curând suferea de un deficit al funcționarilor calificați⁴⁰². Deși numărul acestora creștea treptat pe parcursul secolului al XIX-lea⁴⁰³, totuși raportat la numărul populației era mult sub cel din statele dezvoltate ale Europei⁴⁰⁴, dar și aceste rezultate necesită a fi analizate în contextul unei distribuții neuniforme a funcționarilor între diferite regiuni ale imperiului. Evident, concentrația maximă era în capitală, urmată de Moscova, iar aceste disproporții făceau ca aparatul central să dispună de insuficiente pârghii pentru a controla situația în provincii⁴⁰⁵.

O altă problemă majoră ține de bugetul alocat întreținerii aparatului de stat. Pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, cheltuielile erau neașteptat de mici, deși cu tendințe de creștere,

³⁹⁹ Olteanu, A. *Rusia Imperială: o istorie culturală a secolului al XIX-lea*. București: ALL, 2011, p.130.

⁴⁰⁰ Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 27.

⁴⁰¹ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 81.

⁴⁰² *Ibidem*, p. 65.

⁴⁰³ În 1763 erau 5614 funcționari iar în 1847 – 96 500. Unele surse oferă cifre mai mari, însă acestea cel mai des includ toți bugetarii. Deși aparatul birocratic a cunoscut o creștere considerabilă, totuși către mijlocul de secol XIX, acesta constituia circa 100 000 de funcționari, în timp ce în Franța erau aproximativ 500 000, și asta în condițiile în care populația Imperiul Rus era mai mare decât cea a Franței, *vezi la*: Зайончковский П. *op.cit.*, p. 68-70.

⁴⁰⁴ Astfel, conform cercetătorilor Mironov B. și Velicenko S. către 1847 la 1000 de supuși ruși reveneau 1,43 funcționari iar către 1897 - 1,3. Deci ritmul de creștere a populației era mai mare decât cel de extindere a aparatului birocratic, *vezi la*: Соловьев, К. *op.cit.*, p. 66.

⁴⁰⁵ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 68.

determinate în primul rând de extinderea numărului de funcționari⁴⁰⁶. Fondurile deficitare se răsfrângeau în mod direct asupra salariilor, stimulând astfel corupția, sau antrenarea funcționarilor în diverse activități comerciale. În mod frecvent funcționarii, în special cei de rang înalt cumulau funcțiile de stat cu cele de asociați în societăți comerciale sau industriale. În calitate de „aport” la fondul de constituire al acestor societăți, funcționarii veneau cu potențialul său de influență și a resurselor administrative. Abia către 1884 a fost interzisă cumularea funcției publice cu activitățile comerciale, însă aceste restricții se refereau doar la funcționarii primelor trei clase⁴⁰⁷.

De asemenea, sistemul birocratic de la începutul secolului al XIX-lea era încă tributar unui sistem educațional vetust și ineficient. Ulterior, acesta a fost reformat anume în măsura în care să pregătească viitorii funcționari de stat, și care avea să includă câteva universități (facultățile de drept fiind cele mai solicitate pentru viitorii funcționari) dar și de instituții elitare, precum liceele sau școala de jurisprudență. Persoanele care alegeau una din aceste instituții erau repartizate în diverse funcții cu acordarea rangului corespunzător⁴⁰⁸. Existau și instituții de stat cu un anumit prestigiu, unde numeroși absolvenți se angajau în afara statelor de personal, deci activau voluntar până la apariția unui post vacant. Altfel spus, în anumite condiții, serviciul de stat era foarte atractiv pentru tinerii ambițioși⁴⁰⁹. Foarte important era locul inițierii în serviciul de stat, acesta în cele mai dese cazuri stabilea traiectoria pe viitor a carierei. Funcționarii provinciali foarte rar ajungeau în poziții importante la nivel central⁴¹⁰.

În aceste condiții de funcționare a birocrăției ruse, cooptarea nobilimii în actul de guvernare locală încerca să soluționeze concomitent mai multe probleme. Acest proces începe încă de la începutul secolului al XVIII-lea, când în urma unor alegeri în societățile locale de nobili s-au constituit consilii de nobili pe lângă voievozi. Iar, începând cu anul 1718, nobilimea alegea comisarii de zemstvă (șef al districtelor conform reformei regionale din 1719). Funcție deloc neglijabilă, or, aceasta avea ca primă sarcină colectarea capitației⁴¹¹. Transformarea definitivă a nobilimii într-o sursă esențială pentru suplinirea cadrelor în armată, diplomație și administrație a fost realizată deja în 1722 prin adoptarea Tabelului de ranguri.

⁴⁰⁶ Spre exemplu bugetul anual al ministerului justiției era de două ori mai mic decât în Franța, de trei ori mai mic decât în Prusia și de patru ori decât cel din Austria. Situația era similară și în cazul altor ministere. Totuși este o comparație extrem de superficială, pentru că nu dispunem de o descifrare pe capitol de cheltuieli.

⁴⁰⁷ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 75.

⁴⁰⁸ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, p. 35.

⁴⁰⁹ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, p. 78-80.

⁴¹⁰ *Ibidem*, p. 81.

⁴¹¹ Платонова, Т. *Дворянство Саратовской губернии в системе местного управления (конец XVIII – первая половина XIX века)*. Саратов: ПАГС, 2008, p. 34.

Prin *Carta din 1785*⁴¹² era definitivat regimul de autogovernare al nobilimii, fiindu-i recunoscut dreptul de a înființa societăți reprezentative la nivel local. Principiul reprezentativității nobilimii în actul de guvernare și administrare locală se realiza prin crearea acestor instituții specifice dar și prin ocuparea de către reprezentanții nobilimii a unor funcții în provincii. Aplicarea acestui principiu a devenit necesară după reforma administrativă din 1775, când au fost create numeroase instituții de ordin local, unde nobilimea a devenit asociată statului în actul de guvernare locală.

Funcțiile erau ocupate în urma alegerilor organizate de societățile nobiliare și sub patronajul, vorbind eufemistic, reprezentanților Centrului din provincii. Pentru candidații la funcții se stabilea un cens pe vârstă și unul pe venit/avere, cât și obligativitatea de a fi înscriși în Cartea genealogică a guberniei. După înscăunarea lui Alexandru I, aceste restricții au fost ajustate astfel încât să poată fi extins numărului participanților⁴¹³. Decizie logică în contextul restructurărilor aparatului de stat de la începutul secolului al XIX-lea, în sensul centralizării acestuia, fapt care solicita un număr mare de funcții administrative. Alexandru I nu avea o viziune coerentă în privința rolului nobilimii în administrarea locală, pendulând între susținerea sistemului de autogovernare locală exercitat de nobilime și fortificarea pozițiilor guvernatorului și a funcționarilor trimiși de la Centru. Totodată, Alexandru I interzicea guvernatorilor imixtiunea în alegerile organizate de nobilime, dar, totodată insista pe o conlucrare activă a instituțiilor guberniale și a adunărilor deputaților nobilimii⁴¹⁴.

Inconsecvența măsurilor în privința instituțiilor reprezentative ale nobilimii în general cât și a alegerilor nobiliare în particular au determinat o reticență din partea unei bune părți a nobilimii locale pentru a candida la funcții electiv. Mai mult, *de-facto*, funcționarii aleși se deosebeau de cei numiți de Centru doar prin modul în care au ajuns în funcție. În rest, aceștia trebuiau să se conformeze aceluiași rigori, să depună jurământ și să obțină un rang în condiții similare cu toți funcționarii. De asemenea, practic toți funcționarii aleși erau salarizați din buget ce făcea și mai puțin evidențiat acest grup de funcționari în cadrul sistemului administrativ. Alegerea nobililor în diverse funcții administrative trebuia să răspundă celor două nevoi: deficitul de cadre calificate și necesitatea de a reduce povara bugetară⁴¹⁵.

⁴¹² Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства 21 апреля 1785 г. В Российское законодательство X-XX вв.: в 9 т. Т.5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. Отв.ред. Индова. Е. М: Юридическая литература, 1987. р. 23.

⁴¹³ Корчмина, Е. *Дворянское самоуправление в первой половине XIX в (на материалах Рязанской губернии)*, Рязань: Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина, 2010, pp. 75-77.

⁴¹⁴ *Ibidem*, р. 80.

⁴¹⁵ Куприянов, А. *Выборные практики дворянства Московской губернии в конце XVIII- начале XIX века. В: Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века.* Ред. О. Глаголева и И. Ширле. - Москва: НЛО, 2012, р. 258.

Conform prevederilor *Cartei din 1785*, nobilimea trebuia să se întrunească la solicitarea guvernatorului general sau a guvernatorului în centrul administrativ gubernial o dată la 3 ani. Prezența era obligatorie, iar cei care absentau trebuiau să ofere explicații. Din cauza faptului că alegerile se desfășurau în decembrie, uneori amânate pentru ianuarie, condițiile meteo obstrucționau vădit deplasarea multora din zonele mai îndepărtate. Probabil din acest motiv, dar și al infrastructurii precare, în cazul Basarabiei alegerile se organizau de obicei la începutul lunii mai⁴¹⁶.

Organizarea alegerilor genera un șir de probleme logistice și financiare, de la identificarea unui spațiu special (присутственное место), până la procurarea inventarului necesar desfășurării scrutinului, pentru soluționarea cărora era nevoie de timp, uneori mai mult de o lună⁴¹⁷. Conform reglementărilor, alegerea propriu-zisă se desfășura în felul următor: pe fiecare masă se afla o cutie, împărțită, pe interior, în două părți egale și căptușită cu stofă moale, menită să potolească sunetele provocate de bila aruncată într-una dintre cele două dispense. Fiecare dintre acestea din urmă reprezenta câte o opțiune pentru alegător – de a alege sau a respinge candidatul propus⁴¹⁸. Prima funcție supusă alegerii era cea a Mareșalului de district, urmată de alte funcții de rang inferior și abia la sfârșit se alegea Mareșalul gubernial al nobilimii. După alegerea tuturor funcțiilor se dădea citire bugetului pentru următorii trei ani, aprobat de către Guvernatorul civil. O parte din cheltuieli erau puse pe umerii nobilimii locale, făcându-se apel la contribuția acestora fără însă să li se dea alternativă de refuz. Apelul respectiv reprezenta mai curând o formalitate, atribut al unui act formal de co-participare a nobilimii în procesul de guvernare, dar și de partajare a responsabilității în procesul de gestiune a banilor bugetari. Un element important în această procedură era participarea comună la o slujbă religioasă la încheierea căreia, Mareșalul gubernial impunea nobilimea la depunerea unui jurământ, el însuși jurând să asigure un scrutin echitabil⁴¹⁹. După încheierea procesului electoral, Mareșalul gubernial nou-ales sau cel reconfirmat în funcție conducea întreaga adunare spre biserică unde se depunea jurământ pentru funcțiile ocupate⁴²⁰.

Conform regulamentului din 29 aprilie 1818, alegerile din Basarabia erau deschise nobililor cu proprietăți funciare ereditare de cel puțin 300 desetine, precum și fiilor acestora care aveau cel puțin 22 de ani. Funcționarii cu ranguri de stat, conform Tabelului rangurilor, puteau fi aleși în funcții chiar dacă nu aveau proprietăți în Basarabia, însă nu aveau drept de vot personal.

⁴¹⁶ ПСЗРИ, Собр. I, том 35, 1818, № 27357, СПб., 1830, с. 232.

⁴¹⁷ Корчмина, Е. *Дворянское самоуправление в первой половине XIX в (на материалах Рязанской губернии)*, Рязань: Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина, 2010, р. 91.

⁴¹⁸ *Ibidem*, р. 94.

⁴¹⁹ *Ibidem*, р. 92.

⁴²⁰ *Ibidem*, р. 95.

Nobilii cu proprietăți sub 300 desetine sau fără proprietăți, precum și boiernașii și mazilii, puteau fi aleși în diverse funcții administrative locale. Funcționarii în posturi administrative regionale și ținutale erau aleși de întreaga comunitate nobiliară din Basarabia, iar lista candidaților aleși era prezentată guvernatorului Basarabiei de către mareșalul regional al nobilimii pentru confirmare⁴²¹.

Primele alegeri nobiliare în Basarabia de după anexare (1818), trebuiau să reprezinte un test important de loialitate și organizare pentru elita locală, dar dezbaterele au degenerat rapid într-un conflict deschis dintre diverse facțiuni, evidențiind astfel scindarea în cadrul corporației. În urma acestui prim scrutin, conducerea *de-facto* fiind preluată de un grup de interese în frunte cu Ioan Pruncul și Vasile Rosetti-Bălănescu, ulterior alipindu-se la ei și Zamfirache Rale, fapt care ia permis lui Filipp Vighel, viitorul vice-guvernator al Basarabiei, să vorbească de instituirea unui adevărat „triumvirat”. Partizanii celor trei au ocupat majoritatea funcțiilor în administrația regiunii, inclusiv în Sfatul Suprem⁴²², fapt care a dus la marginalizarea celorlalte familii boierești importante, pentru că Vasile Rosetti-Bălănescu era privit drept un parvenit care nu avea drepturi legitime pentru un rol atât de important în Basarabia⁴²³. Pentru a asigura recunoașterea pozițiilor obținute, ei au susținut alegerea lui Dumitru Rîșcanu în funcția de mareșal al nobilimii regionale, boier ale cărui origini nobile și a cărui autoritate, cel puțin morală, nu putea fi pusă la îndoială. Aceasta a creat aparența unei repartiții echilibrate a funcțiilor eligibile între diverse facțiuni ale nobilimii basarabene, prin urmare se asigura principiul reprezentativității puterii politice la nivelul elitelor. Admitem că, Centrul era cointerestat în perpetuarea rivalităților între diverse facțiuni ale nobilimii locale în măsura în care să nu permită crearea unei solidarități de grup și care să nu perturbeze situația per-ansamblu a regiunii. De menționat că, la nivel de imperiu, conflictele în cadrul alegerilor nobiliare nu erau o raritate, în acest sens, Alexandru I, chiar a încercat să modifice procedura de desfășurare a acestora⁴²⁴.

Deja la următoarele alegeri, din 1821, comportamentul participanților a fost mai decent, probabil datorită desfășurării acestora sub vizorul direct al administrației regionale. Prezența însuși a generalului Inzov a facilitat accesarea în funcții a candidaților loiali administrației centrale și a celor cu reputație mai puțin șifonată. În acest scop, era primordială eliminarea din cursă a câtorva membri activi din gruparea care a monopolizat puterea în urma alegerilor precedente. Printre

⁴²¹ Устав образования Бессарабской области 1818г. Кишинев, 1818, pp. 24-25.

⁴²² Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 12.

⁴²³ Vasile Rosetti-Bălănescu deținea în cadrul Principatului moldav dregătoria de medelnicer, rang considerat de clasa a III-a.

⁴²⁴ Boțolin, S. În slujba imperiului. Elita locală în cadrul administrației regionale din Basarabia (1812-1828). În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2022, p. 324.

aceștia fiind Vasile Rosetti-Bălănescu, Zamfirache Rale și alții, toți eliminați sub pretextul desfășurării unei anchete. Alții, precum Ioan Pruncul, anticipând situația, nu și-a manifestat dezacordul față de imixtiunea conducerii regionale, ci a decis să se alătore partidei guvernamentale conduse de Matei Krupenschi, reușind într-un final să fie reales în calitate de deputat în Sfatul Suprem⁴²⁵. Astfel, intervenția administrației în frunte cu Ivan Inzov a permis eliminarea unui factor de instabilitate din conducerea regională, și care din punctul lor de vedere compromitea imaginea per-ansamblu a administrației rusești din Basarabia, unde abuzurile „triumviratului” erau comise sub paravanul funcțiilor în administrația regională. Accederea la conducere a partidei guvernamentale complementar cu reducerea numărului de funcționari băștinași în administrație, începând cu 1818, a facilitat continuarea și aprofundarea procesului de asimilare administrativă a Basarabiei. De menționat că, Vasile Rosetti-Bălănescu a devenit un personaj cunoscut în Basarabia și datorită pasajelor mai puțin onorabile din biografia sa, cum este procesul îndelungat de judecată cu Sturdzeștii pentru anumite domenii funciare⁴²⁶. Mai mult, însușindu-și prin fraudă rangul de spătar, acesta intră în conflict cu conducerea Basarabiei pentru trecerea Prutului, fără respectarea condițiilor carantinei, fapt pentru care a fost arestat.

Ivan Harting⁴²⁷ și, mai târziu Filipp Vighel⁴²⁸, accentuau problema numărului redus al candidaților proveniți din localnici, pentru funcțiile disponibile. Drept soluție, mai ales pentru ținuturile unde se atesta un interes scăzut, și unde chiar nu se acopereau toate funcțiile în urma alegerilor, se insista pe numirea directă a funcționarilor de către autorități. Exploatarea acestei presupuse probleme de către cei doi funcționari imperiali, trebuie privită și în contextul viziunilor personale față de modul în care trebuia să fie administrată Basarabia. Se cunoaște faptul că atât unul, cât și celălalt nu erau simpatizanți ai proiectului autonomist, pledând pentru accelerarea procesului de asimilare a Basarabiei⁴²⁹ în sistemul administrativ imperial. Iar creșterea ponderii numerice a funcționarilor numiți, și în special a celor alogeni, ar fi servit ca bază socială loială și previzibilă care ar fi acționat în unison cu conducerea de vârf din regiune. Atât din motive de comoditate cât și din lipsa unor cunoștințe în ceea ce privește tradițiile cărmuirii locale, masa

⁴²⁵ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 13.

⁴²⁶ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 119.

⁴²⁷ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.1, СПб, Дмитрий Буланин, 2018, p. 143

⁴²⁸ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 14.

⁴²⁹ La 23 decembrie 1814, guvernatorul Ivan Hartingh înainta un raport Departamentului de justiție de la Petersburg în care spunea despre boierii moldoveni că „nefiind niciodată în asemenea funcțiuni și nefiind deprinși cu ordinea serviciului, nu numai a celui rusesc dar și a celui moldovenesc, neglijează orișice bună rânduială; folosindu-se de majoritatea voturilor, ei contribuie mai mult la încălcarea decât la conservarea justiției” *vezi la*: Ciobanu, Șt. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusească*, Chișinău: Gheorghe Asachi, 1992, p. 14.

funcționarilor alogeni, ar fi urmat spiritul legislației ruse în activitatea sa. În acest caz, exponenții elitei basarabene ar fi fost și mai mult dezavantajați în intenția lor de perpetuare a uzanțelor locale.

Deficitul de cadre cât și posibilitatea dobândirii unei proprietăți funciare și a unui venit, oarecum stabil, a determinat venirea la Chișinău a unui număr considerabil de funcționari ruși, în special de rang inferior⁴³⁰. Mai mult ca atât, în vederea atragerii funcționarilor din alte regiuni ale imperiului, Filipp Vighel propunea oferirea mai multor înlesniri suplimentare, precum scutirea de examene la promovarea spre un rang superior. Or, potrivit decretului imperial din 1809, pentru a fi avansat la rangul de asesor colegial (clasa a VIII-a) și consilier de stat (clasa a V-a), se cerea, adițional unui stagiu obligatoriu și a unui certificat de absolvire a unui curs la una dintre universitățile ruse sau de promovare a unui examen conform unei programe, care la rândul ei, presupunea cunoașterea limbii ruse și a unei limbi străine cât și cunoștințe solide în domeniile dreptului, istoriei, economiei, statisticii ș.a. Însă, această prevedere nu a fost întru totul respectată, suveranul fiind nevoit să accepte tot felul de excepții de la regulă pentru anumite categorii de funcționari. Treptat, această normă a ajuns să nu se aplice practic deloc, fiind abrogată în 1834. Chiar și Filipp Vighel a obținut în 1825 rangul de consilier de stat fără a dispune de studii universitare⁴³¹. Cel mai probabil, și în cazul procesului de asimilare a elitei basarabene s-a făcut abstracție de această regulă.

În condițiile unui deficit acut de cadre calificate, I. Harting începe să numească în calitate de ispravnici de ținuturi funcționari ruși, contrar prevederilor emise în 1812 de către amiralul P. Ciceagov. Deși aparent acțiunile lui Ivan Harting puteau fi catalogate drept depășire a atribuțiilor de serviciu, totuși acestea erau conforme unor instrucțiuni de la Centru, cum ar fi cea a președintelui Departamentului afacerilor civile și ecleziastice din Consiliul de Stat, principele A. Kurakin. Potrivit acestora, în zonele periferice, nobilii locali nu trebuiau numiți în funcții importante⁴³². În contextul unui sever deficit de personal calificat, mai devreme, Scarlat Sturdza, de asemenea, a adresat o cerere către V.I. Krasno-Miloșevici, solicitând permisiunea ca funcționari din regiunile interne ale imperiului să fie aduși la Chișinău pentru a sprijini instituirea noii administrații⁴³³. Această solicitare a fost aprobată, iar funcționarii care alcătuiau personalul cancelariei comandantului-șef al armatei ruse de la Dunăre au fost numiți în funcții noi în regiunea

⁴³⁰ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 149.

⁴³¹ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, pp. 33-34.

⁴³² Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 58.

⁴³³ Scarlat Sturdza către V.I. Krasno-Miloșevici. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 2007. Nr. 3, p. 93.

Basarabia, la sfârșitul lunii septembrie 1812⁴³⁴. Cu toate acestea, nivelul de pregătire al acestora era, în multe cazuri, mai scăzut decât cel al funcționarilor din celelalte periferii occidentale⁴³⁵. În același timp, insuficienta cunoaștere a limbii române și a obiceiurilor locale a determinat funcționarii ruși să se simtă izolați, ceea ce i-a determinat să ceară explicit uniformizarea legislației locale cu cea rusească și să solicite un statut special pentru limba rusă⁴³⁶.

Este de remarcat că aparatul birocratic din Basarabia era într-o configurație numerică redusă, conform datelor disponibile până în anul 1819, evidențiind un număr de doar 124 de funcționari. Dintre aceștia, puțin peste 50% proveneau din localnici, în timp ce aproximativ o treime erau recrutați din rândul funcționarilor ruși din alte regiuni ale imperiului⁴³⁷. Raportându-ne la aceste date, admitem un dezinteres parțial al elitei basarabene față de serviciul de stat, chiar dacă acesta le-ar fi oferit anumite avantaje, pecuniare și simbolice. În calitate de funcționar al administrației, nobilul basarabean ar fi putut pleda mai eficient pentru păstrarea unui cadru autonom și, implicit, pentru redarea, *de-facto*, a unui rol determinant pentru elita locală. Doar că cel mai des, intrarea în serviciul de stat era motivată, anume de perspectiva obținerii unui grad de noblețe, în special ținând cont de complexitatea procesului de confirmare a acesteia pentru familiile boierești stabilite în Basarabia. Astfel, unii funcționari ajungând la un anumit rang, care le permitea obținerea fie a unui statut nobiliar viager, fie ereditar, părăseau serviciul de stat⁴³⁸.

În acest context, contrar prevederilor legale, care interzicea acceptarea în serviciul statului a persoanelor provenite din rândul țăranilor și micilor burghezi, în Basarabia s-a permis primirea acestora. Cu toate acestea, aceste grupuri sociale nu au furnizat un număr suficient de persoane potrivite pentru posturile necesare. În aceste condiții, conducerea locală a încercat să accepte, cel puțin pentru posturile de funcționari inferiori, persoane de origine nenobilă din guberniile învecinate Basarabiei, dar, în majoritatea cazurilor, nu a primit aprobarea forurilor de la Sankt Petersburg⁴³⁹.

Un factor demotivant pentru a rămâne în serviciul public erau restanțele la plata salariilor, care în anumite perioade deveneau o constantă, mai ales dacă ne referim la provincii, ceea ce alimenta corupția și abuzurile din partea funcționarilor, inclusiv a celor aleși. Este posibil ca

⁴³⁴ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900. p. 111.

⁴³⁵ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 21.

⁴³⁶ Батюшков, П.Н. *Бессарабия, историческое описание*. СПб: Типография Высочайше утвержд. Товарищ. «Общественная Польза», 1892, p. 322.

⁴³⁷ Гросул, В.Я. Молдавия. В: *Русские в Евразии XVII-XIX вв. Миграции и социокультурная адаптация в иноэтнической среде*. Москва, 2008. p. 266.

⁴³⁸ Bezviconi, Gh. *Profiluri Basarabene*, (în 2 vol.). V1, Chișinău, Știința, 2017, p. 61.

⁴³⁹ Morozan, V. Autonomia Basarabiei în context imperial rus (1812-1828). În: *Archiva Moldaviae*, 2015, VII, p. 19.

problema salariilor să nu fi îngrijorat autoritățile, deoarece se cunoștea și accepta tacit practica obținerii de venituri ilicite în temeiul funcției exercitate. Marea majoritate a funcționarilor din Imperiul Rus erau slab recompensați, spre exemplu cancelariștii primeau salarii de circa 30-40 de ruble anual⁴⁴⁰, sume plătite în asigurațiuni care, în anumite perioade, erau supuse unei devalorizări galopante⁴⁴¹. Pentru funcționarii din primele clase existau plăți compensatorii, cum ar fi „arenda”. Această sumă, care anual se ridica la câteva sute de ruble și, în unele cazuri, ajungea aproape de limita stabilită de 5 mii de ruble anual, trebuia să compenseze diferența de venituri dintre cei care slujeau statului și moșierii care trăiau din renta propriilor domenii⁴⁴².

Conform datelor de la 1800, un ispravnic de district, care corespundea cu rangul de consilier titular, era recompensat cu salarii ce variau de la 250 la 375 de ruble. Un judecător de district, care aducea cu sine și rangul de asesor colegial: 300 la 450 de ruble. Deja un procuror gubernial obținea un venit de 600-750 de ruble⁴⁴³. Totodată miniștrii, conform datelor de la 1802 aveau salarii de circa 12 mii ruble la care se adăuga și o locuință dată în folosință pe perioada mandatului. În cazul funcționarilor de rang înalt din ministere sau ambasade, suplimentar la salariul de bază se achitau tot felul de suplimente, precum „arenda” amintită mai devreme sau indemnizații pentru ordinele conferite anterior, astfel încât veniturile oficiale ale unor directori de departamente ajungeau și la 10 mii de ruble, în cazul miniștrilor depășea 20 de mii. Chiar și copiiștii din ministere obțineau salarii de peste 100 de ruble anual⁴⁴⁴. Aici observăm decalajele enorme dintre veniturile salariale obținute în administrația centrală și cea locală, chiar dacă admitem că salariile în regiunile periferice de apus erau mai mari decât în regiunile interne.

În același context, poate fi amintită așa-numita sabotare din partea elitei locale a activității în cadrul comisiei de elaborare a Regulamentului din 1818, ceea ce a determinat redactarea acestui act fundamental, aproape exclusiv de către aparatul conducerii regionale. Cât de paradoxal nu ar suna, rezistența elitei basarabene se accentua anume în momentele când conducerea regională încerca să implice elita locală în actul de guvernare. Totuși, pasivitatea nobilimii provinciale este pe larg atestată la nivel imperial de la adoptarea *Cartei de la 1785* și până la sfârșitul anilor '20 ai sec. al XIX-lea. Acest fapt a permis consolidarea rolului ministerelor și a funcționarilor numiți de Centru. Nobilimea preocupată de transformarea sa într-o aristocrație clasică europeană a pierdut

⁴⁴⁰ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, p. 72.

⁴⁴¹ În septembrie 1807, rubla în asigurațiune valora 90 de copeici în argint, deja în ianuarie 1808 căzuse la 75 de copeici iar în septembrie nu valora mai mul de 50 de copeici în argint, *vezi la*: Зайончковский, П. *op.cit.*, p. 73.

⁴⁴² Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, p. 73.

⁴⁴³ *Ibidem*, p. 74.

⁴⁴⁴ *Ibidem*, pp. 78-80.

pârghii administrative, fiind strâmtorată treptat de funcționarii profesioniști proveniți din categorii sociale inferioare. După eșecul revoltei aristocratice din decembrie 1825, Nicolai I nu s-a mai arătat interesat de schimbarea acestei situații⁴⁴⁵. Totuși, elita locală continua să lupte pentru funcțiile care promiteau beneficii imediate și adesea consistente. Astfel în 1818, Dumitru Rîșcanu, în calitate de mareșal regional al nobilimii se adresează către Sfatul suprem criticând acțiunile de numire a funcționarilor ruși în posturile de ispravnic și trezorier, funcții promise elitei basarabene⁴⁴⁶. Totuși în cadrul noilor alegeri din 1825, F. Vighel vorbește de o acalmie totală, mai mult ca atât, practic toți cei care dețineau funcții importante până la acel moment, inclusiv și mareșalul nobilimii Iancu Sturdza, nu mai doreau obținerea unui nou mandat⁴⁴⁷.

Cu toate acestea, atestăm cazuri de cariere reușite ale nobililor basarabeni în cadrul administrației regionale. Mai mulți reprezentanți ai boierimii își încep serviciul de pe trepte relativ inferioare ale Tabelului, ajungând să avanseze rapid în ierarhia birocratică, existând cazuri de atingere a clasei superioare într-un timp mai redus, avându-se în vedere că normele generale, prevedeau o perioadă de 3-4 ani pentru promovare spre un nou rang. Transferul prematur într-o clasă superioară reprezenta o excepție de la regulă, și se acorda prin decizia personală a Împăratului, având temei anumite merite deosebite aduse statului rus.

Acordarea preferențială a unor ranguri reprezenta o modalitate de recompensă pentru funcționarii stăruitori și de perspectivă, recrutați din elitele locale, și care trebuiau să contribuie la crearea unui mediu loial în rândul elitei basarabene. Printre premisele care creșteau șansele unei cariere reușite regăsim: buna experiență în colaborare cu autoritățile ruse în perioadele de ocupație militară, deținerea unui rang sau a unei funcții importante în administrația principatelor. Cu toate acestea, există și cazuri în care ascensiunea rapidă în ierarhie încetinea brusc odată cu atingerea rangului de clasa a 9-a, ultima înaintea obținerii demnității de nobil ereditar. Acest lucru sugerează că autoritățile nu se grăbeau să extindă comunitatea nobiliară de viță în Imperiul Rus până la confirmarea originii nobiliare a pretendentului, deoarece birocratizarea statului crea, la rândul său, o elită birocratică nobilă pe care nobilimea proprietară o percepea ca pe o amenințare la adresa intereselor sale și accesului la monarh. În același timp, pe măsură ce secolul al XIX-lea avansa, o mare parte din clasa birocratică a început să considere nobilimea proprietară ca fiind o relicvă a unei ere trecute și un obstacol în calea dezvoltării Rusiei, chiar dacă mulți dintre oficialii superiori proveneau din familii de moșieri. Dacă birocrății secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea se

⁴⁴⁵ Кушко, А., Таки, В., (при участии Грома О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия *Historia Rossica / Окраины Российской империи*. Москва: НЛЮ, 2012, pp. 179-180.

⁴⁴⁶ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 149.

⁴⁴⁷ Вигель, Ф. Ф. *Записки, часть седьмая Русского Архива*. Москва: тип. Страстной Бульвар, 1893, p. 42.

considerau servitori personali ai țarului, în secolul al XIX-lea și mai ales în a doua jumătate, clasa de birocrați profesioniști simțea o loialitate instituțională autentică, un *esprit de corps*⁴⁴⁸.

Împărații și susținătorii principiului autocratic au recunoscut că expansiunea birocrăției, în special specializarea funcțională și impersonalizarea guvernării asociate, erodau lent și aparent ireversibil capacitatea autocratului de a-și exercita puterea. În același timp, împărații au înțeles necesitatea de a institui ordine în sistemul în expansiune pentru a îmbunătăți coordonarea organelor guvernamentale, formularea politicilor și pentru a stabili o formă de legalitate și previzibilitate. Scopul lor era să creeze legi și să înființeze instituții care să funcționeze conform legii, în timp ce ei înșiși să rămână deasupra legii, implementând o justiție absolută. Totuși, sistematizarea organelor de guvernare a continuat să erodeze exercitarea practică a autorității autocratice. Astfel, împărații, pe de o parte, încercau să introducă ordine în sistem, dar, pe de altă parte, subminau propriile lor organe supreme, percepându-le ca o amenințare potențială la adresa puterii lor⁴⁴⁹.

Un exemplu de ascensiune rapidă în ierarhia birocratică în Basarabia îl reprezintă cariera lui Constantin Stamati. Acesta a început să lucreze în serviciul Vistieriei Moldovei în 1806, dar a decis în 1812 să-și urmeze tatăl la Chișinău. La 16 noiembrie 1812, a fost înscris ca funcționar pe lângă guvernatorul Scarlat Sturdza, iar la 31 decembrie obține rangul de clasa a 14-a: registrator colegial. Pentru activitatea sa pe parcursul a mai multor ani în calitate de ispravnic cât și pentru eforturile sale de împiedicare a pătrunderii ciumei, este recompensat în decembrie 1817 cu rangul de secretar colegial, corespunzător gradului militar de căpitan-porucik de infanterie. Însă la scurt timp, pentru implicare în organizarea vizitei Împăratului la Chișinău, Constantin Stamati obține deja în mai 1818, rangul de consilier titular⁴⁵⁰, a noua treaptă în tabelul rangurilor, care corespundea gradului militar de căpitan de infanterie. Chiar dacă își continuă cariera în calitate de funcționar cu însărcinări speciale pe lângă generalul Inzov și ulterior pe lângă guvernatorul general, contele Voronțov, iar începând cu 1820, ocupă diverse funcții în guvernul regional, dar și cea de deputat în Sfatul suprem, Constantin Stamati așa și nu a obținut rangul de clasa a 8-a care îi putea asigura demnitatea de nobil ereditar.

Se poate observa o situație similară și în cazul lui Teodor Krupenschi, care s-a mutat la Chișinău în anul 1812, ocupând postul de sărdar de ținut. Acesta deținea rangul boieresc de al

⁴⁴⁸ Shakibi, Zh. P. Central government. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, p. 433.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, p. 443.

⁴⁵⁰ Лотман, Ю. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, p. 24.

doilea logofăt la Divanul din Iași, obținut în timpul ocupației ruse⁴⁵¹, fiind recrutat în serviciu de către senatorul Serghei Kușnicov⁴⁵². După semnarea tratatului de pace de la București, Teodor Krupenschi a trecut în serviciul de stat rus și, după numirea sa în calitate de ispravnic al ținutului Orhei, a fost distins cu rangul de clasa a 9-a: consilier titular⁴⁵³. Eforturile sale de aprovizionare a trupelor ruse în timpul războiului, precum și activitățile de eradicare a ciumei au fost apreciate de autorități, acesta fiind distins cu Ordinele cavaleresti, Sf. Ana, clasa a III-a și Sf. Vladimir, clasa a IV-a⁴⁵⁴. După 1820, a fost transferat în aparatul loțiitorului plenipotențiar al Basarabiei, Alexei Bahmetev⁴⁵⁵. Mai târziu, acesta a propus delegarea lui Teodor Krupenschi la Viena, în calitate de funcționar al Colegiului afacerilor străine⁴⁵⁶, în timpul aflării Împăratului Alexandru I în capitala Imperiului Austriac⁴⁵⁷. Cu toate acestea, în ciuda unei activități prodigioase în anii care au urmat⁴⁵⁸, Teodor Krupenschi așa și nu s-a învrednicit de următorul rang, ce i-ar fi garantat noblețea ereditară în temeiul meritelor personale.

În contrast, un alt exemplu de situație este evidențiat în cazul lui Matei Krupenschi, fratele lui Teodor, care, la începutul războiului în 1806, avea 31 de ani și deținea același rang boieresc de al doilea logofăt în Divanul din Iași, asemenea fratelui său. Cu toate acestea, datorită sprijinului acordat de către Iancu Balș și Iordache Rosetti-Rosnovanu, doi apropiați ai senatorului Kușnicov, Matei Krupenschi a devenit o personalitate proeminentă în administrația de ocupație rusească. După anul 1812, Matei Krupenschi a preluat moșiile mamei sale din ținutul Hotin și s-a stabilit la Chișinău, obținând titlul de consilier de Curte, ceea ce i-a conferit demnitatea de nobil ereditar. Un an mai târziu, în 1813, el a fost avansat la rangul de clasa a 6-a: consilier de colegiu⁴⁵⁹. În perioada 1812-1813, el a fost responsabil de vistieria regională, iar după numirea lui Alexei Bahmetev în calitate de loțiitor plenipotențiar al Basarabiei, Matei Krupenschi, deja confirmat în rang de consilier de colegiu, a fost numit vice-guvernator .

⁴⁵¹ Bezviconi Gh., *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 254.

⁴⁵² În perioada ocupației rusești a principatelor, senatorul Serghei Kușnicov a îndeplinit funcția de președinte al Divanurilor Moldovei și Munteniei.

⁴⁵³ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.2, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 216.

⁴⁵⁴ Bezviconi Gh., *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, pp. 256-257.

⁴⁵⁵ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.2, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 216.

⁴⁵⁶ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 258.

⁴⁵⁷ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.2, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 216.

⁴⁵⁸ *Ibidem*, p. 217.

⁴⁵⁹ Bezviconi, Gh. *Profiluri Basarabene*, (în 2 vol.). V1. Chișinău, Știința, 2017, pp. 207-208.

În memoriul său, N. Baikov a subliniat rolul proeminent al lui M. Krupenski și a exprimat îngrijorarea sa în legătură cu concentrarea atât de mare a puterii decizionale în mâinile unei singure persoane. Astfel, după spusele lui N. Baikov, M. Krupenski controla încasarea tuturor impozitelor, taxelor, gestiona toate veniturile și cheltuielile, antreprizele, concesiunile, precum și activitățile direcției poștale și a lucrărilor de construcție. N. Baikov se arăta alarmat de faptul că direcția executivă din primul departament era și ea subordonată acestuia, iar prin intermediul acesteia, de fapt, întreg guvernul⁴⁶⁰.

Datorită unui rol important în administrația Basarabiei dar și într-o anumită măsură recunoașterii *de-facto* a nobleței neamului, alți exponenți ai elitei locale s-au învrednicit de ranguri înalte ca cel de consilier de stat (clasa a 5-a) sau chiar cea de consilier de stat titular (clasa a 4-a), ceea ce presupunea deja și alte formule de adresare: *vașe vîsokorodie și vașe prehoshiditelstvo*⁴⁶¹. Un astfel de exemplu atestăm în cazul lui Ioan Bașotă, care deținând funcția de ispravnic și rangul boieresc de spătar în Principatul Moldovei, a obținut sub administrație rusă funcții importante, inclusiv postul de procuror regional în Basarabia, fiind avansat în 1825 de la rangul de consilier de colegiu, obținut în 1820, la cel de consilier de stat⁴⁶². Probabil că în cazul lui Ioan Bașotă accederea într-un rang atât de important s-ar datora unor servicii importante în folosul politicii rusești în regiune, prestate începând cu războiul din 1789-1791⁴⁶³. În calitatea sa de guvernator general militar al Podoliei, pe care o deținea simultan cu funcția din Basarabia, Bahmetev efectua deplasări periodice în gubernia Podolia. În lipsa sa din Basarabia, responsabilitatea de a supraveghea activitățile Consiliului Suprem al Basarabiei era delegată anume procurorului regiunii, Ioan Bașotă. Acesta a fost însărcinat cu această misiune în mod oficial pe 14 mai 1818, 28 iunie 1818, precum și pe parcursul anului 1819⁴⁶⁴.

Iar spătarul Iancu Sturdza, trecut în supușenia Imperiului Rus, dobândește rangul de clasa 4-a: consilier de stat titular. Pe lângă funcțiile importante deținute în administrația Basarabiei dar și membru a diferitor comisii, Iancu Sturdza a donat o sumă importantă pentru construirea spitalului și carcerii din Chișinău⁴⁶⁵. Pentru obținerea rangului de consilier de stat, era necesar de îndeplinit următoarele condiții: 10 ani de serviciu devotat, ocuparea unor funcții importante, cum

⁴⁶⁰ Agachi, A. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, pp.150-166.

⁴⁶¹ Avansarea de la o treaptă la alta prevedea un termen de trei ani în cazul clasei 14-9 și încă 4 ani pentru obținerea celei de-a 8-a clasă.

⁴⁶² Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 182.

⁴⁶³ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.2, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 46.

⁴⁶⁴ ANA, DGAN, F. 3, inv. 1, d. 89, f. 35.

⁴⁶⁵ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.2, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 406.

ar fi cea de procuror sau șef al unei expediții pentru o durată de minim doi ani și o recomandare din partea conducerii cu indicarea meritelor deosebite⁴⁶⁶.

În context, trebuie să menționăm că o parte a elitei basarabene, în calitate de boieri moldoveni, și-au demonstrat loialitatea față de guvernul rus încă în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812, fiind recompensați cu funcții importante în timpul ocupației ruse. Și boierii amintiți mai sus, Ioan Balș sau Iordache Rosseti-Rosnovanu au ocupat în timpul ocupației ruse a Moldovei funcții importante cum ar fi cea de logofăt sau vistiernic, fiind membri activi ai Divanului. Ioan Balș fiind chiar lăsat locțiitor al senatorului Kușnikov la Iași, în absența acestuia. Retras în stânga Prutului în 1821, în contextul revoluției grecești din Moldova, marele vistiernic Iordache Ruset-Rosnovanu a demonstrat pe parcursul întregii sale vieți o loialitate neclintită față de Rusia. De-a lungul carierei sale, a fost în repetate rânduri propus ca și candidat la domnie, beneficiind de sprijinul ferm al Imperiului Rus⁴⁶⁷. Ulterior, Iordache Rosseti-Rosnovanu și nepotul său, Matei Krupenschi, au fost acuzați de mai mulți boieri moldoveni de uzurpare a puterii⁴⁶⁸.

Sunt și alți basarabeni, care pentru diverse servicii aduse administrației ruse au fost recompensați cu ranguri de clasa a 8-a sau mai înalte, ranguri care le asigurau noblețea ereditară. Printre aceștia, Gheorghe Bezviconi îl amintește pe Ieremia Ianov, cunoscut pentru traducerile sale în rusă a legilor moldovenești, și care obține rangul de asesor colegial⁴⁶⁹ sau de Iordache Chiriac Varfolomeu, care în calitate de ciubucciu s-a ocupat de activități negustorești în perioada războiului 1806-1812, și care, probabil, a cumpărat de la domnul Scarlat Callimachi rangul de vel-serdar, ca într-un final să fie recompensat de ruși cu rangul de asesor colegial⁴⁷⁰.

Situații, în care претендентii la recunoașterea nobleței de către autoritățile ruse, în baza rangurilor boierești deținute în administrația Moldovei sunt multiple. Astfel, pitarul Teodosie, obținuse rangul de asesor colegial în 1818, la distanță de 5 ani de la primul rang de consilier titular, grație serviciului devotat în favoarea autorităților imperiale⁴⁷¹. Deși, rangul de asesor colegial îi acorda dreptul de nobleță ereditară, pentru un plus de legitimitate dar și pentru prestigiul de a fi trecut în partea a VI-a a Cărții nobilimii basarabene⁴⁷², acesta a pretins recunoașterea acestui drept

⁴⁶⁶ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, p. 36.

⁴⁶⁷ Rosetti, R. *Amintiri. Ce am auzit de la alții; Din copilărie; Din prima tinerețe.* București: Humanitas, 2017, p. 85.

⁴⁶⁸ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812).* Chișinău: Pontos, 2008, p. 64.

⁴⁶⁹ Bezviconi, Gh. *Profiluri Basarabene*, (în 2 vol.). V1. Chișinău, Știința, 2017, p. 69.

⁴⁷⁰ *Ibidem*, p. 138-139.

⁴⁷¹ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821).* București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 134.

⁴⁷² Fiecărei categorii îi corespundea o parte special din Cartea genealogică gubernială: în prima parte intrau persoanele cu titlul de nobil care le-a fost acordat la dispoziția personal a suveranului; în a 2-a parte – cele care au primit titlul de nobil datorită serviciului militar; în a 3-a parte- cele care au primit titlul de nobil datorită serviciului civil; în a 4-a

în baza unor acte emise de divanul Principatului Moldovei cât și cele semnate de Domnul Scarlat Callimachi, datate cu 1818, în care se consemna evoluția spectaculoasă în carieră, obținând într-un final rangul boieresc de vel Medelnicer⁴⁷³.

O altă categorie de nobili basarabeni, deținători ai unor ranguri superioare sunt cei care s-au stabilit în Imperiul Rus și au intrat în ierarhia rangurilor odată cu încheierea războiului ruso-turc din 1787-1792. Vorbim despre unii descendenți ai familiilor Sturdza, Balș și Catargi⁴⁷⁴. Scarlat Sturdza reușind chiar să ajungă la rangul de Curte de clasa a 4-a, *Kammerherr*⁴⁷⁵, care ierarhic era similară cu cea de consilier de stat titular. În Principatul Moldovei a deținut rangul de Mare logofăt⁴⁷⁶.

Lista nobililor întocmită la 15 mai 1818 evidențiază un aspect interesant: din cele 144 de nume înscrise, 41 dețineau deja ranguri civile și trei ranguri militare conform ierarhiei imperiale ruse. Astfel, constatăm că la 1818, practic o treime din corpul nobilimii basarabene, încă în proces de formare, era sau a fost deja încadrat în serviciul de stat rus. De remarcat faptul că, intrați în serviciul de stat rus, aceștia nu își începeau cariera de la prima treaptă, cea de registrator de colegiu, dar în multe situații li se echivala rangul boieresc deținut anterior cu clasa din tabelul rangurilor, chiar dacă imediat după anexare nu existau norme clare de echivalare.

Rangul de clasă superioară deschidea calea spre funcții importante în administrația regională. La 1822, toți cei opt membri ai Sfatului suprem, deținători de ranguri rusești, dispuneau de clasa a 8-a și mai sus. Pentru poziția de mareșal regional al nobilimii se atestă o situație similară⁴⁷⁷. Iar dacă analizăm listele membrilor celor două expediții ale guvernului regional sau a instanțelor de judecată, nu prea regăsim nobil ereditari (cu excepția rusului Fiodor Rîșleacov), ci doar nobili personali. Fiodor Rășleacov fiind distins cu rangul de consilier colegial pentru slujba sa de 45 de ani în cadrul armatei ruse și pentru activitatea sa în calitate de administrator al comisiei de aprovizionare de pe lângă Armata Dunăreană, funcție obținută în 1808, beneficia și de o pensie

parte-nobilii străini, care au trecut în supușenia Rusiei, în a 5-a parte-nobili titulari; în a 6-a parte- vechile neamuri nobiliare. Deosebiri esențiale în drepturi și obligații între aceste șase categorii nu erau, cu excepția unor privilegii mai mari pentru categoriile a 5-a și a 6-a, *vezi la*: Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918): (instituții, regulamente, termeni)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2014, p. 408

⁴⁷³ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 134.

⁴⁷⁴ Кушко, А., Таки, В., (при участии Грома О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия История Rossica / Крайны Российской империи. Москва: НЛО, 2012, p. 154.

⁴⁷⁵ *Ibidem*, p. 166.

⁴⁷⁶ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX– начале XX в.*: в 2 т. Т.2, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 407.

⁴⁷⁷ La 25 iunie 1818, la Chișinău a avut loc alegere mareșalului regional al nobilimii, funcție la care au candidat funcționarul de clasa a 5-a Alexandru Ghica, funcționarul de clasa a 6-a Iordache Donici, funcționarul de clasa a 9-a, principele Cantacuzino, funcționarul de clasa a 7-a Iordache Millo, funcționarul de clasa a 7-a Dimitrie Râșcanu și funcționarul de clasa a 6-a Ioan Sturza, *vezi la*: Poștarencu, D. *Introducerea instituției nobiliare în Basarabia*, p. 69.

de 836 ruble anual⁴⁷⁸. Cuantumul pensiilor reprezintă o altă formă de recompensă pentru serviciul adus statului rus, și totodată o motivație în plus pentru a rămâne cât mai mult timp în funcție. Această pentru că mărimea pensiei se stabilea în funcție de rangul deținut la acel moment.

În concluzie putem afirma că atragerea elitei locale în serviciul de stat reprezenta o strategie de stabilire a unui dialog eficient și cooptare într-un cadru ideatic comun. Loialitatea și capacitățile unei părți din elita basarabeană a fost testată în repetate rânduri cu ocazia războaielor ruso-turce și apropierea hotarelor Rusiei de Nistru, dar în mod special în perioada de ocupație a principatelor din 1806-1812. Activitatea în cadrul administrației de ocupație a servit drept trambulină spre accederea în funcții importante în nou constituita administrație a Basarabiei. Drept urmare aceștia s-au învrednicit nu doar cu funcții importante dar și cu ranguri superioare, care aduceau cu sine nu doar beneficii simbolice ci și materiale. Acest proces nu crea doar iluzia unei colaborări reușite cu statul dar în același timp răspundea unor necesități reale, cum ar fi deficitul de cadre și economia resurselor financiare care ar fi recurs din transferul în Basarabia a unor funcționari din alte regiuni.

În cazul Basarabiei, procedura de avansare în ierarhia birocratică nu este întotdeauna respectată fiind admise excepții de la regulă, pentru cei care au dat dovadă de multă tenacitate și nu în ultimul rând de loialitate. Cu siguranță șansele unei cariere reușite sporeau în condițiile unor anumite premise favorabile: buna experiență în colaborare cu autoritățile ruse în perioadele de ocupație militară, deținerea unui rang sau a unei funcții importante în administrația principatelor. Constatăm că în perioada 1812-1828, elita basarabeană nu s-a avântat în ocuparea funcțiilor din administrația regională, poate din dorința de a trăi conform principiilor Cartei de la 1785, sau poate s-au simțit lezați în colaborarea cu funcționarii ruși.

Animozitățile dintre funcționarii numiți de Centru și exponenții elitei locale nu au permis aplicarea deplină a principiului autogovernării nobiliare. Prin integrarea elitei locale în structurile imperiale, pe de o parte s-a creat impresia unei asocieri cu statul în actul de guvernare, iar pe de altă parte a reprezentat mecanism eficient de disciplinare a acesteia. Totuși, trebuie remarcat că principiul de autogovernare în baza unei extinse reprezentativități, a independenței instituțiilor nobiliare au fost realizate într-un cadru normativ adesea duplicitar, ce a condus spre denaturarea acestor principii. Dar în același timp, comportamentul conducerii de vârf a Imperiului Rus, implicat a suveranilor de la sfârșitul secolului XVIII - începutul secolului XIX, corespundea tendinței spre centralizare și birocratizare a administrației de stat. Iar ierarhizarea creată de Tabelul rangurilor a fost instrumentalizată în scopul manipulării cu elitele imperiale, inclusiv cele de periferie. Și nu în

⁴⁷⁸ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, pp. 175-176.

ultimul rând, valoarea simbolică a acestor ranguri, amplificată pe parcurs, a servit drept atracție pentru elitele periferiilor imperiale anexate, fiind acel atribut indispensabil pentru a fi *comme il faut* în societatea rusă.

3.3 Transformarea elitei basarabene în subiect imperial: Procesul de confirmare a statutului nobiliar.

Respectarea specificității teritoriilor recent anexate, prin instituirea unor regimuri relativ autonome este considerată de majoritatea cercetătorilor drept un instrument al autorităților imperiale utilizat pentru voalarea intențiilor reale și, în același timp, o primă etapă în procesul de asimilare definitivă. *Grosso modo*, aceasta era logica după care se ghidau autoritățile în procesul, adesea anevoios, de construcție imperială. Proces care nu a rămas inert, devenind, către secolul al XIX-lea, mai complex, preluând forme noi, sau dând un alt sens formelor mai vechi⁴⁷⁹. Politica autorităților ruse nu a avut o orientare spre uniformizare, iar pentru o lungă perioadă de timp, în Imperiul Rus nu a existat un sistem administrativ-teritorial unificat, existând regiuni ce dispuneau atât de instituții, cât și de unități administrativ-teritoriale specifice. Diversitatea de abordări se datorează multor factori, și ține de o viziune pragmatică în gestionarea resurselor umane și a celor financiare, dar și de lipsa de omogenitate la nivel demografic, etnic, teritorial ș.a.

Procesul de extindere teritorială al Imperiului Rus a fost însoțit de o determinare fermă de a iniția și accelera exploatarea teritoriilor anexate. Această inițiativă a impus inevitabil stabilirea unor relații complexe între regimul autocratic și structurile corporatiste, în unele cazuri slab structurate și neformalizate, existente la periferie. Integrarea elitelor locale în cadrul nobilimii ruse a reprezentat un proces deosebit de dificil și problematic pentru autorități. Intensitatea acestui proces a fost influențat de caracterul eterogen al imperiului, dar și de rezistența unei părți a nobilimii ruse în ceea ce privește acceptarea noilor membri. Imperativul colaborării cu elitele locale a fost impus de considerații legate de securitatea militară, stabilitatea socială și politică, întrucât acestea puteau fi asigurate prin loialitatea supușilor non-ruși de la periferii. În acest fel, se puteau obține beneficii provenind din exploatarea resurselor, inclusiv a celor umane⁴⁸⁰.

Amintim că, în unele regiuni, procesul de integrare a noilor teritorii s-a concentrat doar pe asimilarea elitelor, fără a atinge restul populației, care și-a păstrat identitatea tribală, etnică și religioasă. În anumite cazuri, elitele respective s-au dizolvat aproape în întregime în nobilimea

⁴⁷⁹ Соловьев, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: Новое литературное обозрение, 2017, р. 13.

⁴⁸⁰ Капшелев, А. *Россия – многонациональная империя*. Москва: Традиция- Прогресс-Традиция, 2000, р. 82.

rusă, pierzându-și identitatea distinctă, în timp ce altele, în special din periferiile vestice, și-au păstrat privilegiile tradiționale și identitatea proprie⁴⁸¹.

Nivelul de cultură ridicat, inclusiv cea politica al elitelor din regiunile europene care în anumite situații puteau reprezenta și un model pentru nobilimea rusă nu a permis impunerea cu brutalitate a unui proces de asimilare. Astfel, s-a recurs la instrumente mai eficiente precum recunoașterea statului elitist distinct cu toate privilegiile care reies din acesta. Cu toate acestea, este important să înțelegem că aceste procese de integrare nu sunt nici uniforme și nici inflexibile. În ciuda eforturilor depuse de autoritățile ruse de a derula procesul de asimilare într-un mod cât mai moderat și fără excese, nu se poate nega faptul că tensiunile și conflictele au reprezentat o realitate recurentă, astfel, procesul fiind marcat de tensiuni și neînțelegeri, care puteau duce la dezechilibre în funcție de regiuni.

Divergențele culturale, manifestate prin diferențe lingvistice, religioase, instituționale și cutumiare, au reprezentat obstacole semnificative în cadrul procesului de asimilare completă. Pe lângă aceasta, acțiunile adesea brutale întreprinse de autoritățile ruse sau de reprezentanții acestora la nivel local, în special în privința distribuirii resurselor și avantajelor sociale și economice, au fost percepute de către elitele locale ca o formă de impunere a dominației ruse dar și ca expresie ale unei pretinse superiorități civilizaționale ruse, sub toate formele de manifestare ale acesteia. Toate acestea puteau genera o reticență din partea elitelor locale și contribui la alimentarea tendințelor de conservare și promovare a identității culturale locale. Prin urmare, o abordare adecvată și mai eficientă pentru integrarea noilor teritorii, mai ales a celor anexate în Europa în perioada de sfârșit a secolului XVIII - începutul secolului XIX trebuia să se bazeze pe un dialog chiar și de pe poziții inegale și pe respectarea chiar și parțială a drepturilor istorice ale elitelor locale. Evitarea suprimării radicale putea evita procesul de destabilizare în regiunile anexate.

Într-adevăr, în regiunile europene ale Imperiului Rus, prezența unui nivel înalt de cultură, inclusiv a unei culturi politice avansate în rândul elitelor, a împiedicat implementarea unei politici brutale de asimilare, cu atât mai mult cu cât aceste elite periferice, geografic vorbind, constituiau un model de imitație pentru nobilimea rusă. În schimb, s-a optat pentru abordări mai subtile, cum ar fi recunoașterea statutului elitist distinct și a privilegiilor lor străvechi, alături de cele care veneau odată cu integrarea formală a acestor elite în cadrul nobilimii ruse. Evitarea brutalității și a reprimării a contribuit în mare măsură la stabilitatea procesului de integrare a noilor teritorii anexate.

⁴⁸¹ Суни, Р. Империя как она есть: имперская Россия, «Национальное» самосознание и теории империи. В: *Ab Imperio*, 2001, no.1-2, p. 44.

În același timp, menționăm odată în plus, că și elitele locale erau deopotrivă interesate să devină parte componentă a nobilimii ruse nu numai pentru a obține o poziție preferențială în societate⁴⁸², ci și pentru a avea acces la structurile economice, politice și culturale, chiar și la o scară mai redusă decât nobilimea velicorusă. În ciuda acestui interes, gradul de asimilare a fost diferit de la caz la caz, fiind adesea doar o asimilare instrumentală care le-ar fi permis membrilor elitei locale să beneficieze de avantajele menționate anterior. Prin urmare, asimilarea a fost mai curând o strategie pe care membrii elitei locale au adoptat-o pentru a-și îmbunătăți poziția în societate, dar nu a fost o garanție absolută că aceștia vor deveni parte integrantă cu drepturi depline a nobilimii ruse. În acest sens, putem considera că asimilarea a fost mai mult un mijloc decât un scop în sine pentru membrii elitelor locale, inclusiv a celei basarabene.

Apelul către elita locală se asigura prin asocierea parțială a acesteia la putere, proces care presupunea instituționalizare, prin crearea unor instituții reprezentative și acordarea unor privilegii sociale, în conformitate cu specificul regimului rusesc de stări⁴⁸³. Această viziune pragmatică reieșea inclusiv din deficitul acut de cadre calificate. Autoritățile centrale nu dispuneau de cadre suficiente pentru administrarea regiunii cu forțe proprii, de aceea elitei locale i s-a lăsat dreptul de comandă, deși limitat, în schimbul loialității față de tron. Mai ales că în cadrul Imperiului Rus nu exista un sistem specializat de pregătire a funcționarilor, așa cum de altfel nu exista o rețea de instituții de învățământ general pe parcursul secolului al XVIII-lea, care să formeze personal cu un nivel adecvat de calificare.

Deși aparatul birocratic a cunoscut o creștere numerică considerabilă, totuși către mijlocul secolului al XIX-lea, efectivul acestuia ajunsese la circa 100 000 de funcționari, în timp ce în Franța erau aproximativ 500 000⁴⁸⁴, și asta în situația în care populația Imperiul Rus era mai mare decât cea a Franței. Și în Basarabia, având în vedere deficitul acut de cadre calificate, se solicita autorităților imperiale să permită funcționarilor din alte regiuni ale imperiului să vină la Chișinău

⁴⁸² Statutul nobiliar rus, inspirat în mare măsură din modelul aristocratic european, conferea deținătorului său un capital simbolic prețios, cu valențe deosebite în ceea ce privește diferențierea social-politică. Acest statut se remarcă prin maniere distincte și însemne inconfundabile, reflectând o mentalitate în care originea, genealogia și onoarea erau aspecte fundamentale, vezi la: Platon, Gh. și Platon, Al. Fl. *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context European, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*. București: Ed. Academiei Române, 1995, p.22

⁴⁸³ Caracterul elitist al nobilimii ruse (*dvoreanstva*) poartă semnele unei relativități, dacă să comparăm statutul acesteia cu nobilimea occidentală. Privilegiile fiscale obținute în urma reformelor din primul sfert al secolului XVIII erau compensate prin obligativitatea serviciului pe un termen nelimitat în armată sau aparatul de stat. Contradicțiile structurii sociale create de Petru I au determinat anumite animozități între *dvoreanstvă* și stat, ca rezultat primii reușesc să limiteze durata serviciului la 25 de ani (1735), iar ulterior obțin scutirea totală în 1762. Din acest moment, putem vorbi despre existența în Rusia concomitent a două elite ce se întrepătrund. Poziția primei era de dictat pe statutul funcției, poziția celei de-a doua era garantată de origine, ce presupunea existența anumitor privilegii.

⁴⁸⁴ Зайончковский, П. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, pp. 68-70.

pentru a contribui la instituirea noii administrații⁴⁸⁵, deși în multe cazuri nivelul de pregătire al acestora era mai scăzut decât în cazul funcționarilor din celelalte periferii occidentale⁴⁸⁶. Totodată, necunoașterea limbii române și a cutumelor locale îi făceau pe funcționarii ruși să se simtă marginalizați în procesul de administrare, detaliu care i-a determinat să ceară deschis omogenizarea legislației locale cu cea rusească, reclamând și un statut preferențial pentru limba statului (rusă)⁴⁸⁷. Mai mult ca atât, imperiul suferea din cauza unui deficit bugetar endemic. Noul statut al Imperiului, conturat după domnia lui Petru I, implica costuri enorme pentru întreținerea armatei și a aparatului birocratic⁴⁸⁸.

Deși formal, exprimarea loialității față de Împărat s-a realizat în cadrul primelor vizite oficiale ale nobilimii basarabene la Sankt Petersburg⁴⁸⁹, o parte din boierii moldoveni și-au demonstrat devotamentul față de Imperiul Rus încă din perioada 1806-1812, drept urmare, fiindu-le acordate sau confirmate funcții importante în cadrul administrației rusești. Boieri ca Matei Krupenschi, Iordache Balș sau Iordache Roset-Roznovanu au deținut în timpul ocupației ruse a Moldovei funcții înalte, cum ar fi cea de logofăt sau vistiernic. I. Balș a fost chiar lăsat în calitate de locțiitor al senatorului Kușnikov la Iași, când acesta pleca la București⁴⁹⁰. Boierii care-și demonstrau cu feroare fidelitatea față de autoritățile ruse erau recompensați pe măsură: li se păstrau posturile, beneficiau de susținere, deveneau arendași ai surselor de venituri ale țării⁴⁹¹. Un alt beneficiu prin care Imperiul Rus a lucrat asupra imaginii sale în rândul elitei locale ține de restituirea domeniilor fostelor raiale. Drept urmare, aproape jumătate din moșiile ținutului Hotin au trecut în stăpânirea familiilor de boieri moldoveni Sturza, Cantacuzino, Rosetti, Ghica și alții⁴⁹². După terminarea războiului ruso-turc și anexarea Basarabiei, și cealaltă jumătate a moșiilor din ținutul Hotin a fost restituită foștilor stăpâni, astfel încât, cu excepția a două sau trei moșii ale statului și ale orașului Hotin, întreg ținutul a revenit vechilor proprietari⁴⁹³. Cei care și-au adus

⁴⁸⁵ *Scrisoarea lui S. Sturdza către V.I. Krasno-Miloșevici*. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 2007, nr. 3, p. 93.

⁴⁸⁶ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 21.

⁴⁸⁷ Батюшков, П.Н. *Бессарабия, историческое описание*. СПб: Типография Высочайше утвержд. Товарищ. «Общественная Польза», 1892, p. 58.

⁴⁸⁸ Каменский, А. *Элиты Российской Империи и механизмы административного управления*. В: *Российская империя в сравнительной перспективе*, Москва: Новое издательство, 2004, p.131.

⁴⁸⁹ Boțolin, S. *Vizitele de exprimare a loialității față de tron ca strategii de integrare a nobilimii locale. Cazul Basarabiei în primul sfert al secolului al XIX-lea*. În: *Acta Terrae Fogarasiensis*, 2019, vol.VIII, pp. 141-146

⁴⁹⁰ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*. Chișinău: Pontos, 2008, p. 64.

⁴⁹¹ *Ibidem*, p. 73.

⁴⁹² Накко, А. *Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г.* В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900, p. 290.

⁴⁹³ *Ibidem*, pp. 290-291.

aportul la administrarea regiunii în perioada ocupației militare ruse și au demonstrat devotament față de autoritățile centrale au fost decorați cu ordine rusești.

În condițiile ocupației militare, când soarta Principatelor depindea de administrația țaristă, boierii erau nevoiți să accepte și să suporte toate schimbările introduse de către demnitarii ruși de teama periclitării poziției sociale sau a pierderii averii⁴⁹⁴. Acei boieri care încercau să nu se supună sau promovau o politică contrară intereselor Rusiei erau eliberați din posturi și puși sub supraveghere polițienească, fiind expulzați sau chiar surghiuniți în Rusia⁴⁹⁵.

Nou creată nobilime a Basarabiei urma să fie structurată conform modelului imperial rusesc, fiind împărțită în două categorii distincte: nobilime de viță sau ereditară și nobilime personală sau viageră. Nobilimea de viță a fost alcătuită din șase categorii fundamentale, fiecare categorie fiind asociată cu o secțiune distinctă din Cartea genealogică regională. În prima secțiune au fost incluse persoanele care au primit titlul de nobil în mod personal de la suveran; în a doua categorie s-au încadrat cei care au primit titlul de nobil în urma serviciului lor militar; în a treia categorie s-au regăsit cei care au primit titlul de nobil datorită serviciului lor civil; în a patra categorie au fost încadrați nobilii străini care au acceptat supunerea față de Imperiul Rus; în a cincea categorie au fost incluși nobilii titulari și în a șasea categorie s-au regăsit neamurile nobiliare tradiționale⁴⁹⁶.

În general, nu au existat diferențe esențiale în ceea ce privește drepturile și obligațiile între aceste șase categorii de nobil, cu excepția unor privilegii mai mari pentru categoriile a 5-a și a 6-a. În cazul femeilor din categoriile sociale non-aristocratice care se căsătoreau cu nobili, acestea dobândeau automat toate drepturile soțului, iar fiicele nobililor care se căsătoreau cu non-nobili își păstrau drepturile lor. Titlul de nobil personal nu putea fi transmis prin ereditate, iar aceștia puteau să se înscrie în societăți nobiliare și să participe la adunările nobiliare.

Statutul pretendenților basarabeni la titlul nobiliar, cel de *dvorean* a determinat divizarea acestora în două grupuri. Alături de cei recent înnobițați de ultimii domni moldoveni sau cei decorați de autoritățile ruse, erau și exponenți ai familiilor vechi boierești. Numărul net superior al celor recent înnobițați față de descendenții marilor familii boierești, poate justifica într-o anumită măsură, calificativele atribuite nobilimii basarabene de către funcționarii ruși, făcându-se aluzie la faptul că cei care au optat pentru a se stabili în Basarabia sunt mai puțin vrednici de acest

⁴⁹⁴ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*. Chișinău: Pontos, 2008, p. 75.

⁴⁹⁵ *Ibidem*.

⁴⁹⁶ Tomuleț, V. Politica social-fiscală a Imperiului Rus în Basarabia în primele decenii după anexare. În: *Archiva Moldaviae*, 2013, V, pp. 116-117.

statut, iar acest deficit de legitimitate, nu le permitea să pretindă un rol predominant în administrație și guvernarea regiunii.

Asimilarea elitei locale presupunea pentru început confirmarea juridică a nobleței, proces anevoios ce a iscat un șir de probleme. Incompatibilitatea ierarhică a celor două stări varia de la controverse terminologice până la „organigrama” acestora. Astfel, echivalentul oferit de ruși îi nemulțumea pe majoritatea nobililor basarabeni. De exemplu, deținătorii titlului de *mare Logofăt* sau *Vistiernic*, care aparțineau primei trepte în Moldova, la ruși au fost egalați cu rangul de funcționar de clasa a IV-a⁴⁹⁷.

A. Krupenski amintește că în timpul vizitei lui P. Svinin la Chișinău, boierii au primit o înștiințare, prin care se cerea prezentarea documentelor ce pot demonstra apartenența lor la aristocrația regională⁴⁹⁸. Mai mult decât atât, în aceeași perioadă, s-a creat un comitet format din 12 persoane, mandatat drept organ reprezentativ pentru elita basarabească. Printre sarcinile acestui comitet era și examinarea solicitărilor de recunoaștere a statutului de nobil⁴⁹⁹. Totuși demararea pe deplin a acestui exercițiu ține de activitatea lui Bahmetev, care, în calitate de locțiitor plenipotențiar, formează o comisie ce avea printre alte sarcini soluționarea problemei nobiliare.

Contrar așteptărilor, eschivarea de la îndeplinirea obligațiilor, din partea celor 10 membri ai comisiei (nobili basarabeni) făcea imposibilă realizarea unui volum mare de muncă. De altfel, o altă sarcină prioritară pusă în fața acestei comisii era și elaborarea proiectului Regulamentului administrației provinciei Basarabia. În acest sens, sunt sugestive apelurile către A. Bahmetev, la obligarea membrilor de a se întruni zilnic în cadrul unor ședințe pentru soluționarea problemelor curente⁵⁰⁰. Reieșind din carențele în funcționalitatea acestei comisii se ia decizia privind constituirea unei noi comisii distincte care s-ar ocupa exclusiv de problema nobilimii, demers acceptat în octombrie 1817⁵⁰¹. Comisia trebuia să ia în primire toate actele recepționate anterior de la candidații la statutul nobiliar de către Comitetul provizoriu al Basarabiei și să întocmească listele completându-le cu informații generale de identificare⁵⁰².

⁴⁹⁷ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф. Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, р. 32.

⁴⁹⁸ Крупенски, А. Полный список лиц избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением, СПб., 1912. р.10.

⁴⁹⁹ Морозан, В. Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 150.

⁵⁰⁰ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей, том XXII, Одесса, 1900. р. 156.

⁵⁰¹ *Ibidem*, р. 157

⁵⁰² Морозан, В. Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, р. 152.

Lipsa exigenței membrilor comisiei, în procesul de analiză a actelor confirmative, cât și criza acută de timp⁵⁰³, au rezultat în aprecieri controversate, fapt care a determinat autoritățile să dispună crearea mai multor comisii, ca într-un final în lista nobilimii basarabene să fie incluse 250 de familii, ulterior fiind completată cu alți 35 de nobili⁵⁰⁴. Ulterior, Bahmetev se arăta nemulțumit de calitatea registrului întocmit al familiilor nobiliare, unde, din spusele lui, au fost introduse nejustificat anumite familii în timp ce altele, vrednice de acest statut, au fost omise.

Problema recunoașterii statutului nobiliar pentru elita basarabească nu se consumă aici și rămâne valabilă pe perioada aflării în funcție a succesorului lui Bahmetev, I. Inzov. Seria de nelămuriri legate de obținerea statutului de nobil cereau elucidare, iar în 1821 a fost constituită o nouă comisie, prezidată de rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, locotenent-generalul Inzov, și compusă din mareșalul regional al nobilimii și alți 12 nobili. Însuși Inzov mărturisea că a încercat să includă în componența comisiei membri din partide rivale, anume în scopul de a nu permite trecerea la rang de nobil a persoanelor nedemne⁵⁰⁵. Practica ciocnirii grupurilor rivale era des utilizată de către autoritățile regionale pentru atingerea anumitor obiective și pentru a evita crearea unei opoziții unificate Centrului⁵⁰⁶. Cu toate acestea, comisia și-a păstrat în mare parte vechea componență. În scopul de a eficientiza și de a organiza procesul, în anul 1821, împăratul Alexandru I aprobă *Regulamentul cu privire la confirmarea calității de nobil conform rangurilor și privilegiilor moldovenești*, de care urma să se conducă comisia instituită⁵⁰⁷.

Comisia își începe activitatea pe 10 februarie 1821 și trebuia să-și finalizeze mandatul la 10 decembrie 1821. Totuși, deja în august 1821, Inzov semnala întârzierea proceselor, explicând că pretendenții întârziiau în prezentarea actelor necesare, cerând astfel prelungirea termenului de activitate al comisiei. Deja la 17 februarie 1821, reprezentanților clasei nobiliare din Basarabia le-au fost prezentate instrucțiunile care conțineau lista actelor în baza cărora urma să le fie confirmat titlul de nobil⁵⁰⁸.

Drept dovezi erau acceptate diplomele de conferire a nobleței din partea autorităților ruse sau de domnii moldoveni, printre care hrisoavele, diplomele, poruncile și actele domnești, date

⁵⁰³ Recepționarea actelor confirmative a început la 10 iunie, iar primele alegeri nobiliare s-au desfășurat pe 25 iunie. Astfel, putem deduce faptul că comisia dispunea de doar două săptămâni pentru a analiza documentele pretendenților de a fi înscrși în cartea nobilimii basarabene.

⁵⁰⁴ Накко, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900, pp. 178-179.

⁵⁰⁵ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 168.

⁵⁰⁶ *Ibidem*.

⁵⁰⁷ Poștarencu, D. Introducerea instituției nobiliare în Basarabia. În: *Nobilimea basarabească în epoca reformelor din Imperiul Rus. În memoria lui Alexandru Matei Cotruță*. Chișinău, 2013, p. 72.

⁵⁰⁸ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 169.

pentru ranguri, pentru moșii cu pricină și pentru însărcinări speciale. De asemenea, erau luate în considerare și mărturiile conform cărora strămoșii candidaților au îndeplinit un serviciu corespunzător unui rang de nobil sau că acesta a dus o viață tipică de nobil, sau a îndeplinit un serviciu corespunzător, cu condiția ca acest fapt să fie confirmat de 12 nobili, noblețea cărora nu putea fi pusă la îndoială⁵⁰⁹. Totuși în acest caz, mărturiile erau luate în considerare doar ca dovezi complementare, fiind necesare și alte documente adiacente, spre exemplu, actele de cumpărare, de ipotecă, de rânduială a moșiilor și testamentele care vizau averea nobililor⁵¹⁰. Pentru recunoașterea nobleței, dovezile trebuiau să fie confirmate prin votul a cel puțin 2/3 din membrii comisiei, în caz contrar, decizia se amâna prin solicitarea unor dovezi suplimentare⁵¹¹.

Pentru a ilustra procedura de confirmare a titlurilor nobiliare, vom exemplifica prin cazul familiei Leonard. Neamului lui Pavel Dimitrie Leonard și copiilor săi i s-a confirmat statutul nobiliar de către comisia din 1821, fiind incluși în Partea I a Cărții Genealogice a neamurilor nobile. Ca argument de confirmare a nobleței, a fost prezentat certificatul eliberat de Divanul Principatului Moldovei din 15 ianuarie 1814, care atesta că Dumitru Leonard, tatăl și bunicul petiționarilor actuali, era fiul vătafului Gheorghe Leonard și nepotul șătrarului Leonard, care a venit în Moldova împreună cu domnul Gheorghe Ghica din Constantinopol. Șătrarul Leonard s-a căsătorit cu fiica boierului Bacsan, o familie cu rădăcini aristocratice vechi, ceea ce atestă că neamul Leonard, atât pe linie maternă, cât și pe linie paternă, provine din familii aristocratice cu vechime în istoria țării⁵¹².

Documentul a fost confirmat de personalități importante precum Veniamin - Mitropolitul Moldovei, Gherasim - episcop de Roman, Melentie - episcop de Huși, Costache Ghica - logofăt, Iordache Cantacuzino - logofăt, Lupul Balș - logofăt, Dumitru Sturdza - logofăt și alții. Veridicitatea documentului a fost confirmată și de Departamentul Afacerilor Externe din Principatul Moldovei la 16 mai 1814, semnat de Nicolai Stratulat - vel vornic, Andronache Donici - aga, Alexandru Greceano - aga⁵¹³. Ulterior, la 2 noiembrie 1825, la Comisia pentru examinarea nobilimii, a fost depusă o nouă cerere de către reprezentanții celeilalte ramuri a familiei Leonard, adică Costache (36 ani), Nicolae (27 ani) și Vasile (22 ani), fiii lui Chiriac Leonard, prin care solicitau confirmarea titlului nobiliar deoarece tatăl lor deținuse rangul de boier în Țara Moldovei. Ca argument al nobilimii lor, petiționarii au prezentat mai multe documente. În primul rând, certificatul eliberat de Divanul Principatului Moldovei la 15 octombrie 1815, confirmat de domnul Scarlat Alexandru Callimachi, care atesta originea

⁵⁰⁹ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 12.

⁵¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

⁵¹¹ *Ibidem*, p. 16.

⁵¹² Gherasim, C. Tomuleț, V. *Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2021, p. 34.

⁵¹³ *Ibidem*.

nobiliară a serdarului Panaite Leonard, vel-stolnicului Costache Leonard și a fratelui său Nicolae Leonard, fiii pitarului Chiriac Leonard⁵¹⁴.

O serie de documente fundamentau procesul de recunoaștere. Unul dintre acestea era Hrisovul lui Constantin Mavrocordat din 1734, în baza căruia erau recunoscuți drept nobili toți acei care au primit cândva rangul moldovenesc pornind de la *vel Logofăt* până la *treti Logofăt*. Aplicarea acestor prevederi asupra Basarabiei au fost recunoscute de către Alexandru I prin manifestul din 30 aprilie 1816⁵¹⁵. Aceste prevederi se aplicau și pentru cei care s-au învrednicit cu demnitatea de nobil pe parcursul protezmiei de 18 luni acordate de turci pentru cei care vor să se strămute în stânga Prutului⁵¹⁶. Despre aceștia, amintește și Vighel, în sensul în care, mai multe persoane s-au învrednicit cu domeniul în Basarabia în schimbul unor sume modice⁵¹⁷. Al doilea document era Actul despre drepturile, libertățile și privilegiile nobilimii, emis la 21 aprilie 1785, de către împărăteasa Ecaterina a II-a. În special se făcea referire la articolul 92 al acestui Act, în care erau enumerate documentele ce făceau dovada incontestabilă a nobleței⁵¹⁸.

Mulți pretendenți la obținerea rangului de nobil nu puteau prezenta dovezi incontestabile privind originea socială. Multe documente trebuiau obținute din arhivele Principatului Moldova, unde nu exista o evidență strictă a documentelor solicitate de către autoritățile ruse. Mai mult ca atât, existau frecvente tulburări și dezordini, cum ar fi incendiul din Iași din 1805 care a mistuit în flăcări arhivele, ce conțineau printre altele dosare și documente ce puteau să confirme noblețea multor familii⁵¹⁹. În aceste condiții, erau frecvent solicitate serviciile Consulului general rus de la Iași.

În scopul confirmării titlului nobiliar, o parte din candidați au falsificat documentele despre proveniența lor și titlurile deținute. De fapt, încă reformele lui Mavrocordat au făcut posibilă cumpărarea dregătoriilor, practică ce continua și la începutul secolului al XIX-lea în Principatele Române. O examinare atentă cereau și actele emise, sau de fapt vândute, de domnii Moldovei pentru

⁵¹⁴ Ibidem, p. 35.

⁵¹⁵ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 25.

⁵¹⁶ Ibidem, p. 12-13.

⁵¹⁷ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Приложение к шестой части Записок Ф. Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 4.

⁵¹⁸ Conform articolului 92, printre documentele de confirmare a nobleței se numărau: 1. Diplomele pentru demnitate de noblețe acordate de administrația imperială; 2. Blazoanele acordate de Împărat; 3. Diplomele pentru rangurile prin care se conferă noblețea; 4. Actele confirmătoare că persoana a fost decorată cu un Ordin Cavaleresc Rusesc; 5. Dovezi prin diplome acordate sau de laudă; 6. Ordinele de înproprietărire cu pământ sau sate; 7. Actele care confirmă primirea moșiilor pentru serviciul nobilimii; 8. Ordinele sau diplomele despre acordarea moșiilor; 9. Ordinele sau diplomele pentru satele sau moșiile conferite, chiar dacă acestea ar fi ieșit din stăpânirea neamului. 10. Ordinele și hrisoavele date unui nobil pentru ambasadă, solie sau altă trimitere; 11. Dovezi că strămoșii au îndeplinit un serviciu corespunzător unui rang de nobil; 12. Dovezi că tatăl și bunicul au dus un mod de viață, au avut un serviciu corespunzător statutului de nobil, fapt confirmat printr-un certificat semnat de 12 nobili, despre a căror noblețe nu exista nicio îndoială; 13. Atele de cumpărare, de ipotecă și testamentele privitoare la averea nobililor.

⁵¹⁹ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 27.

obținerea unui rang boieresc. Aici este sugestiv raportul guvernatorului-general al Novorosiei și al Basarabiei către Senat, în care se relatează despre faptul că unii locuitori din Moldova și Basarabia cumpără pitace (acte de ridicare în rang boieresc) semnate de fostul Domn Ioan Sturdza, ajuns în vizită la Chișinău în 1828⁵²⁰. Găsim mai mulți dregători din Principatul Moldovei și Basarabia care se ocupau de astfel de falsuri. Ca urmare a acestor practici, în Basarabia de după 1812, documente noi și presupuși strămoși iluștri apăreau constant. Situația devenea într-atât de neclară încât „copiii” preținși erau, în multe cazuri, mai în vârstă decât preținșii „părinți”, iar gradele nobiliare erau acordate chiar și unor indivizi care erau „boieri la vârsta de 3-5 ani sau chiar de la naștere”⁵²¹. De remarcat că încă de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai mulți „coconi” moldoveni foarte tineri, din familiile Balș și Sturdza apar cu titlu de spătar, vornic sau vistiernic. Fără a exista mărturia directă că dețineau aceste mari ranguri „din naștere”, „coconii” sunt consemnați cu dregătoria respectivă, înainte de a împlini vârsta majoratului, „în vremea aceea (...) 25 de ani”, iar minori fiind nu puteau primi cu adevărat aceste slujbe⁵²².

Caracterul echivoc al procedurii conducea adesea la întoarcerea dosarelor spre completare. Chiar și descendenți ai unor familii princiare, precum Moruzi sau Cantacuzino, și-au recunoscut cu dificultate noblețea, sau au obținut-o prin merite personale și devotament pentru Rusia, și nu în baza unor acte confirmative. Tot în acest context, descendenții marilor boieri se considerau nedreptățiți, ținând cont de lejeritatea obținerii nobleței de acele persoane care o făceau în baza brevetelor de grad și distincție⁵²³. Astfel, viceguvernatorul F. Vighel, menționa la 1823 că doar 8 familii proveneau din boierimea Moldovei, și anume: Sturdza, Balș, Rosseti, Donici, Krupenski, Palladio, Catargi și Rîșcanu⁵²⁴. Majoritatea celorlalți obținând noblețea în special pentru servicii aduse armatei ruse sau ocupând diverse funcții. Pentru unii, raporturile cu armata rusă s-au dovedit a fi profitabile, și astfel au reușit să cumpere cinuri mai avansate, ceea ce le garanta și grad de noblețe⁵²⁵. În baza tabelului de ranguri din 1722, nobilimea militară se constituia din acei care au ajuns la gradul de ofițer superior și care nu aveau proveniență nobiliară. La rândul lor, copiii acestora, născuți după obținerea gradului necesar, primeau și ei statutul de nobil, sau în caz contrar ofițerul putea solicita acordarea statutului de

⁵²⁰ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 173.

⁵²¹ Bezviconi, Gh. Din vremea lui Alexandru Sturdza (1791-1854). În: *Din trecutul nostru*, anul IV, nr. 36-39, pp. 2-3.

⁵²² Ploscaru, C. *Originile „partidei naționale” din Principatele Române: Sub semnul „politicii boierești” (1774-1828). vol. I. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013, p. 223.*

⁵²³ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 29.

⁵²⁴ Вигель, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. *Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля. Изд. Русского Архива*. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, p. 4.

⁵²⁵ *Ibidem*.

nobil pentru un singur copil dintre cei născuți până la obținerea statutului de nobil militar. Totodată, acei care nu făceau serviciul militar activ dispuneau doar de nobleță personală, fără dreptul la una ereditară⁵²⁶. În ceea ce privește descendenții fețelor bisericesti de origine nobilă, aceștia își păstrau statutul în baza rezoluției lui Petru I din 19 noiembrie 1721⁵²⁷.

Registrul obținut prin eforturile comisiei evidențiază rangul nobiliar al 189 de familii, însă acest număr a fost redus la 102 familii⁵²⁸ în anul 1824, în urma procesului de redactare a Cărții genealogice efectuat de către Adunarea deputaților nobilimii. Ceea ce nu denotă lipsirea de rang pentru acele familii, dar faptul că, la redactarea listei din 1821, familiile unor descendenți erau înregistrate separat⁵²⁹. Odată cu încheierea activității comisiei, statutul de nobil nu a rămas inaccesibil pentru cei care nu au fost incluși în Registru, candidații o puteau face respectând prevederile valabile în guberniile rusești. Sub diverse pretexte, nobilimea basarabeană a fost nevoită, în repetate rânduri, să prezinte actele în baza cărora li s-au confirmat titlurile nobiliare de către comisia din 1821⁵³⁰.

Aprobarea cărților genealogice a reprezentat un alt proces îndelungat. Astfel în 1832, Președintele Departamentului heraldic se declară incapabil să examineze cărțile genealogice fără o analiză prealabilă a întregii proceduri de redactare a acestora. A fost exprimată nevoia de examinare atât a activității comisiilor specializate cât și a Adunării nobilimii din Basarabia⁵³¹, în contextul în care noblețea mai multor persoane ridica semne de întrebare. De fapt, amânarea acestor cercetări se și făcea din teama de a nu recunoaște noblețea anumitor familii în baza unor acte false. Tărăgănarea aprobării Cărții genealogice din Basarabia a obstrucționat și exercitarea de către nobilimea locală a rolului rezervat acesteia de către principalele acte regulatorii ale noii provincii⁵³². În schimb, Departamentul heraldic își justifică lipsa de acțiune prin insuficiența de personal și prin faptul că investigarea activității Adunării nobiliare basarabene era responsabilitatea unei alte structuri de stat. Trebuie să luăm în considerație și faptul că în acea perioadă Departamentul heraldic trecea printr-un proces de reorganizare, încheiat abia către 1832⁵³³. Tocmai către 1845, Departamentul heraldic a aprobat Cartea

⁵²⁶ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol: 1940, p. 14.

⁵²⁷ *Ibidem*, p. 13.

⁵²⁸ Lista celor 102 nobili incluse în Cartea Genealogică a neamurilor nobile din Basarabia *a se vedea* în: Крупенский А. *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве (1812-1912), к столетнему юбилею Бессарабии*. СПб, 1912. pp. 17-19.

⁵²⁹ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 173.

⁵³⁰ Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (instituții, regulamente, termeni)*. Chișinău, Lexon, 2014, pp. 196-198.

⁵³¹ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 19.

⁵³² *Ibidem*, p. 20.

⁵³³ Морозан, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*: в 2 т. т.1, СПб: Дмитрий Буланин, 2018, p. 179.

genealogică a Basarabiei, document care trebuia să servească Adunării Deputaților Nobilimii drept călăuză la stabilirea drepturilor de noblețe, pe baza actelor moldovenești⁵³⁴.

După un proces de durată care a reușit să cuprindă mai toate viciile unui sistem birocratic, deciziile finale ale Departamentului heraldic au confirmat totuși locul și rolul elitelor locale din Basarabia în Imperiul Rus. În același timp, activitatea exponenților elitei locale în cadrul nobilimii ruse a reprezentat un instrument eficient în păstrarea caracterului specific al Basarabiei în cadrul Imperiului. În conjuncturi distincte însă, aceeași elită basarabească, care trebuia să pledeze pentru interesele populației indigene, se transforma într-un agent al puterii centrale la periferie.

Totuși, etapele acestui proces au transmis oarecum semnale de neîncredere reciprocă între membrii nobilimii, dintre diverse instituții locale sau dintre reprezentanți ai puterii centrale și factori decizionali la nivel periferic. Viciate de sincope administrative, numărul mare de comisii, instituite pe același subiect, denotă carențe în organizarea activităților, iar uneori, inclusiv în pregătirea efectivului funcționăresc.

La începuturi, integrarea elitei locale în nobilimea rusă era privită de către primii drept un semnal al restabilirii privilegiilor străvechi ignorate pe timpul regimului de suzeranitate otomană, nu putea fi anticipat însă că procesul de recunoaștere va dura atât de mult timp. Deși *de iure* statutul era similar, *de facto* atitudinea autorităților centrale față de nobilimea basarabească nu a fost similară celei resimțite de nobilimea velicorusă, iar nevoia de a prezenta cu diverse ocazii dovezi repetate sau suplimentare privind apartenența doar amplifică discriminarea. Procesul de confirmare a nobleței a continuat și după 1845, Carta genealogică fiind pasibilă de completare, iar unele familii cu descendență princiară au reușit după alte decenii să obțină înscrierea oficială în rândurile nobilimii basarabene.

Este esențial să menționăm că, în faza inițială, procesul de confirmare a statutului nobiliar pentru elita locală a fost caracterizat de o procedură mai facilă. Această abordare se datorează intenției autorităților ruse de a definitiva și consolida această stare socială într-o regiune recent anexată și de a avea pe viitor un sprijin solid pentru aprofundarea politicilor de inserție a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus⁵³⁵. Pe măsură ce legăturile dintre centru și periferie s-au consolidat și dependența elitei locale a crescut, autoritățile centrale și-au permis să acționeze cu mai multă discreție și restricții, inclusiv în ceea ce privește recunoașterea statutului nobiliar.

⁵³⁴ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*. București: Fundația Regele Carol, 1940, p. 26.

⁵³⁵ Gherasim, C., Tomuleț, V. *Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2021, p. 34.

În consecință, într-o etapă ulterioară, autoritățile centrale au implementat măsuri mai riguroase și selective în procesul de confirmare a nobleței. Reducerea numărului familiilor nobiliare din Basarabia rezultată în urma verificărilor suplimentare a indus acea stare de nesiguranță și incertitudine în rândul elitei basarabene. Astfel, într-un context istoric mai amplu, evoluția procesului de confirmare a statutului nobiliar în Basarabia sub dominația imperială rusească a fost marcată de o tranziție de la o abordare inițial favorabilă și facilitată, la una mai selectivă și restricționată, în funcție de interesele și poziția autorităților centrale și politicilor duse în regiune.

3.4 Concluzii

În concluzie la acest capitol menționăm că integrarea elitei locale din Basarabia în nobilimea rusă a fost percepută inițial de către unii ca un semnal al restaurării vechilor privilegii, care fuseseră ignorate de regimul otoman de suzeranitate. Cu toate acestea, procesul de recunoaștere a statului elitei locale a durat extrem de mult și s-a dovedit a fi unul extenuant și pe alocuri umilitor pentru candidați. Deși oficial, statutul elitei basarabene urma să devină unul similar cu cel al nobilimii velicoruse, atitudinea autorităților centrale față de nobilimea basarabeană nu a fost aceeași, iar necesitatea prezentării de dovezi repetate sau suplimentare privind apartenența a amplificat discriminarea. Procesul de confirmare a nobleței a continuat și după 1845, iar unele familii cu descendență princiară au reușit să obțină înscrierea oficială în rândurile nobilimii basarabene după mai multe decenii. Modul în care a decurs procesul de recunoaștere a statului elitei basarabene prin integrarea acesteia în cadrul nobilimii ruse oferă indicii clare asupra felului în care autoritățile ruse percepeau noua provincie. Chiar și după decenii Basarabia a continuat să fie considerată o zonă nesigură și instabilă, o regiune mai puțin civilizată care solicita mai mult decât era justificat.

În cele din urmă, putem constata că sistemul imperial de privilegii nobiliare a jucat un rol crucial în procesul de integrare a elitei locale din Basarabia în structurile politice și sociale ale Imperiului Rus. Autoritățile ruse au folosit acest instrument puternic pentru a atrage și controla elitele locale, consolidând astfel autoritatea lor în regiune. Prin acordarea de avantaje materiale și simbolice, sistemul a creat o imagine de asociere între elitele basarabene și guvernare, dar a redus, în același timp, rolul acestora ca reprezentanți ai comunității locale. În ciuda rezistenței unor membri ai elitei, majoritatea au acceptat aceste schimbări, deoarece beneficiile oferite erau prea atractive pentru a fi refuzate. Sistemul imperial de privilegii nobiliare a reprezentat un mecanism puternic al autorităților ruse în controlarea și integrarea elitei locale din Basarabia în Imperiul Rus. Cu toate acestea, în același timp, acest sistem a avut un impact semnificativ asupra modului în care

s-au dezvoltat structurile sociale și politice ale regiunii. Prin acordarea de privilegii, autoritățile ruse au creat o elită dependentă de Centru, care a devenit un instrument al acestuia în implementarea politicilor dorite.

Atragerea elitei locale în serviciul de stat a reprezentat o strategie de stabilire a unui dialog eficient și de cooptare într-un cadru ideatic comun. Loialitatea și capacitățile unei părți din elita basarabeană au fost testate în repetate rânduri, începând cu 1789, dar în mod special în perioada de ocupație a principatelor din 1806-1812. Activitatea în cadrul administrației de ocupație din Principate a servit drept trambulină pentru accesarea în funcții importante în noua administrație constituită în Basarabia. Aceștia nu numai că au obținut funcții importante, ci și ranguri superioare, care au adus cu sine beneficii, atât simbolice cât și materiale. Acest proces nu a creat doar iluzia unei colaborări reușite cu statul, ci a răspuns și unor necesități reale ale Imperiului Rus, cum ar fi deficitul de cadre și economia resurselor financiare care ar fi fost necesare pentru transferul de funcționari din alte regiuni în Basarabia.

În cazul Basarabiei, procedura de avansare în ierarhia birocratică nu a fost întotdeauna respectată, admițându-se excepții de la regulă pentru cei care au dat dovadă de multă tenacitate și, nu în ultimul rând, de loialitate. Șansele unei cariere reușite sporeau în condițiile unor anumite premise favorabile, cum ar fi buna experiență în colaborarea cu autoritățile ruse în perioadele de ocupație militară sau deținerea unui rang sau a unei funcții importante în administrația Principatelor. Totuși, cu anumite excepții, în perioada 1812-1828, elita basarabeană nu s-a aventurat în ocuparea funcțiilor din administrația regională, poate din dorința de a trăi conform principiilor Cartei de la 1785 sau poate s-au simțit lezați în colaborarea cu funcționarii ruși.

Animozitățile dintre funcționarii numiți de Centru și exponenții elitei locale nu au permis aplicarea deplină a principiului autogovernării nobiliare. Integrarea elitei locale în structurile de stat a creat impresia unei asocieri cu statul în actul de guvernare și a reprezentat totodată un mecanism eficient de disciplinare a acesteia. Cu toate acestea, trebuie remarcat că principiul de autogovernare în baza unei extinse reprezentativități și independenței instituțiilor nobiliare a fost realizat într-un cadru normativ adesea duplicitar, ceea ce a condus la denaturarea acestor principii. În același timp, comportamentul conducerii de vârf a Imperiului Rus, implicit a suveranilor de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, corespundea tendinței spre centralizare și birocrațizare a administrației de stat. Ierarhizarea creată de Tabelul rangurilor a fost instrumentalizată în scopul manipulării cu elitele imperiale, inclusiv cele de periferie. Valoarea simbolică a acestor ranguri, amplificată pe parcurs, a servit drept atracție pentru elitele periferiilor imperiale anexate, fiind acel atribut indispensabil pentru a fi *comme il faut* în societatea rusă.

Prin insuflarea valorilor și ideologiilor imperiale în elita locală, autoritățile coloniale au încercat să creeze o cultură comună și să asigure loialitatea față de sistemul de dominație. Această strategie a avut drept scop minimizarea opoziției și rezistenței locale, iar comportamentul deviant față de doctrina oficială era socotit inacceptabil de către comunitatea locală și era taxat social.

IV. CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Integrarea Basarabiei în Imperiul Rus a reprezentat un proces complex, influențat de schimbările politice și de deciziile liderilor regionali, ceea ce a generat vulnerabilități în sistemul administrativ și în gestionarea teritoriului anexat. Chiar și sub eforturile de reformare a administrației inițiate de Alexandru I, eficiența guvernării a rămas sub așteptări, întâmpinând dificultăți în asimilarea teritoriilor nou anexate. Dificultatea de a menține coeziunea într-un spațiu foarte divers, în special în zonele de frontieră de la periferia vestică, a condus la experimentarea mai multor modele de gestionare în cadrul relației Centru-Periferie. În acest context, autoritățile imperiale au optat pentru administrarea directă în anumite cazuri, indirectă prin intermediul elitelor locale în altele, sau pentru forme hibride care combinau ambele metode.

Imperiul Rus nu poate fi considerat o entitate unitară, ci mai degrabă o rețea complexă de relații formale și informale gestionate de Centru și influențate de Periferie, care cuprindea diverse aspecte asimetrice ale vieții sociale, economice și culturale. Pentru a înțelege pe deplin istoria Basarabiei sub dominația rusă în primele decenii ale stăpânirii țariste, este esențială reconstituirea intricate rețele de interacțiuni Centru-Periferie. Eforturile de atragere a elitei locale și răspunsul acesteia la politicile Centrului au avut un impact semnificativ asupra naturii și duratei regimului autonom implementat imediat după anexare. Administrarea unui imperiu atât de vast și divers presupunea interacțiunea Centrului cu o varietate de tradiții juridice și administrative, limbi și religii. În multe regiuni, mai ales în fazele inițiale, Centru adopta modelul de guvernare locală, nu ca o strategie ocultă, ci din rațiuni practice. Acceptarea diversității periferice era impusă de factori precum distanța geografică și culturală, costurile ridicate ale administrării directe și lipsa de personal calificat.

Integrarea Basarabiei nu a urmat un model uniform, ci a fost marcată de o alternare și adaptare între diverse modele politico-administrative, influențate reciproc. Această complexitate se explică prin lipsa de informații, diversitatea demografică, etnică și teritorială, precum și contradicțiile dintre factorii de decizie, accentuate de schimbările de paradigme la Centru, influențate, la rândul lor, de reacțiile de la periferie. În acest context, acțiunile funcționarilor de rang înalt de la Chișinău trebuie înțelese ca rezultat al unui dialog dificil cu exponenții elitei locale, care uneori au determinat acțiuni contrare politicilor sau instrucțiunilor emise de Centru. Astfel, caracterul tranzitoriu al structurii instituționale din Basarabia a fost accentuat de profilul distinct al funcționarilor de rang înalt, de la S. Sturdza la M. Voronțov, și de atitudinea lor față de regimul privilegiat al provinciei. Numirile acestor funcționari au fost influențate nu doar de strategiile

Centrului, ci și de rețelele interpersonale din cercurile puterii. Conducerea regională, uneori mai permisivă, alteori mai restrictivă, față de regimul privilegiat din Basarabia, era determinată în primul rând de schimbările de orientare ale politicii interne la Centru. Basarabia a fost mai degrabă un subiect în curs de definire în cadrul imperiului, resimțind în mod acut efectele acestor schimbări, decât un obiect al unor politici centrale profund conceptualizate. Sensibilitatea ridicată a Basarabiei la fluctuațiile induse de schimbările politice interne a fost cauzată de stadiul incipient al organizării sale instituționale, dar și de absența unei viziuni coerente a elitei locale. Între 1812 și 1828, în Basarabia s-au dezvoltat forme hibride de guvernare, caracterizate prin evoluții specifice, care combinau modele aplicate în alte provincii occidentale ale imperiului cu tradițiile locale și, treptat, cu practicile de la Centru. Această abordare a autorităților ruse poate fi înțeleasă în contextul mai larg al politicilor imperiale. Deși se urmărea centralizarea, nu s-a impus un cadru administrativ uniform, ceea ce a permis perpetuarea practicilor locale la periferie. Mai mult, redistribuirea prerogativelor între Centru și Periferie, în funcție de complexitatea și importanța deciziilor, a contribuit la eliberarea aparatului central de stat de povara problemelor locale, menținând astfel un echilibru fără a compromite esența centralismului.

Pentru a determina poziționarea Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, au fost analizate traiectoriile politico-administrative ale altor periferii occidentale, precum Polonia, Finlanda și zona Baltică. Statutul distinct al Basarabiei este evident în prima perioadă post-anexare, nu doar prin reglementări specifice privind funcționarea noii provincii, ci și prin instituirea cordoanelor sanitare și a controlului vamal la granița cu restul imperiului. În acest context, s-a observat că în regiunile în care exista o stabilitate a sistemului politico-administrativ local și o societate locală puternică, statutul autonom a putut fi menținut pe o perioadă mai îndelungată. Cu toate acestea, este dificil să se stabilească analogii directe între elitele periferiilor occidentale, având în vedere nivelurile diferite de dezvoltare politică și culturală ale acestora. Procesul de integrare în Imperiul Rus a acestor teritorii a fost influențat și de istoria lor anterioară și de modalitatea în care au fost anexate.

Reglementarea sistemului administrativ din Basarabia a reprezentat o încercare de a îmbina autoritatea imperială cu cea locală. Cu toate acestea, această încercare nu a reușit. Autoritățile ruse s-au dovedit incapabile să înțeleagă și să respecte particularitățile culturale și istorice ale regiunii, ceea ce a condus la o administrare ineficientă și la menținerea nemulțumirilor în rândul populației locale. În contextul ambițiilor de la Sankt-Petersburg de a extinde teritoriul imperial prin anexarea Principatelor Române, reglementarea din 1828 avea scopul de a legitima integrarea Basarabiei în imperiu, prezentând-o ca pe un model de succes. Totuși, acest regulament a fost criticat de unii oficiali ruși pentru că acorda prea multă importanță nobilimii locale, care s-a dovedit ineficientă

în administrarea regiunii. Pe de altă parte, eliminarea nobilimii basarabene din procesul de guvernare ar fi compromis reformele administrative inițiate de Alexandru I și ar fi generat costuri semnificative dacă ar fi fost impusă o administrare directă. Regulamentul din 1818 a reprezentat ultima tentativă de a armoniza specificul local cu interesele centrale, iar succesul acestei inițiative depindea în mare măsură de implicarea elitei locale. Totuși, evenimentele din următorii cinci ani au evidențiat în continuare lipsa de responsabilitate a nobilimii locale în exercitarea autoguvernării. Supravegherea din partea autorităților centrale a devenit mai strictă, însă acest lucru nu a schimbat situația de fond.

În ansamblu, politicile imperiale ruse aplicate în Basarabia nu au reușit să ofere elitei locale o autonomie autentică. Chiar dacă Adunarea nobiliară a fost inclusă în aparatul de stat, puterea efectivă a acestor elite a rămas limitată. Deși oficial erau parte a structurilor de guvernare, în realitate, elitele locale se aflau sub controlul autorităților centrale. Mai mult, aleșii locali erau, în esență, funcționari ai statului, având astfel rolul de a implementa politicile Centrului în provincie. În consecință, independența instituțiilor locale a fost redusă la un nivel formal, iar capacitatea de exercitare a puterii de către elitele locale a fost constrânsă. Cu toate acestea, în situațiile în care interesele lor erau amenințate, elitele locale se manifestau ca apărători zeloși ai drepturilor populației autohtone.

Reformele instituționale care vizau autoguvernarea erau frecvent subminate de lipsa de interes sau, în unele cazuri, de interesele personale ale anumitor membri ai comunității nobiliare basarabene. Funcționarii ruși nu aveau autoritatea de a interveni, atâta timp cât împăratul nu indica necesitatea unei schimbări. Deși nobilimii basarabene i s-a oferit acces la noua ierarhie socială, diferențele de tradiții și mentalități au fost percepute în continuare ca un obstacol în calea unui parteneriat de succes. Implementarea Regulamentului din 1818, care promitea o mai mare claritate în organizarea politico-administrativă a Basarabiei, s-a dovedit a fi doar un experiment temporar. Încercarea de a găsi o soluție de compromis prin adoptarea acestui regulament a nemulțumit de facto ambele părți: atât conducerea regională, cât și elita locală. Prin impunerea regulamentului, Centrul încerca să aplice un model dificil de implementat, având în vedere experiența celor 12 ani precedenți. Pe de altă parte, indiferența nobilimii basarabene față de actul de guvernare a compromis șansa de menținere a unui regim autonom în timpul dominației ruse. Pentru a explica amploarea redusă a acțiunilor elitei locale în apărarea drepturilor și tradițiilor regionale, trebuie menționat faptul că aceasta reprezenta un produs al unui context nou și inedit. Elita era formată dintr-o mică parte a boierimii moldovenești, completată cu elemente din alte pături sociale, și nu avusese până în 1812 o experiență corporatistă. Lipsa unei coeziuni interne, accentuată de

divergențele interpersonale, a împiedicat o reacție fermă împotriva restrângerii treptate a privilegiilor acordate în faza inițială.

Instrumentele prin care elita locală s-a angajat în lupta pentru resurse au inclus și vizitele la Curtea imperială și implicarea în administrația regională. Este de remarcat faptul că vizitele din primul sfert al secolului al XIX-lea au avut loc într-un context de escaladare a conflictului dintre elita locală și autoritățile din Chișinău. În această perioadă, structura politico-administrativă a noii provincii era tranzitorie, ambiguă și maleabilă, ceea ce a generat o competiție acerbă între cele două părți, Curtea asumându-și rolul de arbitru în disputa politică. Sub administrația lui I. Inzov, tensiunile dintre elita locală și conducerea regională nu numai că au persistat, dar s-au intensificat în anumite privințe, legitimând astfel într-o anumită măsură poziția intransigentă a Centrului imperial în direcția unei omogenizări ulterioare.

Integrarea elitei locale din Basarabia în rândurile nobilimii ruse a fost percepută inițial de unii ca un semn al restaurării vechilor privilegii, care fuseseră neglijate sub regimul otoman de suzeranitate. Cu toate acestea, procesul de recunoaștere a statutului elitei locale s-a dovedit a fi unul lung, obositor și uneori umilitor pentru candidați. Deși, în mod oficial, statutul elitei basarabene ar fi trebuit să devină similar cu cel al nobilimii velicoruse, atitudinea autorităților centrale față de nobilimea basarabeană nu a fost la fel de favorabilă. Cerința de a prezenta dovezi repetate sau suplimentare cu privire la apartenența nobilă a amplificat discriminarea. Procesul de confirmare a statutului nobiliar a continuat și după 1845, iar unele familii cu descendență princiară au reușit să obțină recunoașterea oficială în rândurile nobilimii basarabene abia după mai multe decenii. Modul în care a decurs acest proces de recunoaștere a statutului elitei basarabene oferă indicii clare despre felul în care autoritățile ruse percepeau noua provincie. Chiar și după decenii, Basarabia a continuat să fie privită ca o zonă nesigură și instabilă, o regiune considerată mai puțin civilizată, care solicita mai mult decât putea justifica.

Sistemul imperial de privilegii nobiliare a jucat, în cele din urmă, un rol crucial în procesul de integrare a elitei locale din Basarabia în structurile politice și sociale ale Imperiului Rus. Autoritățile ruse au folosit acest instrument puternic pentru a atrage și controla elitele locale, consolidându-și astfel autoritatea în regiune. Prin acordarea de avantaje materiale și simbolice, sistemul a creat aparența unei alianțe între elitele basarabene și guvernare, dar, în același timp, a redus rolul acestora ca reprezentanți ai comunității locale. Deși unii membri ai elitei au rezistat acestor schimbări, majoritatea au acceptat situația, deoarece beneficiile oferite erau prea atractive pentru a fi refuzate. Sistemul de privilegii nobiliare a servit ca un mecanism eficient al autorităților ruse în controlarea și integrarea elitei locale din Basarabia în Imperiul Rus. Totodată, acest sistem

a avut un impact semnificativ asupra evoluției structurilor sociale și politice ale regiunii, creând o elită dependentă de Centru, care a devenit un instrument în implementarea politicilor imperiale.

Atragerea elitei locale în serviciul de stat a fost o strategie menită să stabilească un dialog eficient și să integreze această elită într-un cadru ideatic comun cu Imperiul Rus. Loialitatea și competențele unei părți din elita basarabeană au fost testate încă din 1789, însă în mod special în perioada ocupației principatelor dintre 1806 și 1812. Participarea la administrația de ocupație din Principate a servit ca o rampă de lansare pentru accesarea în funcții cheie în noua administrație din Basarabia. Acești membri ai elitei nu numai că au obținut poziții importante, dar au fost și recompensați cu ranguri superioare, aducându-le beneficii atât simbolice, cât și materiale. Acest proces nu a creat doar iluzia unei colaborări reușite cu statul, ci a răspuns și unor necesități reale ale Imperiului Rus, precum deficitul de personal și reducerea cheltuielilor care ar fi fost necesare pentru transferul de funcționari din alte regiuni în Basarabia.

În Basarabia, procedura de avansare în ierarhia birocratică nu a fost întotdeauna strict respectată, fiind făcute excepții pentru cei care au demonstrat loialitate. Șansele unei cariere reușite creșteau în prezența unor premise favorabile, cum ar fi experiența pozitivă de colaborare cu autoritățile ruse în perioadele de ocupație militară sau deținerea unui rang înalt în administrația principatelor. Totuși, în perioada 1812-1828, cu câteva excepții, elita basarabeană a fost reticentă în a ocupa funcții în administrația regională, posibil din dorința de a respecta principiile Cartei de la 1785 sau din cauza sentimentului de lezare în colaborarea cu funcționarii ruși.

Conflictele dintre funcționarii numiți de Centru și membrii elitei locale au împiedicat implementarea completă a principiului autogovernării nobiliare. Integrarea elitei locale în structurile de stat a creat aparența unei implicări în actul de guvernare și a reprezentat un mecanism de disciplinare a acestora. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că principiul autogovernării, bazat pe o largă reprezentativitate și pe independența instituțiilor nobiliare, a fost implementat într-un cadru normativ adesea duplicitar, ceea ce a condus la denaturarea sa. În același timp, comportamentul conducerii de vârf a Imperiului Rus și al suveranilor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea reflecta tendința spre centralizare și birocratizare a administrației de stat. Ierarhizarea stabilită prin Tabelul rangurilor a fost folosită ca instrument de manipulare a elitelor imperiale, inclusiv a celor de la periferie. Valoarea simbolică a acestor ranguri, amplificată de-a lungul timpului, a atras elitele din regiunile anexate, fiind un element esențial pentru a fi considerat *comme il faut* în societatea rusă. Prin insuflarea valorilor și ideologiilor imperiale în rândurile elitei locale, autoritățile coloniale au încercat să formeze o cultură comună și să asigure loialitatea față de sistemul de dominație. Această strategie urmărea

să minimizeze opoziția și rezistența locală, iar comportamentul deviant față de doctrina oficială era considerat inacceptabil de către comunitatea locală și sancționat social.

Recomandările rezultate din analiza strategiilor de cooptare a elitelor locale din Basarabia în perioada 1812-1828, în contextul raporturilor Centru-periferie, oferă o serie de reflecții valoroase pentru înțelegerea și gestionarea relațiilor actuale dintre Federația Rusă și fostele sale periferii. Studiul nostru evidențiază similarități relevante între tacticile de cooptare folosite de Imperiul Rus și cele actuale adoptate de Federația Rusă, mai ales în contextul agresiunii militare din Ucraina începând cu 2014 și escaladată în 2022.

În primul rând, este esențial să recunoaștem că abordarea de cooptare a elitelor locale se bazează pe exploatarea loialităților și influențelor regionale. În cazul anexării Basarabiei din 1812, Imperiul Rus a folosit tactici de integrare a elitelor locale prin acordarea de privilegii și funcții administrative, în schimbul unui angajament de loialitate față de centrul imperial. Această metodă nu doar că a consolidat controlul imperial, dar a și divizat societatea locală, creând o elită dependentă de puterea centrală.

Analizând comportamentul actual al Federației Ruse în teritoriile ocupate din Ucraina, se observă o strategie similară. Autoritățile ruse încearcă să coopteze lideri locali influenți, oferindu-le funcții administrative dar și pârghii economice, însă această loialitate trebuie să fie demonstrată explicit și constant față de Kremlin. Această tactică reflectă o continuitate istorică în abordarea relațiilor Centru-periferie, subliniind persistența aceluiași metode de guvernare. Astfel, rezultatele prezentei cercetări pot fi utile în elaborarea unor alte cercetări sau chiar în formularea unor strategii de reziliență în fața influențelor abuzive ale Federației Ruse.

BIBLIOGRAFIE

I. Documente de arhivă

1. ANA, DGAN, Fond 1 „Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei”, inv. 1, d. 3995.
2. ANA, DGAN, Fond 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei”, inv. 1, dd. 80, 391, 467, 528.
3. ANA, DGAN, Fond 3 „Consiliul regional al Basarabiei”, inv. 1, d. 89.
4. ANA, DGAN, Fond 4 „Comitetul provizoriu al regiunii Basarabia”, inv. 1, d. 48.
5. ANA, DGAN, Fond 5 „Guvernul regiunii Basarabia”, inv. 1, d. 1; inv. 2, dd.1, 236; inv. 3, dd.3, 33, 564.
6. ANA, DGAN, Fond 17 „Cancelaria namestnicului (rezidentului) plenipotențiar al regiunii Basarabia”, inv. 1, d. 15.
7. ANA, DGAN, Fond 88 „Adunarea Deputaților Nobilimii din Gubernia Basarabia”, inv. 1, dd.12, 33.

II. Lucrări generale și de specialitate

16. AGACHI, Alexei. Așezământul de organizare administrativă a Basarabiei din 29 aprilie 1818. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2014, nr. 3(34), pp. 127-137. ISSN 1857-0461.
17. AGACHI, Alexei. *Basarabia sub regim țarist (1812-1868): (Administrație și politică)*. Chișinău: Pontos, 2022, 422 p., ISBN 978-9975-72-663-4.
18. AGACHI, Alexei. Lichidarea de către guvernul țarist a particularităților administrative și privilegiilor regiunii Basarabia în anii 1828–1868. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2019, nr. 3(54), pp. 69-76. ISSN 1857-0461.
19. AGACHI, Alexei. Misiunea lui P.P. Svinin în Basarabia (septembrie 1815 – aprilie 1816). În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2016, nr. 4(43), pp. 100-106. ISSN 1857-0461.
20. AGACHI, Alexei. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2017, nr. 1(109), pp. 71-93. ISSN 1857-2022.
21. AGACHI, Alexei. Poziția nobilimii basarabene față de tentativele funcționarilor țariști de a suprima autonomia Basarabiei în anii 1813 – 1815. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2015, nr. 3(38), pp. 115-122. ISSN 1857-0461.

22. AGACHI, Alexei. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*. Chișinău: Pontos, 2008, 388 p., ISBN 978-9975 -72-087-8.
23. AGACHI, Alexei. Consiliul Suprem al Basarabiei în perioada august 1816 – aprilie 1818. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2018, nr. 2(49), pp. 73-77. ISSN 1857-0461.
24. ARBURE, Zamfir C. *Basarabia în secolul XIX*. Chișinău: Novitas, 2001. 739 p. ISBN 9975 – 9659-0-3.
25. BACALOV, Sergiu. Diversitatea etnosocială a elitei basarabene. Studii de caz: Boierii moldoveni Bostan. Șleahicii polonezi Levițchi. Negustorii germani Ghermanson. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, Chișinău: Bons Offices, 2013, vol. I, pp. 253-337. ISBN N 978-9975-80-826-2.
26. BACALOV, Sergiu. Etnici ucraineni în mediul elitei basarabene în secolul al XIX-lea. Cazul lui Vladimir Djuminski. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, Chișinău: Bons Offices, 2013, vol. I, pp. 139-145. ISBN 978-9975-80-826-2.
27. BACALOV, Sergiu. Locul reprezentanților micilor neamuri boierești în sistemul administrativ al Țării Moldovei în secolul al XVII-lea- începutul secolului al XVIII-lea (Ținuturile Lăpușna, Orhei și Soroca). În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2009, nr 4, pp. 23-35. ISSN 1857-2022.
28. BACALOV, Sergiu. Nobili basarabeni originari de pe teritoriul Bulgariei. Cazul neamului Glavce. În: *In honorem Gheorghe Gonța. Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală, Materialele Simpozionului internațional. 10-13 octombrie 2013*, Chișinău, 2013, pp. 206-224. ISSN 2345-1262.
29. *Basarabia în Colecția completă a legilor Imperiului Rus. Vol. 1: Documente extrase din colecția I (1649-1825)*. Lucrare îngrijită de M. Tașcă, I. Ojog, I. Șarov, Chișinău: Cartdidact, 2017, 784 p. ISBN 978-9975-4206-6-2.
30. BĂRLĂDEANU, Virgiliu. Politici imperiale ruse de reconfigurare a identităților teritoriale la finele secolului al XVIII-lea: comentarii la însemnările unui călător rus. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2014, nr. 1 (97), pp. 38-49. ISSN 1857-2022.
31. BEJAN, Petru. Autoritatea elitelor diriguitoare. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 13-18. ISSN 1223 – 9941.
32. BESANCON, Alain. *Sfânta Rusie*. București: Humanitas, 2013. 165 p. ISBN 978-973-50-3978-3.
33. BEZVICONI, Gh. MIHAIL, P., PELIVAN, I. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău: Universitas, 1992, 362 p. ISBN 5-362-00850-1.

34. BEZVICONI, Gheorghe. Boierii Catargi. În: *Din trecutul nostru*, 1936, anul IV. nr. 36-39, pp. 106-126.
35. BEZVICONI, Gheorghe. Boierii Stamati. În: *Din trecutul nostru*, anul III, nr. 15-16, pp. 3-47.
36. BEZVICONI, Gheorghe. Boierii Sturdza și Basarabia (urmare). În: *Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru*, 1934, anul VI, nr. 1, pp. 36-51.
37. BEZVICONI, Gheorghe. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru (Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821)*, București: Fundația Regele Carol, 1940, 346 p.
38. BEZVICONI, Gheorghe. Din vremea lui Alexandru Sturdza (1791-1854). În: *Din trecutul nostru*, anul IV, nr. 36-39, pp.1-81.
39. BEZVICONI, Gheorghe. Familia Krupenski în Basarabia. În: *Din trecutul nostru*, 1939, anul VII, nr.10, pp. 5-52.
40. BEZVICONI, Gheorghe. Femeia Basarabeană. În: *Din trecutul nostru*, 1934, nr.11-12, pp. 7-70.
41. BEZVICONI, Gheorghe. Frații Stroescu. În: *Din trecutul nostru*, 1935, anul III, nr. 17-20, pp.102-108.
42. BEZVICONI, Gheorghe. Manuc-Bei. În: *Din trecutul nostru*, 1938, anul VI, nr. 54-55, pp. 1-57.
43. BEZVICONI, Gheorghe. Natalia Keșco. Regina Serbiei. În: *Din trecutul nostru*, 1935, anul III, nr. 17-20, pp. 59-74.
44. BEZVICONI, Gheorghe. Patruzeci de ani din viața Basarabiei, 1877-1917. În: *Din trecutul nostru*, 1939, nr.8-9, pp. 3-41.
45. BEZVICONI, Gheorghe. Paul Gore. În: *Din trecutul nostru*, 1938, anul V, nr. 50, pp. 1-4.
46. BEZVICONI, Gheorghe. *Profiluri Basarabene*, (în 2 vol.). V1, Chișinău, Știința, 2017, 324 p., ISBN 978-9975-85-081-0.
47. BOLDUR, Al. *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828*, Chișinău: Cartea Românească, 1929, 107 p.
48. BOLDUR, Alexandru. *Istoria Basarabiei. Contribuții la studiul Istoriei Românilor*, vol. III: Sub dominațiunea rusească (1812-1981). Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1940, 209 p.
49. **BOTOȚOLIN, Sergiu**. Conducerea regională a Basarabiei. Viziuni teoretice și aplicații practice ale Centrului în primul sfert al secolului al XIX-lea. În: *Crisia*, vol. L, Supliment nr. 1. pp. 53-62. ISSN 1016-2798.

50. **BOȚOLIN, Sergiu.** Cooptarea elitei locale în Basarabia: Explorarea strategiilor imperiale în perioada 1812-1828. În: *Latinitate, Romanitate, Românitățe*, Ed. 7, 2-4 noiembrie 2023, Chișinău. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2023, Ediția 7, pp. 331-345. ISBN 978-606-9659-92-2.
51. **BOȚOLIN, Sergiu.** Integrarea periferiilor occidentale în Imperiul Rus. Problema elitelor în perioada 1812-1828. În: *Tyrageția: Istorie. Muzeologie*, vol XVIII (XXXIII), nr.2, 2024, pp 73-78. ISSN 1857-0240.
52. **BOȚOLIN, Sergiu.** Interdependențe Centru-Periferie la începutul stăpânirii rusești în Basarabia (1812 - 1828). In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2019, nr. 10(130), pp. 163-168. ISSN 1811-2668.
53. **BOȚOLIN, Sergiu.** În slujba imperiului. Elita locală în cadrul administrației regionale din Basarabia (1812-1828). În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2022, pp. 755-767. ISBN 978-9975-62-465-7.
54. **BOȚOLIN, Sergiu.** Perspective noi în istoriografia nobilimii basarabene din perioada 1812 - 1918. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2024, nr. 2(73), pp. 115-122. ISSN 1857-0461.
55. **BOȚOLIN, Sergiu.** Recensământul general al populației Imperiului Rus din 1897: proiecții demografice, sociale, etno-lingvistice și confesionale ale Basarabiei. În: *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă)*, 2018, nr. 29(42), pp. 169-184. ISSN 1857-0054.
56. **BOȚOLIN, Sergiu.** Sistemul imperial de privilegii nobiliare în Basarabia primei treimi a secolului al XIX-lea. In: *Latinitate, Romanitate, Românitățe*, Ed. 6, 3-5 noiembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2022, Ediția 6, pp. 152-163. ISBN 978-9975-163-66-8; 978-606-9659-77-9.
57. **BOȚOLIN, Sergiu.** Transformarea elitei basarabene în subiect imperial. In: *Latinitate, Romanitate, Românitățe*, Ed. 5, 5-6 noiembrie 2021, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2022, Ediția 5, pp. 321-331. ISBN 978-9975-159-60-9.
58. **BOȚOLIN, Sergiu.** Vizitele de exprimare a loialității față de tron ca strategie de integrare a nobilimii locale. Cazul Basarabiei în primul sfert al secolului al XIX-lea. În: *Acta Terrae Fogarasiensis*, 2019, Vol. VIII, pp.141-146. ISSN 2285-5130.
59. BRĂȚIANU, Gheorghe. *Problema noilor elite și a liberalismului în România*. Extras din revista „Libertatea”. București: Leopold Geller, 1933, 15 p.

60. CASSO, Leon. *Rusia și bazinul dunărean*. București: Saeculum Vizual, 2003, 240 p. ISBN 973-85867-5-5.
61. CÂMPEANU, Remus. Elite românești și elite europene în veacul XVIII. Încercări de definire. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 87-94. ISSN 1223 – 9941.
62. CEAȘU, Mihai-Ștefan. Note asupra elitei politice românești în Bucovina habsburgică. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 95-101. ISSN 1223 – 9941.
63. CHIRTOAGĂ, Ion, CHIRTOAGĂ, Valentina. Politica autorităților ruse de colonizare a sudului Basarabiei (1809-1830). În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2022, pp. 409-423. ISBN 978-9975-62-465-7.
64. CIACHIR, Nicolae. *Basarabia sub stăpânirea țaristă (1812-1917)*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992. 136 p., ISBN 973-30-2299-3.
65. CIOBANU, Ștefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusească*. Chișinău: Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1992, 269 p., ISBN 9785885500456.
66. COENEN-HUTHER, Jacques. *Sociologia elitelor*. Iași: Polirom, 2007, 224 p., ISBN 978-973-46-0664-1.
67. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Vol. I. Chișinău: Universitas, 1993. 316 p., ISBN 5-362-00871-4.
68. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Vol II. Chișinău: Museum, 1997. 286 p., ISBN 9975-906-21-4.
69. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Vol III. Chișinău: Museum, 2000. 300 p., ISBN 9975-905-50-1.
70. CORNEA, Sergiu. Redimensionarea structurii administrative a Basarabiei în anii 1816-1818. În: *Administrarea publică*, 2001, nr. 3, pp. 115-128. ISSN 1813-8489.
71. CORNEA, Sergiu. *Organizarea administrativă a Basarabiei*. Cahul: Universitatea de Stat din Cahul, 2007, 143 p., ISBN 978-9975-88-101-2.
72. CUȘCO, Andrei, TAKI, Victor. *Basarabia în componența Imperiului Rus, 1812-1917*. Chișinău: Cartier, 2024, 420 p., ISBN 978-9975-79-902-7.
73. DANILOV, Maria. Pe urmele bibliotecii lui Alexandru Cotruță. În: *Nobilimea din Basarabeană în epoca reformelor din Imperiul Rus. În memoria lui Alexandru Matei Cotruță*. Chișinău, 2013, pp. 210-220, ISBN 9789975580052.

74. DRAGNEV, Demir. Evoluția regimului de dominație a Imperiului Rusiei asupra Basarabiei până la începutul anilor 1830 (Aspecte din politica economic, social și administrativă). În: *Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale. Materialele conferinței științifice Chișinău – Iași, 14-16 mai 2012*: Editura Academiei Române, 2014, pp. 109-121 . ISBN 978-973-27-2338-8.
75. EREMIA, Ion. Proiectul boierilor moldoveni din Basaraba (5 iulie 1814) adresat țarului Alexandru I. În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2022, pp. 284-315. ISBN 978-9975-62-465-7.
76. FIGES, Orlando. *Dansul Natașei: o istorie culturală a Rusiei*. Iași: Polirom, 2018, 560 p., ISBN 978-973-46-7009-3.
77. FRUNTAȘU, Iulian. *O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002)*. Chișinău: Cartier, 2003, 624 p., ISBN 9975-79-146-8.
78. GHERASIM, Cristina. Aspecte privind influența legislației țariste asupra statutului nobilimii din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: *Tyragetia. Serie nouă*, 2016, nr. 2(25), pp. 173-186. ISSN 1857-0240.
79. GHERASIM, Cristina. Dinamica și structura etnică a nobilimii din Basarabia în secolul al XIX-lea. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2017, nr. 10(110), pp. 140-158. ISSN 1811-2668.
80. GHERASIM, Cristina. Evoluția nobilimii din Basarabia sub dominație țaristă: Statutul social-economic și mentalități colective (1812-1873): teză de doctor în istorie, Chișinău, 2018, 198 p.
disponibil:http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53372/gherasim_cristina_thesis.pdf.
81. GHERASIM, Cristina. Identitatea națională a nobilimii basarabene sub regim de dominație țarist. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2017, nr. 4(104), pp. 60-70. ISSN 1811-2668.
82. GHERASIM, Cristina. Impactul regimului de dominație țarist asupra mentalității colective a nobilimii din Basarabia în primele decenii după anexare. În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2022, pp. 531-547. ISBN 978-9975-62-465-7.
83. GHERASIM, Cristina. Încadrarea alogenilor în rândurile nobilimii din Basarabia – o politică imperială de deznaționalizare. În: *Valorificarea patrimoniului etnocultural: al Republicii Moldova în educația tinerei generații*, Ed. 1, 17 noiembrie 2016, Chișinău.

- Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2016, Ediția 1, pp. 25-26. ISBN 978-9975-133-48-7.
84. GHERASIM, Cristina. Încadrarea șleahței poloneze în rândurile nobilimii din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea. (Cazul familiilor de nobili Celinski și Cernilev/Cernelevski). În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*, 2015, nr. 4(84), pp. 110-116. ISSN 1811-2668.
85. GHERASIM, Cristina. Mentalități colective ale nobilimii din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2022, nr. 4(67), pp. 81-88. ISSN 1857-0461.
86. GHERASIM, Cristina, TOMULEȚ, Valentin. *Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2021, 584 p., ISBN 978-9975-3497-7-2.
87. GHERVAS, Stella. *Reinventarea tradiției. Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Chișinău: Cartier, 2014, 600 p., ISBN 978-9975-79-888-4.
88. GRECU, Dana. Evoluția nobilimii basarabene în secolul al XIX-lea, În: *Pro Basarabia – repere istorice și naționale*. Iași: ALFA, 2007, pp. 63-80. ISBN 978-973-8953-45-3.
89. IACOB, Dan Dumitru. *Elitele din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sociabilitate și divertisment*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2015. 409 p., ISBN 978-606-714-187-0.
90. IONCIOAIA, Florea. Revolta ierarhiei. O discuție asupra temei elitelor și a proiecției sale istoriografice. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 56-82. ISSN 1223 – 9941.
91. IORGA, Nicolae. *Basarabia noastră: scrisă după 100 de ani de la răpirea de către ruși*. Vălenii de Munte: Neamul Românesc, 1912, 178 p.
92. JARCUȚKI, Ion. *Comisia Gubernială a Arhivelor din Basarabia (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2011 (2012), 272 p., ISBN 978-9975-4307-0-8.
93. JEWSBURY, George F. *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*. Iași: Polirom, 2003, 198 p., ISBN 973-681-343-6.
94. MANUC-BEI, Mirzoian. *Observații asupra stării actuale a Basarabiei* (document tradus de Ion Varta). În: „*Patrimoniul*”. *Revistă de lectură istorică*, 1991, nr. 3, pp. 6-14. ISSN 1221-5439.
95. MARCHIUL DE CUSTINE. *Scrisori din Rusia. Rusia în 1839*. București: Humanitas, 2007, 364 p., ISBN 978-973-50-1428-5.

96. MONTEFIORE, Simone Sebag. *Romanovii 1613-1918*. București: Editura Trei, 2017, 856 p. ISBN 978-606-40-1808-3.
97. MOROZAN, Vladimir. Autonomia Basarabiei în context imperial rus (1812-1828), În: *Archiva Moldaviae*, 2015, VII, pp. 15-28. ISBN 978-606-624-742-5.
98. MORUZI, Dumitru C. *Basarabia și viitorul ei. 1812-1905*. București: Tip. Ziarului „Cronica”, 1905, 77 p.
99. NEGRU, Gheorghe. Conștiința națională în Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX. În: *Destin Românesc - Revistă trimestrială de istorie și Cultură (Chișinău-București)*, 1995, nr. 3, p. 26-36. ISSN 1454-8248.
100. NEGRU, Gh. Documentele referitoare la problema și mișcarea națională în Basarabia (a doua jumătate a sec. al XIX-lea- începutul sec. al XX-lea). În: *Revista de istorie a Moldovei*, 1994, nr. 2, pp. 29-46. ISSN: 1857-2022.
101. NEGRU, Gheorghe. *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*. Chișinău: Prut Internațional, 2000, 199 p., ISBN 9975-69-177-3.
102. OLTEANU, Antoaneta. *Rusia imperială: o istorie culturală a secolului al XIX-lea*. București: ALL, 2011, 408 p., ISBN 978-606-587-001-7.
103. PÂSLARIUC, Virgiliu. *Cum a fost semnat Tratatul de la București*. 2012. Disponibil:<http://www.contrafort.md/categorii/cum-fost-semnat-tratatul-de-la-bucure-ti>
104. PÂSLARIUC, Virgiliu. Reconstruind istoria Basarabiei sub dominație țaristă. Note pe marginea unei monografii recente. În: *Archiva Moldaviae*, Vol VII, 2015, pp. 337-391. ISBN 978-606-624-742-5.
105. PÂSLARIUC, Virgiliu. Reflecții noi pe marginea unei discuții istoriografice vechi: Cine a decis stabilirea Chișinăului ca centru administrativ al Basarabiei. În: *„Identitățile Chișinăului”, materialele Conferinței Internaționale Identitățile Chișinăului, ediția a III-a, 1-2 octombrie 2015*. Chișinău: Arc, 2016, pp.11-17. ISBN 978-9975-137-48-5.
106. PLATON, Alexandru Fl. „Criză” sau „schimbare de paradigmă”? Repere în istoriografia socială. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 39-48. ISSN 1223 – 9941.
107. PLATON, Gheorghe, PLATON, Alexandru Fl. *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context European, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*. București: Ed. Academiei Române, 1995, 204 p., ISBN 973-27-0484-5.
108. PLOSCARU, Cristian. *Originile „partidei naționale” din Principatele Române: Sub semnul „politicii boierești” (1774-1828)*, vol. I. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013, 784 p. ISBN 978-973-703-928-6.

109. POȘTARENȚU, Dinu. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău: Prut Internațional, 2006, 304 p., ISB: 978-9975-69-048-5.
110. POȘTARENȚU, Dinu. *Destinul românilor basarabeni sub dominația țaristă*. Chișinău: CEP USM, 2012. 546 p., ISBN 978-9975-71-322-1.
111. POȘTARENȚU, Dinu. Documente referitoare la administrarea Basarabiei de către guvernatorul civil Scarlat Sturza. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2007, nr. 3, pp. 92-102. ISSN: 1857-2022.
112. POȘTARENȚU, Dinu. Eliminarea, în 1828, a limbii române din sistemul administrativ al Basarabiei. În: *Limba Română. Revistă de știință și cultură*, Chișinău, 2012, Anul XXII, nr. 5-6 (203-204), pp. 81-89. ISSN 0235-9111.
113. POȘTARENȚU, Dinu. Introducerea instituției nobiliare în Basarabia. În: *Nobilimea basarabească în epoca reformelor din Imperiul Rus. În memoria lui Alexandru Matei Cotruță*. Chișinău, 2013, pp. 64-74. ISBN 9789975580052.
114. POȘTARENȚU, Dinu. Instrucțiunea imperială cu privire la organizarea administrativă a Basarabiei din 1816. În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2012, nr. 3, pp. 92-95. ISSN 1857-2022.
115. POȘTARENȚU, Dinu. Nobilii basarabeni Dicescu. În: *Tyrageția. Istoria. Muzeologia. Seria nouă. (Chișinău), Vol. IV (XIX)*, 2010, nr. 2. pp. 25-36. ISSN: 1857-0240.
116. POȘTARENȚU, Dinu. *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940)*. Chișinău: Cartier, 1998, 219 p., ISBN 9789975949187.
117. POȘTARENȚU, Dinu. O monografie amplă despre nobilimea Basarabiei. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2018, nr. 4(116), pp. 138-147. ISSN 1857-2022.
118. POȘTARENȚU, Dinu. Pledarea nobilimii basarabene pentru studierea limbii române în instituțiile de învățământ. În: *Tyrageția. Istoria. Muzeologia. Seria nouă. (Chișinău), Vol. V (XX)*, 2011, nr. 2. pp. 235-244. ISSN 1857-0240.
119. RETEGAN, Simion. *Elita satului românesc din Transilvania la mijlocul secolului XIX*. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, p. 102-112. ISSN 1223 – 9941.
120. ROSETTI, Radu. *Amintiri. Ce am auzit de la alții; Din copilărie; Din prima tinerețe*, București: Humanitas, 2017, 664 p., ISBN 978-973-50-5683-4.
121. SAMOILENCO, Valentina. Boierimea din Basarabia în secolul al XIX-lea. Statut social și juridic. În: *Frontierele spațiului românesc în context European*. Coord. Bodo, Edith, Sorin, Șipoș. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2008, pp. 178-191. ISBN 978-973-759 559-1.

122. SAMOILENCO, Valentina. Boierimea din Basarabia între 1812 și 1864. Funcția socială. În: *Symposium Professorum, Seria Istorie (Universitatea Liberă Internațională din Moldova) Chișinău*, 2000, pp. 30-32. ISSN 1857-4432.
123. SAMOILENCO, Valentina. Rolul nobilimii în viața publică din Basarabia în secolul al XIX-lea. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 2008, nr. 8, pp. 137-141. ISSN 1857-2022.
124. SAMOILENCO, Valentina. Rolul nobilimii în viața publică din Basarabia în secolul al XIX-lea. În: *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus. Materialele Conferinței Internaționale Chișinău, 26-28 aprilie 2012*. Coord. vol.: Sergiu Musteață. Chișinău: Pontos, 2012, pp. 257-260. ISBN 978-9975-51-350-0.
125. SCLIFOS, Eugen-Tudor. Boierul Alexandru Sturdza și Basarabia. În: *Studii de arhondologie și genealogie*. Vol. I. Chișinău, 2013, pp. 180-185. ISBN 978-9975-3102-2-2.
126. SCLIFOS, Eugen-Tudor. *Ruxandra Sturdza între Basarabia și Petersburg (1786-1844)*. În: *Studii de arhondologie și genealogie*. Vol. II. Chișinău, 2014, pp. 221-226. ISBN: 978-9975-3102-2-2.
127. *Scrisoarea lui S. Sturdza către V.I. Krasno-Miloșevici*, în: *Revista de istorie a Moldovei*, 2007, nr. 3, pp. 71- 93. ISSN 1857-2022.
128. SCURTU, Ioan. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. București: Editura SEMNE, 1998. 367 p., ISBN 973-654-050-6.
129. STURDZA, Dimitrie A. *Europa, Rusia și România. Studiu etnic și politic*. București: Stabilimentul grafic I. V. Socecu, 1890, 27 p.
130. ȘAROV, Igor. Mentalități imperiale: istoriografia rusă între discurs politic și istoric. În: *Politici imperiale în estul și vestul spațiului românesc (coordonatori: Sipoș S., Brie M., Șarov I., Horga I., Gumenâi I.)*. Oradea/Chișinău: Editura Universității din Oradea/ Cartdidact, 2010, pp. 87-97.
131. ȘAROV, Igor, CUȘCO, Andrei. Identitatea națională a basarabenilor în istoriografia rusă din secolul XIX. În: *Basarabia: dilemele identității*. Iași, 2002, pp. 21-36. ISBN: 973-8248-17-4.
132. TĂNASE, Stelian. Din nou despre elite. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4 pp. 5-12. ISSN: 1223 – 9941.
133. TEODORESCU, Gheorghe. Elitele: controverse teoretice și realități culturale. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, p. 23-30. ISSN: 1223 – 9941.

134. TOMULEȚ, Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918), instituții, regulamente, termeni*, ed. a II-a. Chișinău: Lexon-Prim, 2014, 672 p., ISBN 978-9975-4055-5-3.
135. TOMULEȚ, Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)*, vol. I. Chișinău: CEP USM, 2007, 325 p., ISBN 978-9975-70-457-1.
136. TOMULEȚ, Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)*, vol. II. Chișinău: CEP USM, 2007, 404 p., ISBN 978-9975-70-457-1.
137. TOMULEȚ, Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Ediția a II-a. Iași: Tipo Moldova, 2015, 564 p., ISBN 9975-70-165-5.
138. TOMULEȚ, Valentin. Politica social-fiscală a Imperiului Rus în Basarabia în primele decenii după anexare. În: *Archiva Moldaviae*, nr. V (2013), pp. 113-149. ISSN 2067-3930.
139. TOMULEȚ, Valentin. Poziția nobilimii basarabene și a administrației de stat imperiale privind codificarea legislației în Basarabia (În baza raportului secretarului de stat Urusov din 13 octombrie 1867). În: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*, Volumul III. Chișinău: CEP USM, 2003, pp. 278-286. ISSN 1811-2668.
140. TURLIUC, Cătălin. Elita economică în România la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Rolul industriașilor evrei. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 121-130. ISSN 1223 – 9941.
141. TURTUREANU, Ovidiu. Considerente privind nivelul conștiinței naționale a elitei basarabene la răscrucea sec. XIX-XX. În: *Studii de arhondologie și genealogie*. Vol. III. Chișinău, 2015, pp. 99-104. . ISBN 978-9975-3102-2-2.
142. VARTA, Ion. Politica de deznaționalizare și asimilare în perioada 1812-1859 și manifestări de rezistență a românilor basarabeni. În: *Revistă de Istorie a Moldovei*, 2012, nr. 1, pp. 20-41. ISSN 1857-2022.
143. VARZARI, Pantelimon. *Introducere în elitologie*. Chișinău: CEP USM, 2003. 177 p. ISBN 973-33-0149-3.
144. WALLERSTEIN, Immanuel. *Pentru a înțelege lumea. O introducere în analiza sistemelor-lume*. Cluj: Ideea Design and Print, 2013, 120 p., ISBN 973-33-0149-3.
145. WEBBER, Max. *Politica, o vocație și o profesie*. București: Anima, 1992, 54 p., ISBN 9789739053105.
146. ZUB, Alexandru. O nouă temă în istoriografia românească: elitele. În: *Xenopoliana, Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași*, 1996, IV, 1-4, pp. 49-55. ISSN 1223 – 9941.

III. Lucrări în limbile engleză și franceză

147. BECKER, S. Russia and the concept of Empire. In: *Ab Imperio*, 2000, n. 3-4, pp. 329-342. ISSN 2166-4072.
148. CUSCO, A. Estate interest vs. state service: the (un)easy integration of the Bessarabian nobility into the Russian imperial system. In: *European Review of History: Revue europeenne d'histoire*, 16 (1), pp.15-32. ISSN 1350-7486.
149. GREENFELD, L. The formation of the Russian National Identity: The Role of Status Insecurity and Ressentiment. In: *Comparative Studies and History*.1990, Vol.32, pp. 549-591. ISSN 0010-4175.
150. HAMBURG, G. M. Russian political thought, 1700–1917. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 116-144. ISBN 9781139054102.
151. LIVEN, D. Russia as empire and periphery. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 9-26. ISBN 9781139054102.
152. LIVEN, D. The elites. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 227-244. ISBN 9781139054102.
153. MARTIN, A. Russia and the legacy of 1812. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 145-161. ISBN 9781139054102.
154. MILLS, C. WRIGHT. *The power elite*. Oxford: Oxford University Press, 2000, 448 p., ISBN 9780195133547.
155. MOSCA, G. *The ruling class: Elementi di scienzapolitica*. New York: McGraw-Hill, 1939. 514 p., ISBN 9780070434813.
156. NOLDE, B.E. *La formation de l'empire russe: études, notes et documents*. 2 vols. Paris: Institut d'Etudes slaves, 1952, 326 p., ISBN 978-2-7204-0245-1.
157. PIPES, R. *Karamzin's Memoir on Ancient and Modern Russia: A Translation and Analysis*. New York: Atheneum, 1969, 288 p., ISBN 978-0-472-03050-7.
158. RAEFF, M. *Origin of the Russian Intelligentsia: The Eighteenth-Century Nobility*. Cambridge: Harvard University Press, 1966. 260 p. ISBN 978-0156701501.

159. RAGSDALE, H. Russian foreign policy, 1725–1815. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 504-529. ISBN 9780070434813.
160. RIEBER, A. J. *The Struggle for the Eurasian Borderlands. From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 618 p., ISBN 978-1-107-04309-1.
161. SCHUMPETER, J. *Capitalism, Socialism & Democracy*. London: Routledge, 1994, 437 p., ISBN 0-415-10762-8.
162. SHAKIBI, Zh. P. Central government. In: (Ed. D. Lieven) *The Cambridge History of Russia, V. I, Imperial Russia, 1689-1917*. London: Cambridge University Press, 2006, pp. 429-448. ISBN 978-1-107-04309-1.
163. SHILS, Ed. *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*. Chicago: University of Chicago Press, 1975, 516 p., ISBN 0226753174.
164. SHILS, Ed. *The virtue of civility: selected essays on liberalism, tradition, and civil society*. Indianapolis: Liberty Fund, 1997, 395 p. ISBN 0-86597-147-1.
165. SLEZKINE, Y. *Arctic Mirrors. Russia and the Small Peoples of the North*. Ithaca: Cornell University Press, 1994, 456 p., ISBN 0-8014-2976-5.
166. WIRTSCHAFTER, E.K. *Social Identity in Imperial Russia*. DeKalb, IL: Northern Illinois University Press, 1997, 271 p., ISBN 978087580231.
167. ZAWADZKI, W. H. *A Man of Honour: Adam Czartoryski as a Statesman of Russia and Poland, 1795 –1831*. Oxford: Clarendon, 1993, p. 396., ISBN 0-19-820303-9.

IV. Lucrari în limba rusă

168. АНИСИМОВ, Е. В., *Время петровских реформ XVIII в. 1-я четверть*. Ленинград: Лениздат, 1989, 495 с. ISBN 5-289-00262-6.
169. АНЦУПОВ, И.А., ЖУКОВ В. И., Реформа в управлении Бессарабией в 1812 1828 гг. В: *Ученые записки КГУ*. 1957, том. 26, с. 145-159.
170. БАРТЕНЕВ, П. А. С. Пушкин въ Южной Россій, матеріалы для подробной біографіи Пушкина. В: *Русский Архивъ*, 1866, н. 8 и 9, Москва: типография В. Грачева и комп., с. 1089-1214.
171. БАТЮШКОВ, П.Н. *Бессарабия, историческое описание*. СПб: Типография Высочайше утвержд. Товарищ. «Общественная Польза», 1892, 322 с.
172. БЕРГ, Л.С. *Бессарабия, страна-люди-хозяйство*. Петроград: Огни, 1918, 244 с.

173. БОГОСЛОВСКИЙ, М. М. *Быт и нравы русского дворянства в первой половине 18 века*. Москва: Типография Г. Лисснера и Д. Совко, 1906, 52 с.
174. БУГРОВ, К.Д., КИСЕЛЕВ, М.А. Государство, дворянство и социальная мобилизация в России XVIII вв. В: *Уральский исторический вестник*, н. 4(61), 2018, с. 14-21. ISSN: 1728-9718.
175. ВЕРНАДСКИЙ, Г. В. Манифест Петра III о вольности дворянской и законодательная комиссия 1754-1766 гг. В: *Историческое обозрение*, 1915, Т. 20, с. 1-51.
176. ВИГЕЛЬ, Ф. Ф. Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. *Приложение к шестой части Записок Ф.Ф. Вигеля*. Изд. Русского Архива. тип. Москва: Страстной Бульвар, 1892, 36 с.
177. ВИГЕЛЬ, Ф. Ф. Записки, *часть седьмая Русского Архива*. Москва: тип. Страстной Бульвар, 1893, 52 с.
178. ВУЛПИУС, Р. Вестернизация России и формирование российской цивилизаторской миссии в XVIII веке. In: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛО, 2010, с. 15-41. ISBN 978-5-86793-783-6.
179. ВУЛПИУС, Р. *Рождение Российской Империи. Концепции и практики политического господства в XVIII веке*. Москва: НЛО, 2023, 1024 с. ISBN 978-5-4448-2112-1.
180. ГЛАГОЛЕВА, О. Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века: Подходы и методы изучения. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. Москва: НЛО, 2012. с. 9-48. ISBN 978-5-86793-974-8.
181. ГЛУШКОВА, С., ИСЛЕНТЬЕВ, С. Политико-правовое наследие М.М. Сперанского в прошлом и настоящем России: основные идеи и подходы. В: *Правовое государство: теория и практика*. н. 19, 3(73), 2023, с. 107–119. ISSN 2500-021.
182. *Грамота на права, вольности и преимущества благородного российского дворянства 21 апреля 1785 г.* В: *Российское законодательство X-XX вв.*: в 9 т. Т.5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. Отв.ред. Е.И.Индова. Москва: Юридическая литература, 1987, с 23. ISBN 978-5-7260-0075-6.
183. ГРОСУЛ, В.Я. *Бессарабия в международных отношениях нового времени*. Кишинев: Молдавское историко-географическое общество, 2018, 475 с., ISBN 978-9975-144-03-2.

184. ГРОСУЛ, В.Я. Молдавия. В: *Русские в Евразии XVII-XIX вв. Миграции и социокультурная адаптация в иноэтнической среде*, Москва, 2008, с. 62-67. ISBN 978-5-248-00532-1.
185. ГРОСУЛ, Я.С. Социально-экономическое развитие Молдавии в первой половине XIX века. В: *Ученые записки Кишиневского ун-та. Кишинев*, , т. II, 1950, с.55-72.
186. ГРОСУЛ, Я.С. Автономия Бессарабии в составе России (1812-1828 гг.) В: *Труды по истории Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1982. с. 110-234.
187. ЗАЙОНЧКОВСКИЙ, П.А. *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в.* Москва: Мысль, 1978, 288 с.
188. КАМЕНСКИЙ, А. Элиты Российской Империи и механизмы административного управления. В: *Российская империя в сравнительной перспективе*. Москва: Новое издательство, 2004, 384 с. ISBN 5-98379-011-0.
189. КАППЕЛЕР, А. *Россия – многонациональная империя*. Москва: Традиция- Прогресс-Традиция, 2000, 342 с. ISBN 5-89493-009-X.
190. КАССО, Л. А. *Византийское право в Бессарабии*. Москва: Типография Московского Университета, 1907. 71 с.
191. КАССО, Л. А. *Россия на Дунае. Образование Бессарабской области*. Москва: Печатная А. Снегиревой, 1913, 237 с.
192. КОРФ, С.А. *Дворянство и его сословное управление за столетие 1762-1855 годов*. СПб: Типография Тренке и Максимилиановский пер., 1906, 720 с.
193. КОРЧМИНА, Е., *Дворянское самоуправление в первой половине XIX в (на материалах Рязанской губернии)*, Рязань: Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина, 2010, 275 с. ISBN 978-5-248-00532-1.
194. КОЦЮБА, В.И. "Александровский мистицизм" и христианская антропология. В: *Вопросы философии*, № 3. 2011, с. 90-100. ISSN 0042-8744.
195. КРУПЕНСКИЙ, А.Н. *Краткий очерк о Бессарабском дворянстве (1812-1912), к столетнему юбилею Бессарабии*. СПб, 1912. 74 с.
196. КРУПЕНСКИЙ, А.Н. *Полный список лиц, избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, 174 с.
197. КРУШЕВАН, П.А. *Бессарабия. Графический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник*. Кишинёв: Издания Газеты «Бессарабец», 1903, 528 с.

198. КУПРИЯНОВ, А.И., Выборные практики дворянства Московской губернии в конце XVIII- начале XIX века. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. Москва: НЛО, 2012, с. 230-258. ISBN 978-5-86793-974-8.
199. КУШКО, А. ТАКИ, В., (при участии ГРОМА О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812-1917)*, серия Historia Rossica / Окраины Российской империи. Москва: НЛО, 2012, 400 с., ISBN 978-5-86793-970-0.
200. КУШКО, А., ТАКИ, В., Конструируя Бессарабию: имперские и национальные модели построения провинции. În: *Imperium inter pares: роль трансферов в истории российской империи (1700-1917)*, серия Historia Rossica. Москва: НЛО, 2010, с. 210-243. ISBN 978-5-86793-783-6.
201. ЛАВРЕНТЬЕВА, Е. В. *Повседневная жизнь дворянства пушкинской поры*. Москва: Этикет, 2015, 663 с. ISBN 978-5-235-03032-9.
202. ЛАШКОВ, Н. В. *Столетие присоединения Бессарабии к России (1812-1912)*. Кишинев, 1912 г., 58 с.
203. ЛИВЕН, Д. *Аристократия в Европе 1815-1914*. СПб: Академический проект, 2000, 368 с., ISBN 5-7331-0179-2.
204. ЛОНГИНОВ, Н.М., Путевые письма Лонгинова. Июнь-сентябрь 1823 г. В: *Русский архив*. 1905. н.12, с. 570-600.
205. ЛОРЕНЦ, Э., *Российское дворянство первой половины XVIII века на службе из поместье*. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. Москва: НЛО, 2012, с. 53-88. ISBN 978-5-86793-974-8.
206. ЛОТМАН, Ю.М. *Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII- начало XIX века)*. СПб: Искусство, 1996, 339 с. ISBN 5-210-01468-1.
207. МАРАСИНОВА, Е. Н. Вольность российского дворянства (Манифест Петра III и сословное законодательство Екатерины II). В: *Российская история*, № 4. 2007. с. 21-33. ISSN 0869-5687.
208. МИКЕШИН, М.И. *Дворянство: от истории к метафизике*. СПб: Политехника-сервис, 2015, 400 с. ISBN SBN 978-5-906782-1-3.
209. МИЛЛЕР, А. ДОЛБИЛОВ, М. *Западные окраины Российской империи*. Москва: НЛО, 2007, 608 с. ISBN 9785867935535.
210. МИЛЛЕР, А. Русификации: классифицировать и понять. В: *Ab Imperio*, 2002, No. 2. с. 133-148. ISSN 2164-9731.

211. МИРОНЕНКО, С. В. *Самодержавие и реформы. Политическая борьба в России в начале XIX века*. Москва: Наука, 1989, 240 с. ISBN 5-02-009540-0.
212. МИХАЙЛОВСКИ-ДАНИЛЕВСКИЙ, А.И. Записки А.И. Михайловскаво-Данилевскаго 1818 год. В: *Исторический вестник*, 1892, т. 48, № 5, с. 360-373.
213. МОРОЗАН, В. *Бессарабия и ее дворянство в XIX в. – начале XX в.*: в 2 т, СПб: Дмитрий Буланин, 2018. ISBN 978-5-86007-868-0.
214. МОРОЗАН, В. Из истории дворянского землевладения в Бессарабии. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, vol. III, Chișinău, 2015, pp. 33-46. ISBN 978-9975-3102-2-2.
215. МОРОЗАН, В. Комиссия по ревизии действий бессарабского депутатского собрания. În: *Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Seria Nouă*. Vol. VIII (XXIII), 2014, nr. 2 pp. 161-168. ISSN 1857-0240.
216. МОРОЗАН, В. Дворянское Общество Бессарабии в дореформенные годы. În: *Studii de arhondologie și genealogie*, vol. II, Chișinău, 2014, pp. 8-18. ISBN 978-9975-3102-2-2.
217. НАККО, А. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 г. В: *Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей*, том XXII, Одесса, 1900, с. 109-221.
218. НОЛЬДЕ, Б. Э. *История формирования Российской Империй*. СПб: Дмитрий Буланин, 2013, 848 с. ISBN 978-5-86007-728-7.
219. ПАРЕТО, В. *Компендиум по общей социологии*. Москва: ГУ ВШЭ, 2008, 511 с. ISBN 978-5-7598-0573.
220. ПЕТРУХИНЦЕВ, Н. Власть и дворянство на национальных окраинах в 1720-1730-е годы. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века*. Ред. О. Глаголева и И. Ширле. Москва: НЛЮ, 2012, с. 90-115. ISBN 978-5-86793-974-8.
221. ПЛАТОНОВА, Т. *Дворянство Саратовской губернии в системе местного управления (конец XVIII – первая половина XIX века)*. Саратов: ПАГС, 2008, 46 с. ISBN 978-5-88885-353-6.
222. ПЛЮСНИН, П. *Бессарабия*. СПб, 1899. 40 с.
223. *Полное Собрания Законов Росийской Империи (ПСЗРИ). собрание второе (1825-1881)*. СПб: Типография II Отделение Собственной Его Императорского Величества, 1830-1885.
224. *Полное Собрания Законов Росийской Империи (ПСЗРИ). Собрание первое (1649-1825)*. СПб: Типография II Отделение Собственной Его Императорского Величества, 1830.

225. *Полное Собрания Законов Российской Империи (ПСЗРИ). Собрание третье (1881-1913)*. СПб: Типография II Отделение Собственной Его Императорского Величества, 1885-1915.
226. ПОНОМАРЕВ, А. Приезд Павла Свирина в Бессарабию и создание комитета двенадцати в ноябре 1815 г. În: *Nobilimea basarabeană în epoca reformelor din Imperiul Rus. Materialele simpozionului național dedicat memoriei lui Alexandru Matei Cotruța, 2013*. с. 45-58. ISBN 9789975580052.
227. РЕМНЕВ, А. Региональные параметры имперской “Географии власти” (сибирь и дальний восток). В: *Ab Imperio*, 2000, 3-4, с. 343 – 358. ISSN 2164-9731.
228. РОМАНОВИЧЬ-СЛАВАТИНСКИ, А. *Дворянство в России от начала XVII века до отмены крепостного права*. Санкт-Петербург, 1870, 564 с.
229. РУЖИЦКАЯ, И.В., *Просвещенная бюрократия (1800.1860-е гг.)*, Москва: Институт российской истории РАН, 2009, 281 с. ISBN 978-5-8055-0212-6.
230. СВИНЬИН, П. Описание Бессарабской области. В: *Записки императорского Одесского общества истории и древностей*. Т.6: Одесса, 1867, с. 175-320.
231. СОЛОВЬЕВ, Б.И. *Русское дворянство и его выдающиеся представители*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. 340 с. ISBN 5-222-00701-4.
232. СОЛОВЬЕВ, К. *Хозяин земли русской? Самодержавие и бюрократия в эпоху модерна*. Москва: НЛО, 2017, 296 с. ISBN 978-5-4448-0628-9.
233. СУНИ, Р. Империя как она есть: имперская Россия, “национальное” самосознание и теории империи. В: *Ab Imperio*, 2001, 1-2. с. 9-72, ISSN 2164-9731.
234. ТАКИ, В. Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812-1828. В: *Ab Imperio*, 2004, пр. 3. с. 145-174. ISSN 2166-4072.
235. ТАКИ, В. *Россия на Дунае. Империя, элиты и политика реформ в Молдавии и Валахии (1812-1834)*, Москва: НЛО, 2021, 440 с. ISBN 9785444814796.
236. ТИМОФЕЕВ, Д.В. Электоральные конфликты и групповая солидарность российского дворянства в царствование Александра Первого, В: *Questio Rossica*, т 8, 2020, н. 4, с. 1274-1291. ISSN 2313-6871.
237. ТИМОФЕЕВ, Д.В. Электоральные практики российского дворянства первой четверти XIX века: Диалоги о "законе" и "общем мнении" в контексте истории общественного сознания. В: *Актуальные проблемы отечественной истории, источниковедения и археографии: К 90-летию Н.Н. Покровского*/Отв. ред. А.П.

- Дервянко, А.Х. Элерт, Новосибирск: Институт Истории, 2020, с. 356-364. ISBN 978-5-93889-392-4.
238. ТОМСИНОВ, В. А. *Законодательство императора Петра III: 1761–1762 годы. Законодательство императрицы Екатерины II: 1762–1782 годы.* Москва: Зерцало, 2011. 792 с. ISBN 978-5-94373-177-2.
239. ТРУБЕЦКОЙ, Б.А. *Пушкин в Молдавии.* Кишинев: Литература артистика, 1983, 396 с. ISBN 5-368-00161-4.
240. *Устав образования Бессарабской области 1818г.* Кишинев, 1818, 214 с.
241. ШАРФ, К. Горацианская сельская жизнь и европейский дух в Обуховке: Дворянский интеллигент Василий Капнист в малороссийской провинции. В: *Дворянство, власть и общество в провинциальной России XVIII века.* Ред. О. Глаголева и И. Ширле. Москва: НЛЮ, 2012. с. 375-432. ISBN 978-5-86793-974-8.
242. ШАТОХИН, И.Т., ШАТОХИНА, С.Б. Российское дворянство и государственная служба в XIX - начале XX вв. В: *Научные Ведомости*, серия История, Политология, Экономика, Информатика, 2014, нр. 21 (192), выпуск 32, с. 106-110. ISSN 2075-4558.
243. ШЕПЕЛЕВ, Л. *Отмененные историей. Чины, звания и титулы в Российской Империи,* Ленинград: Наука, 1977. 153 с.
244. ЗАЩЧУК, А. *Материалы для Географии и статистики России, Бессарабское область, первая и вторая часть.* СПб, 1862, 573 с.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Boțolin, Sergiu

Semnătura

Data